

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

ÇALTI GAZETESİ (1963-1966) ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

AYHAN AK

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Nazlı MURZİOĞLU

SAMSUN
2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Ayhan AK tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Nazlı MURZİOĞLU danışmanlığında hazırlanan “ÇALTI GAZETESİ (1963-1966) ÜZERİNE BİR İNCELEME” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 15.8.2024 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Önder DUMAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BAKAN Hitit Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Nazlı MURZİOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynaklarda gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

05/07/2024

Ayhan AK

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: ÇALTI GAZETESİ (1963-1966) ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 05.07.2024 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 8

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

05/07/2024

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı MURZİOĞLU

ÖZET

ÇALTI GAZETESİ (1963-1966) ÜZERİNE BİR İNCELEME

AYHAN AK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans, Ağustos/2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nazlı MURZİOĞLU

Çalışmada, 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamında sol yayınların güç kazanması ile Samsun yerelinde 1963-1966 yılları arasında çıkan ve sol bir yayın organı olan Çaltı gazetesinin detaylı bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Samsun yerelinde yayını gerçekleştiren bir sol görüşlü gazetenin döneminde gerçekleşen hadiseleri sayılarına ne şekilde yansıttığı görülmüştür. Birinci ve yedinci bölümler tezin giriş ve sonuç bölümlerini oluşturmuştur. Tezin ikinci bölümünde basının serüveninden bahsedilmiş, Osmanlıdan Cumhuriyete gazetecilik faaliyetleri ve yerel basının ortaya çıkışı özetlenmiştir. Bu bağlamda Samsun özelinde yerel gazetecilik faaliyetleri de çalışmaya aktarılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde Çaltı gazetesi hakkında genel bilgiler verilerek teknik yönü üzerinden bir aktarımı yapılmıştır. Dördüncü bölümde dönemin siyasi olayları karşısında, beşinci bölümde sosyal ve ekonomik olaylar karşısında Çaltı'nın bakış açısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Altıncı bölümde ise gazetenin sütunlarında kendisine yer bulan eğitim, sanat ve edebiyata dair yazılan yazıların incelenmesi yapılmış, Çaltı gazetesinin olaylar karşısındaki tutumu aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Basın, Yerel Basın, Gazete, Çaltı, Samsun

ABSTRACT

A STUDY ON ÇALTİ NEWSPAPER (1963-1966)

AYHAN AK

Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of History
Master, August/2024

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Nazlı MURZİOĞLU

The aim of the study is to examine in detail the Çaltı newspaper, which was published in Samsun between 1963-1966, as left-wing publications gained power in the environment of freedom brought by the 1961 Constitution. For this purpose, it was seen how a left-wing newspaper published in Samsun reflected the events that took place during its period in its issues. The first and seventh chapters constitute the introduction and conclusion sections of the thesis. The second chapter of the thesis mentions the adventure of the press, summarizes journalistic activities from the Ottoman Empire to the Republic, and the emergence of the local press. In this context, local journalistic activities in Samsun were also included in the study. In the third chapter of the thesis, general information about the Çaltı newspaper was given and a technical aspect was conveyed. In the fourth chapter, Çaltı's perspective on the political events of the period, and in the fifth chapter, social and economic events were tried to be determined. In the sixth chapter, the articles written on education, art and literature in the newspaper's columns were examined, and the attitude of the Çaltı newspaper towards the events was tried to be conveyed.

Keywords: Press, Local Press, Newspaper, Çaltı, Samsun

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Tarih boyunca basın etkili bir iletişim aracı olmuştur. En etkili basın araçlarından bir tanesi ise gazete olmuştur. Gazeteler zamanla sadece hadiseleri olduğu gibi aktaran yayın organı olmaktan çıkarak gündem belirleyen ve gündem değiştiren bir organa dönüşmüşlerdir. Günümüzde internet üzerinden daha çok okunan gazete haberleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren vilayetlerde çıkarak oradaki halkın yerel ve genel olayları takibine imkân sağlamıştır. Çıkan bu gazeteler bazen genel haberlere yer verirken bazen de siyasal ve toplumsal temalı konuları işlemişlerdir. Çalışmamızda Samsun'da 1963-1966 yılları arasında yayınlanmış “siyasi toplum gazetesi” olan Çaltı'nın detaylı şekilde incelemesi yapılmıştır.

Çalışmamda başından beri desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Nazlı Murzioğlu'na teşekkürü borç bilirim. Tez konumun seçiminde fikirleri ile bana ışık tutan Prof. Dr. Önder Duman hocama, lisans günlerinden beri hemen her konuda yanımda olan Prof. Dr. Mucize Ünlü hocama teşekkür ederim. Tez sürecim boyunca hep yanımda olan kıymetli annem ve babama, özellikle canım kardeşime sonsuz teşekkür ederim.

AYHAN AK

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. GEÇMİŞTEN CUMHURİYETE BASIN.....	3
2.1. Basının Doğuşu ve Gazete.....	3
2.2. Osmanlı Devleti'nde Basın Faaliyetleri.....	5
2.2.1. Matbaanın Osmanlı Devleti'ne Gelişi	5
2.2.2. Osmanlı Devleti'nde Gazetecilik Faaliyetleri	5
2.3. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Yerel Basın	7
2.3.1. Osmanlı Devleti'nde Yerel Basın.....	7
2.3.2. Samsun'da Matbaa ve Yerel Basın.....	8
3. ÇALTI GAZETESİ.....	12
3.1. Gazetenin Yayınlanmaya Başladığı Ortam	12
3.2. Gazetenin İmtiyaz Sahipleri ve Yayıncı Kadrosu.....	16
3.3. Gazetenin Kimlik Bilgileri.....	17
3.3.1. İsmi ve Dili.....	17
3.3.2. Yayın Hayatına Başlaması	18
3.3.3. İdare Merkezi ve Basımevi	19
3.3.4. Gazetenin Fiyatı	20
3.4. Gazetenin Teknik Yönü	20
3.4.1. Sayfa ve Sütun.....	20
3.4.2. Fotoğraf ve Resim	21
3.4.3. Reklam ve İlan	23
3.4.4. Mizanpaj	23
3.5. Gazetenin Yazılış Amacı.....	24
3.6. Çaltı'ya Karşı Muhalif Basın	26
3.7. Çaltı'nın Yayın Hayatının Son Bulması.....	28
4. SİYASİ OLAYLAR KARŞISINDA ÇALTI.....	31
4.1. Talat Aydemir Hadisesi ve 21 Mayıs 1963 Darbe Girişimi.....	31
4.2. 27 Mayıs'a Dair	34
4.3. Türkiye İşçi Partisi (TİP) Haberleri.....	37
4.4. Kıbrıs Sorunu	42
4.5. Adalet Partisine (AP) Dair Haberler	48

4.6. Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) Dair Haberler.....	57
4.7. Kürtçülük Hareketi	60
4.8. Atatürkçülük.....	61
4.9. Komünizm ve Faşizm.....	63
5. ÇALTI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA İLİŞKİN YAZILARI	67
5.1. Kadın ve Aile Kurumu.....	67
5.2. Köylerin Durumu	71
5.3. Sağlık.....	75
5.4. Din.....	78
5.5. Basın.....	81
5.6. Tarım, Hayvancılık ve Tarım İşçileri.....	86
5.7. Yoksulluk ve Çalışma Hayatı	89
5.8. Vergi Politikaları	93
5.9. Toprak Reformu	95
5.10. Kapitalizm ve Sosyalizm	98
6. ÇALTI'NIN EĞİTİM, SANAT VE EDEBİYATA DAİR YAZILARI	103
6.1. Eğitimin Genel Sıkıntıları.....	103
6.2. Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları.....	106
6.3. Öğretmenler	115
6.4. Sanat (Tiyatro, Müzik, Sinema)	118
6.5. Edebiyat ve Şiirler	126
7. SONUÇ	135
KAYNAKÇA	137
EKLER.....	141
ÖZGEÇMİŞ	159

SİMGELER VE KISALTMALAR

bkz. : Bakınız
çev. : Çeviren
ed. : Editör
haz. : Hazırlayan
C. : Cilt
s. : Sayfa
S. : Sayı
Y. : Yıl

1. GİRİŞ

Sümerler ile başlayan yazı serüveni uygarlık tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştur. Mezopotamya'dan başlayıp bütün dünyaya yayılan yazı sayesinde iletişim çağında bir sıçrama gerçekleşmiştir. Yazının icadı ile iletişimin boyutları da değişmiş; yazı, bilgi vermek ve bilgileri gelecek nesillere aktararak kalıcılığını sağlamak için kullanılmıştır. İnsanoğlu söz uçar yazı kalır misali bulduğu her nesneye (tabletlere, hayvan derilerine vb.) yazılar yazmıştır. Zamanla bir şeyleri bir yerlere kaydetme işi değişerek bir şeyleri duyurma işine dönmüş ve böylelikle basın ortaya çıkmıştır.

Bu tezin amacı, 8 Nisan 1963 tarihinde kurulan sol eğilimli Çaltı gazetesini incelemektir. Öncesinde dünyada, Osmanlıda ve Samsun'daki basın faaliyetlerini inceleyerek Çaltı'nın nasıl bir ortamda kurulduğuna argüman oluşturmak istenmiştir. Bu amaçla öncelikle gazetenin teknik yönünden bahsedilecek; ardından içeriğindeki yazılara göre siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim, sanat ve edebiyat gibi bölümlerine ayrılıp gazetenin bakış açısı tespit edilecektir.

Çaltı gazetesi, kurulduğu dönem itibarıyla sol eğilimli bir gazete olmasından dolayı yerelde ses getirmiştir. Böyle bir siyasi toplum gazetesi her yönden incelenmesi gereken bir basın faaliyetidir. 1961 yılında kurulan Yön dergisinden sonra sol yayınların güç kazanması ile Çaltı gazetesi de yayın hayatına başlamıştır. Dönemin tüm siyasi ve toplumsal konularına detaylı şekilde yer verilmiştir. Bundan dolayı gazete hem Samsun yerelinde hem de dönemin basın hayatında ses getirmiştir. Böyle bir gazete, dönemin politik ortamı da göz önüne alındığında incelenme gereği duyulmuştur.

Bu tez çalışması yedi bölümden oluşup birinci ve yedinci bölümler tezin giriş ve sonuç bölümlerini oluşturmuştur. İkinci bölümde dünyada basının ve gazetelerin ortaya çıkışı, Osmanlıdan Cumhuriyete basın faaliyetleri, Türkiye'de yerel basın ve Samsun'da yerel basın faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde Çaltı gazetesinin teknik yönü hakkında bilgiler verilmiştir. Tezin dördüncü bölümünde dönemin siyasi hadiselerine gazetenin nasıl tepki verdiği tespit edilmiştir. Tezin beşinci bölümünde sosyal ve ekonomik yazılar, altıncı bölümünde ise gazetenin eğitim, sanat ve edebi yazıları değerlendirilmiştir. Böylelikle Çaltı gazetesinin olaylar karşısındaki tepkisi ve toplumu ilgilendiren genel konulardaki tutumu görülmeye çalışılmıştır.

Bu tezin iskeletini oluşturmuş olan ana kaynaklar ilk olarak “altı” gazetesini ve döneminde altı gazetesine karşı olumlu ya da olumsuz tutumda bulunan ve Samsun’da çağdaşı olan “Demokrasinin Müdafii”, “Yeni Ses”, “Demokrat Canık” gazeteleri olmuştur. Araştırma ve inceleme eserler bağlamında ise başlangıç aşamasına öncelikle basın konusunda önemli çalışmaları olan M. Nuri İnuğur’un *Basın ve Yayın Tarihi* isimli kitabı, Hıfzı Topuz’un *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi* kitabı, Ercan Haytaoğlu’nun *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)* ve Baki Sarısakal’ın *Samsun Basın Tarihi* isimli kitabıdır. Ayrıca dönemin sosyal ve siyasi havasını tanımak için ise Fahir Armaoğlu’nun *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* isimli kitabı, Tanel Demirel’in *Türkiye’nin Uzun On Yılı “Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi* isimli kitabı, Kemal H. Karpat’ın *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset* isimli kitabı ve Savaş Açıkkaya’nın *Türkiye’de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971* isimli doktora tezinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmada, incelenen eserler ışığında 8 Nisan 1963 tarihinde 1961 Anayasası’nın getirmiş olduğu özgürlük ortamı içinde kurulmuş olan ve çalışmanın da başlığı olan altı gazetesini detaylı şekilde incelenecektir. Yerel ölçekte çıkan bir gazetenin dönemin siyasi ortamını yazılarına siyasi görüşü dahilinde detaylı şekilde aksettirmesi altı gazetesini incelemeye değer ve özgün hâle getirmiştir. Çalışmamızın Samsun basın tarihine ışık tutması beklenmektedir.

2. GEÇMİŞTEN CUMHURİYETE BASIN

2.1. Basının Doğuşu ve Gazete

Geniş anlamıyla basın, belirli zamanlarda basılıp her çeşit haberi ve fikirleri topluma ulaştıran tüm yayın ürünleridir. Genellikle günlük basın ürünlerine gazete; haftalık, on beş günlük ve aylık basın ürünlerine de dergi denilmektedir.¹ Kelime anlamını İtalya'nın para birimi "gazetta"dan alan gazetenin genel tanımı ise; güncel, ekonomi, siyaset, kültür ve diğer konularda haber ve enformasyon aktarmak için yorumlu ya da yorumsuz olarak belirli süreçler dahilinde yayınlanan kitle iletişim organıdır.²

Gazete sadece bilgi veren değil, özellikle geçmişte gündem belirleyen bir iletişim aracıdır. Herhangi bir gazetenin manşeti dahi toplumda büyük bir yankı uyandırmaktadır. Toplumda gazeteye farklı anlamlar yükleyen çeşitli şahsiyetler olmuştur. Bunlardan Napolyon "Hükümetin kararlarını destekleyen, onun istediği şekilde hareket eden matbuadır." demiştir. Bir diğer şahsiyet ise Rus lideri Lenin'dir. O, gazeteye "Gazete, ihtilalin en kuvvetli silahıdır." demiştir. Önemli bir Türk münevver olan Ziya Gökalp ise gazeteyi şöyle yorumlamıştır: "Her gün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okuldur."³ Lenin gazeteyi ihtilalin silahı olarak görerek propaganda için ne denli önemli bir araç olduğunu belirtmiştir. Gazetenin çıkış amacı halka haber vermek, geçmiş olayları yazılı olarak aktarmak iken gelişen dünya düzeninin etkisiyle gazetelerin de okunuş şekli değişmiştir. Günümüzde basılı gazete, televizyon ve dijital mecranın gelişmesi ile eski önemini kaybetmiştir. Artık insanlar gazeteleri de dijital sayfalarından takip eder hâle gelmişlerdir.

Dünyada gazetelerin doğuşuna baktığımızda ise ilk ilkel gazeteler elbette medeniyetlerin beşiği olan Orta Doğu'da ortaya çıkmıştır. İsrailli tarihçi Flavius Josephe, bu dönemdeki olayları günü gününe yazan vakanüvislerin yazdıklarını "duvar gazetesi" adı verilen fırınlanmış tabletler halinde şehrin muhtelif köşelerine asan görevlilerden bahsetmektedir.⁴ Eski Mısır'da ise MÖ 1750'de papirüslerin

¹ M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s.19.

² Yusuf Yurdigül ve Hakan Yüksel, "Gazeteciliğin Dönüşümü: Yeni Medyaya Entegrasyon Sürecinde Değişen Habercilik Pratikleri", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 18 (2012), s. 142.

³ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 22.

⁴ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 32.

üzerinde günümüzdeki gazetelerin ilk benzerlerine rastlanılmaktadır. Gazetelerin ilk örneklerinden birisi de Eski Yunan site devletlerinde görülmektedir. Bunlar günlük olayların yazılıp duyurulduğu ilkel gazetedir ve ismi “Elimerit”⁵tir.

Antik Roma’da İmparator Sezar’ın buyruğu ile MÖ 59’da halkı ilgilendiren önemli olayları kapsayan “Acta Diurna” adıyla bildiriler yayınlanmıştır. Acta Diurnalar bugünkü gazetenin atası sayılmaktadır. Her ne kadar o dönemde çıksa da bu gazeteyi o dönemde matbaanın olmamasından dolayı bugünkü gazeteler ile kıyaslamak mümkün değildir.⁶

Uzak Doğu’da ise gazetenin ilk çıktığı yer Çin topraklarıdır. 2. yy. da Çin’de kullanılan matbaanın daha sonra Kore, Uygur ve Japonlar tarafından kullanıldığına işaret edilmektedir. Matbaa ile birlikte gazetenin ilk öncüsü Çin’de T’ank hanedanı zamanında (618-916) basılmıştır. Gazete devlet memurlarının yönetimin emirlerinden haberdar olmaları için çoğaltılan “Haber Yaprakları” adı altında basılmıştır.⁷ Diğer bir kaynakta ise dünyanın en eski gazetesinin 911 yılında Peking kentinde kurulan ve günümüze kadar yıllardır yayımını sürdüren “King Pao”⁸ isimli gazete olduğu belirtilmektedir. Kaynaklardan da gördüğümüz üzere dünyanın farklı bölgelerinde ilk çağlardan itibaren insanları bir şeylerden haberdar etmek için çeşitli dönemlerde, çeşitli şekillerde farklı materyaller kullanılarak insanlara bilgi verilmiştir. Pişmiş tabletlerle başlayan serüven, günümüzde tek tuşluk bir tıklamaya dönüşmüştür.

Teknolojik gelişmeler birbirini etkilemiştir. Modern matbaa ile modern gazeteler de ortaya çıkmıştır. 1440 yılında Alman Johann Gutenberg tarafından ilk modern matbaa kurulmuştur. Günümüz gazeteciliğinin ilk benzeri 1609’da Strasbourg’da haftalık olarak Almanca yayınlanan ve Johann Carolus tarafından satışı yapılan “Avisa, Relation Oder Zeitung” isimli gazetedir.⁹

⁵ Erdoğan Tokmakçioğlu, *Türk Basın Tarihi*, İsim Yayınları, Ankara 2011, s. 39.

⁶ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 33-34.

⁷ Ercan Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli 2010, s. 2.

⁸ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 37-38.

⁹ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 50-57.

2.2. Osmanlı Devleti’nde Basın Faaliyetleri

2.2.1. Matbaanın Osmanlı Devleti’ne Gelişi

Osmanlı Devleti’ne matbaanın gelişi gayrimüslimler ile olmuştur. Matbaanın gelişi çok erken tarihlerde olmasına rağmen ilk Türkçe eser birkaç yüzyıl sonra basılmıştır. İlk Musevi matbaası İstanbul’da David ve Samuel Nahmes adlı kardeşler tarafından 1493 yılında getirilmiştir. Daha sonra ise bunu Ermeni matbaası takip etmiş ve 1564-1567 yıllarında Tokatlı Abgar Tıbir tarafından Osmanlı ülkesine sokulmuştur.¹⁰

Gerileme Dönemi’nde Batı karşısındaki ilk mağlubiyetler Osmanlı Devleti’ni ıslahatlar yapmaya zorlamıştır. Askeri ıslahatların yanında sosyal alanda da ıslahatlar yapılmıştır. Matbaa da bunlardan biri olarak kurulmuştur. Bu dönem Lale Devri olarak adlandırılmış ve III. Ahmet dönemine tekabül etmiştir. Babası Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi’nin Paris sefaretliği sırasında kendisine “Divan Efendisi” sıfatıyla eşlik eden Sait Efendi bu süre zarfında Batı medeniyetinin ilerleyişini ve basının faydalarını görme fırsatı bulmuştur. Daha sonra 1724 yılında İstanbul’a dönen ve basım konusundaki fikirlerini hayata geçirmek isteyen Sait Efendi, öncesinde tanıştığı ve basım konusundaki bilgisini bildiği İbrahim Müteferrika’yı kendisine ortak seçmiştir. İbrahim Müteferrika da matbaanın gerekliliğini 1726 yılında “Vesile-t üt Tıbbâ” adlı eser ile Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa’ya sunmuştur. Sonunda sadrazamın da olumlu karşılaması sonucu Şeyhülislam Abdullah Efendi basımevi kurulmasına dair fetva vermiştir. Bunun üzerine Padişah III. Ahmet 1726 yılında dini kitaplar basmamak şartıyla matbaanın kuruluşuna fetva ile onay vermiştir. Böylelikle ilk Türk matbaası 1727 yılında basım faaliyetlerine başlamıştır.¹¹

2.2.2. Osmanlı Devleti’nde Gazetecilik Faaliyetleri

Gazetecilik faaliyetleri de tıpkı matbaa gibi başlangıçta yabancılar eli ile olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde yayınlanan ilk gazete Fransızca olarak basılmıştır. 1795’te İstanbul’da Fransız elçiliğinde basılmış olan gazetenin ismi “Bulletins Des Nouvelles Haberler Bülteni”dir.¹² Osmanlıda Türkçe çıkan ilk gazete bilindiğinin aksine Takvim-i Vekayi değil, Mısır’da 1829 yılında çıkarılmış olan

¹⁰ Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s. 3

¹¹ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 153-54-55.

¹² Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s. 3.

“Vakayi-i Mısriye”¹³ isimli gazete olmuştur. Kahire’de çıkan bu gazete Arapça ve Türkçe şeklinde yayınlanmıştır. Ayrıca yine Mehmet Ali Paşa, Vekay-i Giridiye adlı gazeteyi de Hanya¹⁴da yayın hayatına başlatmıştır. Böylelikle Mehmet Ali Paşa’nın Osmanlı merkezi yönetiminden bile önce böyle işlere girişerek basın konusuna ne derece önem verdiği görülmektedir.

Devlet kötü gidişe bir son verebilmek ve toplumun bozulan kurumlarını ıslahat edebilmek için ıslahat meclisleri kurmuştur. Bu kurulan meclislerin birinde ortaya atılan bir gazete çıkarma fikri II. Mahmut tarafından onanmıştır. Böylelikle Takvim-i Vekayi gazetesi yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin ismi bizzat II. Mahmut tarafından verilmiştir.¹⁵

1 Ağustos 1840 tarihinde Morning Herald isimli gazetenin muhabirliğini yapmış olan William Churchill adındaki bir İngiliz gazeteci Türkiye’nin yarı resmi ilk gazetesi olan Ceride-i Havadis’i yayınlamıştır. Ceride-i Havadis’in ilk ön sözünde “Eğitimin insanlığın hakkı olmak gerektiği ve gazetenin de buna katkısını inkâr edilemez.” denilerek gazetenin önemine dikkat edilmiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti’nde basın yayıncılığının ilk adımları bu şekilde başlamıştır. Aynı dönemde Avrupa’da 1836’da Paris’te yayınlanan 59 yıllık gazetenin toplam tirajının 42 milyonu, Londra’da ise 42 gazetenin ise yıllık toplam tirajı 39 milyonu bulmuştur. Avrupa ile Osmanlının farkı bariz şekilde görülmektedir. Bu çıkan gazetelerin yanı sıra Osmanlının ilk özel gazetesi olan Tercüman-ı Ahval de 21 Ekim 1860 tarihinde yayınlanmıştır.¹⁶

Agâh Efendi’nin çıkardığı bu ilk özel gazete başta haftada iki gün çıkarken daha sonraki zamanlarda bu sayı artmıştır. Ayrıca Tercüman-ı Ahval gazetesinin amacı sadece bilgi vermek değil, genel halkın da kolaylıkla anlayabileceği bir düzeyde gazete olmasını sağlamaktır.¹⁷ Bu gazetenin de çıkması ile Osmanlıda da özel basın faaliyetleri başlamıştır. Böylelikle gazetecilik faaliyetleri devlet tekelinde olmaktan çıkarak özel teşebbüs eli ile de yürütülmeye başlamıştır.

¹³ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 13.

¹⁴ Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s. 4.

¹⁵ İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 173.

¹⁶ Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s. 5.

¹⁷ Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s. 19.

2.3. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Yerel Basın

2.3.1. Osmanlı Devleti'nde Yerel Basın

Türkiye'de matbaanın gelişi ile İstanbul'da başlayan gazetecilik faaliyetleri Osmanlı Devleti döneminde İstanbul dışına da çıkmış ve böylelikle ilk yerel gazetecilik başlamıştır. 2 Kasım 1864'te çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile bunun temeli atılmıştır. Osmanlı Devleti'nde vilayetler oluşturulmuş ve bu merkezlerde birer tane de matbaa kurulması sağlanmıştır. Kurulan bu matbaada yıllıklar, takvimler ve bir kısım eserler basıldığı gibi resmi vilayet gazetelerinin basımı da gerçekleştirilmiştir. İlk vilayet gazetesi kabul edilen ve Beyrut'ta basılan gazete "Hadikat al-Ahbar" olmuştur.¹⁸ Vilayet gazetelerinde ikinci sırada Mithat Paşa'nın valisiyken 1865'te Rusçuk'ta yayınladığı Tuna gazetesi yer almaktadır.¹⁹ Önemli vilayet gazetelerinden birisi de 1866'da Trablusgarp'ta Arapça-Türkçe olarak çıkan Trablusgarp gazetesidir. Bu gazete yaptığı işi şöyle tanımlamaktadır: "Bilindiği gibi gazete denen şey, yararlanılacak haberleri gerek çıktığı yere gerekse taşraya duyurmak ve herkesi iyi bilgiye sahip kılarak eğitim hizmetini üstlenmektir."²⁰

Vilayet mektupçuları tarafından yönetilen bu matbaa ve gazeteler yaptıkları yayımlarla bulunduğu bölgelere hareketlilik getirmişlerdir. Birer kültür adacığı oluşturan bu gazeteler ilk kamuoyunu oluşturmuşlardır. Vilayet gazeteleri genel olarak padişah, devlet memurlarının atama ve yükselme, yeni yasalar ve az sayıda dış haberler vermekle birlikte; yerel bazda ise ulaşım, eğitim, sağlık, haberleşme, hacıların yola çıkışlarını, gıda fiyatlarını, doğal afetler gibi haberlere yer vermektedir.²¹ Her ne kadar günümüzdeki yerel gazeteler birer reklam ve ilan sayfası gibi görünseler de o dönemdeki yerel gazeteler ile günümüzdeki yerel gazeteler yukarıda belirttiğimiz özellikleri ile benzerlik göstermektedir.

Belirttiğimiz dönemlerde Anadolu'da çıkan ilk gazete ise Erzurum'da yayımlanan "Envar-ı Şarkıyye"(Doğunun Nurları) adlı gazetedir. 1866'da Erzurum'da yayımlanan gazete Türkçe ve Ermenice yayınlanmıştır.²² Sultan Abdülaziz, Nisan

¹⁸ Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s. 6.

¹⁹ Ünsal Çığ, "19. Yy'da Osmanlı'da Gazetecilik Hareketleri: Takvim-i Vekayi'den Vilayet ve Özel Girişim Gazetelerine", *Türkiye'de Yerel Basın*, ed. Suat Gezgin, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 47.

²⁰ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s. 32.

²¹ Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s. 7.

²² Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s. 32.

1863'te yaptığı Mısır gezisinden etkilenecek şekilde çeşitli vilayetlerde gazeteler çıkartmıştır. Envar-ı Şarkıyye bu düşüncenin bir ürünü olmuştur. Gazetenin kurulmasını Anadolu'nun kalkınması fikrinin bir başlangıcı saymak mümkündür. Böylece kalkınmak ve halkı eğitmek için gazete bir araç olarak düşünülmüştür. Bu dönem zarfında Anadolu'da çıkan gazetelerden bazıları Bursa'da "Hüdavendigâr", İzmir'de ise ilk çıkan "Aydın" isimli gazetelerdir. Bu gazeteler bu vilayetlerin merkezlerinde çıkmıştır. Bir süre sonra İzmir'de Mehmet Salim tarafından çıkarılan Devir gazetesi yayın hayatına girmiştir. Amacı Osmanlı Devleti'nin haklarını savunup, refahına hizmet etmek olan gazete haftada iki kez yayınlanmıştır.²³ Ayrıca bu dönemde 1866'da "Fırat", "Suriye", "Trablusgarp" gazeteleri; 1867'de Beyrut gazetesi; 1868'de "Edirne" ve "Yanya" gazetesi; 1869'da Bağdat'ta "Zevra" gazetesi ve yine bu tarihte "Konya", "Trabzon" ve "Selanik"²⁴ gazeteleri Osmanlı eyaletlerinde çıkan belli başlı yerel gazetelerdir.

2.3.2. Samsun'da Matbaa ve Yerel Basın

Samsun'a matbaanın geliş tarihi 1887'dir. İlk matbaa Samsun Hükümet Konağının altındaki bir dairenin içinde Hüseyin Avni Bey tarafından kurulmuştur.²⁵ Matbaa Hacı Hüseyin Efendi Matbaası olarak bilinmektedir. 1908 yılında Hükümet Konağı karşısında bir dükkâna, daha sonra Maliye Tahsil Şubesinin olduğu yere, buradan Aslıoğlu Han'ın birkaç odasına ve son olarak da Saathane Meydanı'nda Çarşı Karakolunun olduğu yere taşınmıştır. Kendi binası yapılıncaya oraya geçmiştir. Kendi binası günümüzde İlkadım Belediyesi'nin²⁶ yanında Bulvar yolunun geçtiği yerdir.²⁷

Meşrutiyet Dönemi'nde Rum ve Ermeni azınlık cemaatleri de Samsun'da kendi matbaalarını kurmuştur. Ermeniler Ermenice yazıyı, Rumlar da Yunancayı kullanmışlardır. Bu dönemde çıkan Ermeni matbaaları şunlardır: Entranik Matbaası, Göregyan Matbaası, Tomarzalıyan Matbaasıdır. Rumların çıkardığı matbaalar ise

²³ Çığ, "19. Yy'da Osmanlı'da Gazetecilik Hareketleri: Takvim-i Vekayi'den Vilayet ve Özel Girişim Gazetelerine", s. 48-49.

²⁴ Haytaoğlu, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, s.6

²⁵ Önder Duman, "Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit. "Haber Gazetesi", *Geçmişten Geleceğe Samsun*, ed. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun 2006, s. 368.

²⁶ İlkadım Belediyesi yerinden taşındığı için, bu yerleşke şu an Büyük Şehir Belediyesi Ek Hizmet Binası olarak hizmet vermektedir. İlkadım ilçesi 100. Yıl Bulvarı sınırları içerisindedir.

²⁷ Baki Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, Barış Gazetesi Yayınları, Samsun 2003, s. 10.

Garofalidis Matbaası, Aristutalis Matbaası, Leykiyados Matbaası, Matbaa-i Arakidaktonyidis, Arhidi Kadevinis ve Şürekâsı Tüccar Matbaacı'dır.²⁸

1923 yılında Samsun'da bulunan Müslümanların matbaaları ise Şems Matbaası, Ahali Matbaası, Hayat Matbaası, Aks-ı Seda Matbaası, Hilal Gazetesi Matbaası ve Samsun Vilayet Gazetesi Matbaası'dır.²⁹

Samsun'un gazete ile tanışması 1870 yılında olmuştur. Ancak bu gazete Samsun'da değil Trabzon'da basılan "Euksinos" (Karadeniz) adlı gazetedir. Rumca yayınlanan bu gazete de etnografik nitelik taşıyan tarihi bilgiler, zaman zaman da şiirler ve küçük hikayeler yayınlanmıştır. Tirajı 500 olan ve Samsun'da satılan bu gazete 1881 yılında kapatılmıştır.³⁰

Türklerin Samsun'da çıkardığı yerel gazetelere baktığımızda bu süreç II. Meşrutiyet ile eşzamanlı olmuştur. Bu dönemde İstibdat Dönemi olarak adlandırılan temkinli dönem sona ermiş ve özgürlüklerin yaşandığı bir dönem başlamıştır. Dolayısıyla basın üzerindeki sansür de kalkmıştır. Avnizade Cemil Aks-ı Sada Matbaası sahiplerinden Dr. Sıtkı Avni, 15 Ağustos 1908 Cumartesi günü Samsun'un yerel anlamdaki ilk gazetesi olan "Aks-ı Sada"yı çıkartmıştır. Devlet politikalarını konu edinen ancak yeri geldiğinde eleştiri de yapan gazete dönemin önemli siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel konularına da yazılarında yer vermiştir. Gazete cumartesi ve salı günleri yayınlanmıştır.³¹

Meşrutiyetin ilanından sonra Samsun'da azınlıklar da gazeteler çıkartmışlardır. Rumca gazetelerden bazıları Ağkira (1909), Pantos (1909), Ortodoksia (1909), Eko Tu Pontos (1909), Anchor (Çapa, 1909-1912), Light (Işık, 1909), İnde Pendan (1910, Fransızca ve Rumca yayınlanmıştır), Amisos (1910, Rumca harfli, Türkçe metinli yayınlanmıştır), Perikles (1910), Ankira (Angkyra, 1910), Aniksartitos (1911), Dıngines (1918), Diogenis (Diyojen, 1918)'dir.³² Bu dönemde Samsun'da çıkan Ermenice gazetelerden bazıları ise Tbrots (1911), Inkısartiyus (1911, Rumca ve Ermenice yayınlanmıştır), Ezadamard (1912)'dir.³³

²⁸ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 11-12.

²⁹ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 12-14.

³⁰ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 17.

³¹ Bahar Bilici, *II. Meşrutiyet Dönemi Anadolu'da Bir Taşra Gazetesi "Aks-ı Sada (Anadolu Sesleri)"*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2019, s. 10-11.

³² Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 34-52.

³³ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 43-45.

Bu dönem Samsun’unda Aks-ı Sada gazetesine rakip Türk basını ortaya çıkmıştır. Müdür ve Muharriri Nafız zade Süreyya Nemli zadeler 1910 yılında “Doğru Sadâ”(Vicdan Sesleri) adlı gazeteyi çıkartmışlardır. Şems Matbaasında basılan bu rakip gazete 4-5 yıl süre zarfında yayınlanmıştır.³⁴ Böylelikle Samsun’da yerel Türk gazeteciliği de tek elden çıkarak çoklu yayın ortamına girmiştir.

Bu süreci 1960’ların ortalarına dek çeşitli gazete ve dergiler izlemiştir. Bunlar; Şems-ül Maarif mecmuası, Samsun Ticaret Odası gazetesi, Nöbet, Nevzad (1910), Samsun, Fırtına (1911), Ahali, Işık (1918), Siham, Ticaret-i Umumiye mecmuası, Rehber, Lale, Piyasa (1919), Samsun’da Hilal, Hayat (1920), Servet-i İslam mecmuası (1921), Ahali Edebiyat mecmuası, Mektepli (1922), Çocuk Postası, Yeni Mektep, Nefir, Samsun’da Şark Yıldızı, Haber, Genç Eczacı, Eczacılar mecmuası (1923), Nur (1924), Türkiye Pul Ve Kartpostal Mübadele mecmuası, Biber (1925), Güneş, Gençlik, Samsun Ticaret Odası gazetesi, (1926), Samsun Ticaret gazetesi (1927), Çağlayan, Alev (1928), Duygu Ve Dilek (1929), Yürüyüş, Engin (1931), Lise mecmuası (1933), Zaman (1934), 19 Mayıs Samsun Halkevi dergisi, İktisat(1935), Karadeniz (1939), Toprak (1940), Kopuz (1943), Gençlik, Karadeniz (1944), İz, Ali Baba (1948), Yeni, Demokrasi (1949), Halkçı, Canik, Gençlik Sesi, Yeni Karadeniz (1950), Yeni Yol, Büyük Cihat, Samsun Postası, Samsun Spor Mecmuası (1951), Demokrasinin Müdafii, Şamar, Samsun Demokrat, Yeni Ses, Demokrat Canik, Ocak, Vicdan Sesi (1952), Yeni Selamet, Demokrat Akşam Postası (1953), İde, Samsun Ekspres, Demokrat Sesi (1954), Tütün Mecmuası, İşçi Sesi, Çapar, Genç Kalemler, Adım (1955), 19 Mayıs Lisesi (1956), Filiz, Anadolu, Haber, Samsun Haber (1957), Samsun Maarif Postası, Lokman Hekim, Samsun Esnaf ve Sanatkârlar Sesi, Karadeniz Haberler Ajansı (1958), Samsun Barosu dergisi, Demokrat Vatan Cephesi, Halkın Sesi (1959), Demokrat Güzel Samsun (1960), Yeni, Karadeniz (1961), Eğitim, Işık gazetesi (1962), Çaltı (1963), Türk Kanı (1964), 19 Mayıs, Uyanış, Dursun Kaptan, Namık Kemal’den Sesler (1965) adlı gazete ve dergiler Samsun il merkezinde çıkmıştır. Yine bu dönemde ilçelerde ise; Bafra’da; Tenvir-i Efkâr (1923), Bafra Gazetesi (1925), Altın Yaprak (1935), Bafra (1950), Fitol (1952), Doğru Yol, Son Söz Milletindir, Bafra Postası, Hakikat Demokrasidedir (1953), Bafra Ekspres (1954), Devrim (1955), Yosun (1963), Bafra Postası (1964), Bafra Ekspres (1965) isimli yayın organları çıkmıştır. Çarşamba’da ise; Güneş (1924), Kalender (1951), Çarşamba Postası (1954), İstiklal

³⁴ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 35.

(1955), Oydaş (1965) isimli yayın organları çıkarken, Havza'da; 25 Mayıs (1947), Vezirköprü'de; Vezirköprü (1955), Demokrat Vezirköprü (1956), Vatandaş (1959), Ladik'te; Akpınar'ın Sesi (1956), Akpınar (1964), Kavak'ta; Kavak Postası (1962), Türk İşçi Sesi (1966), Tekkeköy'de; Çırakman (1964), Terme'de; Demokrat Terme, Terme Sesi (1954), Devrim, Terme Hürses (1961), Şirin Terme (1966), Alaçam'da; Yeni Alaçam (1964), 19 Mayıs (1965) isimli gazete ve dergiler yayın hayatlarını sürdürmüşlerdir.³⁵

Bahsettiğimiz gazetelerden Ahali gazetesi, Milli mücadele döneminde Karadeniz'deki Pontus çetelerine karşı milli direnişi desteklemek için yazılar yazmıştır. Yine Samsun Ticaret Odası gazetesinin sahibi Mustafa Adil Bey Samsun'da Müdafaâ-yı Hukuk Cemiyeti'nin kurucu azalarındandır.³⁶ Ayrıca yukarıdaki yayınlardan anlaşıldığı üzere 1950'lerde bazı yayınların isminde demokrat ifadesi yer almaktadır. Bu durumdan Demokrat Parti'nin iktidarı süresince Samsun yerelinde de ses getirmek için yerel basın faaliyetlerini çok belirgin şekilde kullandığını anlamaktayız. Ayrıca Demokrat Parti iktidarı sonrasında da siyasi gazetelerin Samsun yerelinde çıkmaya başladığı yine yukarıdaki gazete isimlerinden anlaşılmaktadır. 1961 yılında "Devrim" adlı duvar gazetesi 27 Mayıs sonrası Samsun'da çıkmıştır. Bu gazete Erdoğan Türer tarafından Terme'nin Üskütü (Bağsaray) köyünde çıkartılmıştır.³⁷ Bunu 1963 senesinde Çaltı gazetesi izlemiştir. Bu yüzdendir ki yukarıdaki gazeteler Çaltı gazetesinin kapanma tarihi olan 1966 yılına kadar kronolojik olarak bu çalışmaya aktarılmıştır.

³⁵ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 32-86, Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi Kronolojisi*, <https://docplayer.biz.tr/28399761-Samsun-basin-tarihi-kronolojisi.html>, (Erişim: 20.05.2024).

³⁶ Bünyamin Kocaoğlu, "Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Samsun'da Basın Hayatı ve Cemiyetler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1 (1999), s. 155-158

³⁷ Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 86.

3. ÇALTI GAZETESİ

3.1. Gazetenin Yayınlanmaya Başladığı Ortam

Demokrat Partinin (DP) ilk yıllarında basına karşı ılımlı ve özgürlükçü bir politika izlenmiştir. Nitekim 1931 yılında ve sonrasında çıkmış olan baskıcı basın kanununu yumuşatmak için 15 Temmuz 1950’de kabul edilen yasa ile basının nefes alması sağlanmış, daha sonra 1952 yılında ise gazetecilere sendika kurma hakkı tanınmıştır.³⁸ Ancak basına gösterilen bu hoşgörölü politika 1954 yılında son bulmuş ve Demokrat Parti iktidarı 1954 seçimleri öncesi çıkardığı kanun ile basına sansür getirmiş ve bazı gazeteciler de bu kanunu desteklemiştir. Bu kanun ile itibar kırarak, şöhrete ve servete zarar verecek yazılar yazılmayacaktır. Ardından 6-7 Eylül 1955’te İstanbul’da yaşanan olaylar sonucu ilan edilen sıkıyönetim ile hükümeti eleştirmek de yasaklanarak basın özgürlüğü kısıtlanmıştır.³⁹

1957 yılında yapılan seçimler sonrasında DP sertlik yanlısı bir tutum sergilemeye başlamıştır. İlerleyen süreçte muhalefetin lideri İsmet İnönü 18 Mayıs 1960 günü TBMM’de Tahkikat Komisyonu önergesinin görüşüldüğü sırada tarihe bir not olarak düşen o meşhur sözünde “İnsan hakları yürütölmez, vatandaşlık hakları zorlanırsa bizim dışımızda bir ihtilal kaçınılmaz olacak ve o zaman sizi ben bile kurtaramam.” diyerek DP iktidarına uyarıda bulunmuştur.⁴⁰ İsmet İnönü gibi tecrübeli bir politikacı elbette böyle bir sözü durup dururken söylememiş, darbenin ayak sesleri iyice duyulmaya başlamıştır.

1960 yılının Nisan ayında üniversitelerde yaşanan öğrenci olayları sırasında polisin şiddet kullanması, ordunun ise silah kullanma ya da üniversite öğrencilerini gözaltına alma konusunda isteksiz davranması DP iktidarının otoritesini daha da sarsmıştır. Bu durum başını ordu, aydınlar ve basının çektiği zinde kuvvetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁴¹ Askerin de Demokrat Parti iktidarına uzak bir duruş sergilemesi, darbenin yaklaştığının açık bir göstergesidir. Sonunda 27 Mayıs 1960 tarihinde darbe gerçekleşmiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuştur. 12

³⁸ Adem Ayten, *Türkiye’de Basın ve Rejimi (Cumhuriyet Dönemi Basın İktidar İlişkisi ve Basın Rejimleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011, s. 75-76.

³⁹ Onur Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın, Dünyada ve Türkiye’de Sansür, Baskı ve Yönlendirme*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 297-298.

⁴⁰ Tanel Demirel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı “Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi”*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 327-328.

⁴¹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 331.

Haziran 1960 tarihinde geçici Anayasa yürürlüğe konmuştur.⁴² Ardından yeni Anayasa çalışmaları başlamıştır. Sonunda 9 Temmuz 1961 tarihinde %61,7 oy oranı ile halk tarafından ⁴³ kabul edilerek yeni Anayasa yürürlüğe girmiştir.

1961 Anayasası Türk siyasetinde yeni eğilimleri beraberinde getirmiştir. Farklı ideolojilerdeki siyasal hareketler Türk siyasetinde yer almaya başlamış ve kendilerini bir eksen de konumlandırmışlardır. Ayrıca 1961 Anayasası'nın getirdiği ortam sayesinde sosyalist hareketler de siyasi arenada kendilerini rahatça ifade etmişler ve Türkiye İşçi Partisi 1965 seçimleri sonunda TBMM'de grup kurma imkânı bulmuştur.⁴⁴

Türkiye'de 1961 yılı sonrasında zirveye çıkmaya başlamış olan sosyalist hareketlerin geçmişine baktığımızda ise sol kavramının ortaya çıkmasına kadar gidebiliriz. Politik terminolojide “sol” kavramı daha özgürlükçü ve radikal politik gruplar için kullanılmaktadır. Toplumun ezilen, küskün, mağdur kesimlerinden gücünü alan sol hareket ülke yönetiminde daha geniş tabanlı katılımı savunan grup ve parti hareketleri olarak nitelendirilmektedir. Kavramın kökeni ise 1789'da ilan edilen Fransız İhtilali sonrası oluşturulan Kurucu Meclisin içindeki “Millet Dostları” adlı grubun sol tarafta oturması ile kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁵

Sosyalist düşünce Karl Marx ile yeni bir boyut kazanmış ve Marx kendi sosyalist sistemini işçi sınıfı esasına dayandırmıştır. Bu sistemini evrensel açıdan ele aldığı için dünyadaki bütün işçilerin örgütlenmesi konusuna büyük önem vermiştir. 1848 tarihinde Marx ve Engels birlikte “Komünist Manifestosu”nu yayınlamışlar ve işçileri bir milletlerarası oluşumda birleştirmeye çalışmışlardır.⁴⁶

Sosyalist ve komünist hareketlerin Türkiye'deki doğuş ve ilerleme evresine baktığımızda ise II. Meşrutiyet öncesindeki istibdat rejimi ve geri kalmış bir tarım ülkesi olması dolayısı ile sanayiye bağlı bir işçi sınıfının varlığı olmamıştır. Bu gibi

⁴² Bedir Sala, “Demokrat Parti Dönemi”, *Kuruluş Yıllarından 12 Eylül'e Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasal Hayatı Kavramlar Süreçler Kişiler*, ed. Öner Buçukçu, Bibliyotek Yayınları, Ankara 2017, s. 91-92.

⁴³ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi: 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara 2013, s. 100.

⁴⁴ Öner Buçukçu, “Türkiye'de 1960'lı Yıllar ve Sosyalist Sol”, *Kuruluş Yıllarından 12 Eylül'e Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasal Hayatı Kavramlar Süreçler Kişiler*, ed. Öner Buçukçu, Bibliyotek Yayınları, Ankara 2017, s. 103.

⁴⁵ Savaş Açikkaya, *Türkiye'de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 8.

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2012, s. 34-35

etkenler sosyalizmin Osmanlı topraklarında çok fazla etki gösterememesine neden olmuştur. Solun Osmanlı topraklarındaki ilk siyasi teşekkülü ise 1910 yılında kurulan “Osmanlı Sosyalist Fırkası” olmuştur. Bu fırka “İştirak” gazetesini sahibi Hüseyin Hilmi ile özdeş olmuştur.⁴⁷

Milli Mücadele döneminde Sovyet Rusya ile karşılıklı ilişkiler Türkiye’de sosyalist hareketlerin gelişmesine etkili bir ortam hazırlamıştır. Sovyetler Birliği sürekli olarak Türkiye topraklarına komünizmi sokmak istemiş ancak Türkiye tarafı bu ideolojiye çok fazla alan açmak istememiştir. Yine de bu dönemde çok fazla sosyalist parti Anadolu’da kurulmuştur. Bunlardan ilki Yeşil Ordu cemiyeti olmuştur. Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa Sovyet yardımlarını almak ve komünist faaliyetleri kontrol altında tutabilmek için yakın arkadaşlarına Türkiye Komünist Partisini kurdurmuştur. Ancak Takrir-i Sükûn Kanunu’nun da etkisiyle faaliyetleri güçleşen komünist hareket gizliliği seçerek yeraltına inmiştir.⁴⁸ Yani yeni Türkiye devleti emperyalist güçlere karşı belli yardımları Anadolu’ya getirtmek istemiştir. Bu yüzden istemeden de olsa bazı ideolojik partilerin ülke içinde kurulmasına önayak olmuştur. Ama bunu kendi kontrolünde tutmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili dönem, sol ideolojideki partileşme faaliyetlerine ara verilen bir dönem olmuştur. Ancak 1946 yılında çok partili hayata geçişle birlikte yıllardır yeraltına çekilen sol hareket yeniden partileşmeye başlamıştır. Nitekim 14 Mayıs 1946’da “Türkiye Sosyalist Partisi” (TSP) ve 20 Haziran 1946’da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP)⁴⁹ kurulmuştur. Böylelikle sosyalist düşünceye sahip partiler yeniden legal şekilde faaliyet göstermeye başlamıştır. Ancak 1951-1952 tutuklamaları ile çok partili hayata geçiş döneminde kurulan bu iki parti kapatılarak Türk demokrasisi sola kapalı bir hale getirilmiştir.⁵⁰

1961 Anayasası’nın kabulü ile ülke içinde yeni ideolojiler kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye İşçi Partisi (TİP) böyle bir ortamda 13 Şubat 1961⁵¹ tarihinde kurulmuştur.

⁴⁷ Açıkkaya, *Türkiye’de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*, s. 15-17.

⁴⁸ Serhat Sipahi, “Türkiye Komünist Partisi Öncülerinden Şefik Hüsnü’nün Moskova’ya Gönderdiği Rapor Çerçevesinde, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Komünizm”, *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2 (2021), s. 114-5-6-7.

⁴⁹ Açıkkaya, *Türkiye’de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*, s. 34.

⁵⁰ Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze*, s. 34-35.

⁵¹ Mehmet Ali Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 158.

Türk basınının 1960 Darbesi'ne bakışını incelediğimizde, darbenin basın tarafından ilk günlerde coşkuyla karşılandığını görmekteyiz. Darbenin ertesi günü Türkiye'deki basının genel görünüşü diktatörlükten kurtarılmış bir Türkiye'yi müjdelemiştir. Böyle bir ortamda darbe sonrası gazetecilere yeni haklar tanınmıştır. Yeni yönetim 1961 yılında 212 sayılı "Fikir İşçileri Kanunu'nu" gazetecilerin lehine yeniden düzenlemiştir. Bu kanun Cumhuriyet tarihindeki basına en fazla hak ve özgürlükler sağlayan yasal düzenleme olmuştur.⁵²

1961 Anayasası'nın 22. Maddesinde "Basın hürdür, sansür edilemez."⁵³ denilerek basın önündeki sansür kaldırılmış ve anayasal güvenceye alınmıştır. Böylelikle siyasi arenada boy göstermeye başlayacak olan sol hareket, basın faaliyetlerinde de kendini göstermiştir. Böyle bir ortamda 20 Aralık 1961 tarihinde "Yön dergisi" kurulmuştur ve bu dergi ile Yön-Devrim Hareketi olarak adlandırılan dönem başlamıştır. Yön dergisi 1967 yılı ortalarına kadar sol düşünceye sahip aydınlar için bir düşünce kuruluşu hareketi görevini görmüştür.⁵⁴

Yerel basında da sol hareket Samsun'da güçlü şekilde kendine yer bulmuş ve Çaltı gazetesi böyle bir ortamda yayın hayatına başlamıştır. Çaltı, yayın hayatına başladığı sırada yukarıda adlarını belirttiğimiz birçok yerel gazete ve derginin Samsun'da faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Çaltı, onların arasında yeni bir yayın organı olarak basın camiasına adımını atmıştır.

Çaltı gazetesi, ilk yazısında "gücümüzü 27 Mayıs ruhundan, devrimlerden ve Atatürk ilkelerinden aldık" diyerek kendisini gazete ismi başlığında da belirttiği gibi siyasi ve toplum gazetesi olarak konumlandırmıştır.⁵⁵ Devrimden güç alarak kurulan bu gazete siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim, sanat ve edebi konularda Samsun yerelinde yazılar yazarak kendisinden söz ettirmiştir. Sol görüşe sahip olan Çaltı gazetesi, o dönemde Türkiye İşçi Partisine (TİP) sayılarında sıkça yer vermiştir.⁵⁶

⁵² Funda Şenol Cantek, "Altmışlı Yıllarda Basın", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 760-762.

⁵³ Öymen, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın, Dünyada ve Türkiye'de Sansür, Baskı ve Yönlendirme*, s. 310.

⁵⁴ Açıkkaya, *Türkiye'de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*, s. 38

⁵⁵ Bkz. *Çaltı*, 8 Nisan 1963, s. 1.

⁵⁶ Bkz. *Çaltı*.

3.2. Gazetenin İmtiyaz Sahipleri ve Yayıncı Kadrosu

M. Oğuz Koyutürk,⁵⁷ Çaltı gazetesinin sahibi ve sorumlu yönetmenidir. Oğuz Koyutürk Çaltı'nın ilk sayısında "Para" adlı yazısı ile gazetenin Hikaye Köşesi sütununda ve "Çıkarken" adlı yazı ile Her Hafta adlı köşede yazmıştır.⁵⁸

Gazetenin arka sayfasındaki yönetim kadrosu bölümündeki değişikliklerden anladığımıza göre zamanla gazetenin sahibi ve sorumlu yönetmen koltuğu değişmiştir.

111. sayı ile birlikte Oğuz Koyutürk sahip ve sorumlu yönetmenlik görevini bırakmıştır.⁵⁹ Gazetenin sahibi Mübeccel Koyutürk, sorumlu yönetmeni ise Sadık Göksu olmuştur.⁶⁰ Ancak ilerleyen süreç içerisinde gazetenin sorumlu yönetmeni değişmiş, 138. sayıdan itibaren görevi Ahmet Yeşilyurt üstlenmiştir.⁶¹ 158. sayı ile beraber ise sorumlu yönetmen Beycan Kancı olmuştur.⁶² Son sayıya kadar görevi sürdürmüştür.

Oğuz Koyutürk dışında yayıncı kadrosunda yer alan önemli yazarlar ise şunlardır:

1. Ali Nebat
2. Behzat Ay

⁵⁷ Oğuz Koyutürk, 1925 yılında Tokat'ta doğmuştur. Kabataş Lisesi mezunu olan Koyutürk, Eczacılık Fakültesini de bitirerek önce Tirebolu'da, daha sonra ise Samsun'da eczanesini açmıştır. Koyutürk, Çaltı gazetesinden önce Samsun'da yayınlanan Yenises ve Halkın Sesi gazetelerinin yönetim ve yazı kadrosunda da yer almıştır. Demokrasinin Müdafî gazetesinde yazılar yazmıştır. Aynı zamanda Türkiye İşçi Partisinin (TİP) Samsun İl Genel Sekreterliğini de yapan Koyutürk sonraları beyin felci geçirdiği için eczanesini kapatmış ve evinde vakit geçirmeye devam etmiştir. Celal Karaca-Cemil Baskın, "Çaltı'nın Kurucusu Oğuz Koyutürk İle Söyleşi", *Kıyı*, S. 202, Mayıs-Haziran 2008, s. 36-37-38.

⁵⁸ Bkz. *Çaltı*, 8 Nisan 1963, s. 2-3-4.

⁵⁹ Oğuz Koyutürk'ün sahip ve sorumlu yönetmenliği bırakma nedeni ayrıldıktan bir sayı sonra bizzat kendisi tarafından Çaltı sütunlarında belirtilmiştir. Koyutürk, "Sağlık Bakanlığından gelen emirler üzerine, Sağlık Müdürlüğüne, eczacılıktan başka bir işle uğraşamayacağım bildiriliyor! Sözde gazete çıkarmak yüzünden bir çocuğun ölümüne sebep olmuştum! Mesleğimle ilgilenmiyordum! Yanlış ilaç veriyordum! Ama aslı olmayan ihbarlara savcılık takipsizlik kararı çekti. Fakat iş bu kadarla kalmadı. Sağlık Bakanlığı, bu yalancı vatandaşın kendisine hatırlattığı Eczacılık Kanunun 19. maddesine dayanarak beni gazetecilik yapmaktan menetti. Ki o madde şöyle yazar: "Bir eczane sahibi eczanesi dışında ilaç tertip edemeyeceği ve mesleği dışında bizzat ticaret yapamayacağı gibi, öğretmenlikten ve seçimle elde edilen vazifelerden başka bir iş de kabul edemez." Oysaki ben bugün, yağ tecimi ile uğraşan, sinemacılık ve nakliyecilik yapan eczacılar tanırım. Bunların arasında ilân gazeteciliği yapanlar da vardır. Fakat Sağlık Bakanlığı bunların hiç birisini görmez!" Oğuz Koyutürk, "Çaltı Susmayacak", *Çaltı*, 7 Haziran 1965, s. 3.

⁶⁰ Bkz. *Çaltı*, 31 Mayıs 1965, s. 4. Sarısakal'ın eserinde bu bilgi yanlış verilmiş ve Oğuz Koyutürk'ün gazetenin sahip ve sorumlu yönetmenlik görevini 14 Aralık 1964 tarihinde bıraktığı ve 12 Nisan 1966'dan sonra Mübeccel Koyutürk'ün sahipliğini, Beycan Kancı'nın ise sorumlu yönetmenlik yapmaya başladığı belirtilmiştir. Sarısakal, *Samsun Basın Tarihi*, s. 88.

⁶¹ Bkz. *Çaltı*, 6 Aralık 1965, s. 8.

⁶² Bkz. *Çaltı*, 8 Ağustos 1966, s. 1-8.

3. İsmet Kemal Karadayı
4. Güven Kalafatoğlu
5. Yılmaz Ülkücü
6. Hasan Mandal
7. Yılmaz Elmas
8. İsmail Gençtürk
9. Yılmaz Elmas
10. Numan Beyazıt
11. Güner Samlı
12. Nazım Bayata
13. Galip Ataç
14. Erdoğan Yeşilyurt
15. Hüseyin Korkmazgil

Çaltı gazetesinde Zeki Sarıhan, Hilmi Özgen, Hikmet Kıvılcımlı, Aziz Nesin, Mahmut Makal, Ceyhun Atuf Kansu gibi tanınmış yazarların da yazıları yer almıştır.⁶³

3.3. Gazetenin Kimlik Bilgileri

3.3.1. İsmi ve Dili

Gazetenin ismi Çaltı Burnu’ndan gelmektedir. Bunu gazetenin ilk sayısındaki “Çıkarken” başlıklı yazıdan anlayabiliyoruz: “Atatürk’ü 19 Mayıs 1919’ da ilk defa Çaltı Burnu karşıladı. O günlerde vatan can çekişiyordu. Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, Türklerin yurdu düşman çizmeleri altında şanlı tarihini karanlıklara doğru sürüklüyordu. Fakat güneş doğdu. O sabah Çaltı Burnu pırıl pırıl parlıyor, büyük kurtarıcıya sanki gülerek hoş geldiniz diyordu. Sevinçliydi, mutluydu. Arkasında yatan koskoca bir vatanın kurtuluş öncüsü olduğunu biliyordu. Evet... Yanılmadı Çaltı Burnu. İlerde yepyeni uygar Türk Ulusunun sembolü oldu. Biz o isimle Batı’ya

⁶³ Bkz. *Çaltı*.

yöneldik, devrimleri yaptık ve yaşamaya hak kazandık.”⁶⁴ Çaltı Burnu’nun nerede yer aldığı bizzat Oğuz Koyutürk tarafından aktarılmıştır. Çaltı Burnu, Samsun’un Terme ilçesindedir. Karadeniz kıyısında Yeşilırmak deltasının doğu çıkıntısına verilen isimdir.⁶⁵ Gazetenin kurucuları da bu isimden ilham alarak gazeteyi “Çaltı” ismi ile kurmuşlardır. Böylelikle gazetenin ismini Atatürk devrimleri ile özdeşleştirmek istemişlerdir.

Çaltı gazetesinin dili Türkçe olup yazarlar, siyasi toplum gazetesi olması sebebi ile hitap ettikleri kitleye uygun bir lisan kullanmışlardır. Genellikle toplumun sorunlarını ele alarak her fırsatta 27 Mayıs ruhunu taşıdıklarını ifade etmişlerdir.

3.3.2. Yayın Hayatına Başlaması

Çaltı’nın yayın hayatına başlayacağı, 6 Nisan 1963 tarihinde yine Samsun’da çıkan Demokrasinin Müdafî gazetesinde duyurulmuştur. Haberde:

Haber aldığımıza göre şehrimizin yeni bir yayın organına kavuşmak üzeredir.

Şehrimizin tanınmış yazarlarından Oğuz Koyutürk’ün sahip ve sorumlu yönetmeni olduğu haftalık siyasi ve toplum gazetesinin ismi Çaltı olup, 8 Nisan 1963 Pazartesi’den itibaren, yine şehrimizin tanınmış imzalarıyla yayın hayatına başlayacaktır.

Sevgili, kaliteli ve olgun bir yayın organı olacağına inandığımız Çaltı’nın şehrimiz fikir hayatına çok şeyler katacağı muhakkaktır.

Çaltıya başarılı ve uzun hizmet yılları diler okurlarımıza duyururuz.⁶⁶

Çaltı gazetesi, sahibi olan Oğuz Koyutürk tarafından 8 Nisan 1963 Pazartesi günü Samsun’da yayın hayatına başlatılmıştır. Çaltı, siyasi ve toplum gazetesi olarak haftalık olarak yayınlanmıştır ve pazartesi günleri çıkarılmıştır. Sadece 109. sayısı 15 Mayıs 1965 tarihinde cuma günü yayınlanmıştır. Onun haricinde yayın hayatı son bulana kadar pazartesi olarak devam etmiştir.

Demokrasinin Müdafî gazetesi, 8 Nisan 1963 tarihli sayısında da Çaltı’nın yayın hayatına başladığını Samsun Halkına duyurmuştur. Haberde:

⁶⁴ Oğuz Koyutürk, “Çıkarken”, *Çaltı*, 8 Nisan 1963, s. 3.

⁶⁵ Celal Karaca - Cemil Baskın, “Çaltının Kurucusu Oğuz Koyutürk İle Söyleşi”, *Kıyı*, S. 202, Mayıs-Haziran 2008, s. 36.

⁶⁶ *Demokrasinin Müdafî*, “Çaltı Çıkıyor”, 6 Nisan 1963, s. 1-4.

Önceki sayılarımızda çıkacağını haber vermiş olduğumuz haftalık Çaltı Gazetesi bu pazartesi den itibaren yayın hayatına başlamış bulunmaktadır.

Çaltı adına “İlk Söyleşi” ile şehrimizin tanınmış kalemlerinden Oğuz Koyutürk’ün, gazetemiz yazarlarından Ali Nebat’ın, tanınmış yazarlardan Behzat Ay’ın yazıları ve yine O. Koyutürk’ün bir hikâyesiyle ilk sayısı yayınlanmış olan Çaltı’ya uzun hizmet yılları ve başarılı bir yayın hayatı diler okurlarımıza salık veririz.⁶⁷

Yapılan ikinci haber sayesinde hem yayına başladığı duyurulmuş hem de Çaltı’da yazacak olan bazı yazarların isimleri belirtilmiştir. Ayrıca bu gazetede Çaltı’nın künye bilgilerine yer verilerek birkaç sayısında reklamı yapılmıştır.

3.3.3. İdare Merkezi ve Basımevi

Çaltı gazetesinin idare merkezi ve basım yeri başlangıçta farklı noktalardadır. İlk kuruluşta yönetim merkezi (Yönetim evi) o zaman Samsun Cumhuriyet alanı olarak ifade edilen, günümüzde Cumhuriyet Meydanı olan yerde Kaptanağa Sokak, numara 2’dir. Ancak kuruluşta baskı ve dizgi merkezi Bafra’da yer alan “Vatan Matbaası” olmuştur.⁶⁸ Gazetenin ilerleyen sayılarından baskı merkezinin uzun süre Bafra’da olduğu görülmüştür.

Gazetenin 87. sayısı itibariyle basım yerinde değişiklik yapılmıştır. Bafra’da olan basım yeri bu sayıdan itibaren Samsun’daki “Modern Matbaası (Basımevi)” olmuştur.⁶⁹ Ancak gazetenin yönetim yerinde bir değişiklik olmadığı yine ilgili sayılardan anlaşılmaktadır.

Gazetenin 110. sayısından itibaren dizgi merkezi ve basımevi merkezinde tekrar değişikliğe gidilmiştir. Dizgi merkezi Samsun’daki “Emek Mürettiphanesi (Dizimevi)”, baskı yeri ise yine Samsun’daki “Şensoy Matbaası (Basımevi)”⁷⁰ olmuştur. Gazetenin, son sayısı olan 176. sayı da dahil olmak üzere mevcut yönetim yerinde bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca en son dizgi merkezi ve basımevi ile birlikte yayın hayatı noktalanmıştır.⁷¹

⁶⁷Demokrasinin Müdafîi, “Haftalık Çaltı Gazetesi Yayına Başladı”, 8 Nisan 1963, s. 1.

⁶⁸ Bkz. Çaltı, 8 Nisan 1963, s. 4.

⁶⁹ Bkz. Çaltı, 14 Aralık 1964, s. 4.

⁷⁰ Bkz. Çaltı, 25 Mayıs 1965, s. 4.

⁷¹ Bkz. Çaltı, 12 Aralık 1966, s. 8.

3.3.4. Gazetenin Fiyatı

Haftada bir olarak pazartesi günleri yayınlanan gazetenin ilk çıktığında adet fiyatı 40 kuruştan satılmaktadır. Ayrıca gazetede abonelik sistemi de mevcuttur. Üç aylık abonelik fiyatı 4,50 lira, altı aylık abonelik fiyatı 9 lira, bir yıllık abonelik fiyatı ise 15 liradır. Ayrıca gazeteye ilan verme fiyatında pazarlık usulü olduğu ifade edilmiştir.⁷²

Gazetenin 21. sayısı itibariyle günlük ve abonelik satış fiyatlarında değişiklik olmuştur. Üç aylık abonelik tarifesi usulü kaldırılmıştır. Gazetenin günlük tane satış fiyatı 25 kuruşa, altı aylık abonelik fiyatı 5 liraya, yıllık abonelik fiyatı ise 10 liraya düşmüştür.⁷³ Normal şartlar altında zaman ilerledikçe gazetenin fiyatının artması beklenirken, aksine fiyatının azaldığı görülmektedir. Bunu iki şekilde yorumlamak mümkündür. Gazete düşük olan satış miktarını bu şekilde arttırmak istemiş olabilir ya da fiyat düşürerek daha çok abonelik almak gayesinde olduğu düşünülebilir.

Gazetenin son sayısı olan 176. sayı da dahil olmak üzere günlük adet satış fiyatı ve abonelik satış fiyatlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Aynı fiyatlarla gazete yayın hayatına son vermiştir.⁷⁴

3.4. Gazetenin Teknik Yönü

3.4.1. Sayfa ve Sütun

Gazetenin sayfa sayısı başlangıçtan itibaren 118. sayı da dahil olmak üzere 4'tür. Ancak 119. sayı itibari ile gazetenin sayfa sayısında artış yapılarak 8 sayfaya⁷⁵ çıkarılmıştır. Çaltı, bu sayfa sayısı ile yayın hayatını sonlandırmıştır.

Gazetenin sayfaları genellikle iki sütundan oluşmuştur. Ancak sayfa sayısı dört olduğu zamanlarda reklamlardan dolayı son sayfalarda ya da reklamın olduğu diğer sayfalarda sütun sayısı üç ya da dört olmuştur. Sayfa sayısı sekiz olduktan sonra ise genellikle iki sütun şeklinde yayınlanmıştır.

⁷² Bkz. Çaltı, 8 Nisan 1963, s. 4.

⁷³ Bkz. Çaltı, 26 Ağustos 1963, s. 4.

⁷⁴ Bkz. Çaltı, 12 Aralık 1966, s. 1-8.

⁷⁵ Bkz. Çaltı, 25 Temmuz 1965, s. 8.

3.4.2. Fotoğraf ve Resim

Fotoğraf ve resim günümüz gazetelerinin vazgeçmez öğelerinden biridir. Öyle ki fotoğraf ilk bakışta okurda ilgi uyandırmaktadır. Basın fotoğrafçılığı 1842 yılında başlamış olsa da o dönemde henüz başlangıçta fotoğraf makinesi kullanılmadığı için gazete ressamaları sayesinde gazetelerin resim ihtiyaçları bu şekilde sağlanmıştır. Günümüz basın fotoğrafçılığı ise 1920’li yıllara dayanmaktadır.⁷⁶ Tasarım olarak görüntü ögesi olan fotoğraf işlevsel olarak ise bir haberde, başlıkta ve metindeki bir fikri ya da ürünü en etkili şekilde tanımlamaktır. Fotoğraflar, sayfaları hızla çeviren okuyucuları frenleme görevi görmektedir.⁷⁷

Günümüzde de fotoğrafsız gazete neredeyse düşünemeyiz. Gazeteler fotoğrafa oldukça önem vermektedirler. Ancak Çaltı gazetesi kendisini siyasi toplum gazetesi olarak konumlandığı ve yazılarında daha çok toplumsal sorunlara yer verdiği için dolayı fotoğraf ögesini neredeyse hiç kullanmamıştır. Gazetede toplumsal ve siyasi konularla alakalı sadece üç tane fotoğraf kullanılmıştır. Diğer yandan reklam bölümünde reklam fotoğrafları ve resimlerine yer verilmiştir. Çaltı’da yer alan ilk fotoğraf Ankara’nın gecekondu bir semtini gösteren fotoğraf olmuştur.⁷⁸

Şekil 3.1. Başkentteki bir kısım gecekondu

⁷⁶ Feyyaz Bodur, “Fotoğrafın Gazetelerde Kullanılmasının Gerekliliği ve Basın Fotoğrafçılığı”, *Kurgu Dergisi*, C. 7, S. 1 (1990), s. 297.

⁷⁷ Ahmet Bıyık, *Yazılı Basında Görsel Unsurların Haber Dizaynındaki Önemi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2007, s. 242.

⁷⁸ Evren Kurtul, “Başkentin Yoksunluk Bölgeleri”, *Çaltı*, 19 Ekim 1964, s. 2.

Gazetede ki bir diğ er fotoğraf ise 30 Ağustos Zafer Bayramı'nın yorumlandığı fotoğraftır. Genel Kurmay Başkanı'nın törende Başbakan'ın önünde yer alması gazete tarafından eleştirilmiştir.⁷⁹

Şekil 3.2. 30 Ağustos Töreni

Çaltı gazetesinde yayınlandığı süre içinde yer verilen üçüncü ve son fotoğraf ise son sayısı olan 176. sayısında yer almıştır. Fotoğrafta gazetenin kapatılma davası için mahkemeye giden yayıncı kadrosuna yer verilmiştir. Bu da Çaltı'daki son fotoğraf olmuştur. Burada Erdoğan Yeşilyurt, Oğuz Koyutürk, Hüseyin Korkmazgil ve Ahmet Yeşilyurt⁸⁰ yer almaktadır.

⁷⁹ Çaltı, "Başbakan Kim?", 12 Eylül 1966, s. 6.

⁸⁰ Bkz. Çaltı, 12 Aralık 1966, s. 7.

Şekil 3.3. 1966 yılı duruşma sonrası fotoğrafı

3.4.3. Reklam ve İlan

Gazete ilk sayısından itibaren genellikle son sayfasında olmak üzere bolca reklama yer vermiştir. Reklam ücretini pazarlık usulü ile belirleyen gazete, çoğunlukla Samsun'daki bir kuyumcu ve bir tüp bayinin reklamlarını yayınlamıştır. Bununla birlikte yeni çıkan kitaplara ve bazı gazete ve dergilerin isimlerine de yer verilmiştir. Bu gazete ve dergilerin ağırlıklı olarak sola hitap eden yayın organları olduğu görülmektedir. Sayfa sayısı sekize çıkarıldıktan sonra reklamlar azalmıştır. Ancak ara ara yeni çıkan kitapların isimlerine yer vermeye devam edilmiştir. Bu kitapların edebi ve sosyalizme meyilli ideolojik kitaplar olduğu yine reklamlardan anlaşılmaktadır.

3.4.4. Mizanpaj

Mizanpaj; iletişim araçlarının yayınlanmasında eldeki materyali bir düzen içinde, önem sırasına göre sıralayarak ve belli bir estetik kurarak sayfalara aktarma işlemine denir. Yani sayfa düzenlemesi olarak nitelendirilmektedir.⁸¹

Gazetenin birinci sayfasının en üst solunda kırmızı renk ile Çaltı yazmaktadır. Başlık rengi ilerleyen sayılarda mavi renk, daha sonra tekrar kırmızı olmuştur. Ancak daha sonra tamamen siyah renge dönmüştür. Gazete adının altında ise daha küçük punto ile “Haftalık Siyasi Toplum Gazetesi” yazmaktadır. Yine gazetenin en üst ortasında gazetenin çıktığı günün tarihi ve gazetenin sayısı yazmaktadır. Sağ üstte ise Mustafa Kemal Atatürk’e ait bir söze, zaman zaman ise başka yazarlara ait sözlere yer verilmiştir. İlk sayfada sayfa numarası yer almazken, 2, 3 ve 4. sayfalarda yer almıştır. Gazetenin yine 2, 3 ve 4. sayfalarının en üst ortasında gazetenin ismi bulunmaktadır. Ayrıca her sayfada en alt ortada bir düşünürün sözüne yer verilmiştir.

Gazetenin her sayfasında yazılar yer almıştır. Ana başlıklar ve konu başlıkları kalın ve büyük punto ile yazılmıştır. Bazen ana başlık yazının şekline göre çok büyük ya da normal şekilde olmuştur. Sayfaya sığmayan yazılar genellikle 3 ya da 4. sayfadan devam etmiştir. Yazıların arası çizgi ya da şekillerle ayrılmıştır. Gazetenin en arka altı ya da zaman zaman en arka üstünde kimlik bilgileri bölümü yer almıştır.

⁸¹ Bıyık, *Yazılı Basında Görsel Unsurların Haber Dizaynındaki Önemi*, s. 187.

Gazetenin sayfa sayısı sekize çıktıktan sonra ise ismi daha büyük punto ile sol üst ve ortayı kaplayacak şekilde yazılmaya başlanmıştır. Yine sağ üstte bu sefer başka yazarların sözlerinden alıntılar yer almıştır. Aynı şekilde birinci sayfanın sol üstünde gazetenin yılı ve sayısı, sağ üstte ise tarih yazmaktadır. Yine ilk sayfada sayfa numarası yazmamış ama yan yana gelen sayfalarda sayfa numarası sola yaslı, iki sayfayı bir gösterecek şekilde yazılmıştır.

3.5. Gazetenin Yazılış Amacı

Siyasi ve toplum gazetesi olarak 1961 Anayasası'nın basına getirdiği özgürlük ortamı içinde kurulan Çaltı, ilk sayısında gazetenin yayınlanma amacından açıkça bahsetmektedir. Bunu “İlk Söyleşi” adlı ilk yazıdan anlayabiliyoruz:

Yayın yaşantısına ayak bastığımız şu anda, huzurlarına çıktığımız siz okurlarımızla kısa bir söyleşiyi gerekli saydık.

Çağımızda basın toplum yaşantısındaki, toplum düzenindeki yerini bilmeyen, anlamayan kalmamıştır hemen hemen. Basın halkın gözüdür, halkın kulağıdır, halkın dilidir. Basın dördüncü kuvvettir de aynı zamanda.

Ancak basın organlarının, basın erlerinin yazarların; yükümlü bulundukları sorumluluğu bilmeleri, bu yolda, bu yönde davranışta bulunmaları da memleket severliklerinin ve kutsal görevlerinin kaçınılmaz bir gereğidir.

Özellikle bizim ülkemizde, basının toplum üzerinde, siyasal, sosyal kültürel, ekonomik yaşantılarımız üzerinde oynayacağı rol çok etken ve çok önemlidir. Bu rol; olumlu yönde de olabilir, olumsuz yönde de.

İşte bizim ülkemizde basın memleketçi, Atatürk ilkelerine bağlı, devrimci, ilerici olmak zorundadır. Ama bir basın ahlâk yasası da bulunduğu halde basınımızın, tümüyle bu yolda, bu davranışta olduğunu söylemek olanağı yoktur.

“ÇALTI” gücünü, ışığını 27 Mayıs ruhundan, devrimlerden, özet olarak Atatürk ilkelerinden almayı amaç edinmiş olarak basın yaşantısına atılmakta ve kutsal görevine başlamaktadır.

27 Mayıs ruhuna bağlı, devrimci ve Atatürkçü aydınlarımızın bizimle olduklarına inancımız tamdır.

Saygılarımızla...

ÇALTI⁸²

⁸²Çaltı, “İlk Söyleşi”, 8 Nisan 1963, s. 1.

Ayrıca gazetenin ilk sayısında “Çıkarken” adlı yazıda da gazetenin neden yayımlandığı açıkça belirtilmektedir:

Atatürk’ü 19 Mayıs 1919’ da ilk defa Çaltı Burnu karşıladı. O günlerde vatan can çekişiyordu. Osmanlı İmparatorluğu çökmüş Türklerin yurdu düşman çizmeleri altında şanlı tarihini karanlıklara doğru sürüklüyordu. Fakat güneş doğdu. O sabah Çaltı Burnu pırıl pırıl parlıyor, büyük kurtarıcıya sanki gülerek hoş geldiniz, diyordu. Sevinçliydi... Mutluydu... Arkasında yatan koskoca bir vatanın kurtuluş öncüsü olduğunu biliyordu. İlerde yepyeni uygar Türk ulusunun sembolü oldu. Biz o isimle Batı’ya yöneldik, devrimleri yaptık ve yaşamaya hak kazandık.

Aradan 44 yıl geçtikten sonra biz Atatürk çocuklarına esin gene oradan geliyor. O zaman kurtulacak bir vatan vardı. Şimdi ise yaşatılacak.

Demokrasi ikliminde beliren gericilik rüzgarları yüreklerimizde artık birer meşale olan Atatürkçülükle önemini yitirmiştir. Korkmuyoruz onlardan. Güçlüyüz, azimliyiz. Bu topraklarda batıya dönük penceremiz bir daha hiç kapanmayacak. 1919’ da sadece bir Atatürk vardı. Ama bugün koskoca gençlik onun ruhuyla Çaltı’da...

Yarımlara güvenle bakıyoruz. Gene gülüyor o. Bizden emin. Sevimli ve mutlu, pırıl pırıl bir güneş içimizi aydınlatıyor.

İşte elimizdeki bu küçük dergi o ruhun ürünüdür. Yayın hayatımızda da tüm amacımız Çaltı adına laik olmak. Her pazartesi çıkacağız. Kararlıyız. Sesimiz hiç kaybolmayacaktır.

Son olarak Çaltı bu topraklara karşı ödevimizin küçük bir hediyesidir. Onu aynı ruhla kabul edeceğimizi umut eder, saygılarımızı sunarız.⁸³

Yazının bir bölümünde yazar gazeteden dergi diye bahsetmiş olmasına rağmen gazete başlığı “Siyasi Toplum Gazetesi” olarak geçmektedir. Biz de başlıktan hareketle Çaltı’yı gazete olarak nitelendirmekteyiz.

Yukarıdaki ilgili yazılar gazetenin çıkarılma amacını açık şekilde ortaya koymaktadır. Çaltı, Atatürk ilkeleri ışığında ve devrimlerden güç alan muhalif duruşlu bir gazetedir.

⁸³Çaltı, “Çıkarken”, 8 Nisan 1963, s. 3.

3.6. Çaltı'ya Karşı Muhalif Basın

Her konuda olduğu gibi yayın organlarının birbirleri arasında da muhalefet olmuştur. Bu bazen kendisine rakip gördüğü gazete ya da dergi olurken bazen de kendisini eleştiren bir köşe yazarı da olabilmektedir. 1963'ün Samsun'unda yayın hayatına başlayan Çaltı'ya da dönemin Samsun'undaki yerel gazetelerden bazıları tarafından eleştiri yazıları yazılmıştır.

Çaltı'ya rakip ya da muhalif gazetelerden biri “Yeni Ses” isimli gazetedir. Çaltı gazetesinin ilk sayısında yer alan bir makale üzerinden yapılan eleştiri aynen aktarılmıştır:

Şehrimizde çıkmaya başlayan Çaltı adındaki haftalık siyasi gazetenin ilk nüshasından bir arkadaşım verdi. Kadınlar Birleşiniz başlığı altında neşredilmiş olan yazıyı okudum. Esasen yazı sahibini şahsen de olsa tanırım. Sonra ilerici fikirlerini beyan eden birçok yazılarını da Yön, Vatan gibi gazetelerde de izlediğim oldu. Dedim ya kendilerini şahsen tanıyorum. Fikir bakımından da anlamak istiyordum. Verdiğim paralara acımasına acıdım, fakat vardığım sonuçta aldanmamıştım. Tümüyle ilerici geçinen bu baya sormalı.

Mademki memlekette huzur yok, huzura fazlasıyla ihtiyacımız var. Fakat gelmesi için neler yapmak lâzım? İş sahasını genişletmek, işsizliği önlemek bu suretle, piyasadaki krizin önüne geçmek, yaşama ortamını yükseltmek-mesela İzmir'deki şu kızlar skandalında biraz da maddiyatın rolünün olduğunu inkâr etmek saflık olur vs. vs. nispeten olsun huzuru temin eder sanırım ki. Kalkıp halkı ilerici-gerici diye ayırmak, sosyalizm maskesi altında başka ideolojinin savunuculuğunu yapmak, Engels'in, Marks'ın, Lenin'in methüsenasını yapan kitapçıları eser diye ilerici fikirdir diye tavsiye etmek ilericilik olmasa gerektir.

İşte bu bay ilerici de bunlardan biri. İlerici olduğu için halkı gerici-ilerici diye sınıflandırıyor. Onların gerici dedikleri kimseler her zaman komünizmin karşısında olduklarını, türlü türlü vesilelerle söylüyorlar, ispatlıyorlar. Fakat bunlar niçin komünizmin aleyhinde birkaç satır da olsa bir şeyler yazmıyorlar, antikomünizm mevzuunda neşriyatta bulunuyorlar.

Hakiki ilerici bunlardan bahsetmelidir benim bildiğim, yoksa halkı ilerici-gerici diye ikiye sınıflandırmak ilericilik değildir. Sizler ilericisiniz, bizler gerici.

Yalnız şunu belirteyim ki meydan size hiçbir zaman kalmayacaktır. O gerici dediklerinizin üstünlüğü altında bir gün ezileceksiniz.⁸⁴

Aktarılan yazı sayesinde Yeni Ses gazetesi, köşesinden ilerici-gerici tartışması üzerinden Çaltı'ya yüklenmiş ve Çaltı'yı komünizm destekçisi olmakla itham etmiştir.

Yeni Ses gazetesinden 12 Nisan 1963 tarihinde Çaltı'ya isim üzerinden bir eleştiri daha gelmiştir. İğne isimli köşede şu cümlelere yer verilmiştir:

Şehrimizde Çalgüneyli bir hâkim vardı. Adı Hayri Çalgüney'di.

Bir dergi çıkarmış ve adına da Çaltı demişti. Samsunlu bilir amma Çaltı, belki yabancılara garip gelir bu isim.

19 Mayıs güneşinin doğduğu yerin adına bizde Çaltı derler.

Çaltı hiçbir zaman yönün, vatanın, sosyal adaletin isimlerine merdivenlik yapacak bir isim değil, bilâkis bunları kamaştırarak kör edecek bir isim.⁸⁵

Çaltı'nın ismi ve dili başlığında da bahsettiğimiz üzere Çaltı ismi Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında onu ilk karşılayan burunun isminden gelmektedir. Yeni Ses gazetesi tarafından bu ismin büyüklüğü vurgulanmış ve bazı yayın organlarına basamak olamayacağı belirtilmiştir.

22 Ağustos 1963 tarihinde yine Samsun'da yayın hayatını sürdüren Demokrat Canık gazetesi tarafından Çaltı'nın fazla şekilde nüsha basmasına dair haber yapılmıştır:

Şehrimizin haftalık gazetesi Çaltı, 5000 nüsha fazla bastırarak o sayısını Türk işçisine armağan etmiş.

Evvelden kaç nüsha basılıyordu bilemeyiz ama bu beş bin nüsha fazla olduğuna göre bir acayıpık mi var dedik.

Meğer ikinci sahifede Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü'nü yayınlamaktan doğuyormuş be mesele.

İyi ama, bu 5000 nüsha için ödenen para ve gayesi bir komprime mi?

⁸⁴ Yeni Ses, "Bir İlericiye", 11 Nisan 1963, s. 2. Yazıda gönderme yapılan "Kadınlar Birleşiniz" isimli başlık esas itibarı ile "Aydınlar Birleşiniz" adlı yazıya yapılan bir eleştiridir. Muhtemelen yazımdan kaynaklı bir hata yapılmıştır. 8 Nisan 1963 tarihli Çaltı'nın ilk sayısından bu anlaşılmaktadır.

⁸⁵ T. İ, "Çaltı", Yeni Ses, 12 Nisan 1963, s. 1.

Yoksa geçenlerde O.K. 'nin yazdığı (Sosyalizm Nedir?)⁸⁶ yazısına hizmet mi?⁸⁷

Böylelikle Demokrat Canik gazetesi, bu yazı vasıtası ile Çaltı'yı hem Türkiye İşçi Partisinin (TİP) propagandasını yapmakla itham etmiş hem de nüshalarını fazla bastığı gerekçesi ile de sosyalizmin gereğini yerine getirdiğini ifade etmeye çalışmıştır. Çaltı'ya karşı bir başka muhalif yazı 18 Nisan 1966 tarihinde gazetenin köşesinde yer verdiği "Hatıra" başlıklı yazısında yer almıştır. Dönemin oldukça önemli ulusal gazetelerinden biri olan Son Havadis gazetesinde, yazar Tekin Erer'in "Samsun'dan Bir Ses" başlıklı makalesinde Çaltı'ya çattığı bizzat Çaltı tarafından belirtilmiştir. Tekin Erer'in bu makalesinde yer alan "Samsun bu neşriyata nasıl susuyor? Elbet bir cevap veren çıkar."⁸⁸ cümleleri Çaltı okurları ile paylaşılarak cevap verilmiştir. Çaltı yerel bir gazete olmasına rağmen ulusal gazetelerin dahi dikkatini çekerek eleştirilerin hedefi olmuştu. Buradan hareketle Çaltı'nın ses getiren bir gazete hâline geldiğini görmekteyiz.

3.7. Çaltı'nın Yayın Hayatının Son Bulması

Çaltı gazetesi, 176 sayı yayınlanmıştır. 8 Nisan 1963 Pazartesi günü başlayan yayın hayatı 157. sayı ile ilk kez son bulmuştur. Kapanmaya dair gazetenin sağ üst köşesinde Oğuz Koyutürk imzalı bir bölüm yer almıştır. Kapanma gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: "Son baskılardan sonra gazetemizi sorumlu yönetmen bulamadığımız için kapatmak zorunda kaldık. Okurlarımızdan özür dileriz".⁸⁹ Böylelikle gazete ağustos ayına kadar kapalı kalacaktır.

İlk kez kapanacağı bu sayıda ayrıca yukarıda da bahsettiğimiz 18 Nisan 1966 tarihli Oğuz Koyutürk imzalı "Hatıra" başlıklı yazıda basına sansür ve Çaltı'ya inceleme yapıldığı ile alakalı ayrı bir satır yer almıştır. Demirel'in basın konusunda tedbirler almayı düşündüğü ve Basın Savcılıklarının dışında Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan Hükümeti ve AP'yi eleştiren yazıları tespit eden ve yazarlar hakkında dava açmak için Cumhuriyet Savcılıklarını uyaran "Özel Bir Muhalif Basını Tarama" bürosundan bahsedilmiştir. Bu büro tarafından son 15 gün içinde Çaltı'ya

⁸⁶ Bahsedilen başlık, Çaltı'nın 12 Ağustos 1963 tarihli sayısında yayınlanan "Sosyalizm Ne Demek" adlı başlıktır.

⁸⁷ *Demokrat Canik*, "Koku", 22 Ağustos 1963, s. 1.

⁸⁸ Oğuz Koyutürk, "Hatıra", *Çaltı*, 18 Nisan 1966, s. 7.

⁸⁹ Bkz. *Çaltı*, 18 Nisan 1966, s. 1.

karşı altı tane takibat açıldığı ve içinde suç teşkil edildiği iddia edilen yazıların İstanbul Savcılığı Bilirkişi Heyetine gönderildiği belirtilmiştir.

Çaltı'nın ilk kez yayın hayatının son bulması Yeni Ses gazetesinde kendisine yer bulmuş ve kendince Çaltı'nın kapanmasının nedenleri belirtilmiştir. Aynen aktarılan haberde:

Şehrimizde aşırı sol eğilimli neşriyatta bulunan Çaltı dergisinin son sayısında sorumlu yönetmeni Ahmet Yeşilyurt bir açıklama yaparak Çaltı'nın, üyesi bulunduğu TİP' in politik tutumuna karşı neşriyatta bulunduğu sorumlu yönetmenlikten istifa ettiğini belirtmiştir. (!)

Diğer taraftan aynı dergide Eczacı Oğuz Koyutürk de bir sorumlu yönetmen bulunamadığından derginin kapandığını açıklamıştır.

Hâlbuki Çaltı'nın yöneticileri TİP'te görevli şahıslar olup dergiyi TİP'in propagandasını yapmak üzere çıkarmakta idiler. Ve dergide devamlı olarak TİP'in eleştirilmesini vermekte idiler.

İnanılır kaynaklardan aldığımız bilgiye göre: Çaltı Amerika'ya karşı düşmanlık hislerinin kuvvetlenmesini sağlayan yazıları ile “Samsundan Wietkong Çetecilerine yardım gönderilmesini” isteyen yazıları hakkında Savcılığın açmış olduğu tahkikattan dolayı kapanmış ve TİP'in organı olan gazetenin kapanma sebepleri bu olmasına rağmen TİP'in politikasına aykırı bir tutum takındığı tezi ileri sürülmek suretiyle de hem Efkarı Umumiye'yi hem de savcılığı yanıltmak gibi bir harekete girişilmiştir.⁹⁰

Yazıdan da anlaşılacağı üzere Yeni Ses gazetesi tarafından bu kapanmanın sorumlu müdür bulamamakla alakalı olmadığına, mahkeme sonunda kapanabileceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca belirttiğimiz incelemelerden kaynaklı olarak da Çaltı'nın yayın durdurma cezası alabileceği de kuvvetli muhtemeldir. Neticede dört ay gibi bir süre zarfı sonunda 8 Ağustos 1966'da 158. sayı ile yayın hayatına geri dönmüştür.⁹¹

⁹⁰ Yeni Ses, “Şehrimizde neşriyatta bulunan aşırı solcu dergi “ÇALTI” Kapandı”, 25 Nisan 1966, s. 1. Bahsedilen sayıda sayfa eksikliği olduğundan dolayı Ahmet Yeşilyurt'un Türkiye İşçi Partisi ile alakalı olarak istifa ettiğine dair bir yazıya rastlanılmamıştır. Gazetenin Amerika'ya eleştiren bir politikası olmuştur. Bahsedilen Vietnam'a yardım gönderilmesi hadisesi Çaltı'nın 7 Mart 1966 tarihli “Vietnam'a Asker Gönderilmelidir” başlıklı yazısına atıfta bulunulmasıdır. Amerika'nın kendisi için Türkiye'den asker istediğine dair bir haberdir. Haberin devamı sayfa eksikliğinden dolayı okunamamıştır. O yüzden Çaltı'nın Wietkonglulara yardım gönderelim, diye bir çağrıda bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir.

⁹¹ Bkz, Çaltı, 8 Ağustos 1966, s. 1. Sarısakal'ın eserinde bu bilgi yanlış verilmiştir. Çaltı'nın 12 Nisan 1966'da tekrar açıldığı belirtilmiştir. Sarısakal, Samsun Basın Tarihi, s. 88.

Çaltı geri döner dönmez, dönüşü ile ilgili bir yazı paylaşarak Çaltı'nın bir yere kadar direndiği ancak sonuçta kapatılmaya zorlandığı belirtilmiştir. Sorumlu müdürlüğü kabul eden bir arkadaşları sayesinde yeniden açıldığına dikkat çekilmiştir. Çaltı gibi gazetelerin normal gazeteler ile bir tutulamayacağı ve ne zamana kadar çıkar sorusunun muamma olduğu belirtilerek akıbeti hakkında belirsizlik vurgusu yapılmıştır.⁹²

Çaltı gazetesi, yeniden yayına başladıktan sonra kapanmaya ve yeniden açılmaya dair yazılar birbirini izlemeye devam etmiştir. Çaltı'nın kapanmasının ardından "Demek artık Çaltı öldü." şeklinde yorumların yapılması yazar Ahmet Köklügiller'in tepki göstermesine neden olmuştur. Yeniden açıldıktan sonra Çaltı'nın bir heves için kurulmadığı, bir davanın silahı olduğu ifade edilmiştir. Kapitalizm ve emperyalizme en büyük tekmeyi Çaltı'nın vurduğu belirtilerek "Çaltı Ölemez." diye karşılık verilmiştir.⁹³ Yine aynı sayıda Mimar Beycan Kancı'nın sorumlu yönetmenliği kabul ettiği belirtilerek saldırılar ve baskılardan korkulmadığına vurgu yapılmıştır. Aksine Çaltı'nın daha güçlü bir şekilde geri döndüğü ifade edilmiştir.⁹⁴

Bu tarihten itibaren 19 sayı daha yayımlandıktan sonra 176. sayı ile 12 Aralık 1966 tarihinde Çaltı gazetesi tamamen kapanmıştır. Gazetenin son sayısında kapatma davasına gidenlerin fotoğrafına yer verilip altında kapanmayla alakalı şu cümlelere yer verilmiştir: "Gericiler, sağcılar Çaltı ile uğraşmaktan vazgeçmiyorlar. Çaltı kapanırsa rahat soluk alacaklarını sanıyorlar. Türk adliyesini Çaltı için meşgul ediyorlar."⁹⁵ Böylelikle Türk basınında ve Samsun yerelinde aykırı yazıları ile ses getiren "Çaltı" yayın hayatına son vermiştir. Yazılar vasıtası ile Çaltı'nın kendi kendini kapatmadığını, bir mahkeme süreci sonunda kapatıldığı anlaşılmaktadır.

⁹² Çaltı, "Ne Zamana Kadar", 8 Ağustos 1966, s. 2.

⁹³ Ahmet Köklügiller, "Çaltı" Ölemez!", Çaltı, 8 Ağustos 1966, s. 7.

⁹⁴ Oğuz Koyutürk, "Yeniden Çıkarken", Çaltı, 8 Ağustos 1966, s. 7.

⁹⁵ Bkz, Çaltı, 12 Aralık 1966, s. 7. Sarısakal'ın eserinde bu bilgi yanlış verilmiş ve kapanma tarihi 1967 yılı sonları olarak belirtilmiştir. Sarısakal, Samsun Basın Tarihi, s. 88.

4. SİYASİ OLAYLAR KARŞISINDA ÇALTI

4.1. Talat Aydemir Hadisesi ve 21 Mayıs 1963 Darbe Girişimi

1962 yılı Türkiye’de siyasi hareketlenmelerin yoğun olduğu bir yıl olmuştur. Gündemin ana konularından biri asker ve sivil çekişmesidir. Dönemin koalisyon ortağı olan Adalet Partisi (AP) ve onun etrafında toplanan muhalefet, CHP’yi askere çok fazla taviz vermekle suçlamış, askerin iktidar hırsı ile hareket ederek kendini sivil iradenin üstünde görmesi dolayısı ile eleştirmiştir.⁹⁶

Diğer yandan askeri kanat sivil kanadın tam aksi yönünde düşünceye sahipti. Askeri kanat, sivil idarenin halk ile askerin arasını bozmaya çalıştığını düşünüyordu. Bu nedenle bizzat Genel Kurmay Başkanı eli ile bir darbe yapılması kanısındaydı. Bu planın başını çeken kişi Ankara Harp Okulu komutanı Talat Aydemir’di.⁹⁷ Ordunun üst kademesi ise hükümeti destekler bir tutum alarak Başbakan’a desteğini sunmuştur. Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay darbe hazırlığı planı yapan subayları ya tasfiye etmek ya da tayin kararları almak istemiştir. Sonuç olarak 22 Şubat 1962 tarihinde Talat Aydemir Harp Okulu öğrencilerini ve kendisini destekleyen birlikleri harekete geçirmiş ancak sonuç istediği gibi olmamıştır.⁹⁸

Harekâtın başarısız olmasından sonra Genel Kurmay ve Aydemir cephesi arasında uzlaşma sürecine gidilmiştir. Aydemir cephesi sözlü bir uzlaşma yapılarak İsmet İnönü’den Divan-ı Harbe verilmeme ve emekli edilmeden görev yerlerinin değişmesi sözünü almak istemiş, ancak İsmet İnönü sadece emekli edilmelerini kabul etmiştir. Sonucunda Talat Aydemir, Fethi Gürcan ve birçok subay gözaltına alınmıştır. Bu subaylar dört gün boyunca gözaltında kaldıktan sonra serbest bırakılarak emekli edilmiştir. Ayrıca Aydemir’e yakın olduğu düşünülen birçok subay ve generalin de görev yerlerinde değişiklik yapılmıştır.⁹⁹

İnönü bu darbe girişimini kansız ve başarılı bir şekilde bastırdığı için bir demokrasi kahramanı olarak muhalefet tarafından bile takdir edilmiştir. İlerleyen

⁹⁶ Karpaz, *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 339.

⁹⁷ Talat Aydemir 1917 Bilecik doğumludur. 1959 yılında Kore’ye tayin olduğundan 1960 darbesine katılamamıştır. 5 Temmuz 1964 günü Ankara’da idam edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 123.

⁹⁸ Ali Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1981, s. 219-220.

⁹⁹ Bengü Öztan ve Zişan Ataman Çelik, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Bir Albay: Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 169-170.

süreçte İnönü ve Aydemir arasındaki sert tartışmalarından sonra Aydemir tutuklanmıştır. Lâkin Talat Aydemir, 22 Şubat'a kadar olan tüm ordu içi eylemleri af kapsamına alan yasa nedeniyle 18 Temmuz 1962 tarihinde serbest kalmıştır. Buna rağmen affedilen Talat Aydemir ve arkadaşları yine rahat durmamış ve 20-21 Mayıs 1963 gecesi ikinci kez darbe girişiminde bulunmuşlardır. Ancak bu girişim de hüsrarla sonuçlanmıştır.¹⁰⁰

Çaltı gazetesi 22 Şubat 1962 yılındaki darbe girişiminde henüz yayın hayatında değildi. Ancak 21 Mayıs ayaklanması Çaltı gazetesinde de yerini bulmuştur. Hadiseyi gazete 8. sayısında şu şekilde okurlarına duyurmuştur:

Görünümü hazırlamış ve dizgiye göndermek için beklediğimiz sırada (21 Mayıs Salı) Ankara'da bir ayaklanma olayının doğduğu haberini aldık. Bu ayaklanmanın başında, 22 Şubat olayının lideri olarak gösterilen o zamandaki Harp Okulu komutanı Talât Aydemir'in bulunduğu ve 21 Mayıs öğleyin saat 12.25'te Küçükesat'ta diğer arkadaşlarıyla birlikte yakalandığı radyolarca bildiriliyordu. Olayın esef verici olduğu ortadadır. Durum hakkında bu satırların yazıldığı anda daha fazla bilgiye sahip bulunmamaktayız.

Daha derinlemesine bilgi verebilmek için henüz zamanın erken olduğu da bir gerçektir. İyiye yönelmiş bir gidişe köstek vurmağa çalışan bedbahtların, er-geç hüsrana uğrayacaklarına inancımız tamdır.¹⁰¹

Gazete, hadiseye yazının bir bölümünde kısa bir şekilde değinmiş olsa da darbe girişimine karşı bir tutum sergilemiştir. Gazetenin 9. sayısında hadiseyle alakalı genel olarak Türk ordusunun önemine ve onun korunmasına dair okurları ile şu cümleleri paylaşmıştır:

Anayasa düzeni ve demokratik rejim Türkiye'si için savaşlar verirken, kahraman ordumuzun kendi bünyesinde beliren çatlakları elinin tersiyle kapatarak bizleri uygarlıktan ayırmayan yapıcı ve bilinçli başarısı her vatansever Türk'ün gözlerini yaşartacak ve ona sonsuz gurur verecek büyük bir olaydır.

Ancak 27 Mayıs'ları yaratarak ulusça hepimize yeni bir ruh ve uygarlık yolu açan bu ordu sonraları memleketi kaplayan pis, çıkarıcı politikacılar yüzünden örgütün de huzursuzluk duyarak 14'lere 22'lere ayrılırken hatta daha öteelerde 21 Mayıs olaylarıyla kendi bilim yurdu Harbiye'de demokrasi rejimimizin şerefini

¹⁰⁰ Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 226-227.

¹⁰¹ Çaltı, "Görünüm", 27 Mayıs 1963, s. 1-4.

kurtarmak için süngüsünü patlatırken acaba bizler ne yaptık? Bunun nedenini hiç araştırdık mı?

Evet, demokratik rejim yurdumuzda şerefle yaşayacaktır ama tüm koşullarıyla! O koşullar da Atatürk ilkeleridir. Bu temel benimsenmedikçe, aziz yurt yüzeyinde çirkin politikacılarla taviz yarışına çıkılıp gericilik okşandıkça tüm çabalarımız boştur.

Şüphesiz ki Harbiyeli bu ordunun ve milletimizin göz bebeği olarak tarihimizin her devrinde vatanseverdir. Çünkü onda gençlik vardır... Heyecan vardır... Çıkarıcı değildir... 27 Mayıs'ta bizlere şerefler getirirken 21 Mayıs'ta serüvencilere kurban olabilir, tüm bu olaylardan politikacılar utansın. Demokrasiyi kurtarmak gibi yaşatmak da şart! Ordumuza layık olmalıyız. Her defasında onun güçlü ellerinden kokladığımız bu temiz hava bozulmamalı... Bilâkis en az ordu kadar fedakâr vatansever ve çıkarıcı olmayan temiz politikacıların ellerinde güçlenerek meyvesini vermeli ve bizi Atatürk ilkelerinin ışığında uygarlığa doğru götürmelidir.

Şayet bunu yapamazsak, demokrasiyi gene şekillerin ötesinde Atatürk ilkelerinin temelleri üzerinde ancak yurdumuza yararlı bir uygarlık rejimi olarak kabul etmezsek tüm bu uğurdaki çabalarımız boşa gidecektir.

Çıkarıcı politikacıların bencil arzuları artık dinmeli. Ordumuz bizim her şeyimiz demektir. Daha tüm fedakârlıkları ondan bekleyemeyiz. Korunan demokrasinin yaşatılması da bir vatan borcudur ve Türk ulusu buna lâyıktır.¹⁰²

Gazete aynı sayısında 21 Mayıs ayaklanmasında şehit olan Onbaşı Hasan Aktar'ın Samsun'un Havza ilçesinden olduğunu okurlarına duyurmuştur. Ayrıca haberde Havza Belediyesinin aldığı kararla şehidin adını bir alana vereceğinden bahsederek belediyeyi de duyarlı davranışından dolayı kutlamıştır.¹⁰³

Yazılarında 27 Mayıs'a ve onunla birlikte gelen devrimlere sahip çıkma düşüncesinde olan gazete bu darbe girişimini sert bir dille eleştirerek 27 Mayıs ruhuna zarar gelmesini istememiştir. Gazetenin 10. sayısında hadisenin hukuki boyutu ile alakalı bilgiler verilerek 21 Mayıs soruşturmasının sonuca yaklaştığına dair bilgi vermiştir. Ayrıca Ankara Sıkı Yönetim Komutanlığının bildirisinden bahsederek 1 numaralı sıkıyönetim mahkemesinin Mamak Muhabere Okulunda, 2 numaralı sıkıyönetim mahkemesinin Harp Okulunda, 3 numaralı sıkıyönetim mahkemesinin ise Sıkıyönetim Karargâhında kurulmuş olduğundan bahsetmiştir. Haberin son

¹⁰² Oğuz Koyutürk, "Son Olayların Işığında", *Çaltı*, 3 Haziran 1963, s. 3.

¹⁰³ *Çaltı*, "Görünüm", 3 Haziran 1963, s. 4.

cümlelerinde ise suçluların adaletten gerekli cezayı alacakları inancı ile temennide bulunmuştur.¹⁰⁴

Gazetenin 13. sayısında da 21 Mayıs hadisesinin mahkeme boyutuna yer verilmiştir. Yargılamaların 1 ve 2 numaralı sıkıyönetim mahkemelerinde devam ettiğini, 1 numaralı mahkemede ise sanıkların dinlenmesine başladığını yine okurlarına duyurmuştur. Ayrıca sıkıyönetimin 2 ay daha uzatılmasına dair yasanın parlamentodan geçtiğini de okurlarına aktararak mahkeme sonucunda suçluların gereken cezaları alacağına dair temennilerini yinelemiştir.¹⁰⁵

Talat Aydemir ve büyük çoğunluğu Harp Okulu öğrencisi olan toplam 1459 sanığın yargılanması Mamak'ta devam etmiştir. Yargılamalara dair bilgiler sıkıyönetimden dolayı kısıtlı şekilde basın bültenlerinde yer bulmuştur. Aydemir gerçek cuntacı olarak kendilerini değil onları bu hâle getirenleri görmüştür. Mahkeme 5 Eylül 1963 tarihinde sonuçlanarak yargılananlara 7 idam, 29 müebbet ve çok sayıda hapis cezası vermiştir. Talat Aydemir ve yardımcısı Fethi Gürcan idam edilmiş diğer idamlar ise ilk etapta müebbet hapse çevrilmiştir.¹⁰⁶ Gazetenin ilerleyen sayılarında mahkeme sonucuna ve idamların gerçekleştirilmesine dair haberlere yer verilmemiştir. Hadiseyi başlangıç kısmında derinlemesine okurlarına aktaran gazetenin mahkeme kararları hakkında bilgi vermediği görülmektedir.

4.2. 27 Mayıs'a Dair

Çaltı gazetesi, 27 Mayıs'ın en büyük savunucularından biri olmuş ve yayın politikasını darbeyle bağdaştırmıştır. İlk sayısından itibaren Çaltı'nın 27 Mayıs ruhundan doğduğunu, gücünü ve ışığını bu devrimden aldığını okurlarına aktarmıştır. Ayrıca Atatürkçü aydınların da kendileri ile hareket edeceklerinden bahsetmiştir.¹⁰⁷

Çaltı, 27 Mayıs 1963 tarihli sayısında darbenin yıl dönümüne rastlaması münasebeti ile üzerinden üç yıl geçmiş olan darbeden övgü ile bahsetmiştir. İlgili haberde üç yıl önce gerçekleşen darbeyi sabah doğan bir güneşe benzeterek karanlığın o sabah bertaraf edildiğini ifade etmiştir. Radyolardan duyurulan darbe haberini müjde olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Çaltı, "Çaltı'dan", 10 Haziran 1963, s. 1.

¹⁰⁵ Çaltı, "Çaltı'dan", 1 Temmuz 1963, s. 4.

¹⁰⁶ Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 227-228.

¹⁰⁷ Çaltı, "İlk Söyleşi", 8 Nisan 1963, s. 1.

¹⁰⁸ Çaltı, "Görünüm", 27 Mayıs 1963, s. 1.

Aynı sayıda ve farklı bir köşe yazısında 27 Mayıs Bayramı'ndan bahsedilerek 27 Mayıs öncesi siyasi iktidarı Anayasayı ihlal etmek, eşitliği çiğnemek, ekonomiyi çökertmekle itham etmiş; gençlere baskı yapan ve kardeşi kardeşe kırdıran bir iktidar olmakla itham etmiştir. Ayrıca darbeyi gerçekleştiren subayların askeri yönetime fazla uzatmadan yeni Anayasayı yaparak seçimleri gerçekleştirmelerinden övgüyle bahsedilmiştir. Kabul edilen yeni Anayasa ile ülke içinde oluşan özgürlük ortamına da net bir şekilde vurgu yapılmıştır. Çaltı gazetesi darbenin savunucusu olmakla birlikte demokratik yaşama hızla geçilmesine imkân tanıyan ve teşvik eden askeri yönetimi de övgüyle anmıştır.¹⁰⁹

Kendi yayın politikasını 1960 Darbesine dayandıran ve her fırsatta buna ayrıca başlık açan Çaltı, 7 Haziran 1965 tarihli yazıda ise ona sahip çıkmayanları 27 Mayıs'ın edebiyatını yapmakla suçlamıştır. Onun ruhuna uygun hareket edilerek toplumun ihtiyaçlarının yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunu başaracak olan gücün de yeniliksever halk, genç aydın, işçi, esnaf ve köylü olduğu ayrıca belirtilmiştir.¹¹⁰ Üzerinden 5 yıl geçmiş olmasına rağmen Çaltı gazetesinin genel olarak toplumsal ve siyasi havadan memnuniyetsiz olduğu ilgili yazılar vasıtası ile görülmektedir.

Çaltı, 5 Temmuz 1965 tarihli köşe yazısında gençliğin isteklerine yer vermiştir. Yazıda, Türk gençliğinin onları hiçe sayan yönetici kadroları istemediği; gençliğin sorunlarına karşı duyarlı olan, onlarla birlikte hareket eden, onların duygularına düşüncelerine saygılı olan bir yönetici kadro istediğine değinilmiştir. Ayrıca ilgili köşe yazısında 27 Mayıs Bayramı'nın¹¹¹ istendiği gibi kutlanmadığı dile getirilerek devrimin unutturulmaya çalışıldığına vurgu yapılmıştır. Bu şekilde hareket edilirse 27 Mayıs Özgürlük ve Anayasa Bayramı'nın zaman içinde sıradan bir tatil gününe dönüşeceğinden de bahsedilmiştir.¹¹²

¹⁰⁹ Behzat Ay, "27 Mayıs Bayramı", *Çaltı*, 27 Mayıs 1963, s. 1.

¹¹⁰ Attilâ Aşut, "27 Mayıs ve Gerçekler", *Çaltı*, 7 Haziran 1965, s. 3-4.

¹¹¹ 27 Mayıs Bayramı ilk kez 1963 yılında kutlanmıştır. 27 Mayıs'ın bayram olarak kutlanmasına dair teklif 13 Haziran 1962 tarihinde TBMM'ye sunulmuş fakat ileri bir tarihte görüşülmüştür. 1 Nisan 1963 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'nün teklifi ile görüşmeler başlamıştır. Görüşmeler sonucunda 27 Mayıs günü 13 Nisan 1963'de 11381 sayılı sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanunun ikinci maddesine ek fıkra eklenerek "Hürriyet ve Anayasa Bayramı" olarak kabul edilmiştir. Bu bayram 10 Mart 1981 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi kararı ile Milli Bayramlar arasından çıkartılmıştır. Mahmut Bolat, "27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı (1963-1980)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 98 (2018), s. 387-402.

¹¹² Attilâ Aşut, "27 Mayıs ve Gençlik", *Çaltı*, 5 Temmuz 1965, s. 2.

1966 yılında Türkiye’de gündemi etkileyen en önemli konulardan bir tanesi 780 sayılı Af Kanunu olmuştur. Tasarı TBMM’ye gönderilip kanunlaşmaya kadar ülke genelinde büyük yankı uyandırmıştır. 780 sayılı Af Kanunu, 9 Ağustos 1966 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre 27 Mayıs’tan sabık olanlar kanundan geniş ölçüde yararlanmış fakat 21 Mayıs 1963 hadisesini gerçekleştirenler DP’lilerin yararlandığı genişlikte yararlanamamışlardır. DP’li basına göre bu ayrımın olmasındaki gerekçe DP ileri gelenlerinin 21 Mayısçılar gibi silah kullanmaması olarak görülmüştür. Ayrıca o dönemde ordunun da 21 Mayısçıların affına karşı olduğuna dair kamuoyunda yankılar olmuştur.¹¹³

27 Mayıs’ın ruhu ile yayına devam eden Çaltı, Adalet Partisi iktidarının Meclis’te çıkardığı ve eski Demokrat Partilileri de kapsayan huzur affı olarak adlandırılan 780 sayılı Af Kanunu’nun kabul edilmesinden bir gün önceki sayısında bunu sütunlarına taşımış ve hadiseyi vatan hainlerini affedecekler şeklinde sert dille eleştirmiştir. Başbakan Demirel’in bu girişimini sadece 27 Mayıs’ı tasfiye etmek için yaptığı belirtilerek, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve Genel Kurmay Başkanı Cemal Tural tarafından uyarılması suretiyle bu af kapsamına 21 Mayısçıların alınmadığı ifade edilmiştir. Çünkü Sunay ve Demirel’e göre 21 Mayıs hareketine kalkışanlar halka silah sıktıklarından dolayı affedilmeleri mümkün değildir. Çaltı bu yazısında 21 Mayısçıları affedilemez ama vatan hainleri affedilebilir diyerek sabık Demokrat Partililere atıfta bulunmuştur.¹¹⁴

Çaltı, Adalet Partisinin çıkarmış olduğu “Huzur Affı” isimli 780 sayılı Kanunu sert dille eleştirirken, diğer yandan Cumhurbaşkanı ve Genel Kurmay Başkanı’nın girişimleri ile 21 Mayısçıların af kapsamına alınmamış olmasını da uygusuz bulmuştur. Henüz üç yıl önce Aydemir ve arkadaşlarını vatan haini olarak nitelendiren Çaltı’nın fikir değişikliğine giderek, bu kez onları “yurtsever” olarak tanımlamaya başlamış olması oldukça dikkat çekicidir. Gazetenin ani tutum değişikliğinin DP’lilerin affedilmiş olmasına duyulan öfkeden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. DP’lilere olan sert tutumunun gazetenin dördüncü yılında da aynı şekilde sürdüğü görülürken, diğer yandan 27 Mayıs’ın üzerinden geçen altı yıla rağmen Çaltı’nın darbenin yılmaz savunuculuğuna devam ettiği de açıkça görülmektedir.

¹¹³ Uğur Alacakaptan, “780 Sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1 (1966), s. 21-25.

¹¹⁴ Çaltı, “Yurtseverler Yerine Hainler Affediliyor”, 8 Ağustos 1966, s. 1-4.

4.3. Türkiye İşçi Partisi (TİP) Haberleri

Türkiye İşçi Partisi (TİP) 27 Mayıs sonrasında kendisine Türk siyasetinde yer bulan sol ideolojiye bağlı bir siyasi partidir. TİP 13 Şubat 1961 tarihinde kuruluş dilekçesini İstanbul Valiliğine vererek siyasi arenada boy göstermeye başlamıştır. Partinin ilk Genel Başkanı Avni Erakalın olmuştur. TİP 1961 seçimlerine katılmak istese de birkaç il merkezi dışında örgütü olmadığı için seçimlere katılamamıştır. Genel Başkan Avni Erakalın başkanlığı bırakarak YTP listelerinden aday olmuş fakat oda milletvekili seçilememiştir.¹¹⁵ Böylece TİP ilk seçim yarışına katılamayarak meclis dışı kalmış ve muhalefeti meclis dışından yapmıştır.

Parti bir süre sonra 1945 sonrasında özgürlük savaşçısı olarak addedilen Mehmet Ali Aybar'ın¹¹⁶ genel başkanlığa çağırıştır. Aybar'ın genel başkan olması ile parti sosyalizme meyilli kişi ve kitlelere açık hale getirilmiştir.¹¹⁷

Çaltı gazetesi yayın hayatına başladığı sırada TİP kurulalı iki yılı aşkın bir zaman olmuştu. Gazete yazılarında sık sık TİP'e yer vermiş ve partiyi açık şekilde desteklemiştir. Bunu gazetede ilgili yazılar doğrular niteliktedir. Gazete ilk kez 20. sayısında Türkiye İşçi Partisinin tüzüğüne köşesinde yer vererek TİP'e dair haber yapmıştır. Partinin tüzüğünü okurlarıyla paylaşarak bir nevi propagandasını yapmıştır. Tüzükte partiye dair tüm detaylar madde madde yazılarak partinin genel politikasından bahsedilmiştir.¹¹⁸

Gazete bir sonraki sayısında ise TİP'e dair köşesinde şu satırlara yer vermiştir:

1. Bir süre önce komünizm propagandası yaptığı ve aleyhine Gaziantep Ağır Ceza Mahkemesinde, kamu davası açılan Türkiye İşçi Partisi Gaziantep üyelerinden Nüzhet İdemen hakkındaki davanın 19.08.1963 gününde yapılan duruşmasında sanık vekili Avukat Yunus Koçak tarafından sanığa yükletilen suçun bir tertip eseri olduğu ileri sürülmüş ve mahkemece bu savunma yerinde görüldüğünden sanık serbest bırakılmıştır.

¹¹⁵ Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, s. 158-159-160.

¹¹⁶ Mehmet Ali Aybar 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yeşilköy'deki Fransız okulunu ve Galatasaray Lisesini bitirmiştir. 1942 yılında İstanbul Üniversitesinde devletler hukuku alanında doçent olmuştur. 1946 yılında üniversiteden uzaklaştırılmıştır. 1962 yılında Genel Başkanı olduğu Türkiye İşçi Partisinden (TİP) 1971 yılında istifa etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, s. 4.

¹¹⁷ Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, s. 168.

¹¹⁸ Çaltı, "Türkiye İşçi Partisi Tüzüğü", 19 Ağustos 1963, s. 2-4.

2. Türkiye İşçi Partisinin genel kongresi 25.08.1963 tarihinde İzmir’de yapılmıştır.¹¹⁹

Yapılan haberden de anlaşıldığı üzere Çaltı, memleketin uzak bir köşesinde görülen davayı bile TİP’le bağlantılı olduğu için okurlarına aktarmaktan geri durmamıştır. Bu gazetenin TİP’e ne kadar önem verdiğinin açık bir göstergesidir.

2 Aralık 1963 tarihli sayısında Çaltı, Türkiye’nin siyasi hayatı ile alakalı ilginç bir yorumda bulunmuştur. Gazete; Türk siyasetini üç gruba ayırarak gerici, tutucu ve ilerici şeklinde sınıflandırma yapmıştır. Gerici gruptakilerin ırkçı ve ümmetçi olduğunu, tutucu grubun ise mevcut düzen yanlısı olduğunu ancak üçüncü grup olan ilerici grubun hep ileriye gitmek istediğini belirterek TİP’i üçüncü grupta konumlandırmıştır. TİP’in hızlı şekilde Türk siyasetindeki yerini aldığını belirterek, böylece Çaltı’ya göre TİP’in önemi vurgulanmıştır.¹²⁰ Gazete 37. sayısında TİP’e kuvvetli bir muhalefet görevi yüklemiş, CHP’nin de Adalet Partisi ile aynileştiğini ileri sürerek TİP’i Türkiye’nin tek muhalefet partisi olarak konumlandırmıştır.¹²¹

TİP’in teşkilatlanma çalışmaları da Çaltı’da yer bulmuş ve 22 il merkezi ve 184 ilçede teşkilatlanmanın tamamlandığını belirtilmiştir. 17 Kasım 1963’te yapılan mahalli seçimlere 13 il ve 31 ilçede katılmasına rağmen 40 bine yakın oy aldığından ve seçime girilmeyen yerlerde ise vatandaşların beyaz kağıtlara partinin ismini yazarak sandıklara attığından bahsedilmiştir. Bütün ilçeleri ile teşkilatlanan İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, İçel, Gaziantep, Diyarbakır, Eskişehir, Kırklareli, Edirne, Tunceli, Bolu, Bilecik, Bursa, Adana, Sakarya, Malatya, Zonguldak, Çankırı, Urfa, Konya, Yozgat gibi iller sayılarak seçim kanunundaki şartın tamamlanmış olması nedeni ile partinin gelecek seçimlere katılma hakkı elde ettiğini okurlarına duyurmuştur.¹²² Gazete partiye dair umutlu haberlere yer vermiş ve TİP’in gelecekte daha iyi yerlere geleceğinden emin bir tavırla yazılarını sürdürmüştür.

İlerleyen bölümlerde detaylı şekilde bahsedeceğimiz Kıbrıs olayları gazetenin yayın hayatının başlarında ülke siyasetini derinden etkileyen bir hadise olmuştur. Türkiye İşçi Partisi de bu konuyla yakından alakadar olmuştur. Yaşanan olayların ertesinde TİP sert bir tutum alarak Başbakan İsmet İnönü’den bir bilgilendirme

¹¹⁹ Çaltı, “Haberler”, 26 Ağustos 1963, s. 4.

¹²⁰ Behzat Ay, “Üç Grup”, Çaltı, 2 Aralık 1963, s. 1.

¹²¹ Hüseyin Korkmazgil, “Gele Gele Geldik”, Çaltı, 16 Aralık 1963, s. 1-4.

¹²² Çaltı, “Türkiye İşçi Partisi 13 günde 22 il ve 184 ilçede teşkilâtını tamamladı.”, 13 Ocak 1964, s. 3.

istemiştir ve Başbakan'a yazılan bu telgraf gazetenin 42. sayısında kendine yer bulmuştur. Telgrafta diğer partilere Kıbrıs konusunda ne kadar bilgilendirme yapıldı ise TİP'e de aynı hassasiyetle bilgilendirme yapılması istenmiş ve Başbakan'ın partiler arasında eşit olması gerektiği ifade edilmiştir. Parti kendisini Türk halkının hak ve menfaatlerinin savunucusu olarak görerek direkt hükümetin başındaki Başbakan'dan bilgilendirme istemiştir. Bununla birlikte telgrafta TİP'in Kıbrıs'ta barış yanlısı olduğu ve gerçekleşen vahşeti lanetlediği de belirtilerek¹²³ olay hakkındaki tutumu gazete tarafından okurlarına yansıtılmıştır.

Türkiye İşçi Partisi Kıbrıs konusunda savunduğu tezde bağımsız, bağlantısız, üslerden arınmış olan iki toplumlu federal bir devleti istemiştir. Partinin bu iki toplumlu devleti savunan görüşü ve o dönemki demeçleri parti içinde eleştirilere neden olmuş ve parti içi istifalar gerçekleşmiştir.¹²⁴ Böylelikle partinin politikalarının kendi içinde tamamen karşılık bulmadığı görülmüştür.

TİP'in Kıbrıs konusundaki tutumuna karşı yapılan eleştirilere parti tarafından cevap verilmiş ve bu cevap da Çaltı gazetesinde yayınlanmıştır. Parti açıklamasında iftiralara cevap veriyoruz diyerek Kıbrıs konusundaki gerçek görüşlerini net bir şekilde kamuoyuna sunmuştur. Açıklamada kanlı olayların son bulması gerektiği, Kıbrıslı Türklerin haklarının korunması, Birleşmiş Milletlerin adada kesin tedbirler alması gerektiği ve bu meselenin Misak-ı Milli ışığında bir politika ile yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Türkiye İşçi Partisi Türk milletinin haklarını, hürriyetlerini, milli menfaatlerini savunacaktır, demiştir.¹²⁵ Hem kamuoyundaki eleştiriler hem de parti içindeki muhalefetin TİP' i Kıbrıs konusunda açıklama yapma zorunluluğuna ittiği gazetenin yazılarından görülmektedir.

Türkiye İşçi Partisiyle ilgili olarak çeşitli haberlere yayınlarında sıklıkla yer veren Çaltı, TİP'in Samsun'da kuruluş çalışmalarını tamamladığını da okuyucularına duyurmuştur. Haberde il yönetimindeki isimlerin Dr. M. Sulhi Kutucu (Başkan), Eczacı Oğuz Koyutürk (Sekreter), Sendikacı Mehmet Bingöl (Sayman), Dr. Bahri Celayir, Fahri Koçal, Mustafa Şahinkaya, Osman Okyıldız, Nuri Nurdağ, Yalçın Uzunali olduğu belirtilmiştir.¹²⁶

¹²³ Çaltı, "Genelge", 20 Ocak 1964, s. 4.

¹²⁴ Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, s. 188-189.

¹²⁵ Çaltı, "Türkiye İşçi Partisinin Kıbrıs Konusundaki Görüşü. İftiralara Cevap Veriyoruz.", 25 Mayıs 1964, s. 1-4.

¹²⁶ Çaltı, "Türkiye İşçi Partisi Samsun İl ve Merkez İlçe Örgütü Kuruldu", 13 Nisan 1964, s. 1.

Bu haber sayesinde gazetenin uzun süre sahibi ve sorumlu yönetmenliğini yapan Oğuz Koyutürk'ün de Samsun'da teşkilatlanılan TİP'in il yönetim kurulunda parti sekreteri olarak görev aldığını görmekteyiz. Gazetenin TİP'e bu kadar alaka göstermesinin nedeninin aslında sahibinin de il yönetiminde olmasından kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca partinin Samsun'da ilçelerde de örgütlenmesini tamamladığı belirtilmiş, örgütlenmesi tamamlanan Bafra, Çarşamba, Terme, Alaçam, Kavak, Havza, Vezirköprü ilçelerinin adlarına yer verilmiştir.¹²⁷

1960'lı yıllar ülkede grev hareketlenmelerinin yoğun şekilde gerçekleştiği yıllar olmuştur. 60'ların işçi hareketleri kanunların kalıbına sığmayan, onları aşan ve zorlayan eylemler hâlinedir.¹²⁸ Türkiye İşçi Partisi bu hareketlenmeleri desteklemiştir. Bu konudaki beyanatları da Çaltı gazetesinde yerini bulmuştur. Temmuz 1964'te Batman, Gaziantep, Adana, Malatya, Balıkesir'de grev yapan işçilere başarı dileklerinde bulunarak onların mücadelesine açık şekilde destekte bulunmuştur.¹²⁹

Çaltı gazetesi ilerleyen sayılarında da sık sık TİP'e dair haberlere yer vermeyi sürdürmüştür. Bu haberlerin çoğu TİP'in ve Genel Başkan'ının yayınladığı bildirilerdir.

Gazete 129. sayısında yaklaşan genel seçimlere atıfta bulunarak partinin gün geçtikçe güçlendiği vurgulamıştır. Bu durumun diğer partilerin korkulu rüyası hâline geldiği belirtilmiştir. 10 Ekim 1965 seçimlerinde TİP'in Meclise kaç vekil soktuğu değil, eli nasırlı halk çocuklarının meclise girecek olmasının önemli olduğu dile getirilmiştir.¹³⁰ 10 Ekim 1965 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen seçimler sonucunda TİP, Türkiye Büyük Millet Meclisine 14 milletvekili göndermeyi başarmıştır. Oylarının büyük bölümünü İstanbul'dan alan TİP, 276.101 oy ile %3'lük bir başarı elde etmiştir. Böylelikle Meclis kürsüsünde sol eleştiri dönemi de başlamıştır.¹³¹ Seçilen milletvekilleri arasından üç tanesi işçi/sendikacı olmuştur. Bunlar Lastik-İş

¹²⁷ Çaltı, "Tüm Örgüt Kuruldu", 12 Ekim 1964, s. 4.

¹²⁸ Aziz Çelik, "Saraçhane'den 15-16 Haziran'a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: Altmışlı Yıllar", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 659.

¹²⁹ Çaltı, "Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, son grev hareketleri dolayısı ile şu bildiriye yayınlamıştır:", 27 Temmuz 1964, s. 2-4.

¹³⁰ Remzi İnanç, "Türkiye İşçi Partisi ve 10 Ekim Seçimleri", Çaltı, 4 Ekim 1965, s. 2.

¹³¹ Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 292-293.

Başkanı Rıza Kuas, Gıda-İş Başkanı Kemal Nebioğlu, Yol-İş Genel Sekreteri Şaban Erik'tir.¹³²

Gazete seçimlerden bir gün sonra çıkan sayısında yaptığı haberde kesin sonuçların bilinmediği için aktarılmadığından ancak solcuların artık mecliste yer aldığından, AP ve diğer partilerin korkulu rüyalarının gerçekleştiğinden bahsederek TİP'e dair haberi okurları ile paylaşmıştır.¹³³

Zaman zaman TİP'e eleştiride bulunulduğu da olmuştur. TİP'li millet vekillerinin halktan kopuk şekilde hareket ettikleri belirtilmiştir. Bu gidişin TİP'i ileriye değil geriye götüreceği söylenerek, başından beri TİP'e karşı olanların iştahlarının kabarcacağı ifade edilmiştir.¹³⁴ Gazete eleştirisinde haklı olmalıydı çünkü parti 1965 yılındaki seçim başarısına rağmen kısa süre sonra içe dönmeye, solun güncel sorunları karşısında zayıflamaya ve parçalanmaya başlamıştır. Böylece TİP ile sendikaların arası giderek açılmaya başlamış ve başlangıçta bir umut olarak ortaya çıkan TİP 1960'ların sonlarında küçülmüştür.¹³⁵

İlerleyen sayılardaki haber ve köşe yazıları genellikle TİP'in genel durumu ve parti ile alakalı yapılması gerekenlere dair yazılar olmuştur. TİP'e dair son habere gazetenin son sayısı olan 176. sayıda yer verilmiştir. Haberde TİP'i eleştirenlerin yine sosyalist camiadan olanlar olduğu belirtilerek, eleştirinin kaçınılmaz olduğu ancak yapılan eleştirinin sınırı olması gerektiğini dile getirilmiştir. Böylelikle eleştiride bulunanlar eleştirilmiştir.¹³⁶ Gazete bazı zamanlarda TİP'e karşı eleştiride bulunsada son sayısına kadar partiyi desteklediği ve sahip çıktığı ilgili yazılardan açıkça görülmektedir.

1965 seçimleri ile Meclise girerek gücünü gösteren Türkiye İşçi Partisi, Adalet Partisinin (AP) tek başına iktidara gelmesi sonucu onun hışmına uğramaktan kurtulamamıştır. Nitekim Adalet Partisi seçim yasasında yaptığı değişiklikler ile TİP gibi görece küçük partileri Meclis dışında bırakmayı amaç edinmiştir. Sonucunda AP

¹³² Çelik, "Saraçhane'den 15-16 Haziran'a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: Altmışlı Yıllar", s. 651.

¹³³ Güner Samlı "Solcular Mecliste", *Çaltı*, 11 Ekim 1965, s. 4.

¹³⁴ Güner Samlı, "267 bin 101 kişiden kopuş!", *Çaltı* 17 Ocak 1966, s. 4.

¹³⁵ Çelik, "Saraçhane'den 15-16 Haziran'a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: Altmışlı Yıllar", s. 652.

¹³⁶ Yaman Kurtuluş, "Türkiye İşçi Partisini Eleştirmek", *Çaltı*, 12 Aralık 1966, s. 1-4.

amacına uygun olarak hareket etmiş ve 1969 seçimlerinde TİP parlamentodaki etkisini neredeyse tamamen kaybetmiştir. TİP 12 Mart rejimi tarafından kapatılmıştır.¹³⁷

4.4. Kıbrıs Sorunu

1877 yılında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında başlayan 1877-1878 Savaşı 31 Ocak 1878’de ateşkes ilan edilerek bitmiştir. Görüşmeler sonucunda Mart 1878’de Ayastefanos Anlaşması imzalanmıştır. İngiltere bu anlaşmaya muhalefet etmiştir. Kıbrıs 1878 yılında İngiltere tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı Devleti, 1878 yılında imzalanan Ayastefanos Anlaşması’na karşı İngiltere’nin muhalefetini sürdürmesi için İngilizler ile Kıbrıs Sözleşmesi imzalamış ve adanın yönetimini İngiltere’ye bırakmıştır.¹³⁸

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na katılması Kıbrıs ile olan bağlarını tamamen kopartmıştır. Nitekim İngiltere, Osmanlı savaşa katıldıktan sonra İngiltere Kıbrıs Hükümet Gazetesi’nde yayınladığı karar ile (Order in Council), öncesinde bahsettiğimiz 1878 yılında imzalanan antlaşmayı feshederek 5 Kasım 1914’te Kıbrıs Adası’nı İngiliz İmparatorluğu’na kattığını ilan etmiştir. Türkiye devleti de Lozan’da bunu aynen kabul etmiş ve Kıbrıs konusunda sadece ilhak, bağımsızlık ya da başka yönetim biçimleri ile alakalı söz hakkına sahip olmuştur. Adadan İngiltere 1954 yılında ayrılma kararı almıştır. Yunanistan Lozan Antlaşması’nı kendine göre yorumlamış ve Türkiye’nin Kıbrıs ile ilişkisini kestğini savunarak Ağustos 1954’te Birleşmiş Milletlere başvurmuş ve ilk defa Kıbrıs’ın geleceğini uluslararası bir sorun haline getirmiştir.¹³⁹

Yunanistan, başvurusunda ada halkının Yunanistan ile birleşmeyi isteyip istemediğine dair adada oylama talep etmiştir. Ayrıca Yunan tarafı adanın yüzde sekseninden fazlasının Rum olduğunu, Türklerin ise yüzde on sekizin altında bir azınlık olduğunu tezinde ayrıca belirtmiştir.¹⁴⁰ Kıbrıs’ın Yunanistan ya da Türkiye’ye bırakılmayacağı anlaşılmış ve bağımsız bir Kıbrıs’ın ilkeleri benimsenerek İngiltere’nin bu yapıdaki statüsü benimsenmiştir. Nitekim 1959 yılının şubat ayında

¹³⁷ Deniz Cenk Demir, “Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat’tan Adalet Partisi’ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 512.

¹³⁸ Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, ss. 82-86.

¹³⁹ Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 116-7-8.

¹⁴⁰ Derya Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Trabzon 2021, s. 236-237.

Türk ve Yunan dışişleri bakanları Zürih kentinde bir araya gelmişlerdir. Bunun sonucunda 11 Şubat'ta Zürih Antlaşması, 19 Şubat'ta ise Londra Antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan antlaşmaları Başpiskopos olan Makarios ve Kıbrıs Türk Topluluğu lideri Fazıl Küçük de onayladıklarını yayınladıkları bildiriler sayesinde doğrulamışlardır. Ayrıca Türk Başbakanı Adnan Menderes ve Yunan Başbakanı Karamanlis arasında da garantörlük antlaşmaları imzalanmıştır.¹⁴¹

20 Temmuz 1960 tarihinde İngiltere parlamentosunda Kıbrıs'ın bağımsızlığı kabul edilmiş ve 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe girmiştir. Ayrıca 15 Ağustos'u 16 Ağustos'a bağlayan gece on iki sularında Lefkoşa şehrinde kuruluş, garanti ve ittifak antlaşmaları da imzalanmıştır.¹⁴²

Kıbrıs'taki sükûnet ortamı çok uzun sürmemiştir. 1960 yılında kabul edilen Anayasaya göre Lefkoşa, Limasol, Magosa, Baf, Larnaka şehirlerinde iki tarafın da ayrı ayrı belediyeleri olması hükmü varken Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios 1962 senesinde bu statünün değişerek bu beş şehirde tek belediye olması ve Türklerin de nüfusları oranında temsil edilmesi tezini savunmuştur. Tezini Ankara Hükûmetine de kabul ettirmek isteyen Makarios Ankara'ya gelse de Ankara Hükûmeti bu ısrara direnmiştir. Makarios'un ısrarı sonrası Kıbrıs'taki Türk tarafı da 1 Ocak 1963 tarihinden itibaren bu beş kentte kendi belediyelerini çalıştıracaklarını ilan etmiştir. Kararı tanımayan Makarios bu belediyeleri abluka altına almıştır.¹⁴³

Kıbrıs konusunda gerilimin artması sonucu Lefkoşa şehrinde Kanlı Noel Hadisesi meydana gelmiş ve çatışma olmuştur. Yaşanan olayda Türkiye itidal ve sükûnet çağrısı yaparak olayları alttan alma politikası sergilemiştir. 24 Aralık 1963 tarihinde toplanan güvenlik zirvesinde alçaktan uyarı uçuşları yapılmasına karar verilmiştir. 25 Aralık'ta yapılan uçuşlarda Hükûmetin ateş açılmaması talimatına karşı yine de Rum hedeflerine ateş edilmiştir.¹⁴⁴

Çaltı gazetesinin Kıbrıs konusundaki ilk yazısı tam da bu hadiselerin peşine olmuştur. Kıbrıs'taki olaylardan dolayı köşe yazısında şu cümlelere yer verilmiştir:

¹⁴¹ Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 124-125.

¹⁴² Çakıcı, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumu (1923-1960)*, s. 414.

¹⁴³ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 123.

¹⁴⁴ Gencer Özcan, "Altmışlı Yıllarda "Dış" Politika", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 231.

Kıbrıs'ta bir süre önce başlayan bir korkunç dram, bir bakıma aynı oranda, sürüp gitmektedir, denilebilir.

Modern çağda hiçbir insanca, uygarca davranışla asla bağdaşmayacak derecedeki bu korkunç vahşet; en ilkel insanların ve tarih öncesi yaratıkların vahşetini bile gölgede bırakacak görünüm taşımaktadır.

Savunma gücünden yoksun, her şeyden habersiz kadın ve çocuklar; dehşetle açılmış, korkuyla donakalmış bakışlarına aldırılmaksızın modern ve otomatik silâhlarla gaddarca, haince, alçakça kurşunlanmışlardır.

Modern çağ, yirminci yüzyıl, sona doğru bir yılını daha tamamlarken insanlık tarihi korkunç bir vahşeti utançla sayfalarına geçirmek zorunda kalmanın bahtsızlığını yaşamaktaydı.

Konunun heyecanından kendimizi bir an sıyrıp derinlemesine gerçeğe eğildiğimizde görülecektir ki, bugünkü sonuç, açık konuşmak gerekirse, bu konudaki hiç de yeterli ve enerjik olmayan bir politika izlemiş olmamızdır.

Ada üzerinde hiçbir hakkı olmadığı hâlde Yunanlılar, inatçı ve yöntemli bir biçimde, (çok uzun yıllardan bu yana, 1960 yılına dek) bir politika izlemek suretiyle, acun halkoyunu, davasına inandıracak kadar başarı sağlamış ve görüşme masasına, bizimle aynı haklara sahip olarak oturmuştur.

Niçin, neden, ne hakla?

Binlerce şehit pahasına Lala Mustafa Paşa tarafından topraklarımıza katılmış olan Kıbrıs'ın fethinde, bizim atalarımız kan döker ve can verirlerken, bu palikarya bozuntuları ne vermişlerdi, söyler misiniz?

Ama dedik ya, yıllar yılı sistemli ve yöntemli bir politika izleyerek ve bizim bu konudaki gevşek tutumumuzdan da yararlanarak, adanın asıl sahibi olmak ve soydaşlarımıza da ada üstünde yaşam hakkı tanımamak için, ellerinden geleni yapmışlardır ve yapmaktadırlar.

Son olaylarda, İngiliz dostlarımızın takındıkları tavır da ilgiyle izlenecek bir anlam taşımaktadır. Yüzbinlerce insan ölüm-dirim savaşı verirlerken, yapılan tüm işler tek taraflı yürümekte ve bu satırlar yazıldığı sırada, hâlâ birçok Türk köyünden hiçbir haber alınamamaktadır. Koskoca bir devlet için, hiç de yüz ağartacak bir durum değildir bu. İnsanın "Beceremiyorsanız bırakınız, biz gereğini yapacak güçteyiz." diyeceği geliyor. İnsanlar kurşunlanır, insanlar kan kusarken, korkunç bir vahşet dramının son perdeleri tek taraflı oynanırken, böylesine etkisiz ve pısırik bir politikayla zaman yitirmek; insanların acılarıyla, duygularıyla alay etmek demektir.

Bugün bizi teselliye götüren tek yön, hükümetimizin konuya gerekli önemi vererek ve enerjik bir biçimde ele almış olmasıdır.

Ama halkoyu; bu kadarla da durmamakta, acıların dindirilmesi, yaraların sarılması yanında, bu işin kökünden çözümlenmesini istemekte, beklemekte ve ummaktadır.

Bu yol, bu çözüm yolu ise şurada bu şekilde yitirdiğimiz Kıbrıs'ı gerekli yollardan geri almaktır. Barış içinde birlikte yaşama formülü nasıl fiyaskoyla sonuçlandıysa taksim formülünün de yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Ve aslında, üzerinde hiçbir hakkı olmayan kimselerle, hain, gaddar ve vahşet saçan palikaryalarla üleşecek bir şey de yoktur ortada.

Evet, tek çıkar yolun, Kıbrıs'ı yabancı ellerden kurtarmak ve Anavatan'la Yavru Vatan'ın kucaklaşmasını ve tek vücut olmasını sağlamaktır.

Umuyor, bekliyor ve istiyoruz!¹⁴⁵

İlgili köşe yazısı sayesinde Kıbrıs'ta yaşanan insanlık dışı olayları Çaltı'nın sert bir şekilde eleştirerek, Kıbrıs'ın Türk yurdu olduğuna vurgu yaptığını görmekteyiz. Gazete Kıbrıs'ta ne Rumların ne de İngilizlerin bir hakkı olmadığını üstüne basarak belirtmiştir.

Gazete bir sonraki sayısında ise Samsun Öğretmenler Derneğinin Kıbrıs'taki olaylara dair yayınladığı bildiriye kamuoyu ile paylaşmıştır. Bildiride dernek öğretmenleri, kendilerini insanlara insanlığı öğreten bir ulusun öğretmenleri olarak konumlandırmışlardır ve Kıbrıs'ta yaşanan olayları şiddetle protesto etmişlerdir. İlgili haberde derneğin, Hükümetin bu konudaki kararlarına güvendikleri de belirtilmiştir. Dernek öğretmenleri tarafından, Türk halkının sabrının taşıdığı ve Kıbrıs'ın bizim olması gerektiği de ifade edilmiştir.¹⁴⁶ Gazete böylece bir derneğin Kıbrıs konusundaki bildirisini köşesine taşıyarak bu konuda ne kadar hassas olduğunu açıkça göstermiştir.

Yaşanan hadiseleri izleyen süreçte Kıbrıs sorunu ile alakalı 15 Ocak-1 Şubat 1964 tarihleri arasında İngiltere'nin öncülüğünde Londra'da konferans toplanmıştır. Konferansta Amerika, Kıbrıs'ta on bin kişilik NATO gücünün yerleştirilmesini istemiştir. Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul edilen öneri Makarios tarafından kabul edilmemiştir ve onun isteği ile Mart 1964'te adaya Birleşmiş Milletler Barış Gücü konuşlanmıştır. Ancak o da çatışmaları engelleyememiştir. Türkiye Makarios'a verdiği nota ile Türklere karşı saldırıların durdurulmasını, aksi hâlde adaya müdahalede bulunulacağını belirtmiştir. Sonucunda 16 Mart 1964 tarihinde TBMM

¹⁴⁵ Ali Nebioğlu, "Korkunç Bir Dram", *Çaltı*, 6 Ocak 1964, s. 1-4.

¹⁴⁶ *Çaltı*, "Son Kıbrıs Olayları Üzerine Samsun Öğretmenler Derneğinin Bildirisidir.", 13 Ocak 1964, s. 2.

İnönü Hükümetine adaya askeri müdahale iznini veren tezkereyi onaylamış ve adada çatışmalar kesilmiştir.¹⁴⁷

Çaltı, Kıbrıs'ta yaşanan olayları insanların kanlarıyla oynanan İlahi Komedi 'ye benzetmiştir. Bu oyunda belirli çevrelerin tavırlarının çıkarlarına göre değiştiği belirtilmiştir. Ayrıca Çaltı, insan haklarından bahsedenlerin de bu komedinin içinde yer aldığını¹⁴⁸ okurlarına aktararak hassasiyetini dile getirmiştir.

Diğer yandan Kıbrıslı Rumların örgütü olan EOKA, Yunanistan'daki Albay Grivas ile temasa geçerek adaya gizlice Yunan kuvvetlerini çıkartmıştır. Böylelikle adadaki Yunan kuvvetinin sayısı yirmi bin kişiye ulaşmıştır. Kıbrıs'taki Türk tarafı ise buna karşılık vermek amacıyla Türkiye'nin de desteği ile Türk Mukavemet Teşkilatı'nı (TMT) harekete geçirerek direniş hareketini örgütlemeye başlamıştır. Adadaki gerilimi arttıran diğer bir hadise de Makarios'un Zürih Antlaşması'nı 4 Nisan 1964'te tek taraflı feshi olmuştur. Makarios adanın Yunanistan'a ilhak edilmesini yani "Enosis"i gerçekleştirmek istemiştir.¹⁴⁹

Çaltı, Türkiye'nin o güne dek uygulanan dış politikasını sıkça eleştirmiştir. Türkiye'nin Demokrat Parti iktidarı döneminde Amerikan çıkarlarının savunucusu hâline geldiğini belirtmiştir. Kıbrıs konusunda da Türk dış politikası eleştirilmeye devam edilmiş, Türkiye'nin "boyunun ölçüsünü aldığı" ifade edilmiştir. Aynı köşe yazısında "kafa tasçı ve gerici" şeklinde nitelendirdiği kişilere sitemde bulunarak onları Kıbrıs konusunda sessiz kalmakla suçlamıştır. Onları "Amerikan arabalarına binerek dünyayı fethetmekle" itham etmiştir.¹⁵⁰

Daha önce Meclisten Kıbrıs'a yapılacak harekât için onay alan Başbakan İnönü, 4 Haziran 1964'te çıkarma kararı almış ve çıkarmanın 6 Haziran 1964'te yapılacağını Amerika'ya da bildirmiştir. Bunun akabinde Amerikan Başkanı Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İnönü'ye yazılan ve Johnson mektubu olarak hafızalarda yer eden mektupta İnönü'ye Kıbrıs konusunda sert bir o kadar da tehditkâr uyarılarda bulunulmuştur. Bu mektuba karşın İnönü de 13 Haziran 1964'te Johnson'a yazdığı mektupta kendi savlarından bahsetmiştir.¹⁵¹

¹⁴⁷ Özcan, "Altmışlı Yıllarda "Dış" Politika", s. 231-232.

¹⁴⁸ Oğuz Koyutürk, "İlahi Komedi", *Çaltı*, 23 Mart 1964, s. 3.

¹⁴⁹ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 126-127.

¹⁵⁰ Hüseyin Korkmazgil, "Boyumuzun Ölçüsü", *Çaltı*, 11 Mayıs 1964, s. 1-4.

¹⁵¹ Gevgilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 263-4-5-6.

Çaltı tarafından, Türkiye'nin dış politikada Amerika'nın sözünden ayrılmayacağı belirtilmiş ve Kıbrıs konusunda da Amerika'nın sözünden çıkamadığından bahsederek¹⁵² tepkisi okurları ile paylaşmıştır.

1964 yılı içinde Kıbrıs'ta devam eden saldırılar neticesinde Kıbrıs'a en kestirme müdahalenin hava saldırısı olduğu kanısında olan Türkiye Hükümeti, öncelikle 7 Ağustos 1964'de Dilligra Bölgesi'ne intihar uçuşları yapmıştır. 8 Ağustos tarihinde ise Eskişehir'den havalanan Türk uçakları Güzelyurt yöresindeki Rum mevzilerini bombalamıştır. Bu olaylar sırasında Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel'in¹⁵³ uçağı isabet almış ve paraşütle kendisini fırlatsa da Rumlar tarafından şehit edilmiştir. 9 Şubat tarihinde de devam eden hava harekâtı sonucunda Rum ve Yunan mevzileri tamamen yok edilmiştir. İnönü'nün "Polis Harekâtı" adını verdiği harekât neticesinde Makarios Hükümeti Türkiye'nin bütün şartlarını kabul ettiğini açıklamıştır.¹⁵⁴ Kıbrıs'a çıkarma yapılamasa da yapılan sınırlı hava harekâtı kısa süreli de olsa Kıbrıs'taki Türklere nefes aldirmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda uyguladığı politikaya devamlı eleştiriler getiren Çaltı, Kıbrıs konusundaki acizliğe dikkat çekerek Türkiye'yi "doğum sancısı içinde kıvranan bir kadına" benzetmiştir. İlgili haberde ayrıca Kıbrıs çıkarmasına izin vermeyen altıncı filodan bahisle zamanında denize döktüğümüz Yunanlıların Türkiye'ye güldüğü ifade edilmiştir. Ayrıca Kıbrıs semalarında uçuş yapan jetlerimizi turistik gezi yapmakla eleştirerek bu jetlere benzin dahi bulamadığımız için Yunanlıların tekrar alay ettiğinden bahsedilmiştir.¹⁵⁵

Diğer yandan Çaltı gazetesi Kıbrıs'ta çıkan Bayram gazetesinden alıntı yaparak, Kıbrıs'taki Bayrak Radyosunun yayınlarının Amerikan Radyosu tarafından sabotaj edildiği belirtilmiştir. Amerikan sevgisine ve dostluğuna toz konduramayanlara sitemde bulunulmuştur.¹⁵⁶ Ayrıca Kıbrıs'taki zulüm karşısında Amerika, İngiltere ve

¹⁵² Güner Samlı, "Dış Politika Dedikleri", *Çaltı*, 20 Temmuz 1964, s. 1.

¹⁵³ 1934 İzmit doğumlu olan Cengiz Topel, Kara Harp Okulundan 1955 yılında asteğmen rütbesi ile mezun olmuştur. Topel önce Gazimir'de daha sonra ise Kanada'da eğitim görerek 1957 yılında pilot olmuştur. 8 Ağustos 1964 tarihinde Topel'in uçağı Kıbrıs semalarında uçaksavar atışı ile yara almış ve paraşütle kurtulan Cengiz Topel Rumlar tarafından vahşice şehit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emin Onuş, "Hava Şehidi Cengiz Topel Ve Edebiyatımız", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 124, S. 245 (2020), s. 436-437.

¹⁵⁴ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 127-128.

¹⁵⁵ Hınçal Keleşoğlu, "Çömbeğin Orduları, Parantez İçinde Türkiye ve Yüzyıl Savaşları", *Çaltı*, 8 Mart 1965, s. 3.

¹⁵⁶ *Çaltı*, "Anlamayana Davul Zurna AZ!", 3 Mayıs 1965, s. 4.

Birleşmiş Milletlerin seyirci kaldıkları yetmezmiş gibi bir de akıl vermelerini eleştirilmiştir.¹⁵⁷ Dönemin siyasi aktörlerine yönelik eleştiriler devam etmiştir. Türkiye, Amerika'nın güdümünden çıkamamakla suçlanmıştır. "Kendi suçlarını sosyalistlere yıkacaklar.", diye de belirtilmiştir. Gazete ayrıca ilgili haberde Kıbrıs konusunda önerilerde bulunmuştur. Önerilerinde Kıbrıs'taki İngiliz ve Amerikan üstleri ve telsiz istasyonları kaldırılmalı, Yunanistan ve Türkiye'nin askeri kuvvetleri adayı terk etmeli, bütün devletler Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını kabullenmelidir, diye belirtilmiştir.¹⁵⁸

Çaltı tarafından, 3 Ekim 1966 tarihli haberde kompradorlar¹⁵⁹ tarafından Kıbrıs'ın satıldığı iddia edilmiştir. Haberde ayrıca Rumlara karşı İngilizlerle birlik olup silah çeken Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş yönetimindeki, gerçeklerden habersiz masum Türklerin Yunanistan'a teslim edildiği dile getirilmiştir.¹⁶⁰

Kıbrıs konusunda Çaltı tarafından yapılan haberler ve köşe yazılarından anlıyoruz ki, Kıbrıs'ın bağımsızlığı Çaltı'nın üzerinde önemle durduğu bir konu olmuştur. Bir yandan bu bağımsızlığı dile getirirken bir yandan da adadan Türk askerinin de çıkması önerisinde bulunmaktan kaçınmamıştır. Bir taraftan Türk hükümetini Kıbrıs konusunda eleştirirken, Kıbrıslı Türk yöneticilerin de aldandığından bahsetmiştir. Ama Kıbrıs konusuna ara ara da olsa oldukça yer vermiş ve sahip çıkmaya çalışmıştır.

4.5. Adalet Partisine (AP) Dair Haberler

27 Mayıs Darbesi sonrasında Milli Birlik Komitesinin 1961 yılı içinde siyasi partilerin kurulmasına yeşil ışık yakması ile Türk siyasetinde yeni partiler 27 Mayıs rejiminin çizdiği sınırlar içinde kurulmaya başlamıştır. Bu partilerden bir tanesi de 11 Şubat 1961 tarihinde kurulan Adalet Partisi (AP) olmuştur.¹⁶¹ Adalet Partisi 27 Mayıs sırasındaki 3. Ordu Komutanı, 27 Mayıs sonrası ise Genel Kurmay Başkanlığı yapan ve kısa süre sonra emekli edilen Ragıp Gümüşpala tarafından Demokrat Parti

¹⁵⁷ Sami N. Özerdim, "Seyirciler", *Çaltı*, 15 Mayıs 1965, s. 1-4.

¹⁵⁸ Güner Samlı, "Heyecansız...", *Çaltı*, 3 Ocak 1966, s. 1.

¹⁵⁹ Komprador, yabancı bir firma adına kendi ülkesinde ticari işlem yapan ve bunun sonucunda zenginleşen tüccarları nitelemek üzere kullanılan bir kelimedir. Cem Öztalay, "Ekonomi Teorisi İle İlişkisi İçinde Bourdieu: Bir Komprador mu, Bir Eleştirmen mi?", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 25 (2013), s. 59.

¹⁶⁰ *Çaltı*, "Yapacak Bir şey Yok! Kompradorlar Kıbrıs'ı da Satıyorlar", 3 Ekim 1966, s. 1-8

¹⁶¹ Demir, "Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni", s. 486.

değerlerini sahiplenen bir parti olarak kurulmuştur. Ancak Milli Birlik Komitesi Gümüşpala'nın asker kökenli ve güvenilir biri olmasından dolayı merkez sağda konumlanacak olan bu partinin kuruluşuna karşı çıkmayarak izin vermiş¹⁶² böylelikle Adalet Partisi Türk siyasetindeki yerini almıştır.

AP'nin katıldığı ilk seçimler 15 Ekim 1961 tarihli genel seçimler olmuştur. Katılımın yüksek olduğu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) %36,7 oy ile birinci parti olurken, AP ise geçerli oyların %34,8'ini alarak ikinci parti olmuştur. Yine bu seçimlerde Yeni Türkiye Partisi (YTP) %13,9 oy alırken, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) %13, 7 oy almıştır. Seçimlerde 450 sandalyelik Mecliste 158 milletvekili kazanan AP, Cumhuriyet Senatosunda ise çoğunluğu ele geçirmiştir. Mevcut seçim sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına hükümet kuramadığından CHP ve AP tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur ve bu hükümetin ömrü altı ay sürmüştür. Bu hükümetin yıkılmasından sonra iki tane İnönü Hükümeti daha kurulmuş ve AP bu iki hükümette de yer almayarak muhalif bir pozisyonda yer almıştır.¹⁶³

Çaltı gazetesi yayın hayatına başladığı dönemlerde AP kurulalı iki yıldan fazla bir süre olmuştu. Bu süre zarfında başlangıçta kısa bir süre koalisyon ortağı olan AP, sonrasında ana muhalefet görevine soyunmuştu. Gazete kurulduğu sırada da bu ana muhalefet görevi devam etmekteydi ve gazetenin Adalet Partisine dair ilk haberi de üçüncü sayısında 22 Nisan 1963 tarihinde yapılmıştır.

1963 yılı başlarında Başbakan İsmet İnönü'nün Yassıada mahkemelerinde hüküm giyen bazı siyasetçilere olan tutumunda yumuşama olduğu görülmektedir. Bazı mahkûmlar sağlık sorunlarından dolayı tahliye edilmiştir. Bunlardan biri de devrik Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmuştur. Bayar, sağlık sorunlarından dolayı hekim raporlarına uyularak 22 Mart 1963 günü Kayseri Cezaevinden tahliye edilmiştir. Ancak, Bayar'ın, halk tarafından yoğun sevgi gösterisi eşliğinde Ankara'ya hareket etmesinden 27 Mayısçıların ve Hükümetin rahatsız olması sonucunda Bayar, altı aylık süre dolmadan yeniden Kayseri Cezaevine dönmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁴

¹⁶² Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 83.

¹⁶³ Demir, "Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni", s. 496-500.

¹⁶⁴ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 120.

Hadiseye dolaylı olarak yer veren Çaltı, AP'nin Samsun il teşkilatının Samsun'da gerçekleştirdiği Milli Huzur Mitingi'nden bahsetmiş, mitingin kent genelindeki yankısının ve mitinge olan tepkilerin hafta boyunca devam ettiğini dile getirmiştir. Haberde, yapılan mitingin AP Genel Merkezinin bilgisi dışında gerçekleştiği ve olaylar nedeniyle parti genel merkezinin Samsun teşkilatına soruşturma başlattığı ifade edilmiştir. Bayar'ın tahliyesinden sonra çıkan olayların hemen ardından yapılan mitingin zamansız olduğu ve ertelenmesinin daha uygun olacağı düşüncesi okurları ile paylaşılmıştır.¹⁶⁵ Gazetenin son olaylar diye bahsettiği hadisenin, Celal Bayar'ın altı aylık bir süre için cezaevinden çıkması hadisesi olduğu gazetenin bir önceki sayısında tahliyeden dolayı yapılan sevinç gösterilerini 27 Mayıs'a karşı gösteri olarak görüp eleştirmesinden anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Çaltı, Samsun'daki mitingle alakalı hem kendi tepkisini hem de mitingin tahliye sonrası yaşanan olayların akabinde gerçekleşmesinden dolayı Samsun halkının rahatsızlığını okurlarına aktarmaktan geri durmamıştır.

Ülke içindeki politik havadislere oldukça yer veren Çaltı, 4 Kasım 1963 tarihli haberinde, Ulus gazetesinde AP'nin neden iktidara gelemeyeceğini sıralayan yazısına atıfta bulunup bir karşılık yazısı yayınlamıştır. Ulus; AP'nin 27 Mayıs'a karşı olduğu, DP'ye özlem duyduğu, ekonomik ve sosyal politikalarının memleket ihtiyaçlarına aykırı olduğu ve ehliyetli bir kadroya sahip olmadığından iktidara gelemeyeceğini sıralamıştır. Çaltı gazetesi ise buna karşılık ona karşılık vererek esas itibari ile tam da bu nedenlerden dolayı AP'nin iktidara geleceğini okurlarına aktararak bir nevi AP'yi DP ile bağdaştırmış ve üstü kapalı şekilde de olsa ironi yaparak eleştirmiştir.¹⁶⁷ İki hafta sonraki sayısında ise “Bizim kuvvetimizin kaynağı milletin ruhudur.” diye propaganda yapan AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'dan “Pala Paşa” diye bahsederek onun parti başkanı gibi değil de “Mezarlıklar Genel Müdürü” gibi konuştuğunu belirtmiştir. Ayrıca ilgili haberde Çaltı, Gümüşpala'nın peşinden gidenleri “mezarlık milleti” olarak nitelendirmiştir.¹⁶⁸

1963 yılı Kasım'ında yapılan yerel seçimlerde AP birinci parti çıkmıştır. CHP ise bu seçimlerde mevcut oyunu korumuş az da olsa üstüne koymuştur. Oyları stabil kalsa da CHP, koalisyon desteğini kaybetmiştir. Önce koalisyon ortağı CKMP 27

¹⁶⁵ Çaltı, “Görünüm”, 22 Nisan 1963, s. 1.

¹⁶⁶ Çaltı, “Görünüm”, 15 Nisan 1963, s. 1.

¹⁶⁷ Hüseyin Korkmazgil, “Eğlencelik”, Çaltı, 4 Kasım 1963, s. 1

¹⁶⁸ Hüseyin Korkmazgil, “E Breh Breh!..”, Çaltı, 18 Kasım 1963, s. 1.

Kasım'da, YTP ise 28 Kasım'da çekilmiştir. O sırada Başkan Kennedy'nin cenazesine katılmak için ABD'ye giden Başbakan İnönü yurda dönmüş, 2 Aralık 1963'te Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e istifasını sunmuştur. Böylelikle ikinci İnönü Koalisyon Hükümeti de dağılmıştır. CHP'de hükümet dışı kalma görüşü ağır basmış ve hükümet kurma görevi AP Genel Başkanı Gümüşpala'ya verilmiştir. Sonucunda sağ partiler ile ittifak kuramayan Gümüşpala görevi iade etmiştir. Hükümet kurma görevini yeniden alan İnönü sayıları 33'ü bulan bağımsızlardan oluşan hükümeti kurmuş ve 30 Aralık'ta üçüncü İnönü Hükümeti göreve başlamıştır.¹⁶⁹

AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'ya hükümet kurma görevinin verilmesi ancak kuramaması Çaltı gazetesinde eleştirilmiştir. Çirkin Politikacı adlı köşe yazısında, Gümüşpala'dan "Palalı Paşa" diye bahsedilmiş, Gümüşpala DP ile bağdaştırmış ve bir yıkıntının mirasçısı olarak nitelendirmiştir. Gazete, Gümüşpala'nın hükümeti kuramamasının ardından "attığı çalımın söndüğünü" ekleyerek, "Hükümet kur dersin kuramaz, İnönü Hükümetine güven oyu ver dersin vermez, sen Mecliste ne işe yararsın?" diye sert şekilde eleştirmiştir.¹⁷⁰

1964 yılı Türkiye'de siyasi aktörlerin değiştiği bir yıl olmuştur. Her ne kadar gazetenin sayılarında yer almamış olsa da 6 Haziran 1964'te AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala vefat etmiş ve parti genel başkanlık görevini 30 Kasım 1964 tarihine kadar Sadettin Bilgiç vekaleten yürütmüştür. 30 Kasım 1964'te yapılan kongre ile oyların büyük çoğunluğunu alan Süleyman Demirel¹⁷¹ AP'nin yeni genel başkanı olmuştur.¹⁷² Çaltı tarafından, Süleyman Demirel'in genel başkan olduğuna dair haber yapıp yapılmadığı -Çaltı'nın 84 ve 85. sayılarına ulaşamadığından- hakkında net bir bilgi sahibi değiliz.

¹⁶⁹ Muzaffer Ayhan Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Bir Olgu Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004, s. 79-80.

¹⁷⁰ Çaltı, "Çirkin Politikacı", 20 Ocak 1964, s. 2.

¹⁷¹ Süleyman Demirel, 1924 tarihinde Ispartaya bağlı İslâmköy'de doğmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesinden (İTÜ) 1949 yılında Yüksek İnşaat Mühendisi olarak mezun olmuştur. 1949 yılında devlet hizmetine başlayan Demirel, 1954 yılı Eylül'ünde Eisenhower Exchange Fellowhips'in ilk Türk bursiyeri olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. 1955 yılında 31 yaşında Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğüne getirilmiş ve 1960 darbesine kadar bu görevde kalmıştır. 1962 yılında Adalet Partisi Genel İdare Kuruluna, 1964 yılında ise Genel Başkanlığına seçilmiştir. 1965 yılında Meclis dışından Başbakan Yardımcılığına seçilen Demirel 1965 seçimleri sonunda Başbakan olmuş ve 1971 muhtırasına kadar bu görevini sürdürmüştür. 12 Mart kesintisi sonrası 1975 Mart'ında yeniden Başbakan olmuştur. Süleyman Demirel, *Büyük Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 1975, s. 7.

¹⁷² Demir, "Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni", s. 505-6-7.

AP, muhalefet partileri ile anlaşarak bütçe görüşmeleri sırasında Hükümeti düşürmek istemiştir. Sonucunda diğer muhalefet partililerin de desteği ile 13 Şubat 1965 tarihinde yapılan oylamada bütçe 225'e karşı 197 oy ile reddedilmiş ve Başbakan İsmet İnönü istifa etmiştir. Böylelikle üçüncü İnönü Hükümeti de dağılmıştır.¹⁷³ Nitekim hükümetin düştüğü haberi Çaltı'nın 29 Şubat 1965 tarihli sayısında yer alarak Toprak Reformu'nu Meclisten geçirmeye çalışan Hükümet destek göremeyince düştü şeklinde okuyucuya duyurmuştur. Aynı haberde tasarıyı reddedenleri "bir avuç toprak isteyen insanları unutanlar" diye itham eden Çaltı, dolaylı olarak AP'yi ve diğer muhalefet partilerini eleştirmiştir.¹⁷⁴ Sonucunda AP listelerinden bağımsız senatör olan Suat Hayri Ürgüplü dördüncü koalisyon hükümetini 23 Şubat 1965 tarihinde kurmuş ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel de bu hükümete dışarıdan atanarak Başbakan Yardımcısı olmuştur. Bu hükümette AP'nin yanında YTP, CKMP ve Millet Partili (MP) bakanlar da yer almıştır.¹⁷⁵

Milletvekilleriine dair şahsi eleştirilerde de bulunan Çaltı, AP Bolu Milletvekili Turgut Çulhacı'nın bayram tebriğinde eczanesinin adından bahsetmesini kendi reklamını yapması olarak yorumlamış, hem de bu tebrik mesajında dini cümleler kullanmasını eleştirmiştir. Köşe yazısında önce Çulhacı'nın geçmişte din ile pek alakası olmayan, çok fazla alkol tüketen biri olmasından bahsedilmiş; ardından dini siyasete karıştırmamasından şikayetçi olunmuştur.¹⁷⁶ Böylelikle muhafazakâr bir duruş sergilemeye çalışan AP milletvekilinin geçmiş yaşantısını mevcut partisi ile bağdaştırarak bunu okurlarına aktarmış ve normalde din ile alakası olmayan kimselerin oy uğruna dini kullandıkları mesajı verilmiştir.

Vekillerden sonra şahsi olarak senatörler de Çaltı'nın eleştirilerine maruz kalmıştır. Cumhuriyet Senatosunda milletvekili ve senatörlere yapılan 40 milyonluk zammın kabul edilerek bütçeye konmasına "Hata varsa bırakın, parlamento 40 milyonluk bir hata işlesin." diyen AP'li senatöre gazete sert çıkmıştır. "Siz hangi hatadan bahsediyorsunuz Sayın Senatör, zaten Türkiye bu hatalar yüzünden battı!" ifadeleriyle sitem edilmiştir.¹⁷⁷ Bahsedilen son iki yazıdan da anlaşıldığı üzere

¹⁷³ Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Bir Olgu Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*, s. 91.

¹⁷⁴ Numan Beyazıt, "Bir Çırpıda: Bir Hükümet Düştü", *Çaltı*, 29 Şubat 1965, s. 2.

¹⁷⁵ Kara, *Türk Siyasal Yaşamında Bir Olgu Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*, s. 97-100.

¹⁷⁶ Oğuz Koyutürk, "Din, Siyaset ve Ticaret, *Çaltı*, 12 Nisan 1965, s. 3.

¹⁷⁷ *Çaltı*, "Hangi Hata", 14 Haziran 1965, s. 4.

Çaltı'nın AP'nin sadece üst yönetimini değil, milletvekili ve senatörlerini de şahsi olarak eleştirdiği görülmektedir.

1965 yılı içinde Karadeniz gezisine çıkan AP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Süleyman Demirel'in gezi sırasında vatandaşlara söylediği sözler Çaltı'nın sütunlarında yer bulmuştur. Gazetenin yer verdiği Demirel'in sözlerinden bazıları şunlardır: "Petrolü millileştirmek Türkiye'nin başına bela açar", "millileştirmenin milli menfaatlere uygun olacağına inanmıyoruz", "kanunla tanınmış haklar gasp edilemez". Demirel'in bunlar ve bunlara benzer sözlerine yer verdikten sonra Çaltı, Demirel'i "kapitalistlerin yetiştirmesi", diye itham emiş ve Menderes'in Demirel'den daha akıllı olduğunu ileri sürerek Demirel'i acemi bir siyasetçi olarak nitelendirmiştir. Ayrıca ilgili köşe yazısında DP'ye gönderme yaparak "asılmış demokrasi âşıkları da bunların görüşündeydiler, 10 sene sonra karşılarında gençliği ve askeri gördüler."¹⁷⁸ İfadeleri ile AP'ye asker ve gençlik üzerinden gözdağı verilmiştir.

AP lideri Süleyman Demirel, 1965 seçimleri öncesinde partinin kuruluşundan beri kullandığı bir kitabın açık sayfalarından doğan güneş motifli parti logosunu DP'nin halk nezdindeki adı olan Demirkırat ile bağdaştırmak için AP'nin logosunu şaha kalkmış kır at olarak değiştirmiştir.¹⁷⁹ Gazete de bu logodan olacak ki sık sık eleştirdiği AP'yi, "at partisi" ve "at kafalılar" şeklinde itham etmiştir. İlgili köşe yazısında eğer AP tek başına iktidara gelirse "Bu at kafalılar Ulu Hakan devrine, Sadrazam Menderes dönemine dönebilecek mi?" diye eleştiride bulunmuştur. Ayrıca yine aynı yazıda AP için "Atatürk ilkelerine dokunabilecekler mi, komünist dediklerini hapse atabilecekler mi, ülkenin diğer birikmiş sorunlarını çözebilecekler mi?" şeklinde cümleler kurulmuştur.¹⁸⁰

10 Ekim 1965 genel seçimleri öncesinde AP'ye dair yapılan haberde, ondan "beygirli parti" olarak bahsedilmiş ve TİP'in Meclise girmesinden duydukları korku dile getirilmiştir. Ayrıca ilgili haberde TİP'in bu seçim iktidara gelemese bile Meclise milletvekillerinin gireceğini belirtmiştir.¹⁸¹ Sonucunda Adalet Partisi 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimlerde kullanılan oyların %52,9'unu almış ve meclise 240 milletvekili sokmayı başarmıştır. Bu sonuç AP'yi tek başına iktidara getirmiştir. Alınan

¹⁷⁸ Güner Samlı, "Pisi Pisine Gidecek!", *Çaltı*, 28 Haziran 1965, s. 1-4.

¹⁷⁹ Demir, "Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat'tan Adalet Partisi'ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni", s. 507.

¹⁸⁰ Kenan Coşkun, "At Kafalılar", *Çaltı*, 16 Ağustos 1965, s. 2.

¹⁸¹ Numan Beyazıt, "Çabalama Cicim", *Çaltı*, 4 Ekim 1965, s. 6-8.

sonuçlar ile 29. Hükümette Başbakan Yardımcısı olan AP Genel Başkanı Süleyman Demirel 30. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini kurarak Başbakan olmuştur.¹⁸²

Gazete 10 Ekim’de yapılan seçimlerin ardından üç sayı çıkarmasına rağmen AP’nin kazandığına dair net bir haber yapmamıştır. Ancak 21 gün geçtikten sonra 1 Kasım 1965 tarihli köşe yazısında AP’nin seçimi kazandığına yer vermiştir. AP’nin zaferine Amerika ve Federal Almanya’nın kapitalist gazetelerinin “AP’nin Zaferi” diye yer vermesine sitem etmiştir. Çaltı, “10 Ekim’de Amerika kazanmıştır, Türkiye’nin aç milyonları iktidara gelir gelmez midelerini şişireceğini söyleyen halk düşmanlarına evet dedi”, diyerek tepki göstermiştir.¹⁸³ Böylelikle Çaltı’nın AP’ye olan öfkesinin daha da arttığı, hatta ona oy veren kitleyi de aşağıladığı görülmüştür. Daha önce kapitalistlerin yetiştirmesi, diye nitelendirdiği Demirel’den sonra AP’yi de Amerika ile bağdaştırmış ve seçimi Amerika’nın kazandığını belirtmiştir.

AP Genel Başkanı ve Başbakan Demirel’in Meclis kürsüsünde Türkiye’de rejim tartışması olmamalı demesi üzerine Çaltı, Demirel’in seçim döneminde neredeyse CHP’lileri dahi komünist diye yaftalayıp rejim tartışması ile oy topladığını hatırlatarak kendisi ile çeliştiğini iddia etmiştir. Haberde ayrıca “Nerede Batı’nın vatan yaratmış, vatan koruyan kapitalistleri; nerede tefeci zümrelerin ecnebi hayranı olan Batı ajanı kişileri?” diye AP’yi ikinci kısım kapitalistler arasına konumlandırmıştır. Ardından Demirel’in “AP kapitalist bir parti değildir.” şeklindeki demecine cevap vererek “Bay Süleyman Demirel doğru söylüyor; AP kapitalist değildir, yok öyle bir şey! Nerede o güzellik. İftira etmeyelim AP’ye”¹⁸⁴ diyerek Demirel’i ve partisini ironi yaparak eleştirmiştir.

AP’nin hükümet programı Çaltı’da kendisine yer bulmuştur. “İç ve dış politikada aynı şeylerin var olacağı ancak musluk kimin elindedir ve akan suyun hangi değirmeni döndüreceği” sözleriyle yer verilerek Demirel Hükümetine gönderme yapılmıştır. Aynı haberde AP’nin yirmi yıldır iktidarda olduğu belirtilerek DP’nin mirasçısı olduğu tezini gazete tekrar savunmuştur.¹⁸⁵ Çaltı’ya göre AP’ye oy veren kitle bilgisizlerden oluşmaktadır. O günlerde basında dolaşan “kelle alma” sözlerinden dolayı AP’nin 27 Mayıs’ı savunanlardan intikam almak istediği dile getirilmiştir. Çaltı, Türkiye’nin ve

¹⁸² Demir, “Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat’tan Adalet Partisi’ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni”, s. 508.

¹⁸³ Güner Samlı, “Amerika Kazandı”, *Çaltı*, 1 Kasım 1965, s. 2.

¹⁸⁴ Hikmet Kıvılcımlı, “AP Çanları Kimin İçin Çalıyor?”, *Çaltı*, 6 Aralık 1965, s. 2-3.

¹⁸⁵ Hikmet Kıvılcımlı, “Vâmi? Vâ, AP Hükümet Programı Üzerine”, *Çaltı*, 20 Aralık 1965, s. 4-8.

dünyanın aynı yerde durmadığını belirterek “At kafalar buna imkân var mı?”¹⁸⁶ diyerek AP’yi eleştirmiştir.

Ulusal basında Adalet Partisine sempatiyle yaklaşan yayın organları da Çaltı’nın eleştiri oklarına hedef olmuştur. O dönem AP’nin yayın organı olarak gösterdiği Zafer gazetesinin Başbakan Demirel’den, Başbakan değil de Başvezir diye bahsetmesini köşesine taşımıştır. Gericiliğin kol gezdiği bir yerde AP’nin elbette kendi metotları ile hareket edeceğini belirterek böyle olmasını istemedik mi, diye sitemde bulunup Başvezir isminin çok normal olduğunu belirtmiştir. Aynı yazıda Eğitim Bakanlığında faşist metotların uygulandığına da değinilerek AP Hükümetine eğitim üzerinden ayrı bir eleştiri yapılmıştır.¹⁸⁷

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’in artan rahatsızlığı ve komaya girmesinden dolayı koltuğu boşalmıştır. Yerine iktidarını somut dengeler üzerine oturtmak isteyen Başbakan Demirel’in istediği Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay önce kontenjan senatörü olarak atanmış ve daha sonra 28 Mart 1966’da Demirel ve İnönü’nün de desteği ile Türkiye’nin 5. Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁸⁸ Başbakan Demirel, Sunay’dan boşalan Genel Kurmay Başkanlığı koltuğuna ise Sunay’a danışarak Orgeneral Cemal Tural’ı atamıştır.¹⁸⁹ Çaltı; 20 Mart 1966 tarihli haberinde Cumhurbaşkanı adaylığı olmak için kontenjan senatör olarak atanan Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay’a tepkide bulunmuş, senatör olarak seçilmesini eleştirmiştir.¹⁹⁰ Cemal Tural’ın Genel Kurmay Başkanı olması Çaltı’nın daha önce yaptığı haberde yanıldığını göstermektedir. Haberde AP’nin Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Tural’ı Genel Kurmay Başkanı olarak görmek istemediği, ifade edilmiştir.¹⁹¹

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Ağustos 1966’da çıktığı ve Doğu Anadolu’da başlayan yurt gezisinin sonrasında Karadeniz, Trakya ve son olarak Ege Bölgesi’nde sürdüğünden bahsedilmiştir. İlgili haberde AP’lilerin önceden köylere giderek hazırlıklar yaptığı belirtilmiştir. AP’lilerin köylülere “Aman Cumhurbaşkanımızı iyi karşılayalım.” diye cümleler kurmasını, karşılama için okullardan çocuk toplamasını

¹⁸⁶ Hüseyin Korkmazgil, “Kelle”, *Çaltı*, 7 Şubat 1966, s. 1.

¹⁸⁷ Hüseyin Korkmazgil, “Ya Ne Olsundu?”, *Çaltı*, 21 Şubat 1966, s. 1.

¹⁸⁸ Gevçilili, *Yükseliş ve Düşüş*, s. 300-301.

¹⁸⁹ Demir, “Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat’tan Adalet Partisi’ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni”, s. 510.

¹⁹⁰ Aydın Egemen, “Gölge mi, Varlık mı?”, *Çaltı*, 20 Mart 1966, s. 1.

¹⁹¹ Aydın Egemen, “Cemal Tural-AP Mücadelesi, Kara Kuvvetleri Komutanı Bir Kurnazlığı Boşa Çıkardı”, *Çaltı*, 28 Şubat 1966, s. 1-5.

ve üzerinde kır at olan pankartlar hazırlamasını eleştirmiş ve gelenin partinin Cumhurbaşkanı olmadığı vurgusu yapılmıştır. Çaltı, millet demek AP demek değil; halk demek kır atçılar demek değil, diye ayrıca vurgulamıştır.¹⁹²

AP Hükümeti ve dönemin Genelkurmayı arasında bir güç çatışması olduğuna dair Çaltı tarafından haber yapılmıştır. Haberde, daha öncesinde Hükümetin üzerinde bir gölge yoktur ya da Hükümetin başka ortağı yoktur, diye demeçler veren Başbakan Demirel'e AP Genel Başkanı diye atıfta bulunarak 30 Ağustos törenlerinde Genel Kurmay Başkanı Cemal Tural'ın, Başbakandan önde bulunmasını fotoğraflı şekilde okurlarına aktarmıştır. Hükümet bazı konularda Milli Birlik Komitesinin sözünden çıkamıyor ve Tural yetkisinin dışında hareket ediyor, diyerek Demirel'in ve AP'nin üzerinde bir gölge olduğunu belirtmiştir.¹⁹³

Diğer yandan Dünya basınında Demirel'e dair çıkan haberler de Çaltı tarafından değerlendirilmiştir. The New York Times ve Washinton Post gibi ünlü Amerikan gazetelerinin yaptığı haberlerin üzerine Çaltı gazetesi, Amerikan gazetelerini AP Genel Başkanı'na yağcılık yapmak ve gereksiz övgüler yağdırmakla suçlamıştır. Gazeteye göre Amerikan basını, Menderes'ten esirgedikleri sözleri AP Genel Başkanı'na söylemektedir. Farklı olarak ilgili köşe yazısında, Amerikan gazetelerine demeç veren Demirel'in "Türkiye'de az miktarda sol kesim var fakat halk pek fazla ilgi göstermiyor." sözlerini "Demirel doğru söylüyor, toplumcular halka inemiyor." diye doğrulamıştır¹⁹⁴ ve bir yerde gazete kendi görüşündekileri de eleştirmekten kaçınmamıştır.

Çaltı kurulduğu günlerde iki seneyi aşkın bir parti olan AP'yi ana muhalefette iken, Hükümet ortağı olarak koalisyonda yer alırken ve 1965'te tek başına iktidara gelmesi sonrasında da hep bir şekilde eleştirmekten geri kalmamıştır. Yazılarında genellikle Demirel'den, Başbakan olduktan sonra dahi AP Genel Başkanı diye bahsetmiştir. Esas itibari ile bunu Çaltı'nın sol düşüncede bir yayın olması ve eskiden gelen bir DP öfkesinden dolayı yaptığı anlaşılmaktadır. Çünkü gazete AP'yi de sürekli olarak onun çizgisinden giden bir parti olarak görmüştür.

¹⁹² Çaltı, "Başkan Dert Dinliyor", 5 Eylül 1966, s. 7.

¹⁹³ Çaltı, "Başbakan Kim?", 12 Eylül 1966, s. 6.

¹⁹⁴ Güner Samlı, "Demirel Haklıdır", Çaltı, 3 Ekim 1966, s. 4-5.

4.6. Cumhuriyet Halk Partisine (CHP) Dair Haberler

On yıllık Demokrat Parti iktidarı sonucunda 1961 yılında yapılan seçimlerle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) birinci parti olmayı başarmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Adalet Partisi'nin Hükümet ortağı olması, CKMP ve YTP'nin de dışarıdan desteği ile CHP, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümetini kurmuştur. Çaltı yayın hayatına başladığı sırada CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, ikinci koalisyon hükümetinin Başbakanı olarak görev yapmaktaydı.

CHP'nin Hükümetin başında olduğu dönemlerdeki genel politikasına dair olumlu ya da olumsuz yazılar önceki başlıklar altında verilmiş ya da ilerleyen başlıklarda verilmeye devam edecektir. Bu başlık altında CHP'ye dair partisel anlamda Çaltı'nın yazdığı yazılar ve haberler üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda yazıları incelediğimizde CHP'ye dair ilk haberin 5 Ağustos 1963 tarihli sayıda yapıldığı görülmüştür. Bu yazıda Çaltı; CHP'yi çıkarıcı, halktan kopmakla suçlamıştır. Bu eleştirinin sebebi ise CHP'nin parti içindeki Sosyalist Kültür Derneği¹⁹⁵ üyelerini parti üyeliğinden çıkarmasıdır. Gazete CHP'nin bu tutumunun demokrasi ile bağdaşmayacağını belirterek “korkunç bir girişim” olarak nitelemiştir.¹⁹⁶

1963 yılı Kasım ayında yapılan seçimlerde CHP'nin kamuoyundaki ünlü kişileri aday yapması da Çaltı tarafından eleştirilmiştir. Haberde CHP'nin, yapılacak yerel seçimlerde tanınmış sporculardan Lefter, Gündüz, İsmet ve Hakkı'yı aday yapmak istediği belirtilmiştir. Gazete; CHP böyle işleri becerir, tecrübelidir, uygun bulursa başka yerlerden de alevi dedesini ya da bir müftüyü aday gösterir, diye ironi yapmıştır. Kafanın para etmediği düzende futbolcuları bulacaklar, diyerek sitem de bulunulmuş ve AP'nin de CHP'den geri kalmadığı vurgulanmıştır.¹⁹⁷ Çaltı 37. sayısında ise CHP'nin gittikçe AP'lileştiğinden bahsederek vakit kaybetmeden CHP'nin AP'nin

¹⁹⁵ Sosyalist Kültür Derneği, 18 Aralık 1962 tarihinde kurulmuştur. Amacının, her türlü sömürücülüğü ortadan kaldıracak olan gerçek bir demokrasi düzeninin kurulması için gerekli koşulları bilim ışığı altında inceleyeceği ve böyle bir düzenin kültür temellerini araştırmak ve yayılmasına çalışmak olduğu tüzüğünde belirtilmiştir. Sosyalizme inanan ve bu inancını bilimsel çalışmalar ve karşılıklı tartışmalar ile güçlendirmek isteyen herkesin bu derneğe üye olabileceği ifade edilmiştir. Şevket Süreyya Aydemir gibi tanınmış yazarlar da bu derneğin kurucu üyesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şura Atılım Şahintürk, *1960-1971 Arası Türkiye'de Sol Akımlar ve Bir Aydın Hareketi Olarak Sosyalist Kültür Derneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 120-126

¹⁹⁶ Çaltı, “Sosyalist Kültür Derneği ve CHP”, 5 Ağustos 1963, s. 1.

¹⁹⁷ Mehmet Tokatlı, “Lefter Üstüne”, Çaltı, 25 Kasım 1963, s. 1.

yanına katılması gerektiği önerisinde bulunmuştur.¹⁹⁸ Bahsettiğimiz üzere 1963 yılında yapılan yerel seçimler sonucunda ikinci İnönü Koalisyon Hükümeti dağılmış ancak 30 Aralık 1964'te İsmet İnönü bağımsızlardan oluşan üçüncü İnönü Hükümetini kurmuş ve Başbakanlığını devam ettirmiştir.

CHP'ye dair yapılan eleştirilerden Genel Başkan İsmet İnönü de nasibini almıştır. Ona ve AP'nin koltuğunda vekaleten görev yapan Sadettin Bilgiç'i de işin içine katarak ağır ithamlarda bulunulmuş, İnönü ve Bilgiç'in yarı aydın bir havası olduğundan bahsedilmiştir. İkisini Türkiye ve dünya emekçi halklarının kurtuluşunu geciktiren, geri kalmış ülkemizin her alanda bağımsızlığa kavuşma savaşını erteleyen, orta yol dedikleri ihanet politikasının öncüleri, savunucuları, uygulayıcıları olmamakla itham etmiş; onları halktan yana olmamakla eleştirmiştir.¹⁹⁹ Hükümete veya politikalarına yer yer eleştiride bulunan ancak İsmet İnönü'nün şahsına karşı daha ılımlı bir dil kullanan gazetenin, bu köşe yazısında İnönü'ye karşı sert bir duruş sergilemesi ona karşı olan tutumunda değişikliğe gittiğinin göstermiştir.

CHP'ye karşı eleştiri politikasını sürdüren Çaltı, onu kaypak ve yönsüz bir politikanın yörüngesinde olmakla suçlamıştır. CHP'nin 1946-1950 yılları arasında “akbabalara ve leş kargalarına” 10 yıllık sofrta hazırladığından bahsetmiştir. Şimdi de pusuda bekleyen aynı kadroya ortam hazırlıyor,²⁰⁰ diyerek AP'nin iktidarına ön açmakla suçlamıştır. İsmet Paşa'nın 1960 sonrasında sağ sağ sağ temposuyla memleketi idare etmesi sonucunda nur topu gibi aşırı sağın ülkede meydana geldiği belirtilmiştir.²⁰¹

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün aşırı sol üzerine verdiği demeç Çaltı'nın sütunlarında yer bularak eleştirilmiştir. İnönü'nün CHP dışında yükselecek sol hareketin güçlendiğinde ezileceğini ima ettiği belirtilmiştir. İnönü'nün sözleri gazete tarafından “CHP'li solculara dokunmayın ancak CHP dışındaki solcuları vurun.” şeklinde yorumlanmıştır. Çaltı, toplumcuların CHP'den ayrılarak ya bağımsız ya Sosyalist Kültür Derneği ya da Türkiye İşçi Partisi çatısı altında yer aldıklarını

¹⁹⁸ Hüseyin Korkmazgil, “Gele Gele Geldik”, *Çaltı*, 16 Aralık 1963, s. 1

¹⁹⁹ Güner Samlı, “Halktan Yana Olmak”, *Çaltı*, 14 Eylül 1964, s. 1-4.

²⁰⁰ Galip Ataç, “Çanlar Çalıyor”, *Çaltı*, 26 Ekim 1964, s. 3-4.

²⁰¹ Hüseyin Korkmazgil, “Sağdan Sağa”, *Çaltı*, 24 Ocak 1966, s. 1.

belirtmiş ve solculuğun CHP'nin tekeline olmadığını²⁰² ima ederek okurları ile paylaşmıştır.

1960'ların ilk yarısı ve 1965 seçimleri öncesinde CHP Genel Başkanı İsmet İnönü tarafından kullanılan ortanın solu kavramına 1966 yılında Bülent Ecevit²⁰³ tarafından çıkarılan "Ortanın Solu (1966)" kitabı ile daha derli toplu ve sahici bir içerik kazandırılmıştır.²⁰⁴ Çaltı'nın 8 Ağustos 1966 tarihli sayısında; Türkiye'nin geri kalmasındaki tek kuruluş CHP olarak gösterilerek CHP'nin bir türlü yününü bulamamasından şikayet edilmiş ve ortanın solu terimine yer verilmiştir. Gazete, CHP içinde Bülent Ecevit'in ortanın solu terimini kullanmasını yutturmaca olarak düşünerek, bu hareketi toplumcuları CHP'nin yanına çekme düşüncesi olarak görmüş ve CHP'ye sağcılar ve eşraf takımının hâkim olduğunu belirtmiştir.²⁰⁵

18-24 Ekim 1966 tarihleri arasında gerçekleşen CHP'nin 18. Kurultayında İsmet İnönü yeniden Genel Başkan seçilirken Bülent Ecevit de partinin genel sekreteri olmuştur.²⁰⁶ Çaltı, gerçekleşen CHP Kongresi sonrasında yayınlanan ancak kongre sırasında kaleme alınan yazıda CHP'ye burjuva partisi ithamında bulunmuştur. Burjuva partilerinin kongrelerini çamaşır gününe benzetmiş ve herkesin kirlisini kazana attığını ve siyasilerin birkaç gün bu kazanın önünde horon teptiğini belirtmiştir. Çamaşır gününde burjuva partisinden emekçi halka ne gibi bir yarar çıkabilir, kongrede iktidara gelme ve emekçi halkı bir süre daha sömürmenin yolları aranacaktır, diye CHP'ye eleştiride bulunmuştur.²⁰⁷

Çaltı'nın yayın hayatının ortalarına dek hükümetin başında olan CHP'den, CHP özelinde çok fazla bahsedilmediğinden parti özelinde bu başlık altında kısıtlı şekilde yer verilmiştir. Hükümet özelindeki haberlere önceki bölümlerdeki hadiselerde yer

²⁰² Güner Samlı, "Biz Yaparız, Biz Ederiz!", *Çaltı*, 15 Şubat 1965, s. 1 ve 4.

²⁰³ Bülent Ecevit, 1966'da başlayarak İsmet İnönü'nün desteği ile CHP'de ortanın solu mücadelesini vermiştir. 1957'den itibaren parti içinde aktif rol alan Ecevit, 1963 yılında kurulan İnönü hükümetine Çalışma Bakanı olarak atanmıştır. 1972 yılında İsmet İnönü'ye karşı CHP Genel Başkanlığını kazanmıştır. 1973 ve 1980 yılları arasında farklı hükümetlerin başında uzun soluklu olmasa da Başbakanlık yapan Ecevit, 1980 darbesi sonrası CHP ile arasına mesafe koymuştur. 1999 seçimlerinde Genel Başkanı olduğu Demokratik Sol Parti (DSP) seçimlerden birinci parti çıkmış ve 2002 yılına kadar Başbakanlık görevini sürdürmüş ve 2006 yılında vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 155-156.

²⁰⁴ Rafet Uçkan, "Altmışlı Yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 453-454.

²⁰⁵ Aydın Egemen, "C.H.P.", *Çaltı*, 8 Ağustos 1966, s. 8.

²⁰⁶ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 154.

²⁰⁷ Hüseyin Korkmazgil, "Çamaşır Günü", *Çaltı*, 31 Ekim 1966, s. 1-4.

verilmiştir ve bundan sonraki bölümler içinde haber yapıldığında tekrar bahsedilecektir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere CHP'nin 1965 başında hükümetten ayrılarak Ana muhalefet görevine geçmesi sonrası muhalefetteki CHP'ye gazete tarafından daha fazla eleştiride bulunulmuştur. İktidarının sonlarında CHP'ye karşı başlayan eleştiri dozu 1965 seçimleri sonrası daha da artmış ve CHP gazete tarafından sert şekilde köşe yazıları ve haberler vasıtası ile eleştirilmiştir. Çaltı'nın TİP'e yakın olması ve onu sol parti olarak görmesi CHP'ye arttırdığı eleştirinin nedeni olarak görülmektedir.

4.7. Kürtçülük Hareketi

17 Aralık 1959'da Türkiye Cumhuriyeti'ni bölmek suçuyla İstanbul'da 28. Tümen Askeri Mahkemesine Kürt ileri gelenleri sevk edilmiştir. 49'lar Davası olarak adlandırılan bu dava 1960 yılı içinde başlamıştır.²⁰⁸

49'lar Davası ile başlayan süreç 1960'larda farklı bir boyut kazanmıştır. Türkiye'de eğitimin yaygınlaşması Kürt aydın ve siyasi aktivist grubunun oluşmasını sağlamıştır. Bu aydın kesim ve Kürt öğrenciler 1960'ların ortalarında Türkiye İşçi Partisi (TİP) içinde örgütlenerek taleplerini daha sistemli hâle getirmişlerdir. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra 485 Kürt aşiret lideri ve toprak sahibi gözaltına alınıp 55'i güney ve batı illerine sürgün edilmiştir. Bunu izleyen süreçte 29 Haziran 1963'te 23 Kürt aktivisti gözaltına alınıp tutuklanmıştır.²⁰⁹

Çaltı gazetesi, 29 Haziran 1963 tarihli tutuklanma hadisesine detaylarına inmeden sütunlarında yer vermiştir. Gazete haberinde, İçişleri Bakanı'nın "kökü dışarıda olan bir akımın ortaya çıkarıldığını ve sanıkların tutuklandığını" belirten cümlelerini satırlarına taşımıştır. Ayrıca Çaltı gazetesi; hadiseye karışanlardan "zavallılar", "sapık ideolojilerin tutsağı olanlar", "ülkeyi bölmeye yeltenenler" diye bahsetmiştir. Çaltı gazetesi, Kürtçü olan bu kişilerin komünizmin de oynacağı olduğunu belirterek, her türlü tehlikenin karşısında bilinçli ve güçlü bir şekilde dikileceğiz diye eklemiş ve hadiseye tepkisini göstermiştir.²¹⁰ Yine gazete, aynı sayısında başka başlık altında hadiseye karışanları "komünizmin tutsağı" olmakla itham etmeyi sürdürmüştür. Gazeteye göre, kökü dışarıda olan bu ırkçılık akımı ayrı

²⁰⁸ Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 111.

²⁰⁹ Cengiz Güneş, "Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 701-706.

²¹⁰ Çaltı, "Çaltı'dan", 8 Temmuz 1963, s. 1-4.

bir Kürt devleti kurma amacındadır. Devamında ise Çaltı, bu hadiseyi Kürt adıyla anılan Türk aydınların oynamaya kalktıkları bir oyun olarak nitelendirmiştir. Yine Çaltı gazetesi, “ayrı düşünsək de birlikte yaşamayı öğrenmeliyiz ve sapık ideolojilerin satılmış uşaklarının aramızda yeri yok”, diye de eklemiştir.²¹¹

Hadiseye tek sayısında iki farklı başlık altında yer veren Çaltı, olaylara karışanları sert şekilde eleştirmekten kaçınmamıştır. Bu da Çaltı gazetesinin gerek daha önce bahsettiğimiz Kıbrıs konusunda gerekse Kürtçülük hareketinde, temel değerler karşısındaki tutumunu göstermiştir.

4.8. Atatürkçülük

Çaltı, yayın hayatına başladığından itibaren yazılarında sıklıkla Atatürkçü düşünceye yer vermiş ve bu süreklilik göstermiştir. Atatürk’ün ölüm yıl dönümü nedeniyle 32. sayısında yayınladığı köşe yazısında kedi anlayışına uygun olarak Atatürkçülüğü tanımladığı bir yazıyı okurları ile paylaşmıştır. Yazı aynen aktarılmıştır:

Atatürkçülük, bir ülkü, bir düşünce olarak gelecek kuşaklara aktarılmadıkça kurtuluş yolu yoktur. Çünkü Atatürk düşüncesi; bilinçli bir yön çizer, gidilecek yolu gösterir, uygarca yaşamayı öğretir.

Bunun için Atatürkçülük!

Atatürk’ün büyük niteliklerinden biri, halktan yana ve halkçı oluşudur. Halkçılık ilkesi gerçek anlamını, onun önderliğinde bulur. Onun bu halkçılık eğilimi, toplumculuk kavramına sıkı sıkıya bağlılığını göstermez mi? O, devlet adamlığını da bu açıdan görmüş, halkın içine karışmadıkça halkçı olunamayacağına değin birçok örnekler vermiştir.

Başardığı sayısız devrimlerde olduğu gibi.

Devrimleri gerçekleştireceği anda yurdun bir köşesine sessizce gider, halkın içine karışır, yapmak istediğinin önce kendinde uygular.

Bir köyde şapka giyişi böyle...

Başöğretmen olarak harf devriminde de böyle...

Türk kadını kafes ardındaki karanlık dünyadan ak aydınlığa çıkarışı, sonraları sömürülen tutsak uluslara bile örnek oldu. Atatürk’ü o gün örnek alan o tutsak uluslar, bugün kadınlarını da kendilerini de kurtardılar.

Bunun için Atatürkçülük!

²¹¹ Çaltı, “Ayrılığa Yer Yok”, 8 Temmuz 1963, s. 2.

Bir ulusun çağdaş uygarlık düzeyine çıkması, öncelikle kadınlara eşit hakkın tanınarak toplumsal yaşamda gerçek yerini almasına bağlı olduğu yine onun ilkelerindendir. Kadını kurtaramayan ve ona hak tanımayan bir ulus, uygar sayılmayacağı gibi kendini de kurtarmış sayılmaz.

Görülüyor ki toplumsal eşitlik ön planda yer almıştır. Bu düşünce, toplumsal adalet kavramını izler. Gidilecek yönü gösterir.

Atatürk'ün devletçilik ilkesi de bu ana düşünceyi kapsar.

Niçin devletçilik?

Atatürk Türkiye'sinde, yüzyıllar boyu yaşayan milyonlarca mutsuz çoğunluk alğının türlüşünü, hatta gelirinin tümünü, nedenini sormadan verdiği gibi verdiğinin nerelere gittiğinden haberi bile yoktur. Halk bir sağmal inek durumuna düşürülmüştü. Para ondan, mal ondan, can yine ondan alınırdı.

Kimin için?

Hep mutlu bir azınlığın yararına. Koca ülkede milyonların çabası, emeği bu azınlık için; mutluluk yine bu azınlıktan yana.

Baştaki yöneticinin ezgisi, sömürüşü bu...

Bitmedi.

Bir de halkın tutsak olduğu ağa, bey takımını düşününüz. Bir yanda kulluk eden, sömürülen milyonlar var. Öte yanda sömürenler, halkın kanını emenler var.

Yoksulluk ise bu ayrılığın, unutulmuşluğun üstüne dikilince görüntü büsbütün korkunçlaşır.

Ya bu sömürülen halkın yaşadığı ülke, Atatürk Türkiye'si olabilir mi?

Yine Atatürk Türkiye'sinin bereketli toprakları üzerinde yalınayak dolaşan ezilmişlere nasıl tutsak, kul gözü ile bakılabilir?

İşte devletçilik bunun için gerekli. Bu topraklar üzerinde yaşayan aç ve yoksul çoğunluğa uygarlıktan paylarına düşeni vermek zorunluluğu var. O yapılmalı. Gerçek kurtuluş, bu mutsuz çoğunluğu, mutluluğa kavuşturmakta.

Atatürk, bu yolu çizdi ve gösterdi.

Bunun için Atatürkçülük!

Yıl 1938.

Kasım ayının onu. Cumhuriyet on beş yaşındaydı daha. Gençliğin en taze yaşıydı bu. Onu kuran, Türk ulusunun en büyük önderi Atatürk; o gün ayrılmıştı aramızdan.

Tam yirmi beş yıl önce...

Bugün de onun ardından diyebileceklerimizi, birkaç çizgide özetledik.

Bugün, yazdıklarımız böyle mi olmalıydı?

O, bir ulus kurtardı; bir yön çizdi.

Biz?

Bugün de. Yarın da. Yarından sonra da...

Bunun için Atatürkçülük!²¹²

Bu ve buna benzer yazılara sayılarında yer veren Çaltı, bu konudaki tutumunda oldukça net olmuştur. Son sayısına kadar Atatürkçü çizgide yer alarak ona karşı güzel temennilere yer veren Çaltı, sayılarını da onun ışığında çıkardığı iddiasını kapanıncaya dek sürdürmüştür. Yukarıda bu konuyla alakalı tek bir yazıyı detaylı şekilde bu metne aktararak gazetenin Atatürk'e yüklediği anlam gösterilmiştir.

4.9. Komünizm ve Faşizm

Sol düşüncenin, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki serüveninden yukarıda bahsetmiştik. Çaltı gazetesinin, kurulduğu günden kapandığı güne kadar komünizm kelimesini açıkça kullanmaktan imtina ettiği görülmektedir. Gazete sol görüşlü olmasına rağmen komünizmi "aşırılık" olarak nitelendirmektedir. Yazılarında sol görüşlü olduğunu yansıtmakla birlikte TİP'e ve kendisine karşı komünist yaftalaması yapanlara komünist olmadıklarını ispatlama çabasında olması, gazetenin bu görüşü ile uyum içinde olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, 13 Ocak 1964 tarihli sayısında yazılan bir yazıda; Çaltı ilerici düşünenlerin komünist, diye yaftalanmasını köşesine taşıyarak gazete olarak sosyal adalet istedik, Köy Enstitüsü dedik, vergi reformu dedik fakat her seferinde başımıza baltalar indi, ifadelerini kullanmıştır. Bununla birlikte "Karşımızda bir komünistlik umacısı var; her seferinde bizlere çamur atıyorlar, baskı yapıyorlar, kuşku ve tedirginlik yaratıyorlar." diye de ekleyerek bu konudaki endişesini okurlarına aktarmıştır.²¹³

Milli Eğitim Bakanlığına ait bütçe görüşmeleri sırasında Samsun Senatörü Fethi Tevetoğlu, Şükrü Koç'a komünizm üzerinden eleştiride bulunmuştur. Tevetoğlu'nun cümlelerini gazete aynen yansıtmıştır: "Biz Hürriyet ve demokrasi fikrine bağlıyız.

²¹² Numan Beyazıt, "Niçin Atatürkçülük", *Çaltı*, 11 Kasım 1963, s. 1-4.

²¹³ Oğuz Koyutürk, "Umacı", *Çaltı*, 13 Ocak 1964, s. 3.

İnsan, millet, hürriyet ve demokrasi fikirlerini reddeden tanımayan komünizmdir. Bunun için bizim içeride ve dışarıda politikamız anti-komünist bir politika olmalıdır.” Bu sözleri verdikten sonra Çaltı, Tevetoğlu’nun eski DP Samsun İl Başkanı olmasından bahsederek, Samsun barlarında Amerikalı çavuşlarla viski tokuşturduğunu ifade etmiştir. Onun işine gelmediğini komünist diye yaftaladığını belirterek tepkide bulunmuştur.²¹⁴

Milli Eğitime bağlı bir okulda görev yapan bir öğretmenin okuldaki başka bir öğretmeni komünist diye ilan ederek onu veba mikrobi olarak görmesini ve yok edilmesi gerektiğini söylemesi gazete tarafından eleştirmiştir. Okuyan ve düşünen bir öğretmenin mesleğinin esnaflığını yapmadığı için toplumda vebalı olarak görüldüğü eklenmiştir.²¹⁵

Toplum içindeki komünistlerin Atatürkçü, toplumcu ve dinci maskesi ile komünist oluşlarını sakladıkları dedikodusu gazetede yer bulmuştur. Çaltı, memleketin maskeli baloya döndüğünü belirterek kim gerçek toplumcu, kim gerçek Atatürkçü, kim gerçekten dindar ve kim gerçek yurtsever nereden anlayacağız, diye sitemde bulunmuş ve bunu alçaklık olarak belirtmiştir. Böyle ithamda bulunanları ulus tekelcisi olarak ifade etmiş ve kendi çıkarları için sözde yurtsever maskesi takmakla itham etmiştir.²¹⁶

3 Temmuz 1965 tarihinde, Komünizmle Mücadele Derneğinin²¹⁷ Samsun Cumhuriyet Meydanı’nda düzenlemiş olduğu “Büyük Karadeniz Komünizmi Tel’in” mitingine Çaltı’nın sütunlarında yer verilmiştir. AP ve CKMP’nin bu mitinge ön ayak olduğu belirtilmiştir. Mitingde 10-12 yaşlarındaki çocuklara dövizler taşındığı ve bunlardan birinde “Her solcu bir komünist, her komünist bir Rus casusudur.” yazmasından bahsedilmiştir. Elli bin kişinin geleceği söylenen mitinge beş yüz kişinin katıldığı söylenerek mitingin hüsrarla sonuçlandığı okurlar ile paylaşmıştır.²¹⁸

²¹⁴ Oğuz Koyutürk, “Son Nefesimizdeki Dirlik”, *Çaltı*, 24 Şubat 1964, s. 3.

²¹⁵ Oğuz Koyutürk, “Veba Mikrobi”, *Çaltı*, 6 Nisan 1964, s. 3.

²¹⁶ Ceyhan Atuf Kansu, “Maske”, *Çaltı*, 15 Mayıs 1965, s. 1.

²¹⁷ Bahsi geçen dernek, Türkiye’de Komünizmle Mücadele Derneği adıyla 1963 yılında İzmir’de kurulmuştur. İçerisinde eski DP’liler ile o dönemki AP’li kadrolarda yer almıştır. Bu dernekten önce Türkiye’de komünizmle mücadele için başka dernekler de kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceyda Tuna Bozdoğan, *Soğuk Savaş Sürecinde Türkiye’de Komünizm Meselesi Ve Komünizmle Mücadele (1945-1991)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2017, s. 218-220.

²¹⁸ *Çaltı*, “Cumhuriyet Alanında Orta Oyunu, Komünizmle Mücadele Derneğinin Tertiplediği ve 50 Bin Karadenizlinin Katılacağı İddia Edilen Mitingi 500 Kişi İzledi”, 12 Temmuz 1965, s. 1.

Konunun başında da belirttiğimiz gibi Çaltı; komünizme dair haberlere genelde kendilerinin komünist olmadığını ispatlamak için yer vererek toplumda okumuş, düşünen, sorgulayan insanların komünist diye itham edilmesine karşı çıkmıştır. Komünizmi aşırılık olarak gören gazete her solcunun da komünist diye ilan edilmesini eleştirmiştir.

Faşizmin kökenine baktığımızda, İtalya menşeli bir ideoloji olduğu ve Mussolini önderliğindeki siyasi bir ekibin mensuplarını ifade ettiği görülmektedir. İsmi kökeni ise Eski Roma dönemlerinde otoriteyi temsil eden balta demeti manasındaki “fascio” kelimesinden türemiştir. Balta simgesi lideri, etrafındaki demet (sopa) ise lidere itaat eden kişileri temsil etmektedir. Her bir sopa tüm emirlere hazır ve liderine karşı itiraz yetkisi bulunmayan vurucu gücü simgeleyen bir araçtır.²¹⁹

Çaltı, faşizme ayrı bir başlık açmış ve faşizmin detaylarını okuyucuları ile paylaşmıştır. Faşizmi 1922 yılında İtalya’da kurulan milliyetçi bir diktatörlük olarak tanımlayan Çaltı, faşizmin hiçbir zaman derli toplu bir doktrini olmadığını belirtmiştir. Faşistleri devleti zorla ele geçirmek ile itham eden gazete, filozofların kuramlarını kendi işlerine geldikleri şekilde derleyerek toplumun önüne sürdüklerinden bahsetmiştir. Faşizmi bir devrim olarak görmemekte ve faşistlerin seçimlerle alay ettiklerini ve demokrasiye karşı olduklarını okuyucularına aktarmıştır. Faşizmin mutluluğa, özgürlüğe ve eşitliğe karşı olduğu, din istismarcısı olduğu ve özel girişimi her şeyin üzerinde tuttuğunu da dile getirmiştir.²²⁰

Türkiye’de sosyalist yazarlara ait kitapların toplatıldığı Çaltı okurları ile paylaşılarak bu hareketi faşizmle bağdaştırmıştır. Gerçekleşen bu hadise üzerine Adalet Bakanı’nın Türkiye’de sosyalistlere karşı bir baskı olmadığı beyanı gazetenin satırlarına taşınmış ve baskı madem yok kitaplar neden toplatılıyor, diye eleştiride bulunulmuştur. Sosyalistlerin her düşünceye saygılı olduğunu belirten Çaltı, kitap toplama hadisesinin demokrasiye zarar verdiğini belirterek bu işlemlerle uğraşana kadar halkın derisini soyanların milyonları nasıl götürdüğü üzerinde durmasını istemiş ve diğer türlü tutulacağımız faşizm hastalığı kolay kolay tedavi edilemez, diyerek sitem edilmiştir.²²¹ Böylelikle Çaltı, yaşanan gelişmelerden yola çıkarak gidişatın faşizme

²¹⁹ Göktuğ Şeker, “Faşizm Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 2 (2022), s. 224.

²²⁰ Çaltı, “Faşizm”, 25 Kasım 1963, s. 2-4.

²²¹ İsmail Gençtürk, “Faşizm Tehlikesi”, *Çaltı*, 21 Haziran 1965, s. 3-4.

doğru meyledebileceği imasında bulunmuştur. Tedavisi zor diyerek de faşizme bulaşılırsa çıkmasının kolay olmayacağını ve insanların faşizan bir yapıya meyledeceğini belirtmek istemiştir. Faşizme dair kısıtlı yazı yazan ama net şekilde faşizm karşıtı olduğunu belli eden Çaltı, faşizmin bozuk bir ideoloji olduğunu okurlarına aktarma gayreti içinde olmuştur.

5. ÇALTI'NIN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA İLİŞKİN YAZILARI

5.1. Kadın ve Aile Kurumu

27 Mayıs 1960 Darbesi, kadın dernekleri ve bazı kadın yayın organları tarafından bir askeri darbe olarak değil, bir devrim olarak yorumlanmıştır. Darbenin Türkiye’de yarattığı hareketlenme kadın hareketi üzerinde siyasal olarak ve eşitlik talepleri üzerinde yeterince etki yapmamıştır. 50’lerde derneklerin “davalarımız” olan konu başlıkları, 60’larda sosyal hayat ve sosyal yaşantı şekline dönüşerek sosyal konulara değinmişlerdir. Ancak 1965 yılından sonra Türkiye’de özellikle işçi ve öğrenci hareketlerinden kadınlar, sosyalist kadınlar, milliyetçi ve İslâmi düşünceden kadınların sesleri duyulmaya başlamıştır.²²² Çaltı gazetesi, kendisini toplumcu yönü ile de yansıttığı için sayılarında kadın konusuna ara ara yer vermiş ve anlattığı olaylar ve yaptığı durum tespitlerini okurları ile paylaşmaktan kaçınmamıştır.

Kadına dair sütunlarında yer verdiği ilk yazısı, işi olmadığından dolayı iş arayan bir kadının dramı hakkında olmuştur. Kadının tükenmişlikten derdini anlatamayacağı vaziyete geldiği bahsedilen yazıda, vatan savunmasında yer alan Türk kadınının ve Türk anasının zor şartlar altında, kenar mahallelerde unutulduğu ifade edilmiş ve Türk kadınının o anki değeri göz önüne serilmiştir. Gecekondu mahallesinde yaşayan bu iki çocuklu kadına daha sonra hastanede rastlanılmasından bahsedilerek, kadının yıllarca çektiği çilelerin devamını hastanede de çektiği belirtilmiştir. O kadında, yıkılan ezilen kişilere uzanan ellerin izlerinin görüldüğü okurlara aktarılmıştır.²²³

2 Mart 1964 tarihli sayıda kadın konusu farklı bir boyutta ele alınmıştır. Yazar tarafından, Samsun’da bir bara gittiğinde orada konsomasyon yaparak patronunun gözüne girmek ve para kazanmak isteyen bir kadından bahsedilmiştir. Toplumun sorunlarını kısa süreli de olsa içki içerek unutmak için girdiği barda, kadının dramını görünce daha çok dertlendiği dile getirilmiştir. Kim bilir kadını toplumun hangi rüzgârının oraya sürüklediğini okurlarına aktarırken, keşke can sıkıntısı ile yetinseydim de kadının dramını görmeseydim, diye de sitem etmiştir.²²⁴

²²² Yelda Şahin ve Ezgi Sarıtaş, “Altmışlı Yıllarda Kadın Hareketi: Süreklilikler, Kopuşlar, Çeşitlenme”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 727-731.

²²³ Numan Beyazıt, “O Kadın”, *Çaltı*, 16 Aralık 1963, s. 2.

²²⁴ Oğuz Koyutürk, “Bar’da”, *Çaltı*, 2 Mart 1964, s. 3.

Türkiye’de evlenecek kız çocuklarından başlık parası alınması Çaltı’nın sayılarında değindiği bir konu olmuştur. Özellikle köylerdeki evlenme işlerinin bozukluğundan bahsedilerek kızların başlık parası altında resmen satıldığını belirtmiştir. Sırf bu iş için neredeyse kızlar pazarı kurulacağını ve kız babalarının neredeyse başlarına yular takıp, kızları satmak için bu pazara çekecekleri ifade edilerek başlık parası hadisesini sert dille eleştirmiştir. Ayrıca kendimizi Atatürk’ün izinden gidiyor zannediyoruz, diye sitemde bulunularak²²⁵ Atatürk’ün izinin dışına çıkıldığı vurgulanmıştır.

Kız çocuklarının aileleri tarafından okullara gönderilmemesi Çaltı’nın yer verdiği meselelerden bir diğeridir. Hatice adlı bir kız çocuğu özelinde, okula gönderilmeyen kız çocuklarının toplumda hep geri planda kaldığı ve çileli bir yaşam süreceği belirtilmiştir.²²⁶ Böylelikle okumayan, eğitimden yoksun bırakılan kadınların yaşamlarının zor olacağını okurlarına aktararak bir nevi daha önce kadın konusunda yazılan yazıları destekler bir bakış açısı ortaya konmuştur.

Okula gönderilmeyen kızlardan sonra okula gidip derslerinin kötü olması yüzünden evini terk eden bir kız çocuğunun dramına da Çaltı’nın sütunlarında değinilmiştir. O dönem diğer gazetelere de haber olan ve babası ile dersleri yüzünden tartışma yaşayıp evi terk eden Serpil adlı bir genç kızın yaşam mücadelesi anlatılmıştır. Başından geçenlerden dolayı iftiraya uğrayan ve namus davası yüzünden ailesi tarafından katlettirilen Serpil’in acılı hikâyesine yer verilip Serpil’in bu toplumun insanı olmadığı ve nice Serpillerin aynı kaderi yaşadığı okurlara aktarılmıştır.²²⁷ Bu şekilde gazetenin kadının toplumda yaşadığı namus davası sıkıntısına da vurgu yapmaktan geri kalmadığı ve kadın konusundaki hassasiyeti bir kez daha görülmüştür.

Çaltı’da, 1960’ların Türkiye’sinde etkin olmuş kurumlardan biri olan Türk Kadınlar Birliğine²²⁸ bir eleştiri yazısı yazılmıştır. Bu birlik tarafından sosyal yardım ve sanat alanında iki Türk kadını ve İngiltere Başbakanı’nın eşinin yılın kadını olarak

²²⁵ Mehmet Aydınç, “Kız Pazarları”, *Çaltı*, 23 Mart 1964, s. 4.

²²⁶ Zeki Sarıhan, “Hatice”, *Çaltı*, 21 Aralık 1964, s. 3.

²²⁷ Oğuz Koyutürk, “Serpil İçin”, *Çaltı*, 24 Ekim 1966, s. 7.

²²⁸ Türk Kadınlar Birliği (TKB) 13 Nisan 1949 yılında Ankara’da ikinci kez kurulmuştur. Birlik ikinci kuruluşunda amaçlarını belirtmiştir. Bunlar; Türk inkılabının kadınlara sağladığı hakları korumak, kültür alanında yükselmelerinin temin, Türk demokrasisinde hak, vazife ve mesuliyet anlayışını inkişaf ettirmek (açığa çıkarma) ve kadınlık âlemindeki manevi yaraların önüne geçmek olarak belirtilerek birliğin kuruluş amacı belirtilmiştir. Zerrin Ediz, *Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri Kadın Hakları Açısından Bir İnceleme (1923-1993)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 41-45.

seçilmesi gazete tarafından eleştirilmiştir. Bunun nedeni ise bu birliğin başkent in mutlu azınlığı olan kişilerin eşleri tarafından kurulması ve kadınların vur patlasın çal oynasın havası ile yaşayarak kendilerine eğlence olsun diye bu derneği kurmalarıdır. Birlik, ülkesinde Orta Çağ düzeninde yaşayan, kadınları peçe altında, kahır altında inleyen bir yıkıntının kaymağında göbek atan boşlar takımı olarak itham edilmiştir.²²⁹ Yukarıda da belirttiğimiz üzere 1960'ların ortalarına kadar kadın derneklerinin amacının sosyal konular olması bu eleştiriye doğrular niteliktedir.

Çaltı, sayılarında aile kurumuna dair yazılara da yer vermiştir. Aile; bireyin dünyaya geldiği vakit itibariyle içinde yer aldığı, ona yaşamını sürdürebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır. Topumun sahip olduğu değer yargıları, normatif kurallar ve sosyalleşmenin yoğun şekilde yaşandığı toplumsal yapı aile kurumudur.²³⁰ Ülkemizdeki aile yapısı Cumhuriyetin ilanı ile farklı bir yapıya bürünmüştür. Yeni kurulan devletin alt yapısını oluşturan devrimler, aileyle birlikte toplumun bütün kurumlarında modernleşmenin hız kazanmasında etkili olmuştur. 1950'lerden itibaren sanayinin gelişmesi ile birlikte tarımsal etkinliklerin yerini başka ekonomik faaliyetlere bırakması sonucu köylerden kentlere doğru gerçekleşen göçler aile yapısı üzerinde de etkisini göstermiştir.²³¹

Çaltı'nın bu konudaki yazılarını incelediğimizde, ilk olarak aileleri tarafından zorla evlendirilenlere değinildiği görülmüştür. Erkeklerin askerde iken -haberleri olmadan- nişanlandırıldığı, kızların ise -erkekler kadar dahi sorulmadan- zorla evlendirildiği üzerinde durulmuştur. Birbirlerini tanımadan kurulan evliliklerin sağlam bir zemine oturmadığı ve ileride çiftlerin birbirlerine ne kadar müsamaha gösterecekler de bir zaman sonra çiftlerden birinin evliliği sonlandırmak için evi terk ettiği belirtilerek çocukların perişan bir vaziyette ortada kaldığına temas edilmiştir. Eşin tek başına çocuklarla kaldığı ya da çocukların tek başına kaldığı durumda aile kurumunun dağıldığı ifade edilmiştir. Bu durumların sonunda çocukların sokaklara düşerek, yankesici olduğu ve çetelere katıldıkları belirtilmiştir. Çaltı'ya göre, 1960'ların

²²⁹ Oğuz Koyutürk, "Yılın Kadını", *Çaltı*, 18 Ocak 1965, s. 3.

²³⁰ Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 8 (2013), s. 102.

²³¹ Müslüm Engin, "Türkiye'de Aile Yapısının Dönüşümü: Sorunlar ve Beklentiler", *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2022), s. 124.

Türkiye’inde aile dramının çözüm yolu: Toplumdaki okumuş, eğitilmiş aydın kişilerin bu hadiselerin gerçekleşmemesi için elini taşın altına koymasındır.²³²

Babanın aile için ne denli önemli olduğu Çaltı’nın vurguladığı bir başka konu olmuştur. Yıllar sonra çocuk sahibi olan bir aile özelinde anlatılan olayda, çocuğun 15 yaşında babasını kaybettikten sonra annesi tarafından şımartılarak büyütüldüğünden bahisle, “Acaba baba yaşasaydı çocuk bu şekilde büyütülür müydü?”²³³ şeklinde bir yorum yaptığı görülmektedir

Türkiye’nin 60’lı ve 70’li yılları parasızlık yüzünden evin erkeğinin gurbet yollarını tuttuğu yıllar olmuştur. Çoğu Yeşilçam filmleri de bu durumu işlemiştir ve seyirciye bir Türkiye gerçeğini aktarmıştır. Filmlerde, genelde evin erkeği parasızlık yüzünden gurbete gider ve zor koşullarda çalışarak ailesine para gönderme derdine düşer. Her ne kadar film konusu gibi görünse de bu durum gerçekte de Türk toplumunun kanayan bir yarası olmuştur. Ancak gurbete gittikten sonra ailesini unutup irtibatı kesenler de olmuş ve bu daha da kötüdür ve istenmeyen bir olaydır. Bu hadise Çaltı tarafından da ele alınmış ve eşi gurbete giden Zeynep adlı kadının eşine yazdığı mektup gazetenin sayfalarına aktarılmıştır. Mektupta eşinin gurbette başka kadınlarla gezip tozduğunu eşine sitemkâr şekilde söyleyen Zeynep gelin, eşinin köye yanına dönmesini istemiş ve köyde komşuları tarafından eşinin Zeynep gelini terk ettiği söylentilerinin çıkarıldığını dile getirmiştir.²³⁴ Bir umut eşini bekleyen kadının mektubuna gazetenin sütunlarında yer verilmesi esas itibari ile toplumdaki nice Zeynep gelinlerin kanayan yarasının dile gelmesidir. Gazete bunu kamuoyu ile paylaşarak toplumsal bir sorunu dolaylı yoldan dile getirme gayretinde olmuştur.

Kadın ve aile konusunu sayılarına taşıyan Çaltı, yazılarında genellikle Türk kadınının hak etmediği koşullarda yaşadığı ve itibar görmediğine değinmiş hem de dağılan ailelere ve bozulan aile düzenlerine de yer vermiştir. Böylelikle 1960’ların Türkiye’indeki kadın ve aile kurumundaki sıkıntıları okurlarına aktararak hem durum tespiti yapmış hem de bu sorunların daha fazla insan tarafından bilinmesi sağlamıştır.

²³² İ. Hakkı Kaytanlı, “Terkedilenler”, *Çaltı*, 10 Şubat 1964, s. 2-4.

²³³ Oğuz Koyutürk, “Masal”, *Çaltı*, 20 Temmuz 1964, s. 3.

²³⁴ Tijen Emir, “Zeynep Gelinden Memed Ağaya Çağrı”, *Çaltı*, 25 Ocak 1965, s. 3.

5.2. Köylerin Durumu

1960'ların Türkiye'sindeki köylerin koşulları elbette günümüz koşullarından oldukça farklıdır. Günümüzde köylerde elektrik, su, yol var iken o zamanlar çoğu köyde bu saydıklarımızın belki de hiçbiri yoktu. Bu durum köylerde ekonomik faaliyetleri de sınırlayarak köylerin bir adım geride kalmasına neden olmuştur. Toplumdaki hemen her sıkıntıyı dile getirmekten geri kalmayan Çaltı, köy konusuna da hassas davranmış ve köylerdeki sıkıntıları sayılarına taşımıştır.

Dağ köyleri ve oralarda yaşanan zorluklar Çaltı'nın değindiği konuların başında gelmiştir. Samsun'a bağlı Alaçam ilçesine 20 km mesafedeki dağ köyü olan Kayalı köyünden bahsedilmiştir. Bu köyde yaşayanların geçimini tarım yapacak toprak olmadığından dolayı keçi besiciliği ve kaçak kereste kesimi ile sağladığı aktarılmıştır. Köyün yolu olmaması dolayısıyla taşıtın da olmadığı dile getirilmiş, ayrıca köylülerin radyodan da bihaber oldukları ve okuma yazma bilmedikleri aktarılmıştır. Köylülerin okuma- yazma bilmedikleri için “keçilerin ormanları tahrip etmemesi”ne dair köye gönderilen bildiri kağıtlarını okumadığı, parasızlıktan radyo alamadıklarından dolayı da bu konuyla alakalı duyurulardan habersiz yaşadıkları ifade edilmiştir. Köylerin kaderine terkedildiği söylenerek, kaçına okul yapabiliyoruz; öğretmen gönderebiliyoruz; ziraat, veteriner, sağlık örgütünden kaç temsilci gönderebiliyoruz, diye sitemde bulunulmuştur. Köylerin bu durumunun ancak toplumcu yazarlar tarafından çözülebileceği tavsiye edilmiştir.²³⁵ Aktarılan yazı sayesinde sorunların farkında olan toplumcu yazarların kendilerine bu konuyu görev addettiklerini görmekteyiz.

Köylülerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve buna bağlı oluşan olumsuzluklar Doğu Karadeniz'de yer alan bir köy üzerinden paylaşılmıştır. Bakımsızlıktan çocukların gelişemediği ve hastalıklarının geçmediği belirtilerek köylülerin bir süre sonra durumu kabullendikleri aktarılmıştır. Bahsedilen köyün tek geçim kaynağının fındıkçılık olduğu ve o tarihte fındığın verimsiz olduğu söylenerek zaten borç harç içinde yaşayan halkın iyiden iyiye borç batağı içine saplanacağı paylaşılmıştır. Bu maddi imkansızlıklardan dolayı sevenlerin bir yıl daha kavuşamayacağı ifade edilmiştir. Köylünün on dönümden fazla toprağı olmadığı ifade edilerek, köydeki nüfus artışından özellikle daha otuzunda beş çocuğı olan kadınların memnun olmadığı

²³⁵ Behzat Ay, “Dağ Köyleri”, *Çaltı*, 20 Mayıs 1963, s. 1-4.

dile getirilmiştir.²³⁶ Fındık veriminin köylü için ne denli önemli olduğu bu yazı sayesinde anlaşılacak, ekonomik hadiselerin nasıl sosyal hadiselere dönüştüğü görülmüştür.

Ağacın olmadığı köylerde yakacak sıkıntısı her zaman büyük sorun olmuştur. Ekonomik sıkıntılardan kaynaklı olarak köylere yakacak odun da getirilemediğinden farklı çözümler üretilmiş ve tezek yakacak için ayrı bir alternatif haline gelmiştir. Tezeğin bu köyler için ne denli değerli olduğu bir köyde yaşanan olay üzerinden Çaltı okurları ile paylaşılmıştır. Bir hayvanın pisliğini köydeki bir kadından önce bir çocuğun alması sonucu kadının kürekle çocuğun kafasına vurmasından bahsedilmiştir. Aktarılan olayda, bunu yapan kişiye çocuk ya ölürse diye sorulması üzerine “Ölürse ölür, tezek bu.” diye cevap vermesi²³⁷ Çaltı’nın satırlarında okuyucuya duyurulmuştur. Bir tezeğin köylü için ne kadar önem arz ettiği ve bunun neredeyse bir çocuğun canından da kıymetli görülmesi köylerin içinde bulunduğu sefalet durumunu yansıtmaktadır.

Türkiye’de köyün ve köylünün kalkınması, köylerdeki ekonomik ve sosyal sıkıntıları sayılarına aktaran Çaltı’nın her zaman gerçekleşmesini istediği bir konu olmuştur. Büyük çoğunluğu köylerde oturan ülkenin kalkınmasının yolunun öncelikle köylünün kalkınmasından geçtiği belirtilmiştir. Kalkınmadan yola çıkarak Güney Anadolu’da bir köyün şapkayı uğursuzluk diye köye sokmamasından başka bir yazıda bahsedilmiş ve bu köy Atatürk devrimlerinin giremediği köy olarak nitelendirmiştir. Gazetelerin Atatürk heykeli dikmek için kampanya yaptığı yerde Atatürk devrimlerinin giremediği köyler olması Çaltı gazetesinin eleştirisine konu olmuştur.²³⁸

1964 yılında hükümetin, köy kalkınması ile alakalı sürdürülen tüm programları yürüten bölümleri bir araya getirmesi ile Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Kurulan Köy İşleri Bakanlığı; toprak koruma, su işleri, altyapı geliştirme, kırsal endüstriyi geliştirme, kırsal iskân ve köy temizliği ile alakalı müdürlüklerden oluşmuştur.²³⁹ Köy İşleri Bakanlığının kurulduğu dönemde bu bakanlığa karşı olanlar olmuş ve bu gruplar Çaltı’nın eleştirisine uğramışlardır. Gazete tarafından bu bakanlığa karşı olanlar direkt Atatürk’e de başkaldıranlar ve devrimleri yıkmak isteyenler diye suçlanmıştır. Ayrıca

²³⁶ Hasan Mandal, “Köyden Notlar”, *Çaltı*, 29 Temmuz 1963, s. 4.

²³⁷ Oğuz Koyutürk, “Tezek”, *Çaltı*, 28 Eylül 1964, s. 3.

²³⁸ Numan Beyazıt, “Burası Türkiye”, *Çaltı*, 24 Şubat 1964, s. 1-4.

²³⁹ Ulrich Planck, “Türkiye’de Köy Sosyolojisi”, çev. M. Reşit Küçükboyacı, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Y. 1977, C. 2, S. 4 (2010), s. 233.

Köy İşleri Bakanlığına karşı olanları köylünün uyanmasından, adam olmasından korkanlar olarak itham etmiş ve köylünün kanını, gücünü, ürününü emmekle suçlamıştır. Çaltı bu bakanlığın aktif hale getirilmesi ve organsız bırakılmaması önerisinde bulunmuş, böylelikle halka kurtuluş, köye uyanış temelleri atılması gerektiği belirtilerek²⁴⁰ bu bakanlığın var olması zaruretini okurları ile paylaşmıştır.

Bir başka haberde Çaltı tarafından, jandarmanın köylülere kötü davrandığı iddia edilmiştir. 34. sayıda yer alan haberde köylere göreve giden jandarmaların, köylüyü tartakladığı, bağırıp çağırdığı, köylüyü hor gördüğü, karakola çektiği ifade edilmiştir. Köylünün jandarmayı hükümet olarak gördüğü, biraz saygıdan biraz da korkudan dolayı ses çıkartamadığı belirtilmiştir. Jandarmanın köylülerden rüşvet olarak en kötü bir tavuk aldığı zaman daha ılımlı hareket ettiği okurlar ile paylaşılmıştır.²⁴¹

Toplumda yaşanan sıkıntıları sayılarında dile getirmekten geri durmayan gazete yeri geldiğinde bu sıkıntıların çözümü için en üst mercilere mektup yazmaktan çekinmemiş ve yazdığı bu mektupları sütunlarına taşıma gayreti içinde olmuştur. Bu bağlamda Köy İşleri Bakanlığı mektup gönderilen makamlardan bir tanesi olmuştur. Gönderilen mektupta topraksız köylünün topraklandırılması, köyün yönetiminin nitelikli kişilere bırakılması, köylünün vergilerin altında ezilmemesi, köylere meslek kursları açılması, Köy Enstitülerinin yeniden açılması, köylere hizmet götüren iktisadi devlet kurumlarının ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirilmesi, köylerin devlet kooperatifçiliğine kavuşması gibi önerilerde bulunulmuştur.²⁴² Gazete, toplumculuk görevini bu sefer köylüyü temsilen kurulan bakanlığın başındaki en yetkili kişiye önerilerde bulunarak yerine getirmiştir. Yine gazete tarafından köy ve köylü için toplumdaki aydın, gerçek devrimciler, yapıcı reformcular ve yurtseverler, göreve çağrılarak²⁴³ bir nevi toplumdaki bu kişilerin köyün sorunlarını giderebileceği inancında olunmuş ve bu görev onlara yüklenmiştir.

Köylü ve kentli arasındaki sosyal yaşam farklılığı gazete tarafından değinilen bir başka konu olmuştur. Giresun'dan 30 km uzaklıktaki Armelit Dağı'nın eteklerinde piknik yapan ve üç erkek bir kızdan oluşan piknikçilerin eğlendikleri ve içki içtiklerinden bahsedilmiştir. Eğlenenlerin karşılarından geçen, yarıcı olarak çalışarak

²⁴⁰ Kasım Avcı, "Köy İşleri Bakanlığına Karşı Olanlar", *Çaltı*, 15 Haziran 1964, s. 3.

²⁴¹ İsmail Gençtürk, "İşin Başı Boklu Tavuk", *Çaltı*, 25 Kasım 1963, s. 2.

²⁴² Erdoğan Türer, "Köy İşleri Bakanına Açık Mektup", *Çaltı*, 6 Nisan 1964, s. 2.

²⁴³ Kasım Avcı, "Köye Çağrı", *Çaltı*, 18 Mayıs 1964, s. 3.

findık küfesi taşıyan köylü kızın kentli kızın bakışları altında ezildiği belirtilmiştir.²⁴⁴ Böylece kentli bir kız ile köyde yaşayan bir kızın yaşam şekilleri karşılaştırılmış ve köyün sosyal ve ekonomik yönden zayıflığı üzerinde durularak, köyde yaşayan ve durumu kötü olanın bir kentli karşısındaki mahcubiyeti dile getirilmiştir.

Köyden kente göç konusu da Çaltı tarafından işlenmiş ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Köylünün toprağını gübreleyemediğinden verim alamadığı, yolun olmaması, makinenin olmaması, ağaların ve jandarmanın hoyratça tavırları, şehre göre köylülerin çok az para kazanması ve köylünün de bunun farkında olması nedeniyle köylülerin şehirlere göç ettiği belirtilmiştir. Şehre göçen insanların sadece göç nedenleri değil göçten sonraki yaşamları üzerinde de durulan yazıda, gecekonduar içinde anca karınlarını doyurdıkları, teknolojik aletlerden bir tanesini bile o evlere sokamadıkları, tiyatroya, sinemaya gitmediklerinden şehre ayak uyduramadıkları ifade edilmiştir. Perde yerine pencerelerine şalvar ya da başka şeyler astıkları, gecekonduarının içinde eski yaşamlarını devam ettikleri²⁴⁵ aktararak işin sosyolojik boyutuna değinilmiştir.

Köylünün yaşadığı sıkıntıları ya da yaşayışlarını dile getirmediği gerekçesiyle basın da Çaltı tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Basın eğer köylere uğramış olsaydı, köylerin sorunlarını dile getirmiş olsaydı, köylünün konumunun daha farklı olabileceği ifade edilmiştir. Basın köylere geldiğinde Türk köylüsünün uyanacağı, aydınlanacağı belirtilmiştir.²⁴⁶ Basınla beraber köyün ve köylünün Türk sinemasında yer almaması Çaltı tarafından eleştirilen başka bir konu olmuştur. Filmlerde hep hizmetçilerden, balayı tatilinden, arabalardan bahsedildiği ve yüzde 80'i köylerde yaşayan halkın çok fazla sorunu olduğu ancak sanatsal olarak sinema da bu sorunların canlandırılmamasına sitem edilmiştir.²⁴⁷

Çaltı, yayın hayatı son bulana dek köy sorununu çok kez sayılarına taşımıştır. Bu başlık altında Çaltı'nın köy ile alakalı önemli gördüğü sorunlar aktarılmıştır. Çaltı köy ve köylü konusunda sadece köylerde sürülen hayatı, onların yaşadığı sefaleti değil, o sefaletin ve çilenin kamuoyu tarafından da bilinmesini istemiştir. Şehre göç eden köylünün şehre geldikten sonraki yaşamının da zor olduğunu yansıtmıştır. Köylünün

²⁴⁴ Hasan Mandal, "Armelit'te Bir Gün", *Çaltı*, 11 Kasım 1963, s. 4.

²⁴⁵ Aydın Aydemir, "Köylüler Şehire", *Çaltı*, 22 Mart 1965, s. 2.

²⁴⁶ Murat Güneş, "Basın Bu Köye Uğramadı", *Çaltı*, 14 Aralık 1964, s. 2-4.

²⁴⁷ Zeki Sarıhan, "Sinemaya Sokulmayan Köylüler", *Çaltı*, 2 Ağustos 1965, s. 7.

sorunlarının sanatsal olarak da işlenmesini isteyerek, toplumdaki yerini belirginleştirmek ve geri plana atılmasının önüne geçmek istediğini yazıları sayesinde okuyucuya aktarmıştır.

5.3. Sağlık

Çaltı'nın yayını sürdürdüğü 1963-1966 yıllarındaki sağlık sistemi ile günümüz sağlık sistemini eş değer görmek elbette ki mümkün değildir. Zaman içinde teknolojinin gelişmesi ve eğitim metotlarının farklılaşması ile sağlık sistemi de gelişmiş ve değişmiştir. Ancak o dönemlerdeki sağlık sistemindeki eksiklik ve aksaklıklar Çaltı'nın sayılarına taşıdığı ve okurları ile paylaştığı diğer bir konu olmuştur.

Hekim muayenelerinin kapatılmasına dair haber Çaltı'nın bahsettiği ilk sağlık haberi olmuştur. Muayenesi olan profesör ve doçentlerin hastaları ile torpili olan hastaların tıp fakültelerinin polikliniklerde yatabildiği belirtilmiştir. Bu şekilde çok hastanın yatışının yapılamadığı ve mağdur olduğu aktarılmıştır. Özel muayeneler hastaneye giriş bileti gişesi olarak görülmüş ve kapatılması desteklenmiştir. Bunun yanında doktorların özlük haklarının iyileştirilmesinin gerekliliği savunulmuştur. Özlük hakları düzeltilmezse muayeneler kapansa da milletin büyük masraflarla yetiştirdiği hekimlerin yurt dışına kaçma hızlarının artacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin yabancı ülkelerin doktor fabrikası olmadığı belirtilerek doktor milletvekillerinin bu soruna çözüm bulmaları istenmiştir.²⁴⁸

Hekimlerin özel muayenelerini bir tedavi alanı olarak değil, bir ticarethane gibi görmeleri özel muayenesi olan bir doktor özelinde Çaltı okurları ile paylaşılmıştır. Doktorun devlet hastanesinde aradığı çözümü bulamayan bir hastayı parası eksik olduğu için tedavi etmeyip, azarlayıp dışarı atmasından bahsedilmiştir. Aynı doktorun gelen hastalardan bir dünya para kazandığı, röntgen için başka doktora gönderdiği böylelikle ona da kazandırarak tıpta paylaşım olduğu ironi yapılarak anlatılmıştır. Doktorun yeterince vergi kaçıramayıp beş bin lira vergi verdiği, bunun ona çok gelip onu etkilediği, ancak geçen yıl üç yüz bin liraya apartman yaptırdığı belirtilmiştir. Yaptırdığı apartmana rağmen aklının düşük gelen kira gelirinde ve hastalardan yeterince kazanamadığında olduğu, düşünde yüksek sivri minareler gördüğü ve kendisini bu minarelerin üzerinde gördüğü aşağıdakileri ise on liralık karınca olarak

²⁴⁸ Dr. Mithat Veysoğlu, "Muayyenehanelerin Kapanması", *Çaltı*, 29 Nisan 1963, s. 2.

gördüğü ifade edilmiştir.²⁴⁹ Bahsedilen doktor üzerinden altmışların Türkiye’inde hekimlerin hasta ya da tedavi gibi bir dertlerinin olmadığı, tek dertlerinin servetlerine servet katmak olduğu, kendilerini halktan çok yüksekte gördüğü belirtilerek hem devlet hastanelerinin eksiklikleri hem de özel muayenelerin ticarethane gibi hareket etmesi eleştirilmiştir.

Türkiye’de eğitimlerini tamamladıktan sonra yurt dışına çalışmaya giden Türk hekimler de gazete tarafından tenkit edilmiştir. Bu hekimlerin Türk ulusuna dokuz yüz bin TL’ye mâl oldukları belirtilmiştir. “Yurt dışına çekip giden, üç beş apartman diken, ayda 581 TL kazandıklarını söyleyen, yoksul, kimsesiz vatandaşlarımızın ölümüyle “gol” diye eğlenen, insafsız, merhametsiz, sömürücü, hekimlere duyurulur” diye sitem edilmiştir. Hippokrates’in yemini “Hekimlerin Lonca Yemini” başlığıyla bu yazının altında verilerek doktorlara ve doktorluk mesleğine bu yeminle hatırlatmada bulunulmuştur.²⁵⁰ Yazının başlığının “Hekimlerin Lonca Yemini” olarak atılmasının doktorların esnaf gibi hareket etmesinden ve muayenehanelerini ticarethane gibi işletmesinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

Sağlık sistemindeki yetersizliklerin halkta ne tür sıkıntılara yol açtığı bir mektup üzerinden paylaşılmıştır. Kardeşini tedavi ettirmek için köyünden şehre gelen ancak hastanede röntgen dahi çektiremeyip yatması gereken kardeşini hastaneye yer olmadığından yatıramayan ancak sıraya koyabilen ağabeyin dramından bahsedilmiştir. Mektupta ayrıca ağabeyin yanlış doktorun özel muayenesine gidip yanlış ilaçlar aldığı, otel odalarında parasızlıktan perişan olduğu ve köydeki kardeşinden para istediği belirtilmiştir.²⁵¹ Böylece sağlık sistemindeki aksaklıkların kişilerin hayatlarını nasıl zora soktuğu, özel muayenelere gidildiği, ilaçların yanlış alınarak paraların tüketilmesine neden olduğu okurlar ile paylaşılmıştır.

Bir sağlık memurunun maaşını almasına rağmen köylülerden ekstra para ve yiyecek talep etmesi Çaltı’nın 23. sayısında kendisine yer bulmuştur. Köylere görevli şekilde giden, bazen de bir noktaya kadar giden, köylüyü orada bekleyen Sağlık Memuru Mehmet Bey’in köylülerden otobüs parası alması ve devletin verdiği ilaçlar yerine de köylüden yumurta almasından bahsedilmiştir. Hükümetin böyle paragöz

²⁴⁹ Oğuz Koyutürk, “Minarelerin Düşü”, *Çaltı*, 19 Ekim 1964, s. 3.

²⁵⁰ *Çaltı*, “Hekimlerin Lonca Yemini”, 29 Mart 1965, s. 2-4.

²⁵¹ Oğuz Koyutürk, “Mektup”, *Çaltı*, 25 Kasım 1963, s. 3-4.

memurların ağızlarına şaplağı vurması gerektiği belirtmiştir.²⁵² Çaltı böylelikle devletin köylere kadar sağlık hizmetini götürme gayesinde olduğunu aktarmaya çalışmıştır. Fakat bencil, paragöz memurların zavallı fakir halktan para alarak bunu istismar ettiğini vurgulayarak hükümete bu konuda önlem alması çağrısında da bulunmuştur.

Sosyal hekimlik konusuna köşesinde yer veren Çaltı, o dönem gazetelerde dillendirilen sosyal hekimlik teriminin lafta kaldığını söylemiştir. Hekimlerin doğu bölgelerine gitmekten kaçındığı ancak yurt dışına gitmek için birbiri ile yarıştığından bahsetmiştir. Anadolu'nun ücra bir köşesine gönderilen hekimin kendisine muayenehane ve eczane dolabı açması ve bir okulda para karşılığı sağlık derslerine girmesi eleştirilmiştir. Bunları yapan hekimlerin böylelikle çok para kazandığı, halkı sömürdüğü ifade edilerek, sosyal hekimliğin nerede kaldığına dikkat çekilmiş ve sitem edilmiştir.²⁵³

Türkiye'de sıtma savaş örgütlerinin faal olduğu bir dönemde Çaltı gazetesi bu konuya da temas etmiş ve Türkiye'de sıtma mikrobunun olmaması dolayısıyla bu örgütlerin artık gereksiz olduğunu gündeme getirmiştir. Bu örgütün her ilçede yer aldığı ve sekiz on tane görevlisi olduğu ve her hafta köylere giderek imzalar attırmaktan başka bir işlerinin olmadığı ifade edilmiştir. Eli ilaca iğneye yetkin olan bu kişilerin sağlık kursları açarak yetiştirilmesinin gerekli olduğu ve köylerde toplumcular tarafından açılması önerilen sağlık evlerinde görevlendirilmeleri istenmiştir. Bu gerçekleşirse bir iğne için köylülerin günlerce yol gitmesinin önüne geçileceği dile getirilerek²⁵⁴ mevcut durumdaki çalışanların toplumcuların kafasındaki plan dahilinde değerlendirilmesinin uygun olacağı vurgulanmıştır.

Doktorlar tarafından yazılan ancak parasızlık yüzünden eczanelerden alınamayan ilaçlar da Çaltı'da kendisine yer bulmuştur. Öksürük içinde kucağında çocuğu ile eczaneye gelen insanların ürkek şekilde mendillerinde olan paralarını çıkartarak "Hepsi bu, en lüzumlu ilacı ver."²⁵⁵ demesi bizzat gazetenin yayınlandığı tarihte eczacı olan gazetenin de sahibi Oğuz Koyutürk tarafından okurları ile

²⁵² Zeki Sarıhan, "Sağlıkçı Mehmet Bey", *Çaltı*, 9 Eylül 1963, s. 3.

²⁵³ Yılmaz Ülkücü, "Sosyal Hekimlik", *Çaltı*, 13 Ocak 1964, s. 4.

²⁵⁴ Ahmet Uysal, "Sağlık Sorunu", *Çaltı*, 1 Şubat 1965, s. 2-4.

²⁵⁵ Oğuz Koyutürk, "En Lüzumlusu", *Çaltı*, 19 Ağustos 1963, s. 1.

paylaşmıştır. Koyutürk tarafından ekonomik sıkıntının tedavileri engellediğine vurgu yapılmıştır.

Gazete, sağlık konusuna birçok kez sayılarında yer vermiş ve farklı konulara değinme gayreti içinde olmuştur. Sadece sağlıktaki aksaklıklar değil, çözüm önerilerinde de bulunulmuştur. Sadece şehri değil köylerdeki sağlık sıkıntısını da dile getirirken, ilaca ulaşmanın zorluklarına da değinerek kapsamını geniş tutmuştur. Doktorların esnaf gibi hareket ettiklerini dile getirirken, bir yandan da onların özlük haklarının iyileştirilmesi önerisinde bulunarak sağlık konusunda kendisine yüklediği toplumculuk gayesini gerçekleştirme çabası içinde olmuştur.

5.4. Din

Din, Çaltı'nın sayılarında çokça yer verdiği bir konudur. Bu konudaki ilk yazısına 12 Ağustos 1963 tarihinde yer verilmiş ve dini kendi çıkarları için kullananlar ve din kisvesi altında yapılan birtakım hatalar eleştirilmiştir. Aktarılan yazıda patlıcan fidelerini böcek yemesin diye üzerlerine muska takan birinden bahsedilmiştir. Atatürk Türkiye'sinde bu yaşananlar korkunç olarak nitelendirilmiştir.²⁵⁶

Gericiliğin aksine bir kasabada görev yapan ilerici bir din adamıyla yapılan sohbet okurlar ile paylaşmıştır. Dinde yenici, devrimci ve reformcu olarak tanıtılan ve övgüyle bahsedilen Mehmet Akyüz adlı imamın söyledikleri aktarılmıştır. Medresenin dışında ortaokul da okuduğu ve burada devrimci şekilde yetiştiği belirtilmiştir. İmam tarafından medreselerin denetlenmediği ve devlet tarafından göz yumulduğu, imam hatip okullarının medreselerden daha kötü durumda olduğu, devletin dini konulardaki hataları ile alakalı söylediği cümleler paylaşmıştır.²⁵⁷ Böylelikle Çaltı'ya göre bahsedilen imamın aydın olduğu ve olması gereken imam profilini çizdiği görülmektedir.

İslam dininin hoşgörü dini olduğu toplumumuzun büyük çoğunluğu tarafından bilinmekte ve telaffuz edilmektedir. Dinde hoşgörü kültürü Çaltı'nın sayılarında yer verdiği bir konu oluşturmaktadır. Ramazan ayı içinde normal zamanlarda her türlü günahı işleyenlerin dindar kesildikleri belirtilmiştir. Oruç tutmayanların çevre tarafından dinsizlikle suçlandığı ve kesinlikle saygı duyulmadığı aktararak, tutmayanlara lokantaların bir lokma yemek vermediğinden bahsedilmiştir. Yazıda herkesin

²⁵⁶ İsmet Kemâl Karadayı, "Patlıcan Fidelerine Muska", *Çaltı*, 12 Ağustos 1963, s. 2.

²⁵⁷ Mustafa Şanlı, "Aydın Bir Hoca", *Çaltı*, 4 Kasım 1963, s. 2.

namazına ve orucuna saygılı olunduğu, laikliğin dinsizliği ve dinliliği şart koşmadığı, kimsenin de Müslüman olmak zorunda olmadığı ifade edilerek²⁵⁸ İslam dininin hoşgörü dini olduğu vurgusu yapılmış ve toplumda bu hoşgörünün kalmadığı dile getirilmeye çalışılmıştır.

1960'ların Türkiye'sinde kendisini gösteren "Nurculuk"²⁵⁹ hareketi Çaltı'ya konu olmuş ve bu cemaatin faaliyetleri eleştirilmiştir. Tarık Zafer Tunaya'nın "İslam Cereyanı" adlı eserinden alıntılar yapılarak Nurculuk hareketi özetlenmiştir. Yazıda Said Nursi hakkında bilgiler verilmiş ve o 31 Mart Olayı'nın kahramanlarından biri olarak gösterilmiştir. O 1945'lere kadar sesini çıkaramayan biri olarak tanıtılmış ancak laik cumhuriyete de karşı olmakla itham edilmiş ve Nurcuların gerçekleştirmek istedikleri sıralanmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte faaliyetlerinin arttığı aktararak oy gayesi ile partilerin bu harekete taviz verdiği belirtilmiştir. 1958'de hükümet erkânının Said Nursi ile Emirdağ ilçesinde bulunduğu ve Başbakan Adnan Menderes'in 19 Ekim 1958'de bu ilçeyi ziyaret ettiği ve nurcuların minarelerden hilafet ve saltanatı temsil eden iki tuğralı yeşil bayrağı açtıkları ifade edilmiştir. Ayrıca Said Nursi'nin memleket içinde seyahatlere çıkarıldığı aktarılmıştır.²⁶⁰

Said Nursi'nin Demokrat Parti lehine siyasi faaliyetlere girişmesi, İsmet İnönü tarafından o dönem gündeme getirildiğinde bu durum Başbakan Adnan Menderes tarafından din ve vicdan hürriyeti olarak açıklanmıştır. 1950'lerden itibaren DP tarafından vatandaşın din ve vicdan hürriyetinin muhafazası için ellerinden gelenin yapıldığı belirtilmiştir. Bu geziler CHP tarafından "esrarengiz", DP tarafından ise "mütevazı bir seyahat" olarak görülmüştür.²⁶¹ Çaltı'da yer alan yazıda 1945 sonrası Nurculuk hareketinin hareketlendiğine dair verilen bilginin nedeni Türkiye'de Erken Cumhuriyet Dönemi'nde zorla modernleştirilme politikaları çerçevesinde tarikatların

²⁵⁸ Behzat Ay, "Hoşgörü", *Çaltı*, 17 Şubat 1964, s. 1.

²⁵⁹ Nurculuk Hareketi, diğer İslami gruplara göre daha yeni bir hareket olarak görülmüştür. Said Nursi'nin 24 yıllık bir süre zarfında yazmış olduğu, kitap ve kitapçıklardan oluşan Risale-i Nur isimli külliyyatın çevresinde gelişmiş olan bir dini harekettir. Said Nursi; kitap merkezli bir hareket inşa etmek istemiş ve bu amaçla bu harekete hizmet etmek isteyenler için bazı kategoriler belirlemiş ve iş bölümü yapmıştır. Abdullah Yargı, "Nurculuk Hareketi İçerisindeki Vakıf Bireylerin Vakıflıktan Ayrılmasındaki Toplumsal Etkiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 49 (2020), s. 569.

²⁶⁰ Nazım Bayata, "Nurculuk Nedir?", *Çaltı*, 6 Nisan 1964, s. 1-4.

²⁶¹ Asım Öz, "Manevî İmar İle İslâm İnkılâbı Arasında: Altmışlı Yıllarda İslâm Davası Etrafındaki Vaziyet Alışlar Üzerine", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 599.

güç kaybı yaşaması ve bir süre sonra tarikatların çalışmalarının yasaklanmasından kaynaklıdır.²⁶²

Bahsettiğimiz Nur cemaatiyle ilişkili olduğu belirtilen dönemin Diyanet İşleri Başkanı İbrahim Elmalı gazete tarafından kamuoyundaki tehditkâr açıklamaları yüzünden eleştirilmiştir. Göreve gelir gelmez Alevi-Sünni çatışmasını tazelemek ile suçlanmıştır. Onun verdiği demeçler ile “Nurcubaşı” sıfatını kazandığı belirtilerek²⁶³ Diyanet İşleri Başkanı, onların lideri gibi hareket etmekle itham edilmiştir.

Cemaatlere karşı katı bir duruş sergileyen gazete bir dini nasihati de sütunlarına taşımıştır. Gazete, Hz. Muhammed’in Medine’deki türbesinde hatip olan Şeyh Ahmet’in Hz. Muhammed’i rüyasında görmesini ve ona verdiği nasihatleri “Peygamber Efendimizden Nasihatler” başlığı ile yayınlamıştır. Nasihatte iki cuma arasında öbür dünyaya on altı bin kişinin geldiği ve içlerinde bir tane Müslüman çıkmadığı, gelenlerin zerre kadar salih amel yapmadığı, anne babalarına asilik ettikleri, dünya malıyla meşgul oldukları, zekâtlarını vermedikleri, ölçüde tartıda hile yaptıkları belirtilmiştir. Kurtuluş için ümmetin tövbe etmesi gerektiği, namaz kılınması, zekât verilmesi gerektiği ve ayrıca kıyamet gününün yaklaştığı da ifade edilmiştir. Nasihati bir kazadan başka kazaya yazıp götürmenin günahlarının affedileceği, götürmeyeninin ise yüzünün kararacağı yazılmıştır. Şeyh Ahmet tarafından nasihate inanmayanların kâfir olacağı aktarılmıştır.²⁶⁴

İki sayı sonra Şeyh Ahmet’in nasihatlerini yorumlama şeklinde Çaltı tarafından başka bir yazı yazılmıştır. Burada nasihat üzerinden toplumun bazı kesimlerine yüklenerek nasihatleri yerine getirmedikleri, nasihatten çok farklı hareket ettikleri belirtilmiştir.²⁶⁵ Ancak burada nasihate eksiksiz yer verilmesi, bu sayıda da nasihat hakkında detaylı şekilde durulması ironi yapılmasından kaynaklıdır. Bir yandan toplumu veya dinci geçinenleri bu nasihat üzerinden dinin gerekliliklerini yerine getirmemekle eleştirmiş, diğer yandan da nasihatın türbedeki hatibe rüyasında verilmesi okurlarına eleştirilmeden aktarılmıştır. Çünkü Çaltı görüşü itibarıyla dine saygılı olduğunu ve sömürülmemesi gerektiğini belirtse de rüyada görülmüş ve

²⁶² İbrahim Kaygusuz, “İslâmî Pratiklerin Kurumsallaşmasında Tasavvuf Hareketlerinin Rolü ve Modern Dönemde Tarikatların Yeni Konumu”, *Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, S. 13 (2022), s. 106-107.

²⁶³ Çaltı, “Nurcu Başı Tehdit Ediyor”, 3 Ekim 1966, s. 7.

²⁶⁴ Çaltı, “Peygamber Efendimizden Nasihatlar”, 1 Kasım 1965, s. 6.

²⁶⁵ Hikmet Kıvılcımlı, “Hay Allah Râzı Olsun Senden Şeyh Ahmet Hazretleri”, *Çaltı*, 15 Kasım 1965, s. 1-4.

yazılarak herkese götürülmesi belirtilen bir nasihati uygun görerek sayısında yer vermeyeceği az çok anlaşılmaktadır.

İnanç konusunda çeşitli konulara değinen gazete, ramazan aylarında dinin ticaretinin yapıldığını okurları ile paylaştığı bir yazı yayınlamıştır. Bu yazıda gazete ve dergilerin ramazanda dini yazılara yer vermesini ve dini kitapların rağbete uğraması eleştirilmiştir. Film şirketlerinin ve radyoların da ramazan ayında dini şeyler paylaştığı ifade edilmiştir. Camilerin dahi ramazan ayında yapılmaya başlandığından bahsedilmiştir.²⁶⁶ Din ticaretinden farklı olarak Türkiye’deki türbelerin turizme hizmet ettiği belirtilerek Mevlâna Türbesi’nin de bu gayeyle ziyaret edildiği dile getirilmiştir. Orada yapılan ayin ve çıkarılan sesler eleştirilerek Mevlana’nın sadece bunlardan ibaret olmadığı belirtilmiştir. Mevlâna çağının ötesinde bir sanatçı olarak görülmüş ve onun tarikatçı olmadığı vurgulanmıştır.²⁶⁷

Çaltı gazetesi sayılarında sık sık yer verdiği din ile alakalı yazılarda çoğunlukla dinin birtakım çevreler tarafından sömürülmemesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bunu anlatmaya çalışırken toplum özelinde din kisvesi altında gerçekleşen ve dinde yeri olmadığını belirttiği uygulamaları bağnazca ve çağ dışı olarak görmüştür. Tarikatlara eleştiri yapmaktan geri durmayan Çaltı özellikle Nurcular Cemaati olarak adlandırılan cemaate yer vermiş ve tarikatlara karşı katı duruşunu okurları ile paylaşmıştır.

5.5. Basın

Basın konusunda önceki bölümlerde detaylı şekilde bilgi verip 60’lardaki basının özgür bir şekilde hareket etmesinin nedenlerinden bahsetmiştik. Bu başlık altında ise Çaltı’nın bir yayın organı olarak ulusal ve yerel basına karşı ne şekilde hareket ettiğine yer verilerek okurlarına bunu nasıl aksettirdiği üzerinde durulacaktır.

Bir basın organı olan Çaltı, 27 Mayıs sonrası sosyal uyanışı sağlayan en önemli şeyin basın olduğunu belirtmiştir. Basının 27 Mayıs’ı ne denli sahiplendiği okurları ile paylaşılarak bu konuda önyak olan bazı gazetelerin isimlerine yer verilmiştir. Tanin ve Öncü gazetesinden ilk altı ayı ve son altı ayı bağlamında övgüyle bahsedilmiştir. Yön gazetesi, Sosyal Adalet gazetesi ve Vatan gazetesinin de bu konuda etkili davrandığı belirtilmiştir. 27 Mayıs’a karşı olan gazetelerin de olduğunu belirterek onları uyarıcı değil, uyutucu ve geriletici olarak görmüştür. Aydınların sabun köpüğü

²⁶⁶ Ahmet Köklügiller, “Din Ticareti”, *Çaltı*, 24 Şubat 1964, s. 2.

²⁶⁷ İzci, “Tarikatçılar ve Mevlânâ”, *Çaltı*, 15 Kasım 1965, s. 3.

gibi olan bu yayınları zaten okumadıkları, yazıda ayrıca aktarılmıştır. Cumhuriyet gazetesi yazar değişikliklerinden dolayı bu konudaki hassasiyetini kaybetmesi sebebiyle ile eleştirilmiştir.²⁶⁸

Eleştirilen ya da övülen basının haricinde Çaltı, kendi var olma mücadelesini de okurlarına aktarmıştır. Her türlü güçlüğe rağmen inandığı değerlerle bu hizmetini yerine getireceği belirtilerek, düşün ve basın alanını ayrık otu gibi kaplayan sözde basın organları ile her şeye rağmen mücadelesini sürdüreceği paylaşılmıştır. Ayrıca her türlü aşırı düşünce ve sapık ideolojinin karşısında olduğu ifade edilerek²⁶⁹ basın politikasını okurlarına yansıtmıştır.

Basın konusunda mücadeleci bir ruhla hareket eden gazete, Gazeteciler Bayramı münasebetiyle haber yapmıştır. Haberde 24 Temmuz'un hatırlatması yapılarak o günün Gazeteciler Bayramı da olduğu hatırlatılmıştır. Samsun'da 24 Temmuz'da İşçi Bayramı haricinde başka bayram kutlanmadığı belirtilmiştir. Haberde 55 yıl önce basının sansürden kurtulduğu ifade edilerek yukarıda da bahsettiğimiz II. Meşrutiyet Dönemi'nde basın üzerindeki sansürün kalkmasına gönderme yapılmıştır. Birkaç yıl öncesinde dahi bu bayramın kutlanamadığı belirtilmiş ve DP iktidarına göndermede bulunulmuştur. Bu bayramın sadece İstanbul, Ankara, İzmir'de yayımlanan gazetelerin ve gazetecilerin bayramı olmadığı dile getirilerek gazetesi de gazetecisi de olan Samsun'da bu bayramın kutlanmamasına sitem edilmiştir.²⁷⁰

Çaltı'nın 28. sayısında, yayın hayatına başlamasının altıncı ayı dolayısıyla bir yerel gazete olarak çıkarken çektikleri zorlukların bir kısmından bahsedilmiştir. Çaltı'nın bir uygarlık ve yenilik olduğu belirtilerek, iki yaprak olarak üçüncü hamurdan çıkardıkları gazeteyi Atatürk'ün kenti Samsun'da bastıramadıkları ve Bafra'da Vatan Matbaasında bastırdıkları ifade edilmiştir. Güçleri ufak olsa da ruhlarının büyük olduğu aktararak, elindeki olanaklara rağmen çam sakızı çoban armağanı Çaltı'nın bu vatana hizmet edeceği okurları ile paylaşılmıştır.²⁷¹

Kendisinin zorluklar ile çıktığını vurgulayan Çaltı, basın emekçilerine de sayılarında yer vererek bir basın emekçisinin dramını okurları ile paylaşmıştır. Gözünü budaktan sakınmayan, gerçekçi bir yazar olarak nitelendirdiği borç içindeki yazarın

²⁶⁸ Behzat Ay, "Sosyal Uyanış", *Çaltı*, 3 Haziran 1963, s.1.

²⁶⁹ *Çaltı*, "Çaltı'dan", 17 Haziran 1963, s. 4.

²⁷⁰ Esin Türk, "Biliyor Muydunuz?", *Çaltı*, 5 Ağustos 1963, s. 1-4.

²⁷¹ Oğuz Koyutürk, "Altı Ay Sonra", *Çaltı*, 14 Ekim 1963, s. 3-4.

gönlünce yazı yazacak yer bulamadığından; kalemini kılıfına sokarak basın hayatını helva ticaretine çevirdiği, patronların istediği gibi yayınlar yapmak durumunda kaldığı belirtilmiştir. Bu yazarın bir gazete patronundan sırf yaşamak için, ısmarlama bir şeyler yazmak için yalvar yakar iş istemesi ve patronun onu çok da kâle almadan, sonra size döneriz demesine Çaltı tarafından içerlenilmiştir.²⁷² Bu yazıyla yokluk içindeki bir yazarın kiralık kalem olmayı kabul etmesine rağmen iş bulamayıp sefaletle mahkûm edilmesinin kamuoyu tarafından görülmesi sağlanmıştır. Bu şekilde gazetenin basın emekçilerine verdiği önem görülmüştür.

Yine başka bir sayısındaki yazıda gazetelerin ülkenin gerçeklerine sırt çevirdikleri belirtilmiştir. Bu yüzdendir ki kalemi kuvvetli yazarların yazacak yer bulamadığına değinilmiştir. Gazetelerin mâni yayınlama peşinde oldukları hatta gazete patronlarının derdinin ilan almak olduğu aktarılmıştır. Bunun dışında işçilerin ücretlerini ödemeyen patronlar, işsiz gazeteciler, yazıları geri çevrilen yazarlar ve izlenecek gazete bulamayan aydın okuyuculardan bahsedilerek o dönemdeki basın sistemi eleştirmiştir.²⁷³

Kişisel olarak bazı yayın organları da Çaltı'nın eleştirilerine maruz kalmıştır. O dönem Türkiye'de yayınlanan köy işleri ile alakalı kurulan Türkiye'nin en güçlü bankası olduğu belirtilen banka tarafından çıkartılan "Köylü dergisi" eleştirilmiştir. Derginin başındaki kişinin köy işleri ile alakası olmayan bir karikatürist olmasına değinilmiş ve çok yüksek bir yıllıkta çalıştığı belirtilmiştir. Oysaki köy işinden anlayan kalemlerin çok daha cüzi ücretle bu işi yapabileceğine yer verilerek banka ile bilinçli şekilde ücretin yüksek tutulduğu aktarılmıştır. Ayrıca derginin karikatüristin çalıştığı mizah dergisinin matbaasında basılacağı ifade edilerek bankanın genel müdür muavini ile mizah dergisinin sahibinin yeğeninin ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Bu ilişkiden köylünün değil, başka çıkar çevrelerinin nemalandığı okurlar ile paylaşılmış;²⁷⁴ böylece köyün sorunlarını dile getirebilecek bir derginin başka amaçlar ile kurulduğu ve belli çevrelerin bundan faydalandığı ifade edilmiştir.

Eleştirilere Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullar da maruz kalmıştır. Çaltı'nın okullara sokulmak istenmediği belirtilerek Atatürk İlk Öğretmen Okulu (Hasanoğlu Öğretmen Okulu) özelinde bahsedilmiştir. Okul yönetimi tarafından okulda Çaltı'nın

²⁷² Oğuz Koyutürk, "Titriyorduk", *Çaltı*, 28 Ekim 1963, s. 3-4.

²⁷³ İsmail Gençtürk, "Basın Rezaleti!", *Çaltı*, 24 Şubat 1964, s. 2-4.

²⁷⁴ Numan Beyazıt, "Önce Mandy ve Sonrası", *Çaltı*, 30 Mart 1964, s. 1-4.

abonesi olan öğrencilerin ellerindeki Çaltıların alınıp, ignelenerek geri gönderildiği ve okula sokulmasının engellendiği ifade edilmiştir. Gazeteye göre okula Çaltı'nın sokulmamasının nedeni; Çaltı'da uyarma, ışık ve yenilik olmasıdır. "Okula hangi gazete ve dergiler giriyor da Çaltı'da ne sakınca gördünüz?" şeklinde sitemde bulunularak mücadelelerinin süreceği söylenmiştir.²⁷⁵

Kendisi de bir nevi okullara sokulmayarak sansüre uğrayan gazete, basın sansürüne daha kapsamlı bir haber üzerinden değinmiş ve bu hadise ilgili yazar üzerinden aktarılmıştır. Yazarın daha önce bir yazısını Cumhuriyet ve Varlık gazetelerinin basmak istemediğinden bahsedilmiştir. Gerçekleri yazan kalemlerin kırılmak ve söndürülmek istendiği belirtilmiştir. "Bizim gerçeklerimiz dilsiz ve kimsesiz." diye ifade edilerek, "Dillendirmeye kalktığımızda haddimizi bildirirler." şeklinde cümle kurulmuştur. "Var olan gerçeklere kilit vurmaktan utanmalıyız, kusurlarımızı örttükçe kusurlu olmaktan kurtulamayacağız." biçiminde ayrıca ifade kullanılmıştır.²⁷⁶

Gazetenin 8 Haziran 1964 tarihli sayısında yeni yayın hayatına başlayan dergilerin isimlerine yer verilmiştir. Bu dergiler hakkında açıklamalar yapılmış, yazar kadroları ile ilgili bilgilere değinilmiştir. Bu dergiler: Sosyal Adalet, Varlık, Eylem, Ataç, Aydınlık, Yeni Ufuklar, Türk Dili, Dönem, Su, Evrim, Otağ, Ilgaz, Yelken, Türkçe adlı dergilerdir.²⁷⁷ Böylelikle Çaltı'nın basın konusunda sadece eleştirel yazılar yazmadığını görmüş olup, bazı basın organlarına da yer vererek okuyucularına bunları tanıtmaya gayreti içinde olduğunu görmekteyiz. Bu tip basın organı tanıtıcı yazılar, ara ara Çaltı'nın sayılarında kendisine yer bulmuştur.

Zaman zaman büyük yazarların da yazılarının yer aldığı gazetede Aziz Nesin'in Çaltı'ya cevaben yazdığı yazısına yer verilmiştir. Çaltı'nın Aziz Nesin'e gazetede yazması teklifine karşılık, Nesin'in ise neden yazamayacağı "Yerel Gazeteler Nasıl Olmalı" başlıklı yazıda paylaşılmıştır. Yazıda Aziz Nesin tarafından, Çaltı özelinde yerel gazetelerin ulusal gazetelere ışık olması gerektiği ve yazarların yerel gazetelerden ilham alarak bunu ulusal gazetelere yansıtabileceği, böylelikle ulusal basının yerel tarafından biçimlendirileceği belirtilmiştir. Yine Aziz Nesin tarafından Çaltı'nın öncelikle Samsun'un toplumsal yapısını, toplumsal çatışmalarını, ticaretini,

²⁷⁵ Oğuz Koyutürk, "Hasanoğlan'daki Yönetmen'e", *Çaltı*, 4 Kasım 1963, s. 3.

²⁷⁶ Kasım Avcı, "Gerçeğe Kilit", *Çaltı*, 30 Aralık 1963, s. 1-4.

²⁷⁷ Mehmet Meydan, "Dergiler Arasında", *Çaltı*, 8 Haziran 1964, s. 2-4.

limanını, eğitimini, konut ve gecekondü sorunlarını, dertlerini, sıkıntılarını dile getirerek çözüm önerilerine yer vermesi gerektiği belirtilmiştir. Böylelikle ulusal basının Samsun'dan bunları alarak bahsedeceği ifade edilmiştir.²⁷⁸ Bu yazı sayesinde yerel gazetelerin nasıl olması gerektiği ve belirtilen amaçlarla yazı çıkardıkları zaman seslerinin daha fazla duyurulabileceği bizzat Aziz Nesin gibi bir yazar tarafından Çaltı'da belirtilmiştir. Aziz Nesin'in bu konu hakkında gazeteğe cevaben de olsa bir yazı yazması dönemin şartlarını düşündüğümüzde büyük bir nezaket örneği olarak değerlendirilebilir.

Basın konusunda tenkidini devam ettiren Çaltı, AP'yi destekleyen gazetecileri de eleştirmeyi ihmal etmemiştir. 1965 seçimlerine giden süreçte basın alanında kiralık kalemlerin türediğine dikkat çekilerek toplumcuları halka yanlış şekilde aksettirdikleri belirtilmiştir. Kalemini satanlardan, iktidar yanlısı yazarlardan, “Yaladığı çanakdan dolayı kalemleri de onları yazıyor.” şeklinde sert ifadelerle bahsedilmiştir. Yine kalemini satanlar için “düzenbaz ve madrabaz” tabiri kullanılmıştır.²⁷⁹ Böylece 1965'in Türkiye'sindeki iktidara yakın kalemler eleştirilmiş ve daha öncesinde de değindiği ısmarlama basın faaliyetleri tekrar Çaltı tarafından okurlarına yansıtılmıştır.

Toplumcuların basındaki rolüne dair bilgilere -gazete tarafından- kapanmadan bir sayı önce yer verilmiştir. Türkiye'de çok fazla toplumcu gazetenin olmadığı belirtilerek olanların da okuyucusunu elinden kaçırmamak için toplumcu yazarlara yer verdiği ifade edilmiştir. Yer verseler de bu gazeteler kapitalizme hizmet etmekle suçlanmış. Toplumcuların sesinin duyurulabileceği mahalli ya da yurt çapında gazetelerin çıkması gerektiği vurgulanmıştır. Toplumculuğun topluma mâl edilebilmesi için köye, mahalle kahvelerine, iş yerlerine giren bir toplumcu gazetenin şart olduğu aktarılarak²⁸⁰ toplumcu yayınların eksikliği ve olması gereken şekli hakkında okurlarına bilgiler verilmiştir.

Çaltı, basın konusuna yayın hayatının başlangıcından sonuna kadar sıklıkla sayılarında yer vermiştir. Basın ile alakalı farklı meseleleri inceleyen Çaltı, yukarıda da belirttiğimiz üzere sadece basın organlarını eleştirme gayreti içinde olmayarak bu konudaki farklı sıkıntıları ya da hadiseleri sayılarına taşımıştır. Bir yandan kendi basın mücadelesinden bahsetmiş, bir yandan da 1960'ların Türkiye'sindeki basın ile alakalı

²⁷⁸ Aziz Nesin, “Yersel Gazeteler Nasıl Olmalı”, *Çaltı*, 9 Kasım 1964, s. 1-4.

²⁷⁹ Numan Beyazıt, “Kırâlık Kalemler”, *Çaltı*, 23 Ağustos 1965, s. 6-8.

²⁸⁰ N. İlke, “Toplumculuk ve Basın”, *Çaltı*, 5 Aralık 1966, s. 6.

durumları okuyucularına aktarmıştır. Bazen basın emekçilerine yer verirken, başka zaman da basın organları hakkında tanıtıcı bilgiler vermiştir. Bu da Çaltı'nın basın konusuna ne denli önem verdiğinin bir göstergesidir.

5.6. Tarım, Hayvancılık ve Tarım İşçileri

Çaltı gazetesi, tarım konusuna ve konu ile ilgili düşüncelerine çok kez sayılarında yer vermiştir. Tarım ve hayvancılığa dair ilk yazısı tavukçuluk üzerine olmuştur. 12 Ağustos 1963 tarihli sayısında elindeki tavukları zor bela satan kişinin dünyadaki tavukçuluk sektörü üzerine izlenimlerine ve gazeteden okuduklarına yer verilmiştir. Yazıda Amerika'daki tavukçuluk sektörünün Türkiye'nin bütçesi kadar olduğu belirtilerek Amerika ve Fransa arasında tavuk savaşı olduğundan bahsedilmiştir. Yirmi sene öncesine kadar ise Türkiye'nin Akdeniz coğrafyasında tavukçulukta söz sahibi olduğu belirtilmiştir. İsrail'in düzenlemiş olduğu Kibutz ve Molşav kooperatifleri sayesinde hızlı ilerlemeler kat ederek, Türkiye piyasalarını kaparak Türkiye tavukçuluğuna darbe vurduğu paylaşılmıştır. Türk tavukçuluğunun 1960'ların Türkiye'sinde acınacak halde olduğu ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tavukçuluğa yer verilmemiş olmasına sitem edilerek tarım eğitime, iş içinde iş ilkelerine dayanan eğitim düzenine özlem duyulduğu dile getirilmiştir.²⁸¹

Kümes hayvancılığından farklı olarak tarla tarımı da gazetenin önem verdiği bir başka konudur. 1965 yılı içinde üretilen buğdaya yapılan zam oranı gazetenin sayısında yer verdiği bir durum olmuştur. Halkçı yazarların buğday zammının köylüye gelir getirmeyeceği, parayı sermaye sahiplerinin kazanacağına dair sözleri dile getirilmiştir. 1961 Anayasası öncesinde iktidar yanlısı yazarların buğdayla ilgili bir zam haberi olduğunda köylü kalkınacak diye edebiyat yaptıkları ve köylüyü kandırdıkları, yeni anayasa ile beraber ise özgür basının köylünün gerçek halini gösterdiği ifade edilmiştir. Buğday üzerinden oynanan oyunda sömürülen köylünün tarafının tutulduğu belirtilerek²⁸² hem düşük olan buğday fiyatına hem de tarımın gerçeklerini okurlar ile paylaşan özgür kalemlerin varlığına dikkat çekilmiştir.

Buğdaya yapılan yüzde onluk zamma tekrar değinen Çaltı, bunu “İşçinin Köşesi” adlı sütununda okurlarına aktarmıştır. Politikacıların yapılan zammı sevinçle dile getirdiklerinden bahsedilerek, köylünün eline para geçmesi olumlu bir durum

²⁸¹ Erdoğan Türer, “Zararına İmalât”, *Çaltı*, 12 Ağustos 1963, s. 2-4.

²⁸² Ceyhun Atuf Kansu, “Buğday”, *Çaltı*, 12 Temmuz 1965, s. 1.

olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte gerçekte durumun farklı şekillendiği ifade edilmiştir. Türkiye’de hububat üreticilerinin yüzde seksenlik kısmının köylü olduğu ancak esasen hububatı satanların “sözde üretkenler” olarak nitelendirilen ağalar olduğu belirtmiştir. Yani parayı kazananın köylü değil, kalan yüzde yirmilik kesim olduğu vurgulanmıştır. Köylünün bankalara ve tefecilere borçlu olduğu ve verilen yüzde onluk zammın dolaylı olarak yine ağaların servetini arttıracakı söylenmiştir.²⁸³

Buğdayın yanı sıra fındık üretimi ve fiyatının azlığı değinilen başlıklardan bir başkası olmuştur. 1957 yılında Karadeniz’de Vona kıyılarında bir köylü ile edilen sohbet ve yazarın sonrasındaki düşündükleri okurlara aktarılmıştır. Yeşilliklere hayranlıkla bakan yazara bir köylünün o yıl kuraktan dolayı fındığının yandığı söylenmiş ve köylüden kooperatifin fındığı 140 kuruşa aldığı ancak istifçilerin 170 kuruştan sattığı belirtilmiştir. Yazar tarafından, denizin güzelliğinin yanında Karadeniz köylüsünün ezildiğini gördüğü ifade edilmiştir. Buradaki köylünün, fındık ağaçlarının; ağaların ve sömürücülerin elinde olduğu işaret edilerek²⁸⁴ fındık konusundaki genel sıkıntılar böylelikle dile getirilmiştir.

Buğday ve fındığın yanında özellikle Samsun’da geçmişte büyük bir geçim kaynağı olan tütün de Çaltı tarafından ele alınan başlıklardan bir tanesi olmuştur. Karadeniz tütün piyasasının Tekel Bakanının katılımı ile 3 Mart 1966 günü açıldığı belirtilerek tavan fiyatının yirmi bir lira olduğu ve on liradan aşağı tütün alınmayacağı bakanın ağzından aktarılmıştır. Ancak köylerde durumun böyle olmadığı, Tekelin üreticiyi desteklemediği ve gerçekte tütünün köylüden, tüccar tarafından en fazla on buçuk liradan alındığı ve tütünün yedi sekiz liraya kadar düşürüldüğü belirtilmiştir. İyi tütünün iyi para ettiği cümlesinin koca bir yalandan ibaret olduğu ve devletin Samsun piyasasını elinde oynatan bir iki tane kodaman tüccarı tuttuğu ifade edilmiştir. Bunun dışında aynı yazı içerisinde Döndü adlı bir kadının zor durumda olduğu yani paraya ihtiyacı olduğu için mecburiyetten tütününü beş liradan vermesi ve tütün ile uğraşan köylünün tütün arastasındaki çaresizliği, köylünün yoksul ve borçlu oluşu dile getirilmiştir.²⁸⁵

Tarım ve tarıma bağlı sektörlerde çalışan işçilerin sorunları gazetenin dile getirdiği bir başka mesele olmuştur. 8 Şubat 1965 tarihli haberinde, İzmir’de tütün

²⁸³ Haki Kırgız, “Sermayenin Oyunu”, *Çaltı*, 25 Temmuz 1965, s. 6.

²⁸⁴ Ceyhan Atuf Kansu, “Fındık”, *Çaltı*, 4 Ekim 1965, s. 1.

²⁸⁵ Oğuz Koyutürk, “Tütün Arastasında”, *Çaltı*, 14 Mart 1966, s. 7.

depolarına verilen “sulu mezar” ismi üzerinden Türkiye’de tütün depolarında çalışan işçilerin ücret sıkıntılarına yer verilmiştir. 1962 verilerine göre Tekele bağlı olan yirmi yedi tane iş yerinde çalışan 17.672 işçiye yılda 85 milyon lira yevmiye ödendiği ve kişi başı 13 lira 40 kuruş yevmiye düştüğü aktarılmıştır. Özel sektörde ise bu rakamların çok daha düşük olduğu ve çalışan 24.407 işçinin günlük yevmiyesinin 600 kuruş yani altı lira olduğu belirtilerek devlet ve özel sektördeki işçi ücretleri arasındaki uçurum dile getirilmiştir. Buralarda çalışan işçiler, “mezarlarda inleyenler” olarak nitelendirilmiştir.²⁸⁶

Tütün işçilerine dair bir başka haber de hem tarlada çalışanlar hem de tütünü işleyenler üzerinden yapılmıştır. Samsun’dan Çarşamba’ya, Çarşamba’dan Bafra’ya kadar ovanın içinde bulunan tütün işçilerinin, Samsun’da tütünü işleyen emekçilerin, dertlerinin dumanının göğe çıktığı ancak havada dağılıp gittiği aktarılmıştır. Sayıları ve yarattıkları emek itibarı ile bu kişilerin bir güç olduğu belirtilerek, güçlerinin farkında olarak onları sömürenlerin karşısına dikilmeleri gerektiği ifade edilmiştir.²⁸⁷

Kendi memleketlerinde tarım işçiliği yapanların haricinde evinden ocağından çok uzaklardaki Çukurova’ya para kazanmak için giden pamuk işçilerinin mücadelesi de “İşçinin Köşesi” adlı sütunda kendisine yer bulmuştur. Çukurova’da mart sonunda tohumların ekildiği ve nisan ayında çapalarının yapıldığı belirtilmiştir. Doğu ve güneydoğudaki aç insan topluluklarının bu mevsimi sabırsızlıkla bekledikleri aktarılmıştır. Bu insanların Çukurova’nın iklimini kendi bölgelerinden daha dikkatli takip ettikleri ve olumsuz hava koşullarında morallerinin bozulduğu söylenmiştir. Onlar için Çukurova’nın ekmek kapısı olduğu ve ağaların bu ırgatları saat tanımadan, insan haklarına riayet etmeden, günde beş liraya on sekiz saat çalıştırılmalarına itiraz edilmiştir.²⁸⁸

Tarım ve tarım işçilerine dair sorunları okurları ile paylaşan Çaltı, bunu kararlı ve kendinden emin şekilde yapmıştır. Özellikle tütün, fındık ve buğday üreticisinin sıkıntılarına yer verilerek, sarfedilen emeğe karşı ürünlerdeki ücret düşüklüğü eleştirilmiştir. Üretimin köylü tarafından yapıldığı ancak bu işte esas parayı sermaye sahiplerinin kazandığı belirtilerek tarım ürünlerinin köylüden yok pahasına alındığına

²⁸⁶ Hilmi Özgen, “Sulu Mezar”, *Çaltı*, 8 Şubat 1965, s. 1.

²⁸⁷ Ceyhan Atuf Kansu, “Tütün”, *Çaltı*, 6 Eylül 1965, s.1.

²⁸⁸ Hacı Mehmet Kara, “Çukurova Kazmacıları”, *Çaltı*, 12 Temmuz 1965, s. 2-4.

vurgu yapılmıştır. Sadece üretilen ürünler değil, tarım ürünlerinin iktisadi kaynağa dönüşüm sürecinde bu işin en başından sonuna kadar tarlalarda ve tarımsal ürünlerin işlendiği iş yerlerinde yok pahasına çalışarak üretime katkıda bulunan tarım işçilerinin de sıkıntılarına yer verilmiştir. Özellikle çalışma koşulları ve düşük ücret altında ezilmeleri Çaltı tarafından sayılarında gündeme getirilmiş, yetkililere ve işverenlere itiraz edilmiştir. Buda bize köy konusuna içtenlikle değinen Çaltı'nın, köylünün emeği söz konusu olunca da aynı şekilde hareket ettiğini göstermektedir.

5.7. Yoksulluk ve Çalışma Hayatı

Bir tarafın refah içinde yaşayıp bir tarafın ise sefalet çekmesi sosyal adaletin sağlanması konusunda büyük bir eksikliktir. Bu yüzdendir ki gelir dağılımındaki sorunlar nedeniyle oluşan yoksulluk ve işsizlik Çaltı'nın ilgilendiği ve okurlarına aktarma gereği duyduğu bir mevzu olmuştur.

Gazete, ilk olarak İşçileri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'nın 1963 Türkiye'sinde kişi başına düşen gelirin azlığından halen kaya kovuğunda yaşayan insanların var olduğuna dair bahsedilen sözleri ve gelir dağılımındaki adaletsizliği düzeltmek zorundayız ifadeleri üzerine Çaltı sütunlarında bu hadiseye değinilmiştir. Gazete tarafından 27 Mayıs'ın getirdiği sosyal adalet kavramı neticesinde kafaların kumlara gömülmeden gerçeklerin dillendirilmesinin doğru olduğu belirtilerek Bakanın sözleri desteklenmiştir. Ülkeyi sömürenlerin dertlerinin vatan olmadığı, onların ülkeyi sevmediği belirtilerek; ışıksız, yolsuz köylülerin onların umurunda olmadığı ifade edilmiştir. En büyük silahlarının komünistlik olduğu ve çıkarları bozulunca hemen bu damgayı istemediklerine yapıştırdıkları dile getirilmiştir. Bu kesimlerle artık savaşılabacağı söylenerek insan emeği değerini bulmalı ve kaya kovuğunda artık kimse kalmamalı, sosyal adalet sağlanmalı şeklinde yorumlar yapılmıştır. Sosyal adaletin sağlanması konusunda sosyal dengeyi bozan kesimlerle mücadele edileceği belirtilmiş ve bunun 27 Mayıs'ın ışığında başarılacağı aktarılmıştır.²⁸⁹

Gazetenin işsizlik ve yoksulluk üzerine bir kişi özelinde değerlendirme yaptığı başka bir yazıda hastalığını yeni atlatan Mehmet adlı vatandaşın geçim sıkıntısından bahsedilmiştir. İş bulmanın zorlukları ve bulunsa dahi pahalılıktan dolayı kazandığı paranın kıymetinin olmadığı belirtilmiştir. Evine ekmekten başka bir şey götüremeyen Mehmet'in durumuna yazar tarafından içerlenilmiş ve ucuzluğun sağlanması gerektiği

²⁸⁹ Oğuz Koyutürk, "Evet; Sosyal Adalet!", *Çaltı*, 17 Haziran 1963, s. 3-4.

dile getirilmiştir. Çalışma gücü geçimi sağlamadıktan sonra geçici sağlığın bir anlamı olmadığı, emeğin değerini bulması gerektiği ifade edilmiştir.²⁹⁰

Buna benzer meselelere yer vermeye devam eden gazete, 18 Kasım 1963 tarihli sayısında, hastanede çalışan Hatice isimli bir kadının yaşam mücadelesine ve işten çıkarılma gerekçesine değinmiştir. Bu kadının, eşi cezaevine girdiği için hasımlarından kaçarak şehre göç ettiği ve zor koşullar altında hayat mücadelesi verdiği sırada “işe yaramadığı ve milletin parasının ziyan olduğu” gerekçesiyle iş yerinden çıkarıldığından bahsedilmiştir. Hatice teyzenin ihtiyacı varken işinden atıldığı ancak devlet kurumlarında fazlalıktan dolayı memurların ayakta çalıştığı belirtilerek,²⁹¹ devletin gereğinden fazla çalışanı olması ile Hatice teyzenin fazlalık olarak görülmesi durumu karşılaştırılmıştır.

Yoksulluk konusunu farklı olaylar üzerinden gündeme getiren gazete, 1964’ün Türkiye’inde bir ailenin geçimini sağlayan ineğinin ellerinden çıkması sonrasında daha büyük sıkıntılarla karşılaştığını okurlarına paylaşmıştır. Köşe yazısı aşağıda aynen aktarılmıştır:

Bir kadın iki gözü iki çeşme ağlıyor, üstü başı yırtık, saçları dağınık... Çökmüş, bayağı eriyerek ortadan kaybolmuş... Öyle zayıftı ki... Bu yaşta, bu perişanlığa acıyordum. Başından geçenleri kısaca anlattı. Yakınlarda gelini hastalanmış, kocası askerde diyordu. Bakacak kimsemiz yoktu. Sadece sarı ineğimiz vardı. Hepimize o bakıyordu, sütünü satarak geçiniyorduk. Fakat şimdi o da gitti elimizden. Kaldık ortalarda. Gelinin hastalığı için her şeyimizi harcadık, bitirdik. Kadın, bu sözlerden sonra başını elleri arasında avuçlarken, boğuk boğuk sesler çıkartarak hıçkırır hıçkırır “ah bey” diyordu. Ah, bari kızcağız iyi olsaydı! Yanmayacaktım, sarı ineğimizin gidişine aldırmayacaktım. Fakat hepsi boş. İyileştirmeyi üstüne alan doktor parayı peşin aldığı için şimdi bize kafa tutuyor. İyi bakmadınız, şöyle ettiniz, böyle ettiniz... Artık eve de uğramıyor. Yeniden film çektirin, ondan sonra diyor. Kadın, burada derinden soluyarak, gözyaşlarını silerken “Hay keşke görmez olsaydı!” diye hayıflanarak başını sallamaya başladı. “Yaptığı da topu topu beş iğne.” Ama yüz elli liramızı alırken, bir hafta sonra turp gibi ayağa kalkacak diye yeminler ediyordu. Şimdi de kalkmış, yeniden filmden falan söz açıyor. Ahh beyim ahh! Sarı ineğimi verdim ben ona. Bize süt veren, çocuklarımıza bakan sarı ineğimi. Zavallı kadının burada sözünü keserek, onu avutmak isterken, birden yerinden fırlayarak “sarı ineğim” diye çırpınmaya

²⁹⁰ Oğuz Koyutürk, “Mehmet’in Düşündükleri”, *Çaltı*, 5 Ağustos 1963, s. 3.

²⁹¹ Oğuz Koyutürk, “Hatice Teyze”, *Çaltı*, 18 Kasım 1963, s. 4.

başladı. Yüreğim burkulmuş, içim ezilmişti. Artık ne söyleyeceğimi şaşırarak, iradesiz yalnızca ona bakarak susuyordum. O, devamla “Şimdi onun yanından, sarı ineğimi alandan geliyorum.” dedi. Kovdu beni! Artık sen çok oluyorsun diye bağırdı. Şimdi değil film, eve ekmek götüreceğim paramız yok. Gelin eskisinden daha kötü, çocuklar perişan. Ama sarı ineğimiz olsaydı böyle olmazdı, o bize bakardı. O bize süt verirdi.²⁹²

Aktarılan bu yazı sayesinde halkın ne zor koşullar altında yaşadığı ve nasıl bir yaşam mücadelesi içinde oldukları okuyuculara duyurulmuştur.

Yazıları sürdüren gazete, Ankara’nın gecekondu semtlerinden biri olan Samanlık Bağları’nda yapılan röportaj ve izlenimleri okurlarıyla paylaşmıştır. Ankara’nın lüks semtlerinden araç ile geçerken bir kavis ile yoksul bölgelerin başladığı ve buralarda bambaşka bir hayatın sürdüğü belirtilmiştir. Gecekonduya yaşayan Necip Karakaya adlı bir vatandaş ile yapılan röportajda en büyük sorunlarının kanalizasyon, su ve elektrik olduğu dile getirilmiştir. Bir kişi üzerinden oralarda yaşayan insanların sıkıntıları dile getirilirken, birinin sorununun hepsinin genel sorunu olduğu vurgulanmıştır. Buralarda yaşayan insanların düşük kazançları sayesinde giderlerini karşılayamadıkları söylenmiştir. Gecekonduyunun içerisinde tabanın yarısını kaplayan bir ince kilim, tabanının geri kalanının toprak; tahtadan ve toprak sıvadan duvar ve tavanı tahtadan oluşan bir yapı olduğu ve adeta çadırın bir başka türü olduğu anlatılmıştır. Röportajda ayrıca kundaktaki bebeklerinin günlük masrafına dahi yetismekte zorluk çektiklerine yer verilirken, onunla röportajı yapan gazeteciye de dertlerimizi gazeteyle yaz diyerek ricada bulunulmuştur. Yine bu yazı içerisinde, bahsedilen semtte Gecekondu Koruma ve Güzelleştirme Derneği olduğu bildirilmiştir.²⁹³

Yukarda belirttiğimiz köşe yazıları ve haberler sayesinde hayatını zor şartlar altında idame ettirmeye çalışan insanların sıkıntıları Çaltı’nın sütunlarında yer bulmuş ve okurlarıyla paylaşılmıştır. Böylelikle Çaltı’nın yoksul insanların sıkıntılarını dile getirme gayreti içinde olduğu görülmüştür.

Zorluklarla yaşamlarını idame eden ve güç koşullarda çalışan insanların sığındıkları limanlardan bir tanesi sendikalar olmuştur. 1961 Anayasası’yla Türkiye’de sendika konusunda büyük atılımlar gerçekleşmiştir. Anayasa’nın 46. maddesi ile

²⁹² Oğuz Koyutürk, “Sarı İnek”, *Çaltı*, 27 Temmuz 1964, s. 3.

²⁹³ Evren Kurtul, “Başkentin Yoksulluk Bölgeleri”, *Çaltı*, 19 Ekim 1964, s. 2-4.

Çalışanların ve işverenlerin önceden izin almadan sendikalar ve sendika birlikleri kurmaları ve bunlara serbestçe ye olmaları sağlanmıştır.²⁹⁴ Sendikacılığın hat safhaya çıktığı bir dönemde Samsun'daki Canik Lastik Fabrikasının sendika aidatı üzerinden yaptığı usulsüzlük neticesinde işçilerin mağduriyeti "İşçinin Köşesi" sütununda kendisine yer bulmuştur. Sendikacı Sadık Gksu²⁹⁵ tarafından aynen şöyle aktarılmıştır:

İşte nazlı özel teşebbüs!

Canik Lastik Fabrikası sendika aidatı ile iş çeviriyor.

Canik Lastik Fabrikası işverenlerinin haksızlıklarının sonu gelmiyor. Sendika işverenlerin hiçbir ay zamanında ödeme yapmadığını iddia etmektedir. İşverenin sanayi kredisi aldığı ve bunu da kullanmakta olduğu herkesçe bilinmektedir.

İşverenin bu krediyi de kullandığı bir sırada ödemeleri zamanında yapmaması özel teşebbüsü hoşgörü ile karşılamak isteyenlerin sabrını tkietmektedir.

Canik Lastik Fabrikası işverenlerinin yaptığı, özel teşebbslğn tipik bir örneğidir. Yurtsever aydın ve işçiler şimdi çok haklı olarak sormaktadırlar: böyle mi kalkınacağız, bu özel teşebbüsle mi. Ve eklemektedirler: Kulakların ınlasın Morrison müteahhidi,²⁹⁶ özel teşebbüs savunucusu Süleyman Demirel.

Karadeniz'in en büyük lastik fabrikası işverenleri vergilerimizle biriken sanayi kredisini kullanıyor. Bununla sanırsanız aldanırsınız. Canik Lastik Fabrikası 300 lira aylıklı en azı beş kişilik aile geçindiren fakir işçilerin ücretlerini zamanında ödemiyor, bu paracıkları da kullanıyor. Bunlarla iş çeviriyor.

Canik Lastik Fabrikası bununla da kalmıyor. İşçilerden kestiği sendika aidatlarını sendikaya iade etmiyor ve sendikanın hakkını da kullanarak iş çeviriyor. İşte sırtımızdaki özel teşebbüs. Bu zel teşebbüsle mi kalacağız? Bu mu nurlu kalkınma?

²⁹⁴ Hüseyin Yaman, "Bir Dönem İncelemesi: 1960 Sonrası alışma Hayatına İlişkin Yeni Düzenlemeler", *Sayıştay Dergisi*, S. 37 (2000), s. 62.

²⁹⁵ Sendikacı olarak tanıtılan Sadık Göksu yukarıda daha önce de bahsettiğimiz üzere altı'nın 111. sayısından itibaren 137. sayısı dhil sorumlu yönetmenliğini yapmıştır. Bir sendikacının sorumlu yönetmen olması, altı'nın sendikacılığa karşı olumlu bakışını ayrıca göstermektedir.

²⁹⁶ Morrison Müteahhidi olarak belirtilen kişi dönemin AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'dir. altı gazetesi bazı sayılarında Demirel'e bu isim ile hitap etmiştir. Nedeni ise Demirel'in siyasete atılmadan önce Amerikan Morrison fabrikasının temsilciliğini yapmasıdır. Böylelikle onun gayri milli ve Amerikancı olduğu vurgulanmak istenmiştir. Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, s. 137. Demirel'e göre özel teşebbüsü belirli bir alanda çalışmaya yahut kamu düzeni ile ilgili istisnalar dışında belirli yatırımları yasaklamanın imkânı yoktur. Ona göre yasaklar ile hür bir ekonomi gerçekleşemeyeceği belirtilmiştir. Böylelikle Demirel'in özel sektörü destekleme gayesi görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Demirel, *Büyük Türkiye*, s. 318-321.

Evet bu. Sanayi kredisinin, işçi ücretlerinin ve sendika aldatanın üzerinde kalkınmak. Özel teşebbüsün, özel teşebbüsçülerin kalkınması.

Canik Lastik Fabrikasında özel teşebbüsçülük suçüstü yakalanmıştır. Lastik-İş Sendikası işverenleri ücretlerin zamanında ödenmemesi sebebiyle mahkemeye verdi. Sendika aidatlarını almak için de icraya verecek. Biz de özel teşebbüsçülüğü kamuoyunun yüksek mahkemesine veriyoruz.

Bakalım özel teşebbüsçüler Canik Fabrikasını savunabilecek mi, yoksa yuvadan mı atacak? Örnek bizden, hüküm kamuoyundan.²⁹⁷

Aktardığımız alıntı sayesinde işçilerin fabrika tarafından hem maddi olarak yıpratıldığı hem de aidat konusunda zor duruma sürüklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca cümleler arasında özel sektöre dair eleştirilerin Çaltı'nın özel sektör karşıtı bir görüşte olduğunu göstermektedir. Yazı içerisinde dönemin hükümet ortağı AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in de eleştirilmesinin nedeni, onun sermaye sahipleri ile bağdaştırılmasından kaynaklıdır. Yayın politikası itibarıyla sendikacılığı destekler bir görüşte olan Çaltı, sütunlarında sendikacılığa dair zaman zaman bilgilendirici yazılara yer vermiştir.

5.8. Vergi Politikaları

Çaltı, yayın süresi içerisinde bazı sayılarında vergi hususuna temas etmiş ve döneminde alınan vergiler ile devletin vergi politikalarından bahsetmiştir. 3 Şubat 1964 tarihli sayısında, Başbakan İsmet İnönü'nün "Vergi konusunda reform gerçekleştireceğiz, çok kazananlar vergi ödemiyor ve bu vergisini ödeyen namuslu vatandaşların ceza çekmesidir." sözlerine yer vererek konuyu yorumlamıştır. Yazıda vergi ödemeyenler olarak ihracatçılar, ithalatçılar, toprak ağaları, apartman ağaları, tüccarlar, arsa spekülörleri, miras kondular, mirasyediler, diplomalı dolandırıcılar gösterilmiştir. Ona göre vergisini ödeyenler ise bütün emekçiler, köylüler, işçiler, ırgatlar, küçük esnaflar, dar gelirli memurlar, işsiz gezenlerdir. Biz böyle namussuzluk istemiyoruz, yaşasın namussuzluk şeklinde itirazda bulunulmuş ve para gücü belli zümrelerin elinde bulundukça demokrasinin ülkeye gelmeyeceği ifade edilmiştir. Gazeteye göre İsmet İnönü'nün vergi reformu hakkındaki sözlerinin amacı seçmenine göz kırpmak ve seçim yatırımı yapmaktır.²⁹⁸

²⁹⁷ Sadık Göksu, "Sermaye Severlere İthaf", *Çaltı*, 2 Ağustos 1965, s. 6.

²⁹⁸ Hüseyin Korkmazgil, "Yaşasın Namussuzluk", *Çaltı*, 3 Şubat 1964, s. 1-4.

Vergide adalet söylemine Çaltı'nın 29 Haziran 1964 tarihli sayısında yeniden değinilmiş ve yukarıda bahsettiğimiz vergi reformu konusunda vergi kaçırarak büyük sermaye sahiplerinin rahatsız olduğu ve bu kişilerin, reformun yatırımcıları ülkeden kaçıracağı sözleri aktarılmıştır. Haberde, dar gelirli vatandaşların ülkede ödenen vergilerin yüzde altmışını verirken, milli gelirin aslan payını alanların ise yüzde kırkını ödediği vurgulanmıştır. 1961 Anayasası'nda yer alan "Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi vermekle yükümlüdür." cümlesi hatırlatılmıştır. Bununla beraber yazıda istihlâk (tüketim) vergisinin azaltılması gerektiği ve yoksul çoğunluğun aldığı eşya ve yiyecek maddelerinden alınan verginin vatandaşın belini büküğü, bu vasıtalı vergilerin çok kazananla eşit vergi verme durumunu doğurduğu belirtilerek²⁹⁹ eşitsizlik kavramı öne çıkarılmıştır.

Türkiye'deki vergi kaçakçılığının sermaye sahipleri tarafından yapıldığı sürekli yinelenmiştir. Politikacıların halkı sosyal adalet ve reform gibi cümlelerle uyutmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Halkın belinin özellikle dolaylı vergiler vasıtası ile büküldüğü dile getirilerek, sigara fiyatlarına yapılan zam ve indirim bununla bağdaştırılmıştır. Yüksek gelirli kişilerin içtiği sigaralara indirim yapıldığı ancak düşük gelirli vatandaşların içtiği sigaralara ise zam yapıldığı söylenerek vergilerin dar gelirlinin sırtına vurulduğu belirtilmiştir. Böyle bir ortamda vergi adaleti söyleminden çok vergi adaletsizliği söylemine doğru gidildiği okurları ile paylaşılmıştır.³⁰⁰

Vergi kaçakçılığına dair Çaltı'nın 16 Kasım 1964 tarihli sayısında yine ayrı bir başlık açılmıştır. O günlerde herkesin ödediği vergilerin ilanı konusunda kanun çıkması ile bazı çevrelerin bunu eleştirdiğine dikkat çekilmiştir. Beyannameli gelir vergisi mükelleflerinin yüzde otuz beşinin ayda yüz kırk lira kazanç gösterdiğine değinilerek, sermaye sahiplerinin çoğunun bu yüzde otuz beşin dışında kalmak maksadı ile ödedikleri vergileri açıklamamasından bahsedilmiş ve bu kanunu önlemeye çalıştıkları belirtilmiştir. Bununla beraber yazıda, Cumhuriyet gazetesinde yer alan bazı STK'lerin vergi kaçakçılığı yoktur, varsa da takip edilebilir ifadeleri şirinlik olarak görülmüştür. STK'lerin ifadelerine karşılık Çaltı tarafından da bazı sektörlerin istatistiksel veriler sonundaki yıllık kazançları ve ödeyecekleri vergiler okurlarına aktararak, nasıl vergi kaçakçılığı olmaz, diye eleştiride bulunulmuştur.³⁰¹

²⁹⁹ Mustafa Koç, "Vergi Adaleti", *Çaltı*, 29 Haziran 1964, s. 4.

³⁰⁰ Behzat Ay, "Vergi Adaleti Derken...", *Çaltı*, 6 Nisan 1964, s. 1.

³⁰¹ Hilmi Özen, "Vergi Kaçakçılığı", *Çaltı*, 16 Kasım 1964, s. 1-4.

Bahsettiğimiz yazılar aracılığıyla gazetenin, yayınlandığı sürede Türkiye’de vergilerin gelire göre alınmasını sayılarına yansıttığını, ezilmiş insanların vergileri ile ülkenin vergi ihtiyacının karşılandığını dile getirdiği görülmüştür. Vergi kaçakçılığı konusunda özellikle STK temsilcileri ve sermaye sahiplerini karşısına alacak şekilde haber yaparak dik bir duruş sergilemiştir. Zaten gözünden budağı sakınmayan Çaltı, bir vatandaşlık görevi olan vergi konusunda da keskin bir dil kullanarak bunu okurlarına iletmiştir.

5.9. Toprak Reformu

Toprak reformu, toprakta mülkiyetin küçük çiftçiler ve tarım işçileri yararına yeniden dağıtımını içermesidir. Toprak reformu ile amaçlanan, özel kişilerin ellerinde bulunan büyük toprakların belirli norm fazlasının kamulaştırılarak devletin mülkiyetindeki topraklarla birlikte rasyonel işletmeler oluşturacak şekilde topraksız ya da yeterince toprağı olmayan çiftçilere dağıtılması, çok sayıda parçalara ayrılmış toprakların tapulaştırılması, ortakçılık ve kiracılık şartlarının toplumsal adalet ilkelerine göre düzenlenerek toprak ve fert ilişkisinin ıslah edilmesidir.³⁰²

Köy ve köylülere dair yazılara sayılarında sıkça yer veren Çaltı, köylünün kendi toprağına sahip olmasını istediğı için toprak reformu konusunu sıklıkla gündeme taşımıştır. Üçüncü İnönü Koalisyon Hükümeti olarak adlandırılan hükümetten yukarıda bahsetmiştik. Çaltı’nın 10 Şubat 1964 tarihli köşe yazısında kurulan hükümetinin öncelikli olarak toprak reformunu gerçekleştireceğı belirtilmiştir. Ağaların ellerinde bulunan toprakların, yanlarında çalışan ırgatlara verileceğı aktararak, emeğın değıerleneceğı ifade edilmiş ve hükümetin bu konudaki tutumunun beklendiğı söylenmiştir. Ayrıyeten bu yazı içinde toplumun diplomalı bilgisizler tarafından yönetildiğıne değıinilerek³⁰³ reformların bu kişiler ile gerçekleşmesinin oldukça güç olduğu vurgulanmıştır.

Topraksız köylünün aç kalmamak için birbirlerini yiyerek hapishaneleri ve mahkemeleri doldurduğunun belirtildiğı bir yazıda toprak reformundan Sivrihisar’ın “Böğürtlen köyü” özelinde bahsedilmiştir. Bu köyün, köylülerin dedelerini doyurduğı ancak torunlarını doyurmadığı söylenerek yamaçta olan toprakları selin götürdüğü ve

³⁰² Yavuz Tekelioğlu, “Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1983), s. 15-16.

³⁰³ Numan Beyazıt, “Diplomalı Bilisiz”, *Çaltı*, 10 Şubat 1964, s. 1-4.

bundan dolayı köylünün topraksız olduğu aktarılmıştır. Seçimlerde toprak verilecek diye köylünün kandırıldığı ifade edilerek, 1957 seçimlerinde daha önce bu köyde CHP'ye oy atanların toprak vaadi ile oylarının DP'ye atıldığı belirtilmiştir. Bu köydekilerin son on üç yıldır Ankara'ya gidip toprak talebinde bulunduğu ve İsmet İnönü'nün onlara iktidara gelince toprak vereceğine dair sözleri hatırlatılmıştır. Bu köylülerin umutlarını yitirmeyerek, hep “paşa verecek” şeklindeki söylemleri satırlarda yer almıştır. Yine yazıda Böğürtlen köylülerinin, Beyliköprü ve Saziler ağalarının ellerindeki hazine topraklarının köylüye dağıtılmasının İnönü'den talep edildiğine değinilerek, verilen sözün parlamentoda İnönü'ye hatırlatılması gazete tarafından istenmiştir.³⁰⁴

Yukarıda da bahsettiğimiz 29 Şubat 1965 tarihli haberde üçüncü İnönü Koalisyon Hükümetinin düşürülme sebebi toprak reformunun muhalefet tarafından meclisten geçirilmeyişi olarak belirtmişti. Çaltı, tasarıyı reddedenleri “bir avuç toprak isteyen insanları unutanlar” diye itham etmişti. Çaltı böylelikle yıkılan hükümetin toprak reformunu gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Çaltı'nın bu hükümet yeni kurulduğunda onu toprak reformunu gerçekleştirecek hükümet olarak görmesi yıkıldığında sert tepki vermesine neden olmuştur. Gazetenin muhalefeti suçlama nedeni bundan kaynaklıdır.

1965 yılında Meclis gündemine gelen ve uzun komisyon manevraları ile kanunlaşamayan toprak reformuna karşı aleyhte kampanyalar sadece meclis çatısında yapılmamış, meclis dışında da yürütülmüştür. Ege Çiftçileri Birliğinin, tasarı kanunlaştığında üretimin düşüp açlığın baş göstereceği ve arazi anlaşmazlıkları yüzünden yaşanacak çatışmalara devletin silahlı gücünün yetmeyeceği yönünde tehditkâr açıklamaları olmuştur.³⁰⁵ Buna binaen reforma sermaye sahiplerinin teşekkülünde olan sivil toplum kuruluşlarının da o dönem muhalefетinin olduğunu görmekteyiz.

Toprak reformu kanunlaşamayınca politikacılar, siyaset bezirganı, oy avcısı ve kendi çıkarlarını memleketin çıkarlarının üzerinde görmekle suçlanmıştır. Her koşulda toprak reformunu çıkartacağız diyen İsmet İnönü'ye “Mülkiyet elden gidiyor.” yaygarasının yapıldığı hatırlatılmıştır. Gazeteye göre CHP'nin içi çürüktü ve partinin

³⁰⁴ Mustafa Koç, “Paşa Verecek”, *Çaltı*, 2 Mart 1964, s. 3.

³⁰⁵ Nevzat Evrim Önal, “Türkiye'nin İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü”, *Memleket Siyaset Yönetim*, S. 12 (2010), s. 14.

içinde para babaları ve toprak ağalarının sözcüleri vardı. Bu yüzdendir ki 1946'dan beri dile getirdiği reform gerçekleşmezdi. Ayriyeten gazeteye göre CHP'ye her konuda muhalefet yapan bir muhalefet partisinin varlığı da reformu engellemiştir. Toprak reformu konusunda CHP'nin amacının “düzenli verimli işletmeleri parçalanmadan, zengini yoksullaştırmadan, yoksulların yaşam düzeyini yükseltmek” iken; muhalefetin amacı ise “dağıtmak verimi düşürür, toprağı daha iyi işleme, çağdaş araçlardan yararlanmanın sağlanması gerekir” olduğu belirtilmiştir. Bu düşünceleri ile iki tarafın da gerçeklerden kopuk olduğu söylenerek, Atatürk'ün yıllar öncesinde küçük çiftlikleri birleştirerek kooperatif kurumlarını çoğaltma ve böylelikle toplumsal üretimi arttırma düşüncesinde olduğu hatırlatılmıştır. Bugün uyutmaya çalıştığınız ve kabul etmediğiniz halk, günü geldiğinde sizi kabul etmeyecek denilerek³⁰⁶ politikacılara tekrardan tenkitte bulunulmuştur.

Toprak reformu meselesindeki görüşlerini paylaşmaya devam eden Çaltı, 15 Mart 1965 tarihli “Devrimcinin Not Defteri” adlı köşesinde Ceyhun Atıf Kansu'nun yazısına yer vermiştir. Yazıda, “Türkiye’de özel sektörün sesini veren kuruluşlar” olarak nitelendirdiği Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ile Borsalar Birliği tarafından toprak reformu hakkında yayınlanan rapordan bahsedilmiştir. Rapora göre toprak reformu “rejimi yıkıcı ve ulusal yapıyı değiştirici” bir niteliktedir. Raporu yorumlayan Çaltı, topraksız köylü ve daha az topraklı köylüler günün birinde toprak istemeye başlayacaklar ve kendi işleyecekleri toprağın düşüyle yanmaya başlayacaklardır şeklinde ifadeler kullanmıştır. Bu konunun gerçekleşmesinden ziyade atılacak adımların dahi özel sektörü rahatsız edeceği söylenerek, özel sektörün kendisini devletin ve Anayasanın üzerinde gördüğü belirtilmiştir.³⁰⁷

Doğrudan toprak reformu yasası ile bağdaşmasa da Urfa'nın Viranşehir ilçesindeki Hacı Ali Öztop isimli toprak ağasının elindeki yüz kırk bin dönümlük arazinin, ilçenin yeni kaymakamı Tekin Alp tarafından köylülerin kullanımına açılması Çaltı'nın sayfalarında yer almıştır. Her partide parmağı ve savunucusu olan ağa tarafından, yeni gelen Kaymakam bu hareketinden sonra” kıpkızıl bir solcu” ve “kıpkızıl bir Sovyet ajanı” olarak yaftalanmıştır. Kaymakam'ın bu hareketinden sonra ağanın çevresindekilere göre ilçede huzur kalmamış ve Kaymakam komünistlere hizmet etmiştir. Çaltı, kimsenin yüz kırk bin dönümlük hazine arazisini işleten ve

³⁰⁶ Orhan Göksel Aydemir, “Reform Balonu!”, *Çaltı*, 8 Mart 1965, s. 3-4.

³⁰⁷ Ceyhun Atuf Kansu, “Düş Kıran”, *Çaltı*, 15 Mart 1965, s. 1-4.

sadece beş bin dönümlük kısmına vergi veren ağaya karışamayacağını ve onun Türk demokrasisinin doğal buyruklarına uyduğu için hazine malına el koyduğunu belirtmiştir. Gazeteye göre, Adana ve Siverek'te hazine arazilerini kullanmaya başlayan topraksız köylüler bu hareketlerinden dolayı Türk köylüsünün yurt aşkını inkâr etmişlerdir. Onları komünistlerin tahrik ettiği, Türk köylüsü asla ağa ve sermaye düşmanı olamaz denilerek, ağalık düzenini ve bahsi geçen ağayı ironi yaparak eleştirmiştir.³⁰⁸ Bu şekilde, topraksız köylü dile getirilmiş ve onlara toprak vermeye kalkan devletin kurumunun başındaki kişinin acımasızca çıkarları zedelenenler tarafından komünist diye etiketlenmesinin okurlar tarafından görülmesi sağlanmıştır.

Köylünün sadece olağan sıkıntılarını dile getirmeyip, ağalık rejimi altında topraksız şekilde yaşamını sürdürmesine de kayıtsız kalamayan Çaltı, toprak reformu konusunu uzun süre gündeminde tutmuştur. Reformun yıllardır dile getirildiği ancak iktidar ve muhalefet kanadının kendi çıkarları uğruna bu kanunu bir türlü çıkarmak istemediğine değinilip, köylünün topraklandırılması konusunda mücadeleci olduğunu yazılarına yansıtmıştır.

5.10. Kapitalizm ve Sosyalizm

Köken olarak kapital; anamal, anapara ve sermaye ifadelerini karşılamaktadır. Geniş anlamıyla kapitalizm, özel mülkiyetin elinde bulundurduğu araçlarının kâr sağlayacak şekilde işletilmesine olanak sağlayan ekonomik bir sistemdir.³⁰⁹

Esas itibarıyla kapitalizm karşıtı bir gazete olan Çaltı, birçok sayısında yazılarının içerisinde kapitalizme karşı eleştiride bulunmuştur. Bu bölümde kapitalizme dair ayrı açılan başlıklar üzerinde durulacaktır. Çaltı'nın 23 Eylül 1963 tarihli sayısında kapitalizme dair ayrı bir başlık açılarak F. H. Sur'un İktisadi Doktrinler Tarihi adlı eserinden alıntı yapılmış ve kapitalizme dair bilgiler verilip onu doğuran nedenlerden bahsedilmiştir. Bu nedenler ticaretin ilerlemesi, para gereksinimi ve büyük keşifler olarak sıralanarak detaylı açıklamalar yapılmıştır. Aynı yazıda kapitalizmin, liberalizmin ilkeleriyle beslenen bir sistem olduğu belirtilerek kapitalimin gerekleri Adam Smith'ten aktarılmıştır.³¹⁰

³⁰⁸ Güner Samlı, "Viranşehir'den Aldık Haberi...", *Çaltı*, 19 Temmuz 1965, s. 1-4.

³⁰⁹ Nur Banu Kaplan, *Kapitalizmin Yarattığı Tüketim Toplumu: Meta Olgusuyla Bütünleşen İnsan*, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksel Lisans Tezi, Niğde 2023, s. 5.

³¹⁰ *Çaltı*, "Kapitalizm", 23 Eylül 1963, s. 1-3.

Bahsettiğimiz yazının başlık kısmının üzerinde -ancak aynı köşe ve bölüm içinde- yazıdan bağımsız olarak bir açıklama metni yazılmıştır. Bu metinde “uzun yıllar baskı altında tutulan bazı ekonomik olayların 27 Mayıs Devrimi ile gün yüzüne çıktığı”, ekonomik doktrinlerin karıştırıldığı, kapitalizm hakkında bilgi verilme gayreti içinde olduğu ifade edilmiştir. Yani Çaltı, kapitalizmin ne olduğunu okurlarına anlatmaya çalışmıştır.

Çaltı’nın toplumcu kimliği esas itibari ile sosyalizm kelimesinin yumuşatılmış halidir. Bu yüzden Çaltı’nın toplumculuk düşüncesi ile gerçekleştirmek istedikleri sosyalizmin yansıtılmasıdır. 31 Ekim 1966 tarihli “Sosyalist Değiliz Diyen Solcular” başlıklı haberde, Türkiye’de sosyalizmin toplumculuğun karşılığı olarak tanımlandığının belirtilmesi bunu destekler nitelikte olmuştur.³¹¹

Çaltı, sosyalizme toplumcu kimliği ile çoğu yazısında dolaylı olarak değinmiştir. Ancak sosyalizme dair ilk başlığı 12 Ağustos 1963 tarihinde açmıştır. Aynen aktarılan yazıda:

Türk toplumu, Tanzimat’tan bu yana “Halkçılık” kavramını eski Osmanlı kadrosunun çıkarıcı ellerinde bir süs olarak taşıdığından uygarlık savaşında yenilgiye uğramıştır.

Oysaki “Halkçılık” bu milletin mutluluğu ve gerçek milliyetçilik demektir.

Ama bu kavramlar bizde hiçbir zaman anlamını bulamadığından iç politikamızdaki kavgalar süregidiyor.

Gerçi Atatürk ilkelerindeki “halkçılık” temelde Türk ulusuna çok şeyler vadediyordu ama geçirdiğimiz demokrasi denemesinde sırtını etrafa dayamış siyasi partilerimiz halktan uzak, onun sadece oyundan yararlandılar.

İşte bugünkü sonuç öylesine insafsız bir gidişin ürünüdür. Fakat halâ akıllanmadık. Birbirimizi yiyoruz. Yurt bir yana, çıkarlarımız için savaşıyoruz.

Bu arada tek kurtuluş yolumuz olan, sosyalizm batıda olduğu gibi bir fikrî gelenekle kütleleri kapsamadığından zamanın akışında ve gerçeklerin acılığında aydın kafalar için bir davranış oldu.

Artık düşünen insanlar bu yurdun kalkınması için ücretinin arttırılmasını, emeğin sömürülmemesini, halkın mutluluk ve refahını istiyorlardı.

³¹¹Çaltı, “Sosyalist Değiliz Diyen Solcular”, Kapitalistlerin ihanetinden beter biçimde, halkımızı aldatacaktır!”, 31 Ekim 1966, s. 1-4.

Ama eski düzende direnen, çıkarlarını halkı aldatmakta bulan, yurt sevgisinden uzak gruplar durur mu? Önlerine kim çıktıysa komünist dediler. Kafatasçılık pozlarıyla dinden, ahlaktan, milliyetten söz açtılar. Hâlbuki bu değerlerden hiçbirisi kendilerinde yoktu. Çünkü “halkçı” değillerdi. Halkı sömürüyor, halkı kandırıyorlardı.

Bunlar büyük düşünürümüz Ziya Gökalp’in halkın mutluluğunu araştırma diye yorumladığı “milliyet” anlayışından uzak kişilerdi. Toplumcuları komünist diye suçlarken milliyetçilik giysisi altında bu yurda en büyük kötülüğü yapıyorlardı. Türk ulusunu Atatürk ilkelerinden uzaklaştıranlar, ona afyon yutturtmak isteyenler, uygarlık savaşında yenilgimizi sağlayanlar milliyetçi olamazlar. Bunlar sorumludur, suçludur. Üstelik aramızda halâ sıkılmadan dolaşıyor ve kahramanlık taslayarak gerçek yurt evlatlarına çamur atıyorlar.

Şimdi bu kafatasçı, faşist bozuntularına sosyalizmin ne demek olduğunu anlatalım: Sosyalizm demek “halkçılık” demektir ve bu kavramın içinde o halkın mutluluğu için din, ahlâk, milliyet kol kola yürür. Çıkar peşinde koşmadığından emeğin sömürülmesini reddeder, mutlu bir azınlık yerine tüm ulusun zenginliğini ister, nihayet insan emeğini değerlendirerek, üretim gücünü arttırmakta milletin kalkınma ve saadet yollarını bulur.

Acaba bu değerlerin hangisi sizde var? İftira ve çamurlarınız yurt gerçekleri karşısında artık geri teperek kapkara yüzünüzde tam foyanızı açığa vurmuştur.

Savaşımız sizinle! Alanımız açık. Yarattığınız tedhiş ve ürküntü havasında kof balonlarınızı eze eze yürüyoruz. Ve bu yürüyüş halk yüzünüze tükürene kadar devam edecek.³¹²

Yukarıdaki yazı sayesinde hem sosyalizm kavramının halkçılık kavramı ile bağdaştırıldığı hem de sosyalizmin ne olduğuna dair bilgiler verildiği görülmüştür. Esas itibarıyla bu yazının tamamının yansıtılmasının bir nedeni de daha önce “Çaltı’ya Karşı Muhalif Basın” başlığı altında bahsettiğimiz Demokrat Canik Gazetesi’nin “Koku” adlı başlığında Çaltı’ya karşı eleştiride bulunulan ve gönderme yapılan yazı olmasıdır.

Sosyalizme dair yazılarına yer vermeye devam eden Çaltı, 30 Eylül ve 7 Ekim 1963 tarihli birbirinin devamı olan yazılarda sosyalizm hakkında bilgiler verilmiştir. Çaltıya göre sosyalizm, 19. yy. da kapitalizme karşı ortaya çıkmış ekonomik bir doktrindir. Bununla beraber Çaltı tarafından sosyalizmde mülkiyet ve emek kavramları

³¹² Oğuz Koyutürk, “Sosyalizm Ne Demek”, *Çaltı*, 12 Ağustos 1963, s. 3. Bahsedilen yazı daha önce bahsettiğimiz ve Demokrat Canik gazetesinde 22 Ağustos 1963 tarihinde “Koku” adlı başlıkta Çaltı’ya göndermede bulunulan başlık ve yazıdır.

açıklanmıştır. John Strachey'den özetleme yapılarak açıklanan “sosyalizmde mülkiyet kavramı”nda halkın mülkiyetine el koymak gibi bir şey olmadığı, aksine elinde mevcut mülkiyetinin on katı bir mülkiyetin olduğu anlatılarak; sosyalizm, mülkiyet araçlarının mutlu bir azınlığın elinden alınması olarak belirtilmiştir. Üretim araçlarının gelir getirici ancak tüketim araçlarının gelir getirici olmadığı söylenmiştir. Emek kavramı ise, kapitalizmin insanı yıpratmış ancak sosyalizmin kişinin yaşamını düzenlediği ve emeğinin karşılığını verdiği ifade edilmiştir.³¹³ Sosyalizm ve emperyalizm ilişkisi ise, kapitalizmden kaynaklı olarak sömürgeciliğin yani emperyalizmin ortaya çıktığı aktarılarak sosyalizmde böyle bir şey olmadığı vurgulanmıştır. Aksine sosyalizmin emperyalizme karşı olduğu ve temelinde hümanizma ve derin bir kardeşlik duygusu olduğuna yer verilmiştir.³¹⁴ Birbirini takip eden bu yazılar ile sosyalizm düşüncesi hakkında okurlarına bir yandan bilgiler verilirken bir yandan da kapitalizm ve emperyalizmle karşılaştırılmasının yapıldığı görülmüştür.

Çaltı'nın 31 Ekim 1966 tarihli “Sosyalist Değiliz Diyen Solcular” adlı yukarıda da bahsettiğimiz haberinde, Türkiye'deki solcuların sosyalist olarak itham edilmekten kaçındıkları belirtilmiştir. Kendilerini ortanın solu, ortanın sağ, merkez sol, aşırı sol olarak nitelendirenlerin bir numaralı sosyalizm düşmanı oldukları şeklinde cümlelere yer verilmiştir. Bunun dışında Türkiye'de toplumcuğun hangi temel ilkelerle gerçekleştirileceğinden bahsedilmiştir: Amerikan emperyalizminin kökünün kazınacağı, NATO'dan ve CENTO'dan çıkılacağı ve dış ticaretin devletleştirileceği bunlardan bir kaçıdır.

Sosyalizm hakkında verilen bilgilendirici yazıların yanında iyi bir sosyalistin nasıl olması gerektiği de Çaltı'nın yer verdiği bir başka başlık olmuştur. Politik, ekonomik ya da ideolojik olarak halkın dışında ve uzağında bulunduğu belirtilerek bu yabancılaştırmanın sebeplerini aramak ve engelleri kaldırmanın sosyalistlerin en önemli görevi olduğu ifade edilmiştir. Ona göre iyi bir sosyalistin yapması gereken, sosyalist teorinin ışığında kalabalık halk kümelerinin uyarılıp, bilinçli bir şekilde sosyal mücadelenin içine katılmasıdır.³¹⁵

Sosyalizme dair yazılardan şunu anlıyoruz ki, Çaltı yayın hayatının başlarında bu konuda daha ılımlı hareket ederek, sosyalizme dair suya sabuna dokunmadan

³¹³ Çaltı, “Sosyalizm”, 30 Eylül 1963, s. 1.

³¹⁴ Çaltı, “Sosyalizm”, 7 Ekim 1963, s. 2-4.

³¹⁵ Hamdi Konur, “İyi Sosyalist Olmak Ne Demektir”, Çaltı, 7 Kasım 1966, s. 3.

bilgiler verme gayreti içinde olmuştur. Ancak Çaltı'nın kapanmasına yakın çıkardığı sayılarda ise sosyalizmin; toplumculukla aynı şey olduğu dile getirilmiş, daha da ileri gidilerek iyi bir sosyalistin nasıl olmasına dair bilgiler verilmiştir. Bu da ılımlı bakış açısının zaman içinde değişerek daha net hale geldiğini bizlere göstermektedir.

6. ÇALTI'NIN EĞİTİM, SANAT VE EDEBİYATA DAİR YAZILARI

6.1. Eğitimin Genel Sıkıntıları

Toplumdaki birçok sıkıntıyı sütunlarına taşıma çabasında olan Çaltı, eğitim konusunda da duyarlı davranarak konu ile alakalı aksaklıklara sayılarında yer vermiştir. Verdiği öneme binaen sayfalarında eğitim köşesi açmıştır.

Çaltı'nın 8 Temmuz 1963 tarihli sayısında eğitimde planlı kalkınmadan bahsedilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatının³¹⁶ eğitim ve öğretime öncelik vereceği belirtilerek, bu eğitim planının Atatürk'ün belirttiği “sosyal hayatın ihtiyacına ve çağın gereklerine uygun olmalı” ilkesi ile uyum içinde olması gereği öne çıkarılmıştır. Düşünülen planlı çalışmanın başarıya ulaşması için büyük bir çaba gösterilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur. 1963-1964 arasında 25 bin ilkokul, 8 bin 640 ortaokul, 5 bin 725 lise, bin 845 meslek lisesi, iki bin 50 lise düzeyindeki teknik okul öğretmenine ihtiyaç duyulduğu dile getirilerek kalkınmanın ancak kalınmayı benimseyen uzman ve aydınlar ile başarıya ulaşacağını altı çizilmiştir.³¹⁷

Gazete, o dönem ortaöğretimin paralı şekilde sürdürülmesine dair yürütülen çalışmaları da eleştirmiştir. İktidar ve muhalefetin bu çabası ile artık üniversitelerde varlıklı ailelerin çocuklarının eğitim göreceğine dikkat çekilerek onların çocuklarına üniversitelerde yer açılacak denmiştir. Anayasanın 50. maddesinde “Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlamanın devletin başta gelen ödevlerindendir” cümlesi hatırlatılmıştır. Anayasayı yok sayanlar yüzünden geleceğin umutsuzluk vadettiği aktararak³¹⁸ sosyal devlet ve eğitimde fırsat eşitliği vurgulanmıştır.

Eğitimin paralı olmasına bir de üniversiteler üzerinden dikkat çekilerek özel fakülte ve yüksekokulların varlığı İstanbul Şişli’de yer alan bir özel eczacılık fakültesi üzerinden eleştirilmiştir. Zengin çocuklarının kolayca bu fakültelere gidebildikleri ancak Anadolu’nun gençlerinin devlet üniversitelerini kazansalar dahi parasızlıktan eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. Özel sektörün en azından fakültelerin kuruluşuna müdahale etmemesi gerektiği belirtilerek Anayasa’nın

³¹⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, 30 Eylül 1960 tarihinde kurulmuştur. Görevi; ekonomik, sosyal ve kültürel politikaların, hedeflerin belirlenmesinde ve ekonomiye dair politikayı ilgilendiren faaliyetlerin koordinasyonunda hükümete yardımcı olmak ve danışmanlık yapmaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kübra Kurdoğlu, *Devlet Planlama Teşkilatı Örgüt Yapısı ve İşlevleri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2015, s. 47-53.

³¹⁷ Yılmaz Elmas, “Kalkınma Planı ve Eğitim”, *Çaltı*, 8 Temmuz 1963, s. 4.

³¹⁸ Oğuz Koyutürk, “Paralı Eğitim”, *Çaltı*, 29 Temmuz 1963, s. 1-4

120. maddesinde “Üniversiteler ancak devlet eliyle ve bir yasa ile kurulur.” cümlesine yer verilmiş ve Anayasa’nın çiğnendiği hatırlatılmıştır.³¹⁹ Hem liselerin paralı olması hem de özel fakülte ve yüksekokulların varlığının Çaltı’yı bir hayli rahatsız ettiği görülmektedir. Bu rahatsızlığın nedeni Çaltı’nın sosyalizme meyilli bir yapıda olmasından kaynaklı oluşu aşıkardır.

Eğitim konusundaki yazılarını sürdüren gazete, Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü özelinden yola çıkarak Milli Eğitim içindeki sıkıntıları gündeme taşımıştır. Bu bağlamda kurumun müdürü, müdür yardımcısı ve memuruna dek hepsinin işlerden bihaber olduklarından şikâyet edilmiştir. Milli Eğitim’in yapısında en küçük memuruna kadar silinip süpürülmesi, yeni bir düzen ve yeni bir kadrolaşmaya gidilmesi gerektiği belirtilmiştir. İşte o zaman örümcek bağlayan, çalışmayan eğitim mekanizmasının tekrar işer hale geleceği söylenmiştir.³²⁰

28 Ekim 1963 tarihli sayısında; Yeditepe dergisinin eylül sayısında “Yurt Dışında Çağdaş Türk Edebiyatı Üzerine Neler Yazılıyor?” adlı başlıklı yazı aracılığıyla Türkiye’deki öğretmen sayısının azlığına batının gözüyle bakılıp konu okurlara aktarılmıştır. Türkiye’de kırk bin köy var iken bu köylerde sadece yirmi yedi bin öğretmenin olması eleştirilmiştir. Öğretmensiz köylerde -bu sayılara karşı- çoğunluğunun ilkokul mezunu dahi olmadığı altmış bin imamın görev yaptığı ve bazı köylerde çift imamın olduğundan bahsedilmiştir.³²¹ Bu yazıyla Çaltı, Türkiye’deki eğitim sisteminin eksik yanlarını batının gözüyle de okurlarına aktarmıştır.

Eleştirilerine devam eden gazete, bir başka sayısında karma eğitime yer vererek, bir okul müdürünün bunu uygulamamasını eleştirmiştir. Gazeteye göre, 29 Ekim törenlerinde bu müdür kız ve erkek öğrencileri ayrı yerlere sıralamıştır. Okul müdürünün “Böyle davranmak velilerin daha çok hoşlarına gider.” söylemi Çaltı tarafından gericilik olarak görülmüştür. Haberin sonunda Atatürk’e “Ölümsüzlüğünü yaşatabilmek için neler ile uğraşıyoruz?”³²² diye gönderimde bulunularak Atatürk ilkeleri ve inkılapları ile bu yapılan davranışların bağdaşmadığına dikkat çekilmiştir.

Eğitim konusunda ders kitapları ile alakalı sıkıntılar da Çaltı’nın sayılarında yer bulmuştur. Ders kitaplarının acı ama gerçekleri söyler bir nitelikte hazırlanması,

³¹⁹ Oğuz Koyutürk, “Çiftlik”, *Çaltı*, 3 Şubat 1964, s. 3.

³²⁰ Behzat Ay, “Paslanmış Bir Çark”, *Çaltı*, 9 Eylül 1963, s. 1.

³²¹ Yılmaz Ülkücü, “Batıda Türkiye”, *Çaltı*, 28 Ekim 1963, s. 4.

³²² Vehbi Polat, “Çıbanın Başı”, *Çaltı*, 18 Kasım 1963, s. 2-3.

geleceğe hazırlık yapması gerektiği tavsiye edilmiştir. Tarih kitaplarında anlatılan konuların arka planlarına değinilemediği ve öğrencinin bunu sorgulamasına fırsat verilmediği söylenmiştir. Coğrafya kitaplarında ise ovaların varlığından bahsedilirken, buraları kim eker kim biçer diye bilgi verilmeden anlatılmasının çocukların o bölge hakkındaki gerçekleri bilmemesine yol açtığı ifade edilmiştir. Ders kitaplarının vatanın gerçeklerine değinmediği, kitaplarda anlatılan Anadolu'nun gerçek Anadolu olmadığı vurgusu yapılmıştır. Devrik talancı devrin baskısıyla yazılmış olan kitapların, toplumdan çok kendini düşünen insanlar yetiştirdiğine değinilerek³²³ Demokrat Parti iktidarına gönderme yapılmıştır.

7 Aralık 1964 tarihli sayıda eğitime dair farklı bir eleştiride bulunulmuştur. Eğitim hayatını tamamlayan okumuşların diplomasını aldıktan sonra memleketin sorunlarına, kitaba, dergiye sırt çevirdiklerinden bahsedilmiştir. Bu kişilerin her alakasız soruna kafa yorduğu ama memleketin var olan sıkıntılarına göz yumup ilgilenmedikleri eleştirilmiştir. Yine bu yazı içerisinde okullardaki idarecilerin kendi sorunları yüzünden okulların sıkıntılarını görmezden geldikleri, birbirleri arasında idarecilik kavgasında bulundukları ve ders kitaplarında anlatılanlar ile gerçekte var olanın farklı olduğu anlatılmıştır.³²⁴ Sorunların böylece bir bütünün parçası olduğu vurgusu yapılmıştır.

İlkokullardaki bazı eksiklik ve sorunlara Çaltı tarafından ayrı bir değerlendirme yapılmıştır. İlkokullar ile alakalı ilk yazısı müzik dersinin eksikliği ile alakalı olmuştur. Eğitim köşesinde yer alan yazıda, kent okullarındaki çocukların bir nevi müzik konusunda daha şanslı olduğu ancak köylerdeki çocukların bu konuda şanssız olduğu ifade edilerek, müzik dersinin köy okullarında öğretmenlerin kişisel istek ve arzusuna bırakıldığına dikkat çekilmiştir. Müzik konusunda kendisini yeterli gören öğretmenin çocukları bu konuda yetiştirme gayreti içinde olduğu ancak kendisini müzik konusunda yetersiz gören öğretmenlerin ise müzik eğitimini başıboş bıraktığından bahsedilmiştir. Müzik çalışmalarını yürütmek için öğretmenlerin yetenekli olmasının gerekmediği ve köy öğretmenlerinin köylerde kullanılan birtakım enstrüman ve radyoda çalan müzikleri öğrencilerine dinletmek suretiyle de müzik eğitimi

³²³ Gülümser Koç, "Ders Kitapları", *Çaltı*, 17 Şubat 1964, s. 2-4.

³²⁴ Behzat Ay, "Bizdeki Eğitim Denen Nane", *Çaltı*, 7 Aralık 1964, s. 1.

verilebileceği belirtilmiştir. İlkokullardaki müzik dersleri ile alakalı Milli Eğitim Bakanlığının konuya el atacağı temennisinde bulunulmuştur.³²⁵

Müzikle beraber beden eğitimi derslerinin de haftalık ders çizelgesinde yer almayarak ders dışı çalışmalar olarak görülmesi eleştirilmiştir. Beden eğitimi derslerinin çocuklar için çok büyük önem arz ettiği belirtilerek köy çocuklarının konumları itibari ile daha hareketli olma şansına sahip olduğu, ancak şehirdeki çocukların hareket alanlarının darlığına³²⁶ vurgu yapılarak bu derslerin çizelgede yer alması istenmiştir.

İlkokul öğrencilerine, camii ve mescitlerde görev yapan imamların izinsiz şekilde medrese eğitimi vermesi Çaltı'nın eleştirdiği bir başka hadise olmuştur. Atatürk'ün kapattığı medreselerin yasak olmasına rağmen göz göre göre açılıp yetkililerin buna ses çıkarmamasından şikayetçi olunmuştur. İlkokula yeni başlayan öğrencilerin öncesinde bu medreselerde eski yazı ile Kur'an'ı hatim ettiklerinden yeni alfabeyi okumakta zorlandığı belirtilmiştir. Sağdan yazmaya meyilli bir şekilde yazı yazmaya uğraşmaları dile getirilerek çocukların fişleri okumakta yaşadığı zorluklar vurgulanmıştır. Zeki öğrencilerin dahi bu yüzden durağanlaştığı ve bu durumun onların yüksek eğitimini olumsuz etkileyeceği ifade edilmiş ve bu şekilde bir eğitimle nasıl devrimci, aydın olacaklar, haklarını nasıl arayacaklar soruları ile okuyucu düşünmeye sevk edilmiştir. 1960 Darbesi ile duran bu yapılanmaların 1961 seçimleri ile yeniden hızlandığı aktararak,³²⁷ hem ilkokul çağındaki çocuklar için dini eğitimin normal eğitimlerini sekteye uğrattığı söylenmiş, hem de 1961 sonrası yeni seçilen hükümetlere göndermede bulunulmuştur.

6.2. Köy Enstitüleri ve Öğretmen Okulları

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim konusundaki en büyük atılımlarından bir tanesi Köy Enstitüleri olmuştur. Dünyanın savaş içinde olduğu bir dönemde 1940 yılında eğitim alanında büyük bir atılım gerçekleştirerek Köy Enstitüleri kurulmuştur. Kurulmasına dair kanun teklifi öncelikle 1940'ın mart ayında TBMM Komisyonuna tasarı olarak gelmiştir. Daha sonra TBMM Genel Kurulunda tartışmaya açılan tasarı tek bir oturum ile 17 Nisan 1940 tarihinde 278 oy ve oy birliği ile kabul edilmiştir.

³²⁵ Yılmaz Elmas, "İlkokullarda Müzik", *Çaltı*, 6 Mayıs 1963, s. 3.

³²⁶ Yılmaz Elmas, "Köy İlkokullarında Müzik-Beden Eğitimi Çalışmaları", *Çaltı*, 3 Haziran 1963, s. 3-4.

³²⁷ Çetin Dağlı, "Sıra Sıra Medreseler", *Çaltı*, 3 Şubat 1964, s. 2.

Kabul edilen kanuna göre 1940-1943 yılları arasında 14 tane Köy Enstitüsü kurulması öngörülmüştür.³²⁸

Bu okulların amacı bizzat 13 Temmuz 1964 tarihli sayıda “Neden Köy Enstitüleri?” adlı kitaptan alıntı yapılarak Çaltı okurları ile paylaşılmıştır. Bu okulların kurulma amacının “hayatının sonuna kadar köylere eğitim yoluyla canlandıracak ve köyde öğretimi yüzde yüz gerçekleştirecek öğretmen ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştiren kaynaklar olarak düşünüldüğü” belirtilmiştir.³²⁹ Yani Çaltı’nın da okullarına paylaştığı üzere Köy Enstitülerinin kurulma gerekçesi hem köyün sorunlarını bilecek öğretmen yetiştirmek hem de köyle alakadar olacak farklı meslek gruplarını yetiştirmektir.

CHP iktidarında kurulan Köy Enstitülerine karşı ilk tartışma yine CHP iktidarı döneminde başlatılmıştır. 1946 yılı sonunda gerçekleşen 1947 yılı bütçe görüşmeleri sırasında TBMM’de Köy Enstitülerinin varlığı tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmanın akabinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tüm Köy Enstitülerine soruşturma açılarak, yönetici ve öğretmenler gönderilen müfettişler tarafından soruşturulmuştur. Bunun neticesinde enstitülerde görevden almalar gerçekleşmiştir. Yüksek Köy Enstitülerinin içleri boşaltılmaya başlanarak, birinci ve ikinci sınıf öğrencileri farklı yüksekokullara gönderilmiştir. Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlere solculuk tahkikatları yapılmıştır. Köy Enstitülerine alınan öğrenci sayısı düşürülmüş ve yeni köy okulları yapımı durdurulduktan sonra 1948 yılında İş Eğitimi dersleri kaldırılmış ve köy kent programları aynı hâle getirilmiştir.³³⁰

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra Köy Enstitülerini tamamen kapatma girişiminde bulunmuştur. Öncelikle enstitülerde okuyan kız öğrenciler kurulan Kız Köy Enstitülerine nakledilmiş, böylelikle karma eğitim bitirilmiştir. Enstitülere alınacak öğrenci sayılarında da kısıtlamalara gidilmiştir. Zamanla enstitüler içinde sağlık kolunun da kapatılmasıyla enstitüler tamamen Öğretmen Okulu durumuna getirilmiştir. 1953 yılında Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri tarafından Köy Enstitüsü adı kaldırılmış ve bu okulların adları Köy Öğretmen Okulu olmuştur.³³¹

³²⁸ Fay Kirby, *Türkiyede Köy Enstitüleri*, haz. Engin Tonguç, Güldiken Yayınları, Ankara 2000, s. 213-4-5.

³²⁹ Şerif Tekben, “Köy Enstitüleri”, *Çaltı*, 13 Temmuz 1964, s. 3.

³³⁰ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 548-558.

³³¹ Kirby, *Türkiyede Köy Enstitüleri*, 400-1-2.

Resmen kapatılmasının üzerinden on yıllık bir süre geçmesine rağmen Çaltı, Köy Enstitüleri üzerine birçok haber ve köşe yazısına yer vermiştir. Gazete yayın hayatının henüz ikinci sayısında Köy Enstitüleri ile alakalı yazılara sütunlarında yer vermeye başlamış ve bu eğitim konusundaki ilk yazı olmuştur. Köy Enstitülerine dair ilk yazıya kuruluş tarihi olan 17 Nisan münasebeti ile “Açı” isimli köşede yer verilmiştir. Bu yazıda hem genel bir değerlendirme yapılmış hem de Köy Enstitülerinden mezun olan edebiyatçıların eserleri belirtilmiştir.

17 Nisan Köy Enstitülerinin kuruluş günüdür. Eğitimde halka inmenin güçlü bir yoluymuş enstitüler. Bir bahtsızlık fırtınası, bu iyi niyetlerle kurulmuş olan kurumun üstünde esmiş; enstitüler kapatılmıştı.

Enstitülerin bu memlekete olan, memleket eğitimine olan hizmetleri su götürmez bir gerçektir. Enstitüler ayrıca Türk edebiyatına da birçok değerler armağan etmiştir. Şu yazımdan yararlanarak ve enstitülerin kuruluşlarının yıl dönümü arifesinde bu konuya eğilmek istedim.

Enstitülerden yetişen yazarları, verdikleri yapıtlar ve önem sırasıyla, tanıtmaya çalışacağım:

Fakir Baykurt: Yılanların Öcü, Irazcanın Dirliği, Onuncu Köy (Roman), Çilli, Karınağrısı, Efendilik Savaşı (Öykü).

Mahmut Makal: Bizim Köy, Hayâl ve Gerçek, Kuru Seveda, 17 Nisan (Köy Notları)

Başaran: Çırağımı Yitirdiğim Tarla (Köy yazıları), Nisan Haritası, Koca Kent (Şiirler), Aç Harmanı (Hikâye).

Talip Apaydın: Susuzluk (Şiirler), Bozkır, Köy Notları, Sarı Traktör, Emmioğlu, yoz Duvarlar (Vatan’da tefrika edildi-Romanlar).

Behzat Ay: Köyden Geliyorum, Başkanın Ankara Dönüşü (Köy Notları), Dor Ali-Roman (Öncü’de tefrika edildi).

Selâhattin Şimşek: Hakkâri Dedikleri (Köy Notları), Köycü Oktay (Çocuk Kitabı).

Hayrettin Uysal: Yollar Çamur (Köy Yazısı).

M. Şükrü Koç: Gazetelerde yazmaktadır. Milletvekili ve Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Başkanıdır.

Dursun Akçam: Gazetelerde Yazmaktadır.

Mahmut Yağmur: Dertler Pazarı.

Bunların tümü memleket gerçeklerine ışık tutmuş, onların gün ışığına çıkmasını ve açık açık tartışılmasını sağlamış, köy edebiyatının öncülüğünü yapmış gerçekçi ve aydın yurt çocuklarıdır. Ve bunlar, çok iyi niyetlerle kurulmuş, fakat o bahtsızlık fırtınasına uğrayarak gerekiyorsa ıslah edilmesi yerine sistemi tamamen değiştirilerek köycülük ilkesinden uzaklaştırılmış, isimleri değiştirilmiş. Köy Enstitülerinde yetişmiş aydın kişilerden bilinen bazılarıdır.³³²

Kuruluş yıl dönümü nedeniyle yayınlanan bu yazıda Çaltı Köy Enstitülerinin değerini vurgulamıştır. Özellikle oralarda yetişen bazı yazarlara ve eserlerine yer vermesi, kurumların aydın kişi yetiştirmedeki başarısını ön plana çıkarmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

Çaltı'nın 1 Temmuz 1963 tarihli sayısındaki "Toplum İçin" isimli köşede Köy Enstitülerinin yıl dönümü olan 17 Nisan'ın bayram olarak kutlanması gerektiğine ve kapatılmasının nedenlerine değinilmiştir. Yazıda bir eğitim bayramının olduğu ancak onca milli ve dini bayramın kutlandığı Türkiye'de 17 Nisan tarihli bu bayramın kutlanmamasına "doğum gününü kutlamayan kişiler" diyerek şikâyetle bulunmuştur. En azından altı yıllık öğretmen okullarında bugünün kutlanması gerektiği belirtilmiştir. Yazıda, İsmet İnönü'nün muhalefette iken Köy Enstitülerinin yeniden açılması konusunda duyarlı davrandığı ancak Başbakan olmasına rağmen bu konuya dair bir girişimi olmadığı aktarılmıştır. Gazeteye göre enstitülerin kapatılma gerekçesi, halkın aydınlanmasından, uyanmasından korkuluyor olmasıdır. Çünkü halk uyanınca kolay kolay kandırılmayacak ve kazanılan paraları birkaç kişi yiyemeyecekti. Kişilerin insan gibi yaşama taleplerinin yobazların işine gelmediğinden bu okulların kapatıldığı ileri sürülmüştür.³³³

Bu okullardan mezun olan öğretmenlerin, toplumu ve bulunduğu köyü ne denli bilinçlendirme gayreti içinde olduklarına Çaltı'nın 9 Eylül 1963 tarihli sayısında yer verilmiştir. Bir öğretmen ve arkadaşının arasında geçen sohbette, Köy Enstitülerine karşı ön yargılı davranan arkadaşına öğretmen tarafından enstitüler hakkında bilgi verilmiş ve Köy Enstitüleri sayesinde on yedi bin köy çocuğunun aydınlığa kavuştuğu ifade edilmiştir. Bunun yanında ikilinin daha sonra Orta Anadolu'nun bir köyünde Köy Enstitülü bir köy öğretmeni olan Ali Rıza Koç ile yaptıkları sohbet ve izlenimler aktarılmıştır. Ali Rıza Koç'un, köyünde örnek tavukçuluk ve arıcılık yaptığı, ayrıca

³³² Ali Nebat, "Bir gün ve getirdikleri", *Çaltı*, 15 Nisan 1963, s. 3-4.

³³³ Yılmaz Ülkücü, "Kutlanılamayan Gün 17 Nisan", *Çaltı*, 1 Temmuz 1963, s. 2.

köylülerin sebze meyve olmaz dediği yerlerde bunları yetiştirmesi gözlenmiş ve enstitü mezunlarının neler yapabildiği belirtilmiştir. Köy Enstitüleri kapatılmasaydı tüm köylerin öğretmen davasının halledilmiş olacağı ve köylülerin Orta Çağ düzeninden kurtarılacakları³³⁴ yine bu yazı içinde okuyucuya iletilmiştir.

Çaltı tarafından üçüncü ölüm yıldönümü dolayısıyla Hasan Ali Yücel'e³³⁵ ayrı bir başlık açılmıştır. Devlet Konser Salonunda 26 Şubat 1964 tarihinde düzenlenen anma törenine katılan dönemin Milli Eğitim Bakanının konuşmasına yer verilmiştir. Aktarılan konuşmada, Yücel'den sadece bir bakan değil, derin kültürü, sanatkâr mizacı ile seviyeli bir düşünce ve sanat adamı olarak bahsedilmiştir. Onun istediklerini bakanlığı döneminde gerçekleştirebildiği belirtilerek, ilk, orta, teknik, yükseköğretim, kültür ve güzel sanatlar alanlarındaki faaliyetlerinin değerli hizmetler olduğu söylenmiştir. Onun bu mücadelesi sırasında haksız ve insafsız hücumlara maruz kaldığı ifade edilerek³³⁶ ona sahip çıkılmıştır. Böylece Hasan Ali Yücel'den yıllar sonra Millî Eğitim Bakanlığı yapan halefinin ondan övgüyle bahsetmesinin Çaltı okurlarına yansıtıldığı görülmüştür.

20 Nisan 1964 tarihinde Köy Enstitülerinin hem önemine değinilmiş hem de enstitülerden sonra kurulmuş olan, ortaokuldan sonra üç yıl süre ile okunan Öğretmen Okulları mezunları eleştirilmiştir. Bu okullardan mezun olan öğretmenlerin; köylere öğretmen olarak gitmek istemedikleri belirtilmiş, Köy Enstitülerinin sadece öğretmen değil, halk adamı ve önder yetiştirdiği dile getirilerek bu iki okul karşılaştırılmıştır. Enstitü öğrencilerinin köyden kaçmasını, halkla iç içe olsun, köyü uygarlaştırsın, köyü yaşanır duruma getirsin diye köye bağlandıkları aktarılmıştır. Onlara toprak, araç, sanat ve en önemlisi yetki verildiği söylenerek, bu sayede aydın kişilerin toprağa bastığı ifade edilmiştir. Enstitü mezunlarının kimilerinin belirttiği gibi ayrılık yaratmadığını aksine onların ayrılıkları giderdikleri ve köylüyü sırtından geçinen, güdülen bir sürü olmaktan kurtardığının altı çizilmiştir.³³⁷

³³⁴ İsmail Hakkı Kaytanlı, "Gerçekler Karşısında", *Çaltı*, 9 Eylül 1963, s. 2.

³³⁵ Eski Milli Eğitim Bakanı'na ayrı bir başlık açılmasının nedeni bahsi geçen Hasan Âli Yücel'in Köy Enstitülerinin kurucusu olan Bakan olmasıdır. Yücel, 17 Aralık 1897 İstanbul doğumludur. Milli Eğitim Bakanlığı döneminde eğitim, kültür ve sanat alanında bir çok atılım gerçekleşmiştir. Köy Enstitüleri de onun bakanlığı sırasında açılmıştır. Kendisi Türkiye Cumhuriyeti'nin en tanınmış Milli Eğitim Bakanlarının başında gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Bulut, "Hasan Âli Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 6, S. 12 (2008), s. 665-669.

³³⁶ *Çaltı*, "Yücel İçin", 9 Mart 1964, s. 3.

³³⁷ Zeki Sarıhan, "Çok Gördüler", *Çaltı*, 20 Nisan 1964, s. 3.

Enstitülere dair yazılarına devam eden gazete, kuruluş günü olan 17 Nisan'ın ülke genelinde kutlandığına dair bir açıklama yapmıştır. Açıklamada:

Yurdun dört yanında olduğu gibi, İvrindi Öğretmenler Derneği, Köy Enstitülerinin kuruluş günü olan 17 Nisan'ın 24. yıldönümünde bir toplantı tertipleyerek bugünü anmışlardır.

Kalabalık bir aydın kitlesinin katıldığı toplantıda, Köy Enstitülerinin anlam ve önemi belirtilmiş, Türk köylerini çağdaş uygarlık düzeyine çıkaracak olan bu kurumların tekrar canlandırılması, Köy Enstitü sorununun bir yurt sorunu olduğu, kimsenin bu akımı engelleyemeyeceği üzerinde durulmuştur.³³⁸

Bu okulların kuruluş gününe devamlı değinen gazetede, 19 Nisan 1965 tarihinde Köy Enstitüsü ve köy ilişkisine dair bir yazı yazılmıştır. Köy Enstitülerinin kapandıktan sonra eğitimde duraklama değil, gerileme olduğu belirtilmiştir. Köy Enstitülerinin, köylünün eğitiminde başarılı olduğunun kısa deney sayesinde anlaşıldığı ifade edilmiştir. Bu okullar sayesinde köy çocuklarının köylerinden kopmadıkları, işleyen kafalı insanlar haline geldikleri aktarılmıştır. Köy Enstitülerini istemeyenlerin dertlerinin, ağanın karşısına dikilecek ve köyün düzenini köyün yararına değiştirecek öğretmenler olduğundan bahsedilmiştir. Köy Enstitülerinin varsa kusurlarının düzeltilerek er ya da geç muhakkak açılacağı vurgulanmıştır.³³⁹

Kuruluş gününe ve enstitülerin önemine değinilmesinin dışında bu okulların kurucusu olarak kabul edilen Hakkı Tonguç'un³⁴⁰, eğitim konusunda yaptıkları gazete tarafından yer verilen bir başka başlık olmuştur. Ondan “Bahçıvan” diye bahsedilen yazıda, 1940'dan sonra yurt kırlarında ağaçların büyüdüğü, çiçeklerin açtığı, tarlaların yeşerdiği aktararak bu bahçelerin baş bahçıvanının Hakkı Tonguç olduğu ifade edilmiştir. Ondan, yurt köylerine uygarlığın ilk elini uzatan ve oralara insanca yaşamının tohumunu atan kişi olarak bahsedilmiştir. Onun dağ başlarında ve dere

³³⁸ Çaltı, “17 Nisan Günü Anıldı”, 4 Mayıs 1964, s. 2.

³³⁹ İzzet Şenkaya, “Yıl Dönümünde Köy Enstitüleri”, Çaltı, 19 Nisan 1965, s. 2.

³⁴⁰ Bahsi geçen İsmail Hakkı Tonguç, 1893 Silistre’de doğmuştur. 1914 yılında öğrenimini sürdürmek maksadı ile İstanbul’a gelmiştir. 1916 yılında Kastamonu Muallim Mektebindeki kaydını İstanbul Muallim Mektebine almıştır. 1918 yılında okulu bitince üst öğrenim için Almanya’ya gönderilmiştir. 1934-35 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsünde vekil olarak müdürlük yaptıktan sonra 1935 yılında Köy Enstitülerinin kurulmasına yarayacak olan İlköğretim Genel Müdürlüğüne vekaleten getirilmiştir. 1936 yılında dönemin Kültür Bakanına Köy Enstitüleri fikri ile oluşturacak bir rapor sunmuştur. 1938 yılında görevine asaleten atanmıştır. Görevden alındığı 1946 yılına kadar Köy Enstitüleri için olağanüstü bir çaba harcamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ümran Keskin, “İsmail Hakkı Tonguç’un Liderliği Üzerine Bir Analiz”, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, C. 3, Özel S. 1 (2020), s. 30-31.

kenarlarında kalmış köylü çocuklarını Köy Enstitülerinde eğitime aldığı; ırgat, ortakçı olan ve ağaların kapılarında kul; şeyhlerin, dedelerin peşinde mürit olan köylülerin Tonguç'un Enstitüleri sayesinde eğitildiği ve böylece bu bahçıvanın bahçesinde çiçeklerin açtığı yani eğitilmiş insanların yetiştiği belirtilmiştir. Bu çalışmanın 8-10 yıl içinde olduğu ve suyunu kesip kurutmasalardı bu bahçenin daha da genişleyip, yurdun okumuş insan bahçesi haline gelebileceğine yer verilerek³⁴¹ Tonguç'un Köy Enstitüleri üzerinden köyü nasıl işler hale getirdiği ve eğitilmiş kişiler yetiştirdiği Çaltı okurlarına iletilmiştir.

Bahsettiğimiz yazılar sayesinde Çaltı'nın Köy Enstitülerine yüklediği değer görülmüş ve Çaltı için Köy Enstitülerinin, özlemi duyulan kurumlar olduğu yazılar sayesinde anlaşılmıştır. Bahsedilen yazıların haricinde ara ara yine bu konuyla alakalı yazı ve haberlere Çaltı sütunlarında yer verilmiştir.

Köy Enstitülerinden sonra onun yerini alan Öğretmen Okullarından da Çaltı'nın sayılarında sıkça bahsedilmiştir. Çaltı'nın yayın hayatını sürdürdüğü dönemlerde Öğretmen Okulları halen etkin şekilde idi. Öğretmen Okullarına dair ilk haber Çaltı'nın 10 Haziran 1963 tarihli sayısında kendisine yer bulmuştur. Öğretmen okullarından beklenenin kara tahta başında standart dersini vermek ise bu yapıyor ancak onlardan beklenenin köyün ve köylünün toplumsal kalkınması, köyün sağlığının korunması ise bunu Öğretmen Okullarının yapamadığı ifade edilmiştir. Çaltı'ya göre Öğretmen Okullarında köy davası gibi bir dava yoktur ve köylülere kapıları kapatılmıştır. Oralarda okuyan öğrencilerin o okulların neden köylere yakın kurulduğundan dahi bihaber olduğuna dikkat çekilerek³⁴² bu okullara köy ve köylü üzerinden eleştiri de bulunulmuş, bir nevi Köy Enstitüsü üzerinden de karşılaştırması yapılmıştır. Çünkü yukarıda da bahsettiğimiz üzere Çaltı'ya göre bu görevi Köy Enstitüleri başarı ile yerine getirmekteydi.

Bu okullardaki öğrencilerin aykırı düşünceler içinde oldukları gerekçesi ile damgalanmaları Çaltı'nın 7 Ekim 1963 tarihli sayısında yer bulmuş ve dönemin Milli Eğitim Bakanına bu konu ile alakalı yazılan mektuba yer verilmiştir. Çaltı'daki "Toplum İçin" isimli köşede yer alan mektup aynen aktarılmıştır:

Sayın Bakanım,

³⁴¹ Talip Apaydın, "Bir Bahçıvan Hakkı Tonguç", *Çaltı*, 13 Temmuz 1964, s. 1-4.

³⁴² Zeki Sarıhan, "Öğretmen Okulları Köylüye Açılmalıdır", *Çaltı*, 10 Haziran 1963, s. 2

Dergi ve güncelerde birkaç yazı okudum. Hep aynı şeyleri söylüyorlardı. İsmail Gençtürk adında bir gencin acıklı öyküsü bu. Sizlerin okuduğunuzu sanıyorum. Bugüne değin yalanlanmasını bekledim ama yalanlanmadı. Bu genç Hasanoğlu Öğretmen Okulunda öğrenciyken Pazarören Öğretmen Okuluna sürülüyor. Orada da okuldan tamamen ayrılıyor. Bu işlerin nedeninin araştırdığımızda şunlarla karşılaşıyoruz.

İsmail Gençtürk Hasanoğlu Öğretmen Okulu öğrenci örgütü başkanıdır. Yılanların Öcü filmini okula getiriyor. Suçunun biri bu. Okulun duvar güncesinde bir şiiri yayınlanıyor. Konusu köyle kentin karşılaştırılması. İkinci suçu da bu. Bu öğrenci çok okuyor. Bu da üçüncü suçu. Ve suçlar bu şekilde sürüp gidiyor. İşte öğrencinin sürülme nedenleri bunlar.

Sürülmekle iş bitmiyor Sayın Bakanım. Çarklar dönmeğe devam ediyor. Pazarören Öğretmen Okulunun müdürü bu öğrenciye gelen dergi, günce ve mektupları vermiyor. Öğrenciyi yanına çekerek sorguya çekiyor.

_ Sen buraya neden geldin?

_ Okuyup köy öğretmeni olmaya geldim

_ Neden kent değil de köy öğretmeni?

Öğrenci dilinin döndüğü kadar köylerin geri olduğunu, önce köylerin kalkınması gerekeceğini söylüyorsa da müdür bey dinlemiyor ve öğrenciye şöyle diyor. Bu sözlerin söylendiği kişiden, bu toplum hiçbir şey bekleyemez.

Bu gibi daha nice olaylarla karşılaşıyoruz. Başka bir öğretmen okulunda da toplumcu bir yazarla tanışıp konuştukları için birkaç öğrenci sorguya çekiliyor. Bazı öğretmenler tarafından gizliden gizliye izleniyor. Neler okudukları araştırılıyor. Ve dahası bu öğrencileri damgalamaya çalışıyor.

Şimdilik bu kadar Sayın Bakanım. Gerekirse yine yazarım.

Selamla, saygılar.³⁴³

Aktarılan yazı ile alakalı olarak 28 Ekim 1963 tarihli sayıda Öğretmen Okullarında görev yapan müdürlerin değiştiğinden bahsedilmiştir. Öğretmen Okullarındaki müdürlerin kişilik yönünden makamlarının adamı olmadıkları aktararak, dertlerinin okuyanları kovmak ve ülkücü yetiştirmek isteyenleri harcamak olduğu belirtilmiştir. İlgili haberde, Kayseri Pazarören Öğretmen Okulundaki öğrenci ve okuma düşmanı müdürünün görevden alındığı, Kayseri ve Hasanoğlu Öğretmen Okullarındaki müdürlerin de rahatının kaçmaya başladığı ifade edilmiştir.

³⁴³ Yılmaz Ülkücü, “Eğitim Bakanlığına Açık Mektup”, *Çaltı*, 7 Ekim 1963, s. 3.

Çıkarcıların artık yok olduğu ve bir gün her yanın ülkücü öğretmenler ile dolacağı vurgulanarak eğitim örgütünde yeni başa geçen ve bu görevden almaları gerçekleştiren ilgililere teşekkür edilmiştir.³⁴⁴

Öğretmen Okullarındaki genel sıkıntılar da Çaltı'nın sayılarında yer almıştır. Okula alınan öğrenci adedinin çok az olduğu ifade edilerek okulların başındaki müdürlerin yetersiz olduğu vurgusu yapılmıştır. Öğretmen Okullarının Atatürkçü düşünceden çok uzak olduğu, okuyanın ve sorgulayanın damgalandığı kurumlar hâline geldiği belirtilmiştir. Bu okullardan erdemli gençlerin kovulduğu ancak her türlü ahlaksızlığı yapanların ise diploma aldığından bahsedilerek, Öğretmen Okullarının İmam Hatip Okullarını geçtiğine dikkat çekilmiştir. Kayseri Pazarören Öğretmen Okulunda oruç tutmayanın kınandığı ve dersliklerde namaz kılındığı belirtilerek “Meslek sevgisi ve Atatürk sevgisi olmayanlar öğretmen olacak.” denilerek serzenişte bulunulmuştur. Köy Enstitülerini karalayanların esas olarak Öğretmen Okullarını takip etmesi gerektiği söylenerek, Köy Enstitülerinden ne gerici ne de Atatürk düşmanı çıkmadığı kamuoyuna iletilmiştir.³⁴⁵

Milli Eğitim Bakanına dahi mektup yazmaktan geri durmayan Çaltı, “Toplum Aynası” isimli köşesinde, Öğretmen Okulları Genel Müdürüne ithafen bir yazı yazmıştır. Öğretmen Okullarındaki yöneticilerin şikâyet edildiği bu yazıda, müdürlerin bu yükü kaldıracak zihniyette olmadığı dile getirilmiştir. Bu okullardaki yöneticiler tarafından okulunu bitirecek kişilerin okuldan atıldıkları ve dövüldükleri belirtilmiştir. Çaltı'ya göre bu okullarda basına sansür koyulmuş, öğrenciler mezhep kavgalarına itilmiş ve kültürün gelişmesine engel olunmuştur. Genel Müdürden, bu okullardaki müdürleri görevden alıp, yerlerine bu yükü kaldıracabilecek açık fikirli kimselerin atanması istenmiştir.³⁴⁶ Bu yazı ve bakana gönderilen mektuba dair bir değerlendirmede bulunacak olursak; gazetede mektup hadisesi sonrasında bazı müdürlerin değiştiğine dair haber yapıldığı görülmüştür. Ancak bundan birkaç ay sonra Öğretmen Okulları Genel Müdürüne, müdürlerle ilgili şikâyet yazısı yazılması müdürlerin Çaltı'nın istediği gibi şekillenmediği ve yerlerinde kaldığının bir göstergesidir.

³⁴⁴ İsmail Gençtürk, “Mutlu Haber”, *Çaltı*, 28 Ekim 1963, s. 2.

³⁴⁵ İsmail Gençtürk, “Öğretmen Okullarının Durumu”, *Çaltı*, 30 Aralık 1963, s. 2-4.

³⁴⁶ İ. Hakkı Kaytanlı, “Öğretmen Okulları Genel Müdürü'ne”, *Çaltı*, 24 Şubat 1964, s. 1-4.

Öğretmen Okulları meselesi genel olarak Çaltı'nın eleştirilere yer vererek değindiği bir konu olmuştur. Onun Köy Enstitülerinin yerini alamayacağını sürekli olarak altı çizilmeye çalışılmıştır. Böylelikle enstitülere olan özlemini bu okullar üzerinden de okuyucularına duyurmuştur.

6.3. Öğretmenler

Sütunlarında eğitim ile ilgili konulara sıklıkla yer veren gazete, öğretmenlere ve onların sorunlarına da sayfalarında sıkça yer vermiştir. Öğretmenlerle alakalı ilk haber bir eleştiri yazısı olmuştur. Öğretmenlerin öğrencilerine bazı sanatsal dergileri komünist dergiler diyerek önermedikleri için çocukların sanattan bihaber olduğu belirtilerek, Samsun'daki sanatsal faaliyetlere ilgisizliğin nedeni öğretmenlerde aranmıştır. Gazeteye göre, öğrenciler sanat dergilerini okumak isteseler dahi öğretmenlerinin farklı dergilere yönlendirmeleri nedeniyle başka dergileri okumaktadır. Bundan dolayı öğretmenlere sanat yapıt ve dergilerini okumaları, okumazsalar da öğrencileri engellememeleri konusunda istekte bulunulmuştur.³⁴⁷

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonunun³⁴⁸ 1963 yılında 16'ncısı düzenlenen toplantısına Çaltı'da yer verilen bir konu olmuştur. Bu toplantıya dönemin Milli Eğitim Bakanını İbrahim Öktem ve İlk, Orta, Teknik Öğretim Genel Müdürlerinin de katıldığı belirtilmiştir. Artık öğretmenlerin susmadığı dile getirilerek zaten Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenlerin 1958 yılından itibaren seslerini çıkarttıklarından bahsedilmiştir. Çıkartılan seslerin akabinde sürülen ve bakanlık emrine alınanlar olsa da 27 Mayıs ile beraber öğretmenlerin içtenlikle ve cesaretle sorunları konuşmaya başladıkları ifade edilmiştir. Toplantıya katılan Milli Eğitim Bakanının ve açılış konuşmasını yapan Şükrü Koç'un eğitime dair konuşmalarından bir kısmı paylaşılmış, Çaltı tarafından bu sözler desteklenmiştir.³⁴⁹

³⁴⁷ Yılmaz Ülkücü, "Öğretmen ve Sanat", *Çaltı*, 8 Temmuz 1963, s. 2.

³⁴⁸ 1948 senesinde yerel anlamda birleşen sekiz bin öğretmen, Öğretmen Yardımlaşma Dernekleri Birliği altında toplanmıştır. Bu birliğin adı 1950 yılında Türkiye Öğretmen Dernekleri Mili Birliği, 1954 tarihinde ise Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) olmuştur. 1966 yılında bu federasyonun üye sayısı yetmiş iki bin kişi olmuştur. U. Ceren Ünlü, "Sınıfları Aşmak: Türkiye Öğretmenler Sendikası, "Halkı Uyandırmak" ve "Devrim İçin Eğitim" *Mülkiye Dergisi*, C. 47, S. 6 (2023), s. 1583.

³⁴⁹ Behzat Ay, "Öğretmen Temsilcileri Toplantısı", *Çaltı*, 22 Temmuz 1963, s. 1-4.

Öğretmen dernekleri ile alakalı haberlere yer vermeye devam eden gazete, Kızılcahamam Öğretmenler Derneğinin yayınladığı bildiriye sayfalarına taşımıştır. Bildiride:

1. Milli Eğitim Bakanı ilköğretim öğretmenlerinin haklarının korunmasında ve bütün haklı isteklerinin yerine getirilmesinde gayret göstereceğini sadece vadedmekle oyalama yoluna gitmektedir.

2. Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonunun danışma toplantısından anlaşıldığına göre federasyonun da davalarının gerçekleşmesinde gevşek davrandığı ve Milli Eğitim Bakanının olumsuz davranışına katıldıklarına kanaat getirilmiştir.

3. İlköğretim öğretmenleri her zaman olduğu gibi bugün de unutulmuştur. Öğretmen sayısının çokluğu ileri sürülerek mali portre gerekçesiyle bütün isteklerimiz reddedilmektedir.

4. Kızılcahamam Öğretmenler Derneği olarak, Milli Eğitim Bakanının ve Federasyonun bu gevşek tutumlarını protesto ediyoruz.³⁵⁰

Bildiriden de anlaşıldığı üzere hem ilgili federasyon hem de Milli Eğitim Bakanından şikâyet edildiği görülmektedir. Zaten dönemindeki eğitim sistemini sürekli eleştirme amacıyla olan gazetenin bu tip bildirilere yer vermesi şaşırtıcı bir durum olmamıştır.

14 Ekim 1963 tarihli sayıda ise öğretmenlerin özlük haklarının iyileştirilmesine dair haber yapılmıştır. Öğretmenlerin yararına olacak olan kanun tekliflerinin bütçeye külfet olur gerekçesi ile TBMM’de reddedilmesi eleştirilmiş ve öğretmenlerin çektiği sıkıntılara değinilmiştir. Öğretmenin 400 lira gibi az bir ücretle çalıştırıldığı ve ondan topluma örnek olmasını ve kültürlü olmasını bekledikleri dile getirilmiştir. Dağa, tepeye öğretmenin gittiği ancak hakkı yenenin en çok öğretmen olduğu, dağa kaldırılan, ırzına geçilen ve görevi başında şehit edilenin yine öğretmen olduğunun altı çizilmiştir. Fedakârlığında bir sınırı olduğu ve öğretmenlerin de bir varlık olduğu ifade edilen yazıda³⁵¹ bu hassasiyetle onlara sahip çıkmak için sayfalarında bu konuya değinmiştir.

³⁵⁰ Çaltı, “Kızılcahamam Öğretmenler Derneği Bildirisi”, 30 Eylül 1963, s. 4.

³⁵¹ İ. Hakkı Kaytanlı, “Olmaz” Olmaz Artık”, Çaltı, 14 Ekim 1963, s. 3.

Öğretmenlerin sıkıntılarını dile getirmeye devam eden Çaltı, bir köy öğretmenin atandığı okuldaki imkânsızlıklarını anlatan mektubunu okurlarıyla paylaşmıştır. Mektupta:

Yeni mezun öğretmenim. Yıllarca öğretmen yüzü görmemiş, okula hasret kalmış bir can vermek için atandım. Hiçbir okul malzemesi ve hatta okul binası da yok ki köyümde. İlkel yaşantılar altında ezilmiş köylerim. Aman! Yandık, tutuştuk cehaletin kara pençesinde! Bize öğretmen gönderin deyip dilekçe üstüne dilekçe vermişler. Dini mekteplerini okul yapmışlar.

Ne mutlu bana, beni isteyen insanlar arasındayım. Sekiz tane sıra yaptım, üzerinde oturuyor öğrencilerim. Yazı tahtamızın, yumurta akı ile baca kurumundan boyası. Bir bayrak, kendi başım bir Anayasa kitabı ve bir de fotoğraftan (Atatürk'ün) başka kupkuru okulum. Gecemi gündüzüme verdim. Çok şeyler yapmak için çabalıyorum. Fakir Anadolu'nun fakir köylüleri; maddi imkânım ne ki ülküme varmak için?

Yalan değil, süsleme değil bunlar. Gelin görün. Misafirim olun. Gerçeklerin taşması anlattıklarım.

On kuruşluk bir silgi, yirmi beş kuruşluk bir kitap, birer sarı altın değeri taşır bizim için. Damlalar göl olur, göller deniz. Buharlaşıp, tükenmez sellerle dolar deniz.

Güvenim sizzsiniz, aydın Çaltı okuru. Sel olun akın yardımımıza? Altmış aşkın öğrencim sizi bekler ayakta.³⁵²

Çaltı'ya yazılan mektup sayesinde hem bir öğretmenin içinde bulunduğu imkânsızları iyileştirmek için gösterdiği çaba hem de öğretmenin Çaltı okurlarından yardım talebi okuyucu kitlesine duyurulmuştur. Çaltı'nın Anadolu'nun bir köy okulundan gelen mektuba sütunlarında yer açması öğretmene ve eğitime verdiği değer ne denli yüksek olduğunu göstermektedir.

Bahsedilen maddi sıkıntıların yanında o dönem bakanlık kararı ile görevden uzaklaştırılan ya da yerleri değiştirilen öğretmenler de Çaltı'nın değindiği bir başka husus olmuştur. Bu öğretmenlerden bir tanesi Millî Eğitim Bakanlığının komisyon kararı ile “fikir ve davranışları itibariyle okul çevresinde faydalı bir öğretim üyesi olmaması ve öğrencileriyle temasının zararlı görülmesi” gerekçesi ile uzaklaştırılan Samsun Ondokuz Mayıs Lisesi Felsefe Öğretmeni Nâzım Bayata olmuştur. Komisyon

³⁵² Reşit Yılmaz, “Çaltının Aydın Okuru”, *Çaltı*, 2 Aralık 1963, s. 2-4.

kararının da eklendiği ilgili haberde, atılma sebebi sermaye sahiplerinin iktidara verdikleri talimat olarak gösterilmiştir. Nâzım Bayata'nın suçunun memleketini sevmek ve tarihin akışına göre insan yetiştirmek olduğu belirtilerek dönemin iktidarına sitem edilmiştir.³⁵³ Bununla beraber Kayseri Türkiye Öğretmen Dernekleri Federasyonu'nun bir no.lu kurultayında konuşma yapan Milli Eğitim Müfettişi Hidayet Dağtekin'in bakanlık emrine alındığı aktarılmıştır.³⁵⁴ Bu alınmanın olumlu ya da olumsuz bir karar mı olduğunu tam olarak haberdan anlayamamaktayız. Ancak önceki sayılardan görüldüğü kadarı ile bu kararın bir ceza maiyetinde alındığı anlaşılmaktadır.

Bir diğer yer değiştirme haberi ise Samsun 19 Mayıs Lisesi İngilizce öğretmenlerinden Hasan Kıyafet'in Adalet Partililerin baskısı ve Valiliğin kararı ile Samsun Namık Kemal Ortaokuluna sürüldüğüne dair olmuştur. Haberde Valiliğin gerekçesi ise Hasan Kıyafet'in Amerikan düşmanlığı yapması olarak belirtilmiştir.³⁵⁵

Öğretmenlere dair Çaltı'nın bakış açısını görmek için bu konuyla alakalı sayılarında çıkmış olan köşe yazıları ve haberlerin bir kısmı bu çalışmaya aktarılmıştır. Böylelikle hem Çaltı'nın bu konudaki hassasiyetinin boyutu görülmüş hem de öğretmenlere sahip çıkma, onların haklarını savunma gayreti içinde olduğu ancak yeri geldiğinde de onları eleştirmekten geri durmadığı anlaşılmıştır. Öğretmenlerin genel sorunlarının yanında, bireysel olarak mağdur duruma düşen öğretmenlerin de sıkıntılarını sayılarına taşımakla onların dertlerine ortak olmuş ve mağduriyetlerini kamuoyu ile paylaşmıştır.

6.4. Sanat (Tiyatro, Müzik, Sinema)

Atatürk'ün “Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir.” sözü ile cümleye başlarsak yerinde olacaktır. 1960 öncesi sanata ilginin az olduğu bir dönem olmuş ve böyle bir dönemde gerçekleşmiş olan 27 Mayıs 1960 Darbesi, sanat ortamında da olumlu yansımaları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yayımlanan birçok gazete ve sanat dergisinde sanatçıların devlet tarafından korunması, desteklenmesi ve telif haklarının güvence altına alınması konusunda yazılar

³⁵³ Çaltı, “Şenlik Başladı Samsun 19 Mayıs Lisesi Öğretmeni İşten Atıldı”, 10 Ocak 1966, s. 1.

³⁵⁴ Çaltı, “Bir Öğretmen Bakanlık Emrinde”, 10 Ocak 1966, s. 1.

³⁵⁵ Oğuz Koyutürk, “Masal Gibi”, Çaltı, 28 Kasım 1966, s. 7. Hasan Kıyafet tarafından, Oğuz Koyutürk'ün kendisi için yazdığı bu yazıyı halen sakladığı belirtilmiştir. Ayrıca “Memleketim” isimli bir şiirinin Çaltı'nın sütunlarında paylaşıldığından bahsetmiştir. Hasan Kıyafet, “Çaltı'nın Çocukları”, Kıyı, S. 202, Mayıs-Haziran 2008, s. 33.

yazılmıştır. Bu dönemde Millî Eğitim Bakanlığından bağımsız olarak bir Kültür Bakanlığının teşekkül edilmesine dair öneri ve beklentiler dile getirilmiştir.³⁵⁶ Ayrıca 1961 Anayasasının sağladığı ortam ile yıllarca komünizm tehlikesi sayılan eleştirel yaklaşımın önü açılmış ve böylelikle toplumsal ve yönetsel eleştiriler yapabilen sanat ürünleri üretilebilmeye ve dağıtılabilmeye başlanmıştır.³⁵⁷

Sanata ve sanatçıya önemin arttığı bir dönemde sayılarını çıkartmakta olan Çaltı, sanat konusuna da büyük önem vermiş, sütunlarında yer almasını sağlayarak bu sütunlarında Sanat Köşesi açmıştır. Gazetenin bazı sayılarında sanat hakkındaki genel düşüncelerine yer verilmiştir. 5 Ağustos 1963 tarihli “Sanat Köşesi”nde, sanatçının kendini aşması gerektiği dile getirilerek, bunu yapmadığı takdirde aynı yerde sayacakları belirtilmiştir. Bunu yapmak için kişilerin toplumda özgürlüklerinin sağlanması gerektiği, bu özgürlüğün içinde öz isteklerin karşılandıktan sonra kişilerin kültürel çalışmaları gerçekleştirecek duruma getirilmesi gerektiğine değinilmiştir. Yasakların olmadığı ve özgürlüğünün sağlandığı ortamda kişilerin kendini aşabileceğine dikkat çekilerek³⁵⁸ sanatçıların kendilerini nasıl aşabileceklerinden toplumsal faktörlerle bağlantı kurularak söz edilmiştir.

Çaltı’ya göre yapılan sanatın topluma bir şey katması gerekmektedir. Özellikle Türkiye gibi geri kalmış ülkelerde bu çok önem arz etmektedir. Çünkü halkın yüzde altmış birinin imza yerine parmak bastığı 1964’ün Türkiye’sinde anlamsız sanat gereksiz olacak ve yapılanların halkta bir karşılığı olmayacaktır. Anlamsız sanatın, ancak geri kalmış ülke profilinden çıktıktan sonra yapılabileceği belirtilmiştir.³⁵⁹ Gazete tarafından böylece sanatın topluma bir şeyleri katmasındaki kasıt üstü kapalı olsa da dile getirilerek, sanat toplum içindir anlayışının altı çizilmeye çalışılmıştır. Üzerinde durulan bu durum 6 Nisan 1964 tarihli sayıda daha açık şekilde okuyucuya iletilmiştir. Anadolu’da doğa ile boğaz boğaza didişen, yolsuz, elektriksiz köylerdeki insanların arasından çıkan kişiler, nasıl olur da sanat sanat içindir görüşünde olur diyerek serzenişte bulunmuştur. İki adım ötelerde bekleyen insanları düşünmeden

³⁵⁶ Bora Gürdaş, “Altmışlı Yıllarda Sanat Ortamı” *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 1057-1058.

³⁵⁷ Metin Kasım ve H. Deniz Atayeter, “1960’lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçeklik”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C. 1, S. 4 (2012), s. 22.

³⁵⁸ Erdoğan Yeşilyurt, “Kendini Aşma”, *Çaltı*, 5 Ağustos 1963, s. 2.

³⁵⁹ Yılmaz Ülkücü, “Anlamsız Sanat”, *Çaltı*, 24 Şubat 1964, s. 3.

sanatın olamayacağı ve sanatın toplumu düşünülerek yapılması gerektiği ifade edilerek³⁶⁰ “Sanat toplum içindir.” denilmiştir.

Sanata dair görüşünü açık şekilde belirten Çaltı, sayılarında bazı sanat dallarına dair değerlendirmelerde bulunmuş, haberler yapmıştır. Sanat ile ilgili en çok değindiği konuların başında tiyatro gelmiştir. Sanat Köşesi’nde -daha ilk sayısında- tiyatroya dair haber yapılmış ve Samsun’un kalıcı bir tiyatroya kavuşacağını köşesinde okurlarına duyurmuştur:

Öğrendiğimize göre kentimizde bir süre önce kurulan “Amatör Tiyatro Kulübü” oyuncularını ile “Halk Eğitimi Merkezi Oyun Kolu” iş birliğine varmışlardır.

Bu suretle kentimizde uzun yıllardır yokluğu ve boşluğu duyulan bir eğitim, kültür ve sanat yuvası olan sürekli bir tiyatronun temeli atılmış olmaktadır.

Halk Eğitimi Merkezi sahnesi ve salonundan yararlanacak olan topluluk, ilk olarak Erdoğan Yeşilyurt’un sahneye koyduğu ünlü Alman tiyatro yazarı Bertolt Brecht’in oyunu “Kuralla Kural Dışı” ve Sean O’casey’in “Sağlık Yurdu” adlı eserlerini oynayacaktır. Provalara başlanmış olup, ilk temsil Mayıs başlarında verilecektir.

Oyunlarda: Yüksel Özaltan, Adnan Bakkalcı, Nurten Bakkalcı, İşinsu Demirarslan, Engin Demirarslan, Celâl Cazneroglu, Yunus Aksan, Yalçın İmece ve Cemalettin Etli oynayacaklardır.

İleride daha geniş bir oyuncu kadrosuna kavuşacağına inanılan bu güzel kuruluş, daha şimdiden aydın ve tiyatro sever çevrelerde yankılar yapmıştır. Çaltı, kentimizde böylesine mutlu bir yapıtı kazandıran bu güzel davranışı can ve gönülden alkışlar, başarılı olmalarını ve yapının uzun ömürlü olmasını sağlamalarını dilerken, bunun bir parça da halkımızın ve aydınlarımızın ilgilerine bağlı olduğu gerçeği inancını belirtir.³⁶¹

Bu alıntıdan Çaltı’nın tiyatro sanatına çok fazla önem verdiği anlaşılmaktadır. Hem Samsun’da kalıcı bir tiyatronun eksikliği vurgulanmış hem de kurulacak olan tiyatro ile alakalı tüm ayrıntılara yer verilerek bu hadiseyi sahiplenici bir yapıda olduğu gösterilmiştir.

Tiyatroya dair yazılarına devam eden Çaltı, bu sanata gereken önemin artırılmasını istemiştir. Tiyatronun en etken okul ve kültür aracı olduğu belirtilerek,

³⁶⁰ Zeki Sarıhan, “Niçin Toplumcuyuz”, *Çaltı*, 6 Nisan 1964, s. 3-4.

³⁶¹ *Çaltı*, “Samsun Sürekli Bir Tiyatroya Kavuşuyor”, 8 Nisan 1963, s. 3.

kişiyi kendisini ve dünyayı tanıma fırsatını verdiği ve böylelikle başka pencereler bakma imkânını sağlayacağına dikkat çekilmiştir. Son yıllarda ülkede tiyatroya büyük önem verildiği ve olumlu adımların atıldığı söylenerek, tiyatro sayısında artış olduğu, değerli sanatçılar ve başarılı yapıtların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Batıda devlet bütçesine gerek kalmadığı halde devletin tiyatroya çok büyük kaynak ayırdığı ve sanata verilen önem sayesinde salonların dolup taşıdığı anlatılmıştır. Çaltı'ya göre Türkiye'de de devlet bütçesinden ayrılan kaynak yüksek tutulup, tiyatronun özerk bir konuma getirilmesi gereklidir. Çünkü ona göre tiyatro, tüm sanat dallarının üstünde ve dışındadır.³⁶²

Tiyatro sanatının gelişmesine dair temennilerde bulunan Çaltı, bu sanat dalının halka inmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Tiyatroya sıradan halkın ve memurun gidemediği çünkü tiyatronun pahalı ve lüks olduğu belirtilerek, Türkiye'de tiyatronun yalnızca varlıklı bay ve bayanlar için olduğunu vurgulamıştır. Bu sınıfsal ayırmadan kaynaklı olarak Türkiye'deki tiyatro sanatı divan edebiyatına benzetilmiş ve “Ondan sadece saray adamları yararlanırdı.” şeklinde bir cümle kurulmuştur. Gazeteye göre, zaten büyük kentlerdeki dar gelirli tiyatroya gidememektedir. Fakat bu kentlerin dışındakiler de tiyatro izlemek için büyük kentlere gelememektedir ve Türkiye'de ismen bir tiyatro vardır. Yine bu yazıda tiyatronun lükslükten çıkarılarak halka mâl edilmesi ve büyük kentlerin tekelinden çıkarılması için ilgililere seslenilerek³⁶³ çözüm önerisinde bulunulmasına dair ricada bulunulmuştur.

Bu sanatın önemine sürekli dikkat çeken Çaltı, sergilenen oyunlara karşı yapılan baskılara da değinmeden geçmemiştir. Bunlardan bir tanesi yıllar önce olumlu şekilde karara bağlanan bir konu üzerinden İstanbul'da sahnelenen tiyatro oyununa baskın yapılması hadisesidir. Baskıncıların komünist bir oyun sergiliyor gerekçesi ile baskın yaptıkları tiyatronun sahnesinden “Bu memleketi kurtarmak için önce sanatçıları ve düşünürleri öldürmeliyiz.” sözleri okuyucuya duyurulmuştur. Bu sözler üzerine gazete tarafından, “Memleketi sanatçılar ve düşünürleri öldürerek mi kurtaracaklarmış?” diye sitemkâr bir cümle kurulmuştur. Sahnelenen oyunda komünizm kokusu olsa da hiç kimsenin böyle bir zorbalığa kalkışamayacağını altı çizilmiştir.³⁶⁴

³⁶² Ali Nebat, “Bir Gerçek Okul ve Biz”, *Çaltı*, 17 Haziran 1963, s. 2.

³⁶³ Behzat Ay, “Halka Uzaklarda Kalan Tiyatrolarımız”, *Çaltı*, 4 Kasım 1963, s. 1.

³⁶⁴ Ali Nebioğlu, “Zorbalık Saltanatı mı?”, *Çaltı*, 6 Nisan 1964, s. 2.

Okullardaki tiyatro faaliyetlerinin azlığı gazetede yer verilen başka bir mesele olmuş ve okul tiyatrolarının geliştirilmesini istemiştir. Liselerde ve benzeri orta dereceli okullarda tiyatro kollarının var olduğu belirtilmiştir. Bu kollar sayesinde öğrencilerin kitabi bilginin dışına çıkıp, kültürel alanlarda çalışma yapıp, kültürel yönden eksiksiz bir birey durumuna geldiği söylenmiştir. Çaltı'ya göre, okullardaki tiyatro çalışmaları özel okul ve kolejlerin dışında üçü beşi geçmemektedir. Bunun nedeni, yeterli lise bulunmaması, okulların kurulmasının daha önemli görülmesi ve bu yüzden kültürel faaliyetlerin geri plana atılmasıdır. İlkokullarda çeşitli temsil ve müsamereler ile öğrencilerin tiyatro kavramı gelişse de ortaokulda unutulduğu ve çocuğun tekrar lisede karşılaştığı belirtilmiştir. Başka bir neden ise tiyatro kollarının başında tiyatroya dair ilgisi olmayan öğretmenlerin olması gösterilmiştir. Liselerde tiyatro kolları kendisinden bekleneni tam olarak verebilirse ileride elit bir tiyatro seyircisinin kazanılabileceği ifade edilerek, okul tiyatrolarına gereken önemi verelim ve canlandırılma temennisinde bulunulmuştur.³⁶⁵ Bu yazıyla, sadece tiyatroların okullarda geri plana itildiğinin vurgusunun yapılmadığı ve bunun nedenlerinin de okuyucuya sıralandığı görülmüştür.

Bahsettiğimiz yazılar üzerinde bir değerlendirme yapacak olursak; Çaltı gazetesinin daha ilk sayısından başlayarak tiyatroya yer vermesi, onun bu konuya verdiği önemi açık şekilde göstermektedir. Bir taraftan toplumun tiyatroya bakışı anlatılırken, bir yandan da onun her yönüyle geliştirilmesine dair çabası görülmüştür. Bu sanatın toplumun alt kesimlerini de kapsaması gerektiği düşüncesinde olan Çaltı, tiyatronun halka mâl edilmesini istemiştir. Her yönüyle sahip çıkılan tiyatroya dair birçok yazı yazılan Çaltı'da Samsun'da yayınlandığı dönemde gerçekleşen tiyatro gösterilerine de yer verilmiş ve okurları ile paylaşılmıştır.

Çaltı'nın sanat konusunda tiyatrodan sonra en çok değindiği konu müzik olmuştur. Özgürlük rüzgârlarının sadece dünyada değil, Türkiye'de de estiği 1960'lı yıllar elbette ki müzik alanında da kendisini hissettirmiştir. Bu dönem müzik alanında yeni yeni denemelerin yapıldığı ve sonrasında hayatımızı ve memleket müziğini etkileyecek farklı türdeki sanatçıların ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu yüzden

³⁶⁵ Zühtü Bayar, "Okul Tiyatroları", *Çaltı*, 15 Şubat 1965, s. 3-4.

ki 1960'lı yıllar müzik alanında tüm zamanların en cıvıvli yılları olarak anılmaktadır.³⁶⁶

Ülkede değişen müzik anlayışının aksine Çaltı'nın henüz ikinci sayısında Türkiye'deki müzik zihniyeti eleştirilmiştir. Türkiye'deki arabesk müziğin millî müzik olarak gösterilmesinden şikayetçi olunarak arabeskin Arap müziği olduğu söylenmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren 1960'lara kadar Türkiye'de müziğe gereken önemin verilmediğinin altı çizilmiştir. Türk yurdunun ince hislerini, Batı tekniğiyle tüm dünyaya duyuracağı yerde halen yerinde saydığından bahsedilerek³⁶⁷ Şark müziği eleştirilmiş ve Batı müziğine yönelmekte çok geç kalındığı okurlarına iletilmiştir.

Yine Çaltı'nın 23 Aralık 1963 tarihli sayısında müzik anlayışında değişikliklerin yapılması vurgulanmıştır. Cumhuriyetin kırkıncı yılı olmasına rağmen Türkiye'de halen tek sesli müzikle Batı'ya ayak uydurulmaya çalışıldığı belirtilmiş ve bu durumun devrimcilikle bağdaşmamasından şikayetçi olunmuştur. Anadolu'nun her köşesinin çok sesli müziğe imkân veren bir folkloru sahip olduğu ancak tüm bunlara gözlerin kapatılarak, alışagelmış tek sesli müziğin dışına çıkılmadığı ifade edilmiştir. Müziğin bir eğlence değil duygu aracı olduğuna yer verilerek duyguların ancak çok sesli batı müziği ile dile gelebileceği anlatılmıştır. Bunların yanında yazıda, Atatürk'ün tek sesli müzik hakkında söylediği "Gerçi ben ona alıştığım için onu seviyorum ama milletime tavsiye etmem." sözlerine yer verilmiştir.³⁶⁸ Böylelikle tek sesli müziğe eleştiri yapılırken Atatürk'ün sözü ile argüman oluşturma gereği duyulduğu görülmüştür.

Müziğe dair eleştirilerden radyolar da nasibini almıştır. Bir babanın, kızının karamsar cümleler kurmasının nedenini radyoda çalan alaturka müzikler ile bağdaştırmasına yer verilmiştir. Sabahları radyolarını açan kişilerin "Emin ol, hayat değmez bir damla gözyaşına." diyen bir müziğin insanların yeni bir güne başlamasına engel olduğu söylenmiştir. Akşam, insanların evlerine döndüklerinde de radyolardaki miskin yayınlarla karşılaştıkları ve "Hayatın daha çekecek bilmem nesi var?" diye çalan müziğin insanları gecenin ortasında mezar karanlığına ittiği ifade edilmiştir. Osmanlıyı kokutarak koca bir imparatorluğun başını yemiş olan bu müziğin kara

³⁶⁶ Murat Meriç, "İki Darbe Arası Müzikli Curcuna: Cazdan Saza, 60'lı Yıllarda Müzik...", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 987.

³⁶⁷ Çaltı, "Müzik Üstüne", 15 Nisan 1963, s. 3.

³⁶⁸ Oğuz Koyutürk, "Müzik ve Devrim", *Çaltı*, 23 Aralık 1963, s. 3.

boyalı fırçasının artık ruhları boyamasına dur denilmeli,³⁶⁹ denilerek radyolardaki müzik anlayışının değişmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Zira radyo eleştirisine devam eden gazete, radyolarda çalınan halk müziğine de 8 Kasım 1965 tarihli sayısında farklı bir eleştiri getirmiştir. Halk müziğinin işlendiğinde güzellik ve zenginlik gösterdiği ifade edilerek, Batı tekniği ile işlenmiş halk türkülerinin Balkan festivallerinde birincilik kazandıkları belirtilmiştir. Radyoların hâlen halk müziğini Batı tekniği ile işlenmiş halde değil de arşivlik halleriyle çalmasından şikâyet edilmiş, bu yüzden canlı halk müziğinin uyuşuk ezgiler ile çalındığı dile getirilmiştir. Bununla beraber Gültekin Oransay'ın "Batı Tekniğiyle Yazan 60 Türk Bağdar" adlı kitabının tanıtımı da yapılmıştır. Bağdar'ın besteci anlamına geldiği de yazı içinde ayrıca belirtilmiştir.³⁷⁰

Müzik eleştirilerinin yanında ünlü müzik insanları da sütunlarda yer almıştır. Doğum yıl dönümü münasebeti ile Mozart'tan bahsedilmiştir. Onun otuz altı yıllık ömründe kırk dokuz senfoni, yirmi opera ve bir o kadar da konçerto bestelediği belirtilmiştir. Yapıtlarının sayısının altı yüze yakın olduğu ve hepsinin yakın zenginlikte olduğuna dikkat çekilmiş ve 1791 tarihinde hayata gözlerini yumduğuna yer verilmiştir.³⁷¹ Dünyaca ünlü bir bestekârın ölümünün üzerinden 173 sene geçmiş olmasına rağmen bir yerel gazete tarafından hatırlanıp köşesinde yer verilmesi Çaltı'nın sanata verdiği değeri bir kez daha okuyucuya ve bizlere göstermektedir.

Müziğe dair bilgiler verilip eleştiriler yapılırken, bazı sayılarda da türküler sütunlarda okuyucu ile buluşturulmuştur. Onlardan bir tanesine 11 Ocak 1965 tarihli sayıda yer verilmiştir:

Ne kadar arasam karanlıkta,
Ellerimi bulamıyorum,
Nereye gitmiş benim ellerim?
Gözlerime kum doluyor.
Bir dünya kadar geniş localarda,
Nereye gitmiş benim ellerim?
Gözlerim kum doluyor.

Ava alıştırılan bir hayvan gibi,
Her şey bana biraz gösteriliyor.

³⁶⁹ Osman Bolulu, "Kara Boyalı Müzik", *Çaltı*, 30 Mart 1964, s. 2.

³⁷⁰ S. N. Özerdim, "Batı Müziği", *Çaltı*, 8 Kasım 1965, s. 4-5.

³⁷¹ Oğuz Koyutürk, "Doğum Yıldönümünde W. A. Mozart", *Çaltı*, 27 Ocak 1964, s. 3-4.

Ya da piste düşmüş bir yüreğim,
Namussuz ayaklar altında.
Nasıl çiğneniyor?
Nasıl çiğneniyor?

Ben aslında avımı onlarca,
Yamyamların beyazlığı yeni değil.
Nereye gitmiş benim ellerim?
Özgürlük büyüyor bir ormanda,
Adamların elinde bir küglü balta,
Yeni filizlere düşman adamlar.
Nereye gitmiş benim ellerim?
Ama bura Afrika.
Bura dünya.

Zencilerin içi ıslıl ıslıl,
Yeni bir güneş zenciler.
Yeni bir şafakla doğuyor hepsi
Kalın dudaklarında en ince türkü,
Kalın dudaklarında en tatlı türkü,
Kalın dudaklarında en ulu türkü.
İçimde yaşamının bereketi.
Nereye gitmiş benim ellerim?
Siyah bir orduyu besliyorum.
Nereye gitmiş benim ellerim?
Esir gecelerden çıkıp,
Nereye gitmiş benim ellerim?
Beyaz şafaklara yüzüyorum.³⁷²

Müzik kitabı önerecek kadar bu sanat dalına değer veren Çaltı, her ne kadar 1960'lı yıllarda Türkiye'de müzikte farklılaşmalar olsa dahi, Batı tekniğinin her müzik türünün içinde yer almasını savunduğundan yazıları genelde eleştirel mayette olmuştur.

Sanata ve sanatçıya büyük hassasiyet ile yaklaşan Çaltı, Sanat Köşesi'nde sinema konusuna da yer vermiştir. Sinemanın yaşanılan çağın ortak dili olduğu vurgusu yapılmış ve tarihsel gelişim süreci anlatılmıştır. Sinemanın biçim dilinin ilk günden beri aynı olduğu dile getirilerek, başka ulusların duyguları ve çevre yaşantıları

³⁷² Fikret Karadeniz, "Beyaz Şafaklar Türküsü", *Çaltı*, 11 Ocak 1965, s. 3.

ele alınıyor ve böylelikle bunun diğerlerinin ilgisini çektiği belirtilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sinemaya büyük yenilikler getirdiği ve böylelikle ulusların ortak yanlarının sinemaya girdiğinden bahsedilmiştir. Savaş filmleri karşısında herkesin aynı duyarlılıkla hareket ettiği ve seyirciyi savaşı bir dünya özlemine ittiği aktarılmıştır. Artık 1960'ların dünyasında farklı konulardaki filmlerin seyirciyi eşdeğer şekilde etkilediğinin altı çizilmiştir. Bunun yanında sinemadaki bazı filmlerin konusunun kaliteli seyirciyi rahatsız etmesinden bahsedilerek, bunu gerçekçi sanatçıların başarısı olarak belirtmiş ve gerçekçi sanatın olduğu gibi anlaşılamayacağı üzerinden ³⁷³ ayrı bir değerlendirme yapılmıştır.

Köy konusunda da bahsettiğimiz “Sinemaya Sokulmayan Köylüler” başlıklı yazı da Çaltı'nın sinemaya dair yaptığı haberlerden bir başkası olmuş ve köylünün sinemada anlatılması vurgulanmıştır.

Çaltı, her sanat dalının toplumun gerçeklerini dile getirmesini savunmuştur. Zaten Türkiye'de toplumsal gerçekçi hareket özellikle 1960-1965 yılları arasında orta sınıf ruhunun sinemadaki aynası olmuştur. Bu harekete iki görev yüklenmiş: Birincisi mevcut toplumsal düzeni nesnel ve devrimci bir bakış açısı ile perdeye yansıtmak, ikincisi ise özgün modern bir sinema dili oluşturmaktır.³⁷⁴ Az sayıda sinemaya dair bilgi verilse de dönemin sinema anlayışı ve izleyicide uyandırdığı etki okurlar ile paylaşmıştır.

6.5. Edebiyat ve Şiirler

Edebi yazılar yayın hayatının başlarından itibaren Çaltı'nın çokça yer verdiği bir meseledir. Toplumcu gerçekçilerin dönemi olan 60'lı yıllar toplumun sorunlarını edebi eserler yoluyla da dile getirdiği dönemler olmuştur. Çaltı gazetesi de toplumcu gazete sıfatı ile bunu görev bilmiş ve çokça sayılarına taşımıştır. Bu bazen edebiyata dair bir yazı olurken bazen de bir yazar ile edebi sohbet olmuştur. Bazen şiire dair düşüncelere yer verilirken bazen de sütunlarda şiirlere yer verilmiştir. Ama sürekli olarak edebi konular Çaltı'nın sütunlarında yer almıştır.

Çaltı'nın henüz dördüncü sayısında dönemin toplumcu şairlerinden birisi olan Hasan Hüseyin Korkmazgil tanıtılmıştır. Onun Dost, Ataç, İmece dergilerinden tanındığı ve yazdığı şiirlerini henüz yayınlanmayan Hiroşima adlı şiir kitabında

³⁷³ Erdoğan Yeşilyurt, “Sinema, Çağımızın Ortak Dili”, *Çaltı*, 3 Şubat 1964, s. 4.

³⁷⁴ Kasım ve Atayeter, “1960'lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçeklik”, s. 23.

topladığı belirtilmiştir. Onun şiirlerinden başka hikâyeleri, fıkraları, eleştiri yazıları ve düzyazılarının da olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca onun Akbaba, Ülke, Zübük, Yön, Sosyal Adalet isimli yayın organlarında da yazılar yazdığı aktarılırak; bu yazı içinde O Ateşler Orda Uzak, Koca Bebek, Kahvaltı, Türkçe Uyanmak ve Gecekondu Aynası başlıklı şiirlerinden dördlük ya da mısralar Çaltı okurları ile paylaşılmıştır.³⁷⁵

Edebiyatçılar ile yapılan konuşmalar da Çaltı'nın sayılarında yer almıştır. Fikri Cantürk ile gerçekleşen konuşma aynen aktarılmıştır:

_ Ozan ve ressam olduğunuza göre güzel bir tablo sizi şiir yazmaya zorluyor mu?

_ Zorladığı olur çağrışımlar yoluyla.

_ Ne zamandan beri yazıyorsunuz?

_ Yıl 1957. Sancılı bir Şubat... İyice anımsıyorum o günleri. Doğa değişiyor benim için, evren değişiyor. Ve...

Bir aşktan sonra başladı.

Yeşermeğe toprakta tohum.

Ve açılmaya dalında tomurcuk.

_ Şiirde neye önem verirsiniz?

_ Ben çoğu zaman sevi ozanıyım. Kişiliği yapanın sevi³⁷⁶ olduğunu ve kişiyi toplum içine soktuğuna inanıyorum. Biçim ve öz bu iki kaynaktan gelen sanatçılara ve sevilere göre değişir. Mutluluklarım ve kaderlerim sözcüklerdeki gizli anlamlarda savaşıyor durur. Yenilgilerimde, utkularımda tüm bir yaşantı vardır. Hep bu savaşlarda dilediğimce düşün ve şiir özgürlüğünün kapılarını zorlar dururum. Söylemek nasıl olursa olsun söylemek, bir zorunluktur. Benim için bu kutsal zorunlukta yasa ve yasaklar yoktur. Kural dışı kural en iyisi.

Kimi zaman apaçık söylemek, kimi zaman sözcüklerdeki gizli anlamlara sığınmak. Ya da hiçbir nen. Yine de toplumun dışında değilim. Onun bunalımları, onun sancıları aynı sürede benimdir.

_ Yayınlanmakta olan sanat dergilerinden hangilerini beğeniyorsunuz?

_ Varlık, Yeditepe, Türk Dili ve başkaları.

_ Resmi mi yoksa şiiri mi yeğ tutarsınız?

³⁷⁵ Behzat Ay, "Toplumcu Şairler, Hasan Hüseyin Korkmazgil", *Çaltı*, 29 Nisan 1963, s. 1-4.

³⁷⁶ Güçlü, sevgi ve bağlılık duygusu anlamında kullanılmaktadır.

_ Değişik sürelerde anlatım koşullarına ve kişisel sancılara göre biri ya da öteki öne geçebilir. Ne Var ki şiir her sürede türlü koşullar altında yazılabilir. Oysa resim yapmak için belli bir ortam, belli koşullar gerekir. İkisi de bir benim için.

_ Dilde özleşme nasıl olmalı?

a. Dil bir arama bir bulma bir yeniden yapma ve bir kullana çabasıdır. Uzayda aramalar gibi, dilde de sonsuz aramalar vardır. Toplum içinde bilim alanında, değişen ya da evrimleşen kavramların yanı sıra. Aynı yarışta at başı beraberdir. Ve bir ekin işidir.

b. Arapça, Frenkçe sözcüklerden temizlenmesi kaçınılmaz bir zorunluluktur. Arapça ve Farsça sözcüklerin azalmasına karşın Frenkçe sözcükler gittikçe çoğalıyor. Daha kötüsü bu sözcükleri en sade toplum kümeleri bile bilir bilmez kullanmaktadır. Örneğin pardon, mersi, kulüp müzik, kulüp x gibi. Tüm bu Frenkçe sözcüklerin girmesi züppece bir davranışın sonucudur.

İlkut (devlet) görevlileri de dilimizdeki yabancı sözcükler yerine Türkçelerini kullanmalıdır. Dil devrimin yürütülmesinde ilkuta önemli sorunlar düşüyor.

c. Bilim ve teknik alanında gelişmeler dile geniş ölçüde etkili oluyor. Teknik bir aracın adı daha yurda girmeden Türkçeleştirilmeli. Batı ülkeleri yeni bulunan nelerin³⁷⁷ adı basınımda Türkçe yazılmalı. Bu konuda ön görev basına, Türk Dil Kurumuna, ilkuta düşüyor.

_ Yeni çalışmalarınız var mı?

_ Şimdilerde çokça resim ve şiir çalışıyorum. Bir sergi ve betik hazırlanmış durumda. Ama yine de belli olmaz.³⁷⁸

Aktardığımız alıntı sayesinde şair ile yapılan söyleşide şiire dair neler öğrenilmek istendiği görülmüş hem de verilen cevaplar ile okurların bir yerel gazete aracılığı ile merak ettikleri soruların cevaplarını öğrenmesi sağlanmıştır.

Edebiyata oldukça önem verilen gazetede sadece bilgilendirici yazılar yer almamış, edebi yazılar da yazılmıştır. Bunlardan bir tanesi 16 Mart 1964 tarihli sayıda kaleme alınan deneme yazısı olmuştur. Yaşamının Bilinci başlıklı deneme aynen aktarılmıştır:

Ölümünden sonrasını düşünüyorum. Ne veriyor bana? Hiç... Ne varsa ölünceye değin kişi için. Bu özgecil bir durum. Kişi ölmezse başkaları yaşayamaz. Niçin mi

³⁷⁷ Nesne, varlık, şey manasında kullanılmaktadır.

³⁷⁸ Enver Emin Sipahioğlu, "Fikri Cantürk'le Bir Konuşma", *Çaltı*, 17 Haziran 1963, s. 2.

diyeceksiniz? Kişi ölürken nice gözler evrene açılıyor. Kişinin yaşaması onların yaşamını kısıtlar.

Ölüm usuma gelince kendi yaşamımı kıskanıyorum. Yaşama kıskançlığı tutku derecesini alıyor bazan. Neden canlıyım? Canlılık neler kazandırıyor kişiliğime? İnsan olarak yaşamak, yaşadığımı düşünmek ne veriyor kişiliğime? Hiç diyemeyeceğim ama şunu veriyor demeye de varmıyor dilim. Bu sorunun karşılığını verebilmek için yaşamamanın bilincine varmalı kişi.

Yaşamak için öncelikle gerekli olan solunum “soluk” güneşin getirdikleri su, besin ögelerdir. Kişi bunlar dışında, yaşayışını sürdürebilmesi için birçok öğeleri elde etmek zorunluluğunu duyar. Bu zorunluluk yaşama özgürlüğünün tam kısıtlandığı ölüme dek sürer. Ondan sonra her şey bitmiştir ölen kişi için. Onun özdeksel varlığı, biçim değiştirtinceye değin ilgilendirir yaşayanları. Geleceğe bir şeyler bırakmayanlar böylelikle unutulup giderler.

Özgürlüğüm, yaşama özgürlüğüm, ölümle sona erdiğine göre çok kısa bir anda olsa yeryüzünde niçin yaşadığının bilincine varmalıyım. Yaşamın bilincine kim varmış ki sen varacaksın? Yaşamamanın bilincine varmak için avuntu bulabilen kişiye ne mutlu.

Yaşanan anı değerlendirme çabası; Pindare’nin dediği gibi “Var olanı tüketme.” Öldükten sonra yaşayanlar arasında yaşama. Düşünmede ölümsüzlük yaratma. En iyi yaşamayla en çok yaşamamanın hangisinin daha önemli olduğu konusunda kesin bir yargıya varma. En iyi yaşamayı belirleme gibi konuları didikleyip bir sonuca varmalı.

Değişkenlik öğeleriyle yoğrulan benliği geliştirmeli, donmadan kurtarmalı var olan benlik. Yaşama gücünü her an canlı tutmalı. Yaşama gücünü yitirenler o anda ölmüşlerdir.

Böyleleri rastlantı olanakları içinde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Önemli olan niçin yaşadığını bilmekten çok niçin yaşadığını düşünmek ve yaşayanlara bir şeyler verebilmektir.³⁷⁹

25 Mayıs 1964 tarihi sayıda ise Samsun’un Bafra ilçesine bağlı bir köydeki efsaneden bahsedilmiş ve yazının sonunda bu efsaneye dair şiire yer verilmiştir. Aynen aktarılan metinde:

Bafra’nın Asar köyü yakınlarında aynı adı taşıyan bir kale vardır. Çok eski bir kale... Ceneviz zamanından kalma derler köylüler bu kale için. İşte “Pamukta Yatan Kral” bu kaleyle ilgili bir efsane. Şimdi nerededir; sağ mıdır, ölümüdür,

³⁷⁹ Yılmaz Elmas, “Yaşamamanın Bilinci”, *Çaltı*, 16 Mart 1964, s. 3.

bilmiyorum. Çocukluğumun Gülsüm ninesi anlatırdı bu efsaneyi. “Gâvur içinde bir kral varmış” diye başlardı; “Ben deyim doksan yaşında, sen de yüz. Pamukların içinde yatıyormuş. Pamukta yatan kral derlermiş onun için adına. Parmak kadarcıkmış. Arzumanım Asar Kalesi! Arzumanım Asar Kalesi dermiş durmadan.” Şiirin teması işte bu efsane:

Ayağının biri çukurda pamukta yatan kralın,
Ama hep Asar Kalesini sayıklıyor.
Sinek vızıltısı gibi sesi,
Asar Kalesi diyor da başka demiyor.

Kızılırmak kıyısında Asar Kalesi,
Bengü’den daha beri Kolay’a yakın,
Bir savaş düşünüyormuş pamukta yatan kral,
Bu kaleyi almak için.

Ulan kral senin yaşın yetmiş işin bitmiş.
Pamuk döşeğinde rahat uyumaya bak.
Bırak savaşlarda ölmesin insanlar.
Türküler hep barış koksun.³⁸⁰

Edebiyatın her türlüsüne değinmeye çalışan Çaltı, edebiyatçılardan gelen mektupları da yayınlamıştır. Bunlardan bir tanesi Çaltı’nın bazı sayılarına yazı gönderen edebiyatçı Mahmut Makal’a aittir:

Yeni yılı kutladık bir Türk arkadaşın evinde. Konuştuklarımıza baktım da yeni yılda üzüntüler içinde yaşayacağımızı düşündüm acı acı. Fransa’da ve de Fransa’nın başkenti Paris’te olmakla sorunların ağırlığını atamıyorsunuz omzunuzdan. Önce Türkiye’de halk çoğunluğunun bel bağladığı büyük partinin, onu tutan halk çoğunluğuna karşın Amerikalılarla kumar oynamakta olduğu üstüne konuştuk. “Evine dön” diye Amerikalıların karşısına çıkan, toplumun önüne düşen bir avuç çıkarıcı, toplumun isteginden ve ihtiyacından habersiz, birkaç kuşağı daha borç altına sokma karşılığında iktidarı ele geçirmek istiyorlar. Asılanlara taş çıkartmak gibi bir iş. Bunu halka anlatmalı. Bu biçim dış yardımla adam olunamayacağını, karşıt olarak adamlıktan çıkılacağını, bizim ahırdaki koca eşek bile söyler sorsalar. Türkiye için bu dış yardım rezaletini 5-6 yılda ödemek ve kesmek. Sonra da kendi kaynaklarına dönmekten başka çare yok nemce. Şu Çin’deki kalkınmaya baksanıza bir. Nasır bile: “Et yemesek de olur, yardımın başını yesin!” demiyor mu Amerikalıya?

³⁸⁰ Mahmut Kadıroğlu, “Pamukta Yatan Kral”, *Çaltı*, 25 Mayıs 1964, s. 2.

Ama bizim gazetelere göre, Vietnam işini hallettikten sonra bize biraz daha önem verecekmiş Amerika. Bunu da bir bakan söylüyor. Güler misin ağlar mısın?

Sonra şu Babeuf öyküsü. Fransız aydınlarından gazetecilerinden tanışıp konuşabildiklerim gülüyorlar. 170 yıl önce yazılan ufacak bir kitabın çevrilmesiyle çevirenlerin ve onları tutan yazarların başına gelenlere. Yalnız onlar mı, küçük memur olan Fransız kadını bile bunu duymuş da şaşırıyordu. Nasıl olur da insan istediğini yazamaz, bizde her şey normal, diyordu.

Bizde de belki normal olacak ama Amerikalı emmin, yani Sam amca iplerin ucundan tutmuş. İlerici yazarların içeri tıklması bile onu ilgilendiriyor. Çünkü maskeleri kaldıran onlar. Oysa Amerikangillerden olmayan, Amerika'nın borusunu öttürmeyen herkes komünisttir onlarca. İşlerine böyle geliyor çünkü.

Evet Oğuzcuğum, Fransadayım, 1789 İhtilali'ni yapan toplumun ülkesinde. O ihtilali yapanların torunları arasında. Dün Konkort Meydanı'ndan geçerken de düşündüm. 16. Lui ile Antuvenet'in kesilen başlarını. Bu meydan da kesilmişti. Onun için özgürce düşünüyorum. Özgürlük üstüne düşünüyorum. Tarih boyunca toplumların uyanmasında, insanların kurutulmasında yazarların, sanatçıların büyük emeği geçtiğini Fransız İhtilali'ni hazırlayan yazarları düşününce daha iyi anlıyor insan.

Belki onun içindir, Türkiye'deki yazarlar bugüne dek bu görevlerini yapamadığından, toplumu etkileyemediklerinden, biz uykuya devam etmekteyiz. Boyunduruğa kolay girmekte, kolay aldatılmaktayız.

Yeni yıl Türkiye için sürprizlerle dolu bir yıl olacak sanırım. Bu arada bize de görevler düşmekte. Bu yıl daha uyarıcı ve cesaretli olarak gerçekleri didikleyen yazılar yazmalıyız. Değilse, ozanın dediği gibi, aynı türküyü söylemek zorunda kalırız.

“Vatan çırlıçıplak yere serilmiş,
Oturmuş göğsüne Teksaslı Çavuş”³⁸¹

Gazetenin yayın hayatının başından sonuna kadar çoğu sayısında şiirlere yer verilmiştir. Bu şiirler genellikle eleştiri içeren ve toplumun dertlerinden bahseden halk şiirleri olmuştur. Çaltı'da yayınlanan ilk şiir Ümit Yaşar Oğuzcan'ın “Akıllı Maymunlar” adlı kitabından aktarılan dörtlük olmuştur:

Kaç yüz senedir bekledi yoklukta bu millet,
Yokluk bakımından yine bollukta bu millet,

³⁸¹ Mahmut Makal, “Fransa Mektupları”, *Çaltı*, 22 Şubat 1965, s. 1-4. Mahmut Makal Çaltı'ya yazılarını Fransa'nın başkenti Paris'te yaşadığı süre zarfında göndermiştir. Celal Karaca, “1960'lı yıllarda Samsun'da toplumcu bir ses: “Çaltı” 45 Yaşında”, *Kıyı*, S. 202, Mayıs Haziran 2008, s. 29.

Hırsız yine baş tacı, mürâi, yine zengin.
Halâ, bir ümit uğruna kuyrukta bu millet.³⁸²

Bu ilk şiirin dışında iki tane daha şiir aşağıda belirtilmiştir:

Kırkikindiler (Hilmi Atasever)

Yeşersin diye tarla çayır,
Kıştan umutlar ekeriz.
Ne varsa tüm Tanrı'da
Dualar okuruz, gözümüz yaşlı.
Sancılı bulutlar bekleriz.

Yüz yıldır çağrımız,
Yağmur, yağmur, yağmur
Akan sular yatağını ıslatır yalnız.

Dudağımız kurudu, sapanımız durdu.
Tanrı rızası için Tanrım.
Yağmur, yağmur, yağmur.

Günlerce kaynar düşlerde bulgur.
Yoksullar doyurur karnını.
Sonunda halimize acır da gökten,
Gözyaşını akıtır Tanrı.³⁸³

Öğretmenin Rüyası (Mehmet Yalçın)

Uçsuz bozkırlar yeşile kesmiş.
Ekinler adam boyu.
İrembağı'na dönmüş Türkiye.

Boy vermiş suladığımız fideler.
Eli Kolu sıvamış çocuklarımız.
İşte yeni baştan girişmişler.

Kan yürümüş yüzüne kardaşlarımın.
Dağlardan yağ ovalardan bal akmış.
Yıkılmışlar kötüyü, eğriyi, çirkini.
Haksızlığa uğrayan kalmamış.³⁸⁴

³⁸² Çaltı, "Dörtlük", 8 Nisan 1963, s. 1.

³⁸³ Hilmi Atasever, "Kırkikindiler", *Çaltı*, 29 Temmuz 1963, s. 3.

³⁸⁴ Mehmet Yalçın, "Öğretmenin Rüyası", *Çaltı*, 4 Kasım 1963, s. 4.

Çaltı, yayınlandığı dönem olan 1963 ve 1966 yılları arasında birçok sayısında edebi eserlerden bahsetmiş ve tanıtımlarını yapmıştır. Bu eserleri genellikle “Kitaplar Arasında” isimli köşesinde okurlarına tanıtmıştır. Arthur Rimbaud’dan “Tümceler”, Osman Bolulu’ya ait “Bileşim Çizgisi” adlı şiir kitabı, M Ziya Ünsel’e ait “Mutlu Güney” isimli gezi kitabı, Cevdet Canbolat’ın “Dörtdivanlı Hilmi” isimli biyografi ve şiir kitabı, Abdullah Neyzan Karalar’a ait “Yaşayana” isimli şiir kitabı, Franz Kafka’ya ait “Duruşma” isimli çift dilli betiği, Mesut Utkun’un “Kara Yanık” isimli köy anıları kitabı, Mehmet Başaran’ın “Kocakent” isimli şiir kitabı, Mahmut Makal’ın “Bir Anadolu Köyü” isimli köy notları kitabı, Hasan Hüseyin Korkmazgil’e ait “Kavel” isimli şiir kitabı, A. Kadir’in Bugünün Diliyle Hayyam” isimli kitabı, Mehmet Başaran’ın “Yüreğin Sesi Zeytin Ülkesi” adlı kitabı farklı başlıklar altında tanıtılmış hem de bazılarında yazarları hakkında da bilgiler verilmiştir.

Tanıtımı yapılan kitaplardan bir tanesi Cevdet Canbolat’a ait olan “Dörtdivanlı Hilmi” isimli şiir kitabı olmuştur. Verilen bu bilgiler aynen aktarılmıştır:

Görevini yalnız ders vermekle bitmiş saymayan, dış çalışmalarıyla Türk kültürüne bir şeyler eklemek isteyen Cevdet Canbolat, Düzce Lisesinde öğretmendir. Resmi çalışmalarının dışındaki zamanlarında senelerce, yorulmadan bir halk şiirinin peşine düşmüş. Onu, yokluğun denizinde kovalaya kovalaya yakalamış; gün ışığına çıkartmış.

Şimdiye kadar halk edebiyatımızın bir Dörtdivanlı Hilmi’si bulunduğu bilinmiyordu. Cevdet Canbolat, yorulmaz teknikleriyle, Dörtdivanlı Hilmi’yi halk edebiyatımıza kazandırmıştır. Kolay iş değil bu. Hiç adı sanı bilinmeyen bir şairi, uzun yılların ardından bulup çıkarmak... Bunu yapabilmek için derin edebiyat kültürü ister, halk aşkı ister. Cevdet’te bunun ikisi de var. Eseri, şöyle bir iki kalem darbesiyle meydana gelmişler cinsinden değil. İlim ve araştırma ürünü olduğunu belli ediyor hemen. İsterdim ki bu tip çalışma yapan öğretmenlere Milli Eğitim Bakanlığı ödül versin. Cevdet’in ekmeğinden kestiği parayla bastırıldığı bu eserden bakanlık satın alacak mı bakalım? Onlar satın almasa bile onun bu değerli araştırması, edebiyat âleminde en büyük ödülünü alacaktır.

Cevdet Canbolat’ın eseri: 70 sayfa, fiyatı 2 lira. Güzel bir karton kapağı var. İsteme yeri: Yazarın Düzce Lisesindeki adresi.³⁸⁵

³⁸⁵ Osman Bolulu, “Dörtdivanlı Hilmi”, *Çaltı*, 2 Eylül 1963, s. 4.

Aktarılan alıntı sayesinde altı'nın tanıttığı bir kitabı nasıl ele aldığı, onun yazarı ile alakalı nasıl bilgiler verdiği görölmüştür. Bir öğretmenin kitabını okurlarına duyurarak zor şartlara rağmen bunu başarabildiğı ifade edilmiştir.

Tanıtılan kitapların dışında ayrıca “Dor Ali” adlı romandan alıntı, M. Ziya Ünsel'in “Büyük Yasımız” başlıklı yazısı, Falih Rıfkı Atay'ın “Zeytin Dağı” isimli kitabından alıntı, Gustave Flaubert tarafından kaleme alınan “Madame Bovary” isimli romandan alıntı, Ahmet Angın'ın Yağma edilen Kıt'a: Lâtin Amerika” isimli kitabından alıntılar yapılarak altı okurları ile paylaşılmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak edebiyatın tüm boyutlarına altı'nın nüshalarında yer vermeye çalışıldığını görmekteyiz. Çünkü bol bol şiirlere yer verilmesi, edebi söyleşiler vb. yazılar yazılması yeri geldiğinde altı'yı edebiyat dergilerinden faksız bir duruma getirmiştir. Bu da siyaset ve sosyal hadiselerin yanında edebi konulara gazetenin yüklediğı önemi göz önüne sermektedir.

7. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren kendisini göstermeye başlayan sol düşünce yeteri kadar karşılık bulamamış ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de sınırlı şekilde kendisini ifade etmiştir. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında Sovyet Rusya tehdidinden dolayı Türkiye'de hem siyasi olarak hem de basın faaliyetlerinde sola kapalı bir tutum alınmıştır. Ancak 1960'lı yıllar 27 Mayıs'ın rüzgârı ve 1961 Anayasası'nın yasal desteğine dayanılarak öncesinde siyaseten de geri planda olan sol, kıvılcımlanmaya başlamış ve buna binaen sol yayın organları da yayınlanmaya başlamıştır. Yön dergisi ulusal çapta adından söz ettirmiş ve bu dergi diğer yayın organlarına ilham olmuştur. Böylece sol yayınlar sadece ulusal çapta değil, yerelde de basılmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda yayın hayatına başlayan Çaltı gazetesi 8 Nisan 1963 tarihinde ilk sayısını basmıştır. Uzun yıllar özellikle siyaseten sola karşı hep mesafeli yaklaşılan Türkiye'de her ne kadar özgür bir ortam olsa dahi sola karşı iyimser bir politika olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim o dönem yükselişte olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) bir müddet sonra etkisini kaybetmiştir.

Böyle bir siyasi ortamın içinde sayılarını çıkartmakta olan Çaltı gazetesinin, toplumdaki siyasi ve sosyal konuların neredeyse çoğunluğuna sayılarında değindiği görülmüştür. Özellikle dönemin siyasi hadiselerini eleştirel bir bakış açısıyla okurlarına aktarmış olması onu yerel gazete boyutundan çıkarıp ulusal çapta bir gazeteymiş gibi hareket etmesini sağlamıştır. Gerçekten de siyasi konularda değindiği konular o dönem ülke siyasetini çokça etkileyen konular olmuş ve bu olaylar karşısında yaptığı değerlendirmeler ile farkını ortaya koymuştur. Kendisini siyasetin yanında toplum gazetesi olarak da konumlandıran gazetenin toplumun genel sorunlarını ve o dönemde süren hadiseleri mütemadiyen sayılarına taşıdığı görülmüştür. Yaptığı değerlendirmeler ile toplumun kanayan yaralarına ortak olmuştur. Toplumcu gerçekçilerin döneminde eğitimden sanata, sanattan edebiyata kadar tüm konulara yer vererek hoşuna gitmeyen konuları amansızca eleştirdiği görülmüştür.

Sola karşı eleştirilerin yükseldiği bir dönemde daha kuruluşundan itibaren rakip gazetelerce sosyalist düşüncede olduğu öne sürülerek kamuoyuna duyurulan Çaltı'nın, eleştirilerin hedefi olması kaçınılmaz bir durum olmuştur. Esasen sahibine gazetenin kurucu sıfatından el çektilmesi, bir kez kapatılması ve mahkemelere gidip gelindiği

Çaltı'nın yetkili makamların radarına girdiğini bizlere göstermiştir. Sol görüşte bir gazete olan ve keskin yazıları olan Çaltı, komünizmin aşırıcılığından da kaçan bir yayın organı olmuştur. Böylelikle gazetenin sol kimliğini daha ılımlı kullandığı anlaşılmıştır. Ancak Çaltı'nın üzerinde baskılar artmaya başladıktan sonra özellikle sosyalizme dair yazılarında daha keskin ifadeler kullandığı görülmüştür. Buradan Çaltı'nın üzerine gelindikçe kendini dizginleyeceği yerde, aksine boyun eğmediğinin ve kararlı şekilde yayınlarına devam ettiğinin çıkarımı yapılmıştır. Ulusal basın tarafından dahi eleştirilere maruz kalan Çaltı'nın özellikle Adalet Partisinin (AP) iktidara gelmesinden sonra varlığını uzun süre sürdürmemesi çokta şaşılacak bir durum değildir. Nitekim 12 Aralık 1966 tarihinde son sayısıyla okurlarına veda eden gazetenin bir mahkeme kararıyla kapatıldığı anlaşılmıştır.

Bütün bu yaşananlar neticesinde dönemin şartları göz önüne alındığında, Samsun gibi bir taşra şehrinde ideolojik kimliğine bağlı kalarak böylesine dikkat çeken yazılar yazması onu farklı bir yerde konumlandırmıştır. Çünkü Çaltı gazetesi siyasi ya da toplumsal olayları okurlarına aktarırken neden ya da sonuçları ile sınırlı kalmamıştır. Elbette ki gazeteler eleştiri yazıları yazmıştır ancak Çaltı bu eleştiriye yaparken çözüm önerilerinde de bulunarak bunu bir toplumsal sorumluluk olarak görmüştür. Çaltı gazetesi, gerek Kıbrıs meselesi gerekse Kürtçülük hareketi konusunda diğer sol yayınların aksine temel değerleri sahiplenici bir tutumda yer alarak farkını ortaya koymuştur. Gazete genel olarak kapanana dek yazdığı köşe yazılarının ve haberlerin arkasında olmuştur. Fakat bazı meselelerde ideolojik davranarak görüş değişikliğine gittiği de gözlemlenmiştir. Bununla beraber siyasi partiler özelinde gazetenin tarafsız bir duruş sergilemediği net şekilde görülmüş, Türkiye İşçi Partisine (TİP) karşı ara ara eleştirisi olsa da bu partiyi destekler bir politika sergilediği anlaşılmıştır. Bu da bizlere Çaltı'nın solun yerelde bir sesi olmasının yanında TİP'in yayın organıymış izlenimini de vermiştir. Belki bundan olacak ki Çaltı döneminde ses getirmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

1. GAZETELER

Çaltı

Demokrasinin Müdafîi

Demokrat Canık

Yeni Ses

2. DERGİLER

Kıyı

3. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Açıkkaya, Savaş, *Türkiye’de Sol Akımların Türk Devrimi Algılamaları 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

Alacakaptan, Uğur, “780 Sayılı Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1 (1966), s. 21-33.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2012.

Atılım Şahintürk, Şura, *1960-1971 Arası Türkiye’de Sol Akımlar ve Bir Aydın Hareketi Olarak Sosyalist Kültür Derneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

Aybar, Mehmet Ali, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Aydın, Suavi ve Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Ayten, Adem, *Türkiye’de Basın ve Rejimi (Cumhuriyet Dönemi Basın İktidar ilişkisi ve Basın Rejimleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2011.

Bayer, Ali, “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 8 (2013), s. 101-129.

Bıyık, Ahmet, *Yazılı Basında Görsel Unsurların Haber Dizaynındaki Önemi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2007.

Bilici, Bahar, *II. Meşrutiyet Dönemi Anadolu’da Bir Taşra Gazetesi “Aks-ı Sada (Anadolu Sesleri)”*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2019.

Bodur, Feyyaz, “Fotoğrafın Gazetelerde Kullanılmasının Gerekliliği ve Basın Fotoğrafçılığı”, *Kurgu Dergisi*, C. 7, S. 1 (1990), s. 297-303.

Bolat, Mahmut, “27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı (1963-1980)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 98 (2018), s. 377-410.

Bozdoğan, Ceyda Tuna, *Soğuk Savaş Sürecinde Türkiye’de Komünizm Meselesi Ve Komünizmle Mücadele (1945-1991)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2017.

Buçukçu, Öner, “Türkiye’de 1960’lı Yıllar ve Sosyalist Sol”, *Kuruluş Yıllarından 12 Eylül’e Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasal Hayatı Kavramlar Süreçler Kişiler*, ed. Öner Buçukçu, Bibliyotek Yayınları, Ankara 2017, ss. 95-140.

- Bulut, Yücel, “Hasan Âli Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 6, S. 12 (2008), s. 665-684.
- Çakıcı, Derya, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türk Toplumunu (1923-1960)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Trabzon 2021.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara 2013.
- Çelik, Aziz, “Saraçhane’den 15-16 Haziran’a İşçi Sınıfının Müstesna Yılları: Altmışlı Yıllar”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 633-666.
- Çığ, Ünsal, “19. yy.da Osmanlı’da Gazetecilik Hareketleri: Takvim-i Vekayi’den Vilayet ve Özel Girişim Gazetelerine”, *Türkiye’de Yerel Basın*, ed. Suat Gezgin, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 29-77
- Demir, Deniz Cenk, “Altmışlı Yıllarda Merkez Sağ: Demirkırat’tan Adalet Partisi’ne Merkez Sağın Sancılı Serüveni”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 483-517.
- Demirel, Süleyman, *Büyük Türkiye*, Dergah Yayınları, İstanbul 1975.
- Demirel, Tanel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı “Demokrat Parti İktidarı Ve 27 Mayıs Darbesi”*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- Duman, Önder, “Samsun Basın Tarihinden Bir Kesit. “Haber Gazetesi”, *Geçmişten Geleceğe Samsun*, ed. Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı, Samsun 2006, ss. 367-384.
- Ediz, Zerrin, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri Kadın Hakları Açısından Bir İnceleme (1923-1993)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994.
- Engin, Müslüm, “Türkiye’de Aile Yapısının Dönüşümü: Sorunlar ve Beklentiler”, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1 (2022), s. 123-136.
- Gevgilili, Ali, *Yükseliş ve Düşüş*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1981.
- Güneş, Cengiz, “Altmışlı Yıllarda Kürt Siyasal Aktivizmi”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 701-725.
- Gürdaş, Bora, “Altmışlı Yıllarda Sanat Ortamı” *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 1055-1090.
- Haytaoğlu, Ercan, *Denizli Basın Tarihi (1909-2009)*, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Denizli 2010.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2002.
- Kaplan, Nur Banu, *Kapitalizmin Yarattığı Tüketim Toplumu: Meta Olgusuyla Bütünleşen İnsan*, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2023.
- Kara, Muzaffer Ayhan, *Türk Siyasal Yaşamında Bir Olgu Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı’dan Günümüze Asker Ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Kasım, Metin ve H. Deniz Atayeter, “1960’lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçeklik”, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C. 1, S. 4 (2012), s. 19-33.

- Kaygusuz, İbrahim, “İslâmî Pratiklerin Kurumsallaşmasında Tasavvuf Hareketlerinin Rolü ve Modern Dönemde Tarikatların Yeni Konumu”, *Uluslararası İnsan Araştırmaları Dergisi*, S. 13 (2022), s. 86-114.
- Keskin, Ümran, “İsmail Hakkı Tonguç’un Liderliği Üzerine Bir Analiz”, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, C. 3, Özel S. 1 (2020), s. 26-41.
- Kocaoğlu, Bünyamin, “Milli Mücadele ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Samsun’da Basın Hayatı ve Cemiyetler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 1 (1999), s. 155-160.
- Kırby, Fay, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, haz. Engin Tonguç, Güldiken Yayınları, Ankara 2000.
- Kurdoğlu Kübra, *Devlet Planlama Teşkilatı Örgüt Yapısı ve İşlevleri*, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2015.
- Meriç, Murat, “İki Darbe Arası Müzikli Curcuna: Cazdan Saza, 60’lı Yıllarda Müzik...”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 987-1006.
- Onuş, Emin, “Hava Şehidi Cengiz Topel Ve Edebiyatımız”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 124, S. 245 (2020), s. 435-446.
- Önal, Nevzat Evrim, “Türkiye’nin İktisadi ve Siyasi Tarihinde Toprak Reformu Tartışmalarının Rolü”, *Memleket Siyaset Yönetim*, S.12 (2010), s. 6-20.
- Öymen, Onur, *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın, Dünyada ve Türkiye’de Sansür, Baskı ve Yönlendirme*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014.
- Öz, Asım, “Manevî İmar İle İslâm İnkılâbı Arasında: Altmışlı Yıllarda İslâm Davası Etrafındaki Vaziyet Alışlar Üzerine”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 591-632.
- Özatalay, Cem, “Ekonomi Teorisi İle İlişkisi İçinde Bourdieu: Bir Komprador mu, Bir Eleştirmen mi?”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 3, S. 25 (2013), s. 57-83.
- Öztan, Bengü ve Zişan Ataman Çelik, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Bir Albay: Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 155-177.
- Özcan, Gencer “Altmışlı Yıllarda “Dış” Politika”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 217-256.
- Planck, Ulrich “Türkiye’de Köy Sosyolojisi”, çev. M. Reşit Küçükboyacı, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Yıl 1977, C. 2, S. 4 (2010), s. 223-240.
- Sala, Bedir, “Demokrat Parti Dönemi”, *Kuruluş Yıllarından 12 Eylül’e Cumhuriyet Dönemi Türk Siyasal Hayatı Kavramlar Süreçler Kişiler*, ed. Öner Buçukçu, Bibliyotek Yayınları, Ankara 2017.
- Sarısakal, Baki, *Samsun Basın Tarihi*, Barış Gazetesi Yayınları, Samsun 2003.
- Sipahi, Serhat, “Türkiye Komünist Partisi Öncülerinden Şefik Hüsnü’nün Moskova’ya Gönderdiği Rapor Çerçevesinde, İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Komünizm”, *Avrasya Beşeri Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, S. 2 (2021), s. 111-133.
- Şahin, Yelda ve Ezgi Sarıtaş, “Altmışlı Yıllarda Kadın Hareketi: Süreklilikler, Kopuşlar, Çeşitlenme”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 727-758.
- Şeker, Gökтуğ, “Faşizm Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 2 (2022), s. 222-245.

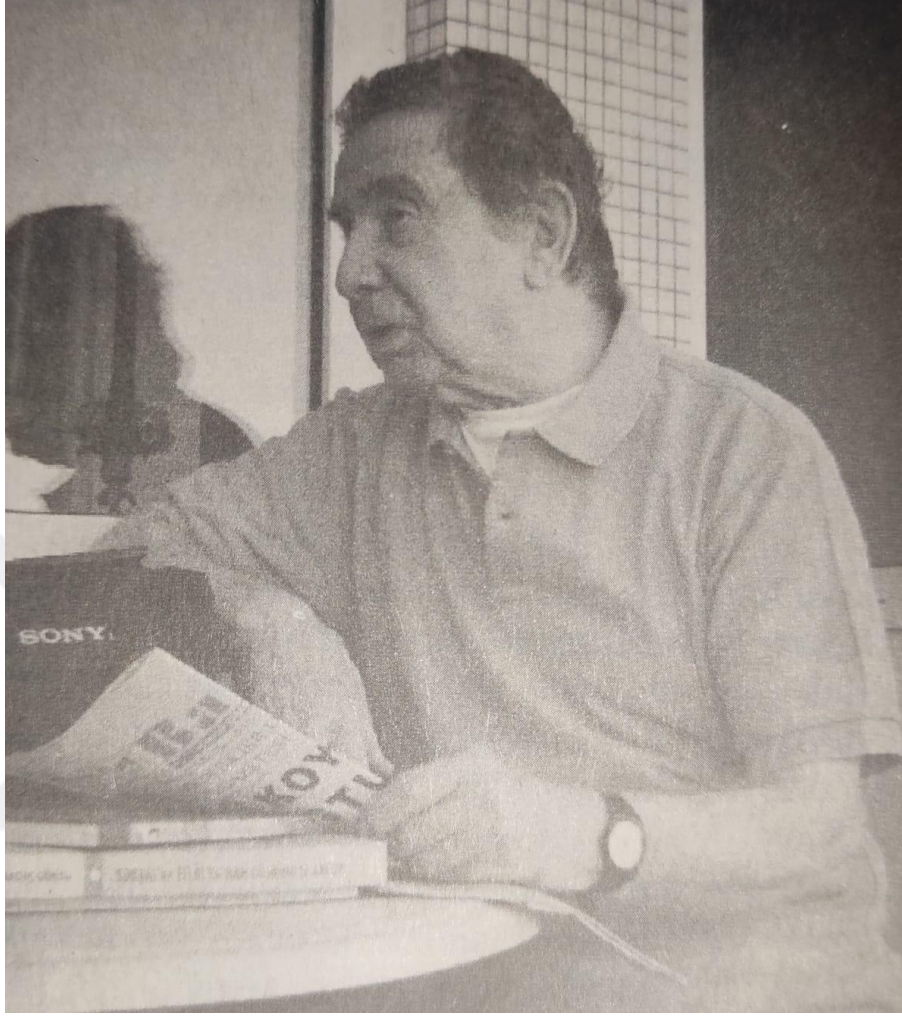
- Şenol Cantek, Funda, “Altmışlı Yıllarda Basın”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 759-796.
- Tekelioğlu, Yavuz, “Toprak Reformu ve Türkiye Uygulamaları”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2 (1983), s. 15-56.
- Tokmakçioğlu, Erdoğan *Türk Basın Tarihi*, İsim Yayınları, Ankara 2011.
- Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Türkoğlu, Pakize, *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Uçkan, Rafet, “Altmışlı Yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi ve Ortanın Solu”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 453-472.
- Ünlü, U. Ceren, “Sınıfları Aşmak: Türkiye Öğretmenler Sendikası, “Halkı Uyandırmak” ve “Devrim İçin Eğitim” *Mülkiye Dergisi*, C. 47, S. 6 (2023), s. 1580-1607.
- Yaman, Hüseyin, “Bir Dönem İncelemesi: 1960 Sonrası Çalışma Hayatına İlişkin Yeni Düzenlemeler”, *Sayıştay Dergisi*, S. 37 (2000), s. 58-74.
- Yargı, Abdullah, “Nurculuk Hareketi İçerisindeki Vakıf Bireylerin Vakıflıktan Ayrılmasındaki Toplumsal Etkenler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 49 (2020), s. 567-592.
- Yurdigül, Yusuf ve Hakan Yüksel, “Gazeteciliğin Dönüşümü: Yeni Medyaya Entegrasyon Sürecinde Değişen Habercilik Pratikleri”, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, S. 18 (2012), s. 140-161.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

- Sarısakal, Baki, *Samsun Basın Tarihi Kronolojisi*, <https://docplayer.biz.tr/28399761-Samsun-basin-tarihi-kronolojisi.html>, (20.05.2024)

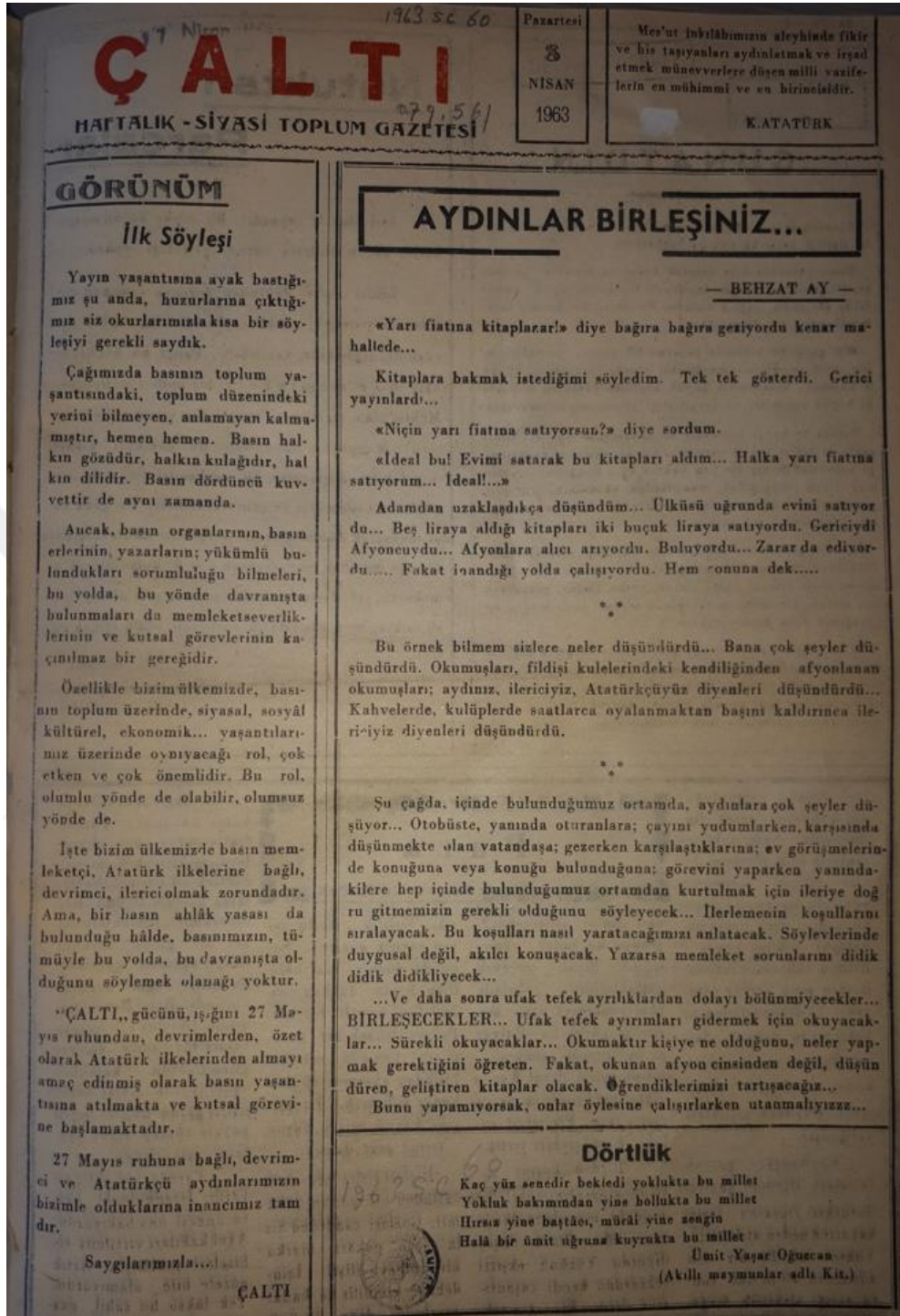
EKLER

Ek 1. Çaltı gazetesinin sahibi ve sorumlu yönetmeni Oğuz Koyutürk.

Kıyı, Mayıs Haziran 2008, S. 202, s. 36.

Ek 2. Çaltı'nın ilk sayısının ilk sayfası.

Çaltı, 8 Nisan 1963, s.1

Ek 3. Çaltı'nın açılışının bir başka yerel gazetede haber oluşu.

Demokrasinin Müdaiî, 8 Nisan 1963, s. 1.

Ek 4. Çaltı'nın ilk sayısındaki künyesi ve abone olma koşulları.

ÇALTİ Haftalık Siyasi Toplum Gazetesi Yıl : 1 -- Sayı : 1 YÖNETİM EVİ : Cumhuriyet Alanı Kap- tanağa sokak No: 2 Tlf. 2370 Samsun	Sahibi ve Sorumlu Yönetmeni : M. Oğuz KOYUTÜRK ABONE ŞARTLARI : Tanesi : 40 Kr, 3 Aylık : 4,50 Lira 6 « : 9 « Yıllık : 15 « İlan Şartları : Pazarlıkla alınır.	Çaltı Basın, Ahlak Yasası- na uyar. DİZGİ ve BASKI : VATAN MATBAASI BAFRA
--	---	---

Çaltı, 8 Nisan 1963, s. 4.

Ek 5. Çaltı'nın yer verdiği turizm şirketi, banka, tüp firması ve bazı dergilerin reklamları.

JET
TURİZM VE SEYAHAT LTD. ŞTİ.

HER TÜRLÜ BANKA İŞLERİNİZ İÇİN
AKBANK
HİZMETİNİZDEDİR

HER TÜRLÜ SİGORTA İŞLERİNİZ İÇİN
AKSİGORTA
EMRİNİZDEDİR

İPRAGAZ

VATAN, YÖN, SOS-
YAL ADALET ga-
zeteleri ile İMECE,
GENÇLİK, VARLIK
ve YEDİTEPE der-
gilerini okurlarımıza
sağlık veririz...

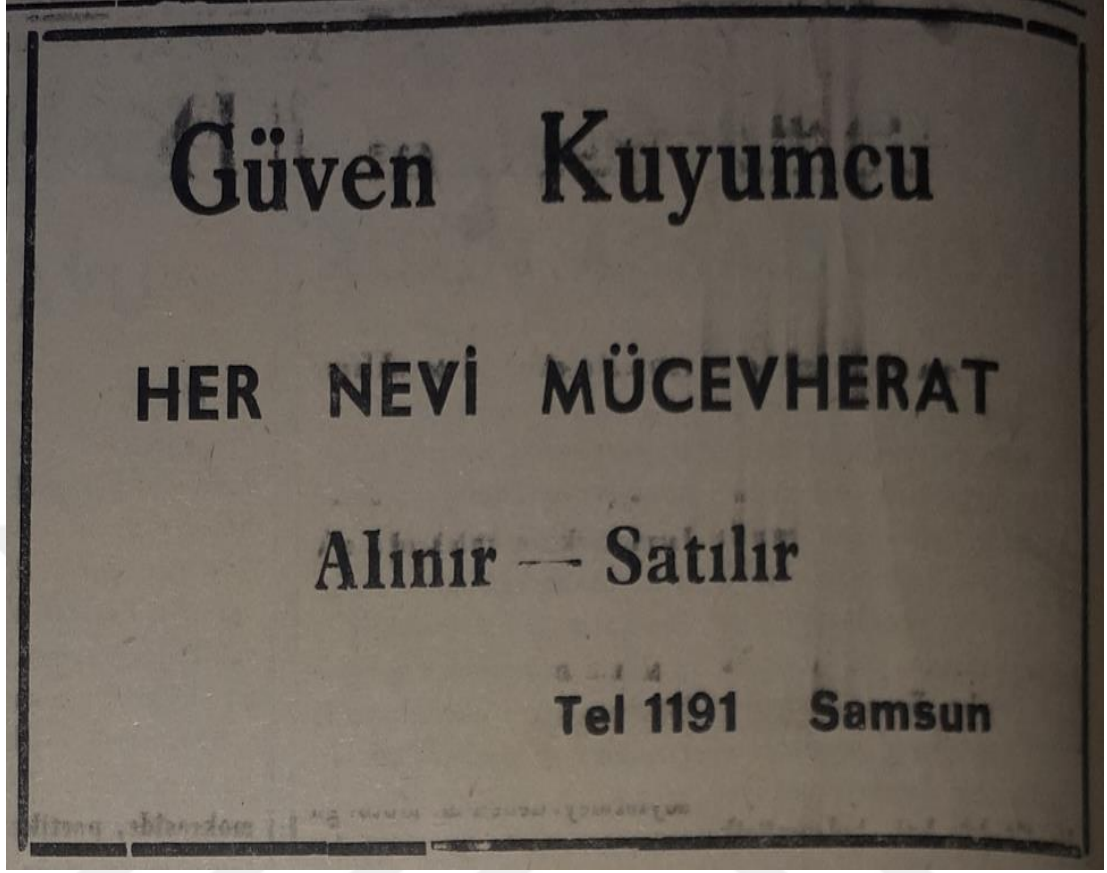
Çaltı, 8 Nisan 1963, s. 4

Ek 6. Çaltı'daki şampuan ve ağrı kremi reklamı.

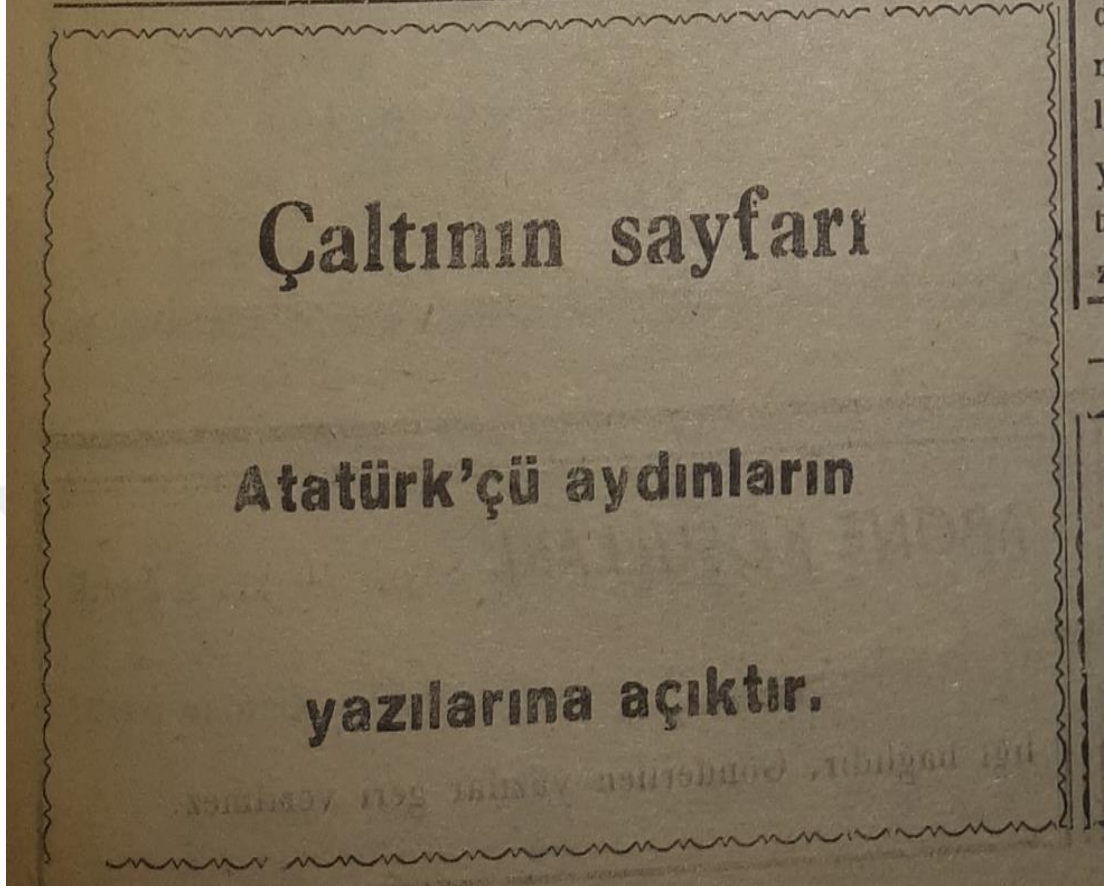
Çaltı, 20 Mayıs 1963, s. 4.

Ek 7. Samsun'daki bir kuyumcuya ait reklam.

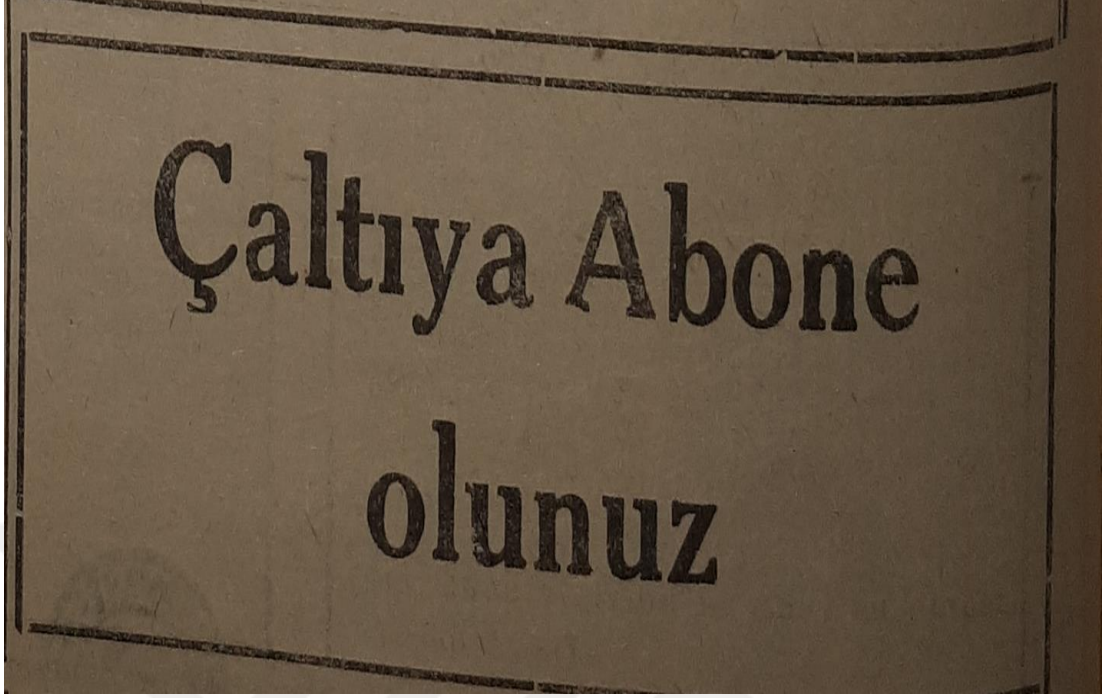
Çaltı, 6 Mayıs 1963, s. 4.

Ek 8. Çaltı kendisine yazı gönderecek kitleye dair kendi sayılarında ilan vermiştir.

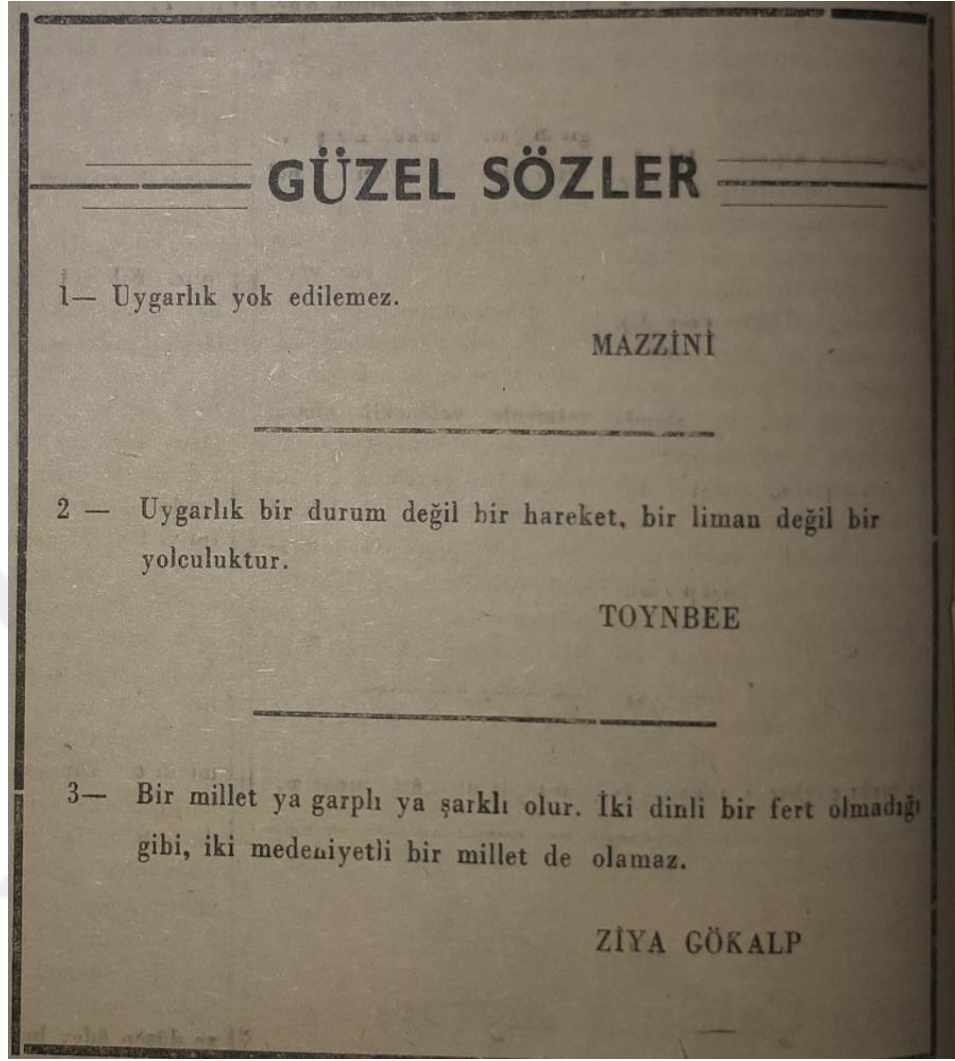
Çaltı, 6 Mayıs 1963, s. 3.

Ek 9. Çaltı'nın sayfalarında kendi reklamı da yapılmış ve abonelik istenmiştir.

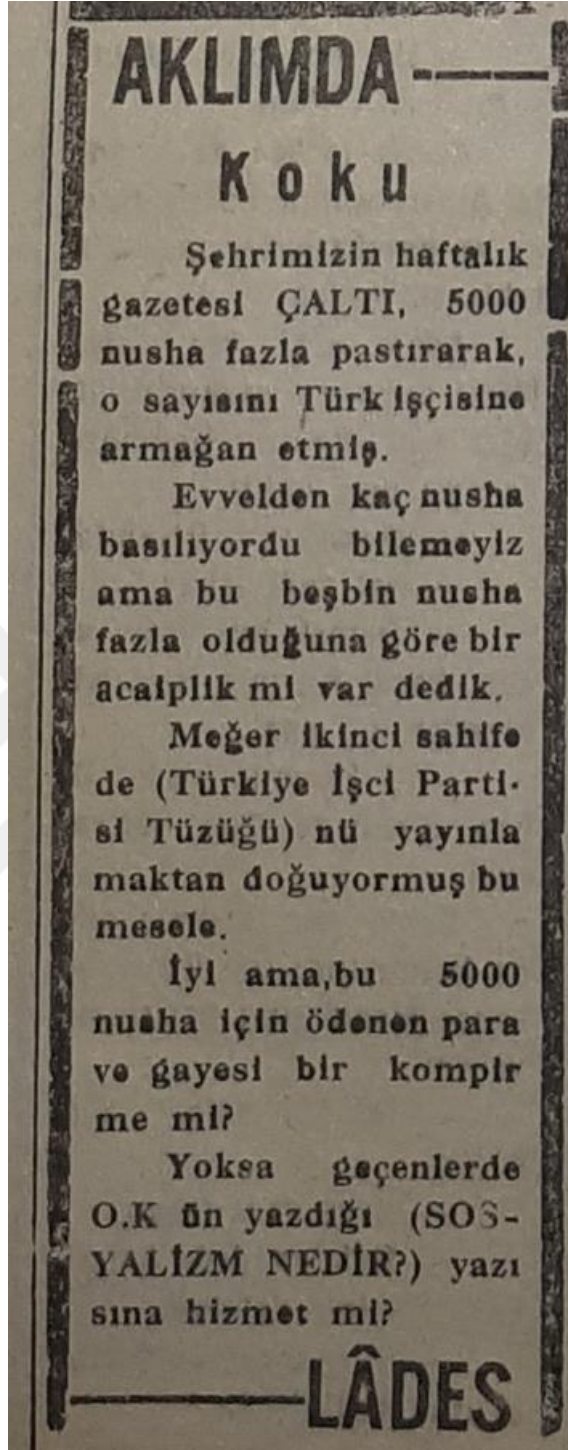
Çaltı, 3 Haziran 1963, s. 2.

Ek 10. Çaltı düşünce insanlarının sözlerine sayılarında yer vermiştir.

Çaltı, 6 Mayıs 1963, s. 4.

Ek 11. Samsun yerelindeki başka bir gazeteden Çaltı'ya muhalefet.

Demokrat Canik, 22 Ağustos 1963, s. 1.

Ek 12. Çaltı'nın ilk kez kapanması üzerine başka bir yerel gazete tarafından haber yapılması.

Yeni Ses, 25 Nisan 1966, s.1.

Ek 13. Çaltı ikinci kez açıldığında yapılan haberler.

«ÇALTI» ÖLEMEZ!

Ahmet KÖKLÜGİLLER

Türk toplumculuğunun yiğit seslerinden «Çaltı», ya yımına ara verdi. 19 Mayıs Kenti Samsun'dan, devrimci Koyutürk, birkaç aydır, destlarına en anlamlı selâmı gönderememenin üzüntüsü içindedir.

Gegenlerde bir arkadaş "Demek artık «Çaltı» da öldü" dedi. İnanmıy, «Çaltı»nın çıkmamasından daha çok sarstı bu söz beni. Bu «ölmek» sözcüğünün bilinçli olarak kullanıldığı mı sanmam. Arkadaş belli ki, çıkmasıyla kapanması bir olan moda dergilere, amatör uğraşlara bezetmiş ti «Çaltı»yı.

Çaltı salt bir heves için, bir kuru çaba için yayımlanan gazetelerden değildi. «Çaltı», bir görevlilerin, bir dâvanın silâhiydi. 19 Mayıs'ta Anadolu'ya ayak basan Atatürk'ün düşünce yönünü tamamlamak için çıkıyordu. Kapitalizme ve emperyalizme en anlamlı tekmeyi vurmış Mustafa Kemal'in başlangıç noktasından, yeni Türk toplumculuğunun halkçı temelleri atmak için çıkıyordu.

«Çaltı», yıllardır yeni bir şey söyleyemiyen, İstanbul burjuva basınına karşı, Anadolu'nun bir temsilci olarak doğmuştu. Tıpkı birinci kurtuluşta olduğu gibi, gerçek basının Anadolu'dan doğabileceğini göster

mek için yayımlanıyordu. «Çaltı», Anadolu'nun sesiydi. Milyonlarca emekçinin tüküydü! Köylünün, balıkçının, çobanın, ırgatın umut ışığydı! Yüzyıllardır değersizleştirilmeyen emeğin kavgasıydı; bu kavganın kut sal aracıydı!

Bu yüzden «Çaltı» ölemez!

«Çaltı»nın ölmesi demek, Anadolu'nun susması demektir. Milyonlarca insanın umut ışıgının sönmesi demektir. «Çaltı»nın ölmesi demek, halkçı, toplumcu Anayasa'mızın, halka doğru, topluma doğru çiçeklenmesinin durması demektir. «Çaltı»nın ölmesi demek, ışıgın karanlığa yenilmesi demektir. Işığın karanlığa yenik düşmesi ise mümkün değildir.

Bugün «Çaltı» çıkmıyorsa, dünyanın en kerkunç soldırlarına karşı hoşacak güçte olmadığı için, bu kadar küfür, saygısızlığa karşı, salt onurunu kurtarmak için çıkmıyor.

Aklı almayan soldırlara ve başkılara karşı, «Çaltı» çimdilik susmuştur. Susku,

her hafta YENİDEN ÇIKARKEN

OĞUZ
KÖYTÜRK

Çaltı, kısa bir süre yavımına ara verdi. Bunun nedenlerini 157. sayfa açıkladı. Sorumlu yönetmenimiz istifâ etti. Bir yenisini de bulamadık.

Bugün ise yeniden karşınızdayız. Mimar arkadaşımız Baycan Kancı Çaltı'ya tekrardan ölmezliğini verdi. Olanaklarıyla Anadolu'daki sursılara hayır ded.. Biz de yeniden bu hayır'ların peşinde ödevimize başladık. Yoksa Köklügiller arkadaşımızın da söylediği gibi Çaltı'nın ölmesi diye bir şey yoktu. Dahası akıl almaz saldırılar ve haklar da umurumuzda değildi. Kimmeden korkmu yorduk. Çünkü haklıydık. Ve haklı olduğumuz için de güçlüydük.

Şimdi de öyle... Karasinekler ancak bir karasinek mücadelesinde önem taşıır. Zaten bizim yaptığımız da karasinekli bir savaştı. Elimizde kuvvetli bir Dianinon olmasa da, çekilmeden bu sürümlere yettiğimizince karşı koy yorduk. Yani güçsüzlüğün coşluğuna karşı güçlüydük. Fakat, pis kanatlar, irili şiş kanatlar çoğu kez avuş larımızın içinde kalarak, çaresizlikten bir başka sürümele, başımızın etrafında dönen çokcasına karasineklerle şaşka na dönu yorduk.

Çaltı nihayet ufacak bir dergiydi. Yani el çaklatması gibi bir şey. Bir an bu çaklatmalar da durdu ama, bu karasinek sürülerine karşı öfke darandı. İşte bunun için yeniden karşınızdayız. Hem daha bir güçlü. Daha bir kuvvetli...

Bizi sırtıklar içinde bırakan bu pis kanatlara karşı olumsuz irin içinde kalsa da, canı yanan adamın büyüklüğüne hâpesine cevap vereceğiz. Bunu unutmamaya.

bazan direnmesin, mücadelelerin en anlamıdır. Susku, bazan en anlamlı bir başkaldırıdır.

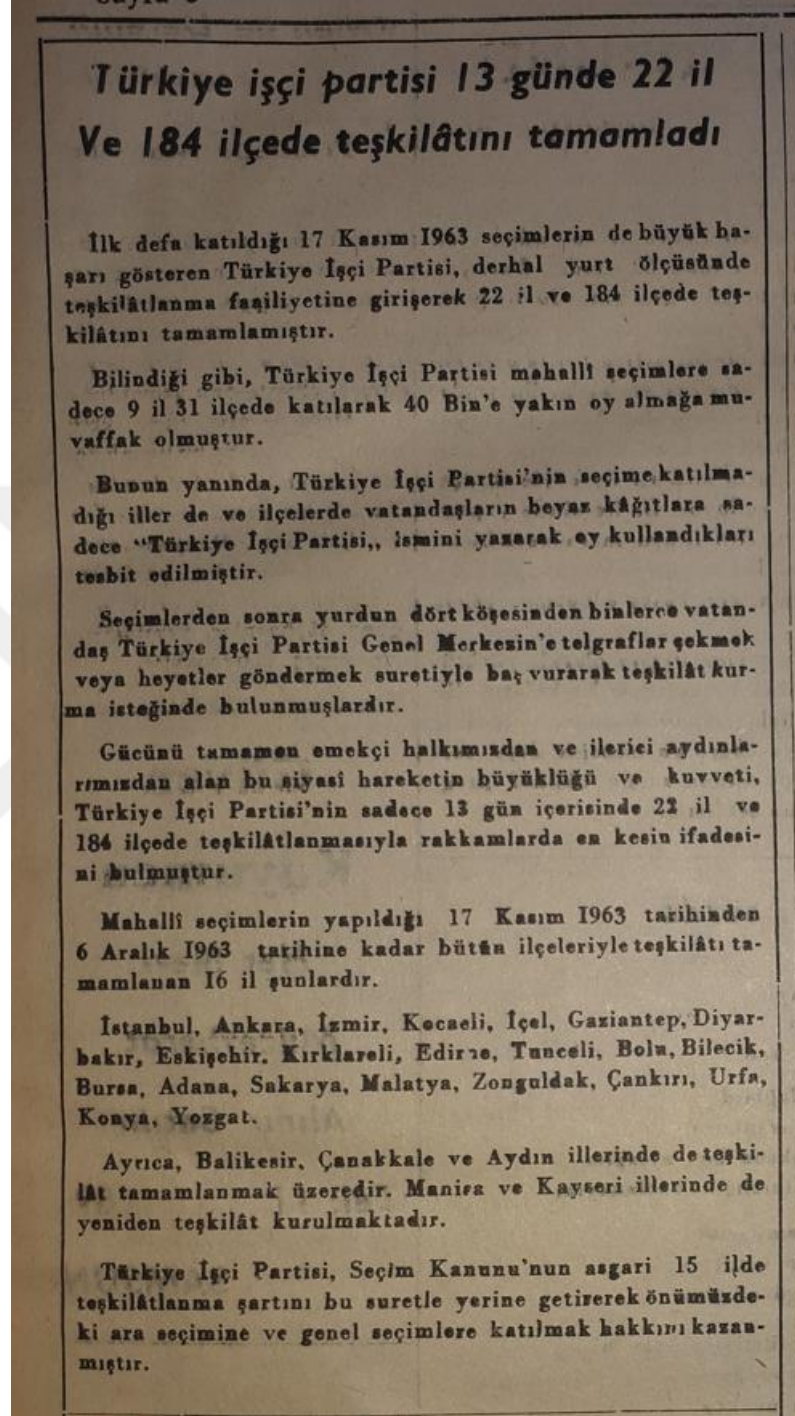
Hesâbükkünün karşısına çıkan engeller, elbette «Çaltı»da karşısına çıka caktı. Hiçbir yerdan yardım ve destek görmeyen, ilân almayan «Çaltı», bu engel

lere karşı koyamadı. Mideci bir düzene kurban oldu. Ama bunu «ölmek» çekilme de geriletmek doğru olmasın. Çünkü düşünce ölmez. Ustalık toplumun mutluluğu için olursa... Dayanağı ANAYASA ve ATATÜRK'ten alsın.

SAVAŞ — Trabzon

Çaltı, 8 Ağustos 1966, s.7

Ek 14. Türkiye İşçi partisinin (TİP) teşkilatlanma çalışmaları Çaltı'da haber olmuştur.

Çaltı, 13 Ocak 1964, s. 3.

Ek 15. Aziz Nesin'in Çaltı'ya yazdığı yazı.

YERSEL Gazeteler NASIL OLMALI

—Aziz Nesin—

26 Mayıs 1964 tarihli bir mektup aldım Bay Oguz Koyutürk'ten. Çaltı'nın sahibi sayın Koyutürk, bütün çabamla layık olmaya çalıştığım övgüleriyle dolu mektubunda, Çaltı'ya yazmamı diliyordu.

Çaltı'yı ilk sayısından beri okuyorum. Gaziantep'te yayınlanan Toplum'u da, Mersin'de çıkan Karanlığa Işık Gazetesini de izlemekteyim. Bu haftalık gazetelerdeki yazılardan gerçekten hem yararlanıyor, hem umutlanıyorum.

Daha birkaç yıl öncesi, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde bile bizler bu türlü olumlu yayınlar yapamazken, şimdi Samsun, Gaziantep, Mersin gibi illerde kıvanç duyduğumuz haftalık gazeteler çıkıyor. Bu gazeteleri çıkaranların ne zorluklar çektiklerini, uzaktan da olsa, biliyoruz. Onların zorluklarını azaltacak hizmette bulunamamamın üzüntüsü içindeyiz. Herici, yurtsever aydınların çabalarını bütün yüreğimle kutlarım.

Bay Koyutürk'ün mektubu gelmeden önce de, kendiliğimden Çaltı'ya, Karanlığa Işık'a yazmak istiyordum. Ama başka yazılarımdan birtürlü vakit ayırıp yazamıyordum.

Demek o mektup geleli altı ay olmuş. Masamın üstünde, gözümün önünde duran günlük iş notlarını arasında bir de şu not var: «Çaltı'ya yaz» Her sabah bakıyordum bu nota. Ama yazamıyordum.

15 Ekim tarihli bir mektup daha aldım Bay Koyutürk'ten:

«...Ayrıca sizden Çaltı için kısa bir yazı rica ediyorum. Dergimize büyük bir onur olacak. Gündereceğiniz yazıyla birlikte telif ücretini de bildirirseniz memnun olurum.»

Bay Koyutürk beni büsbütün utandırdı. Herhalde, yazı parası alacağımı ummadığım için, Çaltı'ya yazmadığımı ummuş olacak. Öysa bizim, Çaltı gibi dergilere, hem parasız yazmamız, hem de elimizden gelirse o dergileri maddi olarak da desteklememiz gerekir.

Buraya kadar olan yazımın, Çaltı'da yayınlanacak bir değeri bile yoktur. Ama bu bülüm, bundan sonra söyleyeceklerimin bir girişi sayınız.

Çaltı'ya yazmıyor değil, yazamıyordum. İstanbul gibi bir büyük kentte oturup da, Çaltı gibi bir yersel gazeteye yazı yazmayı, kolay bir iş sanmıyız. Belki de, başka gazeteye, dergiye yazan bir yazarın, Çaltı gibi küçük bir yersel gazeteye yazmaz, Çaltı gibi küçük bir yersel gazeteye yazmaz. Ama derim ki, Çaltı'ya yazmak, İstanbul ve Ankara'da yazmaktan çok daha zordur. Bu zorluğun nedenini açıklayabilmemiz için, yersel gazetelerin niteliklerini, nasıl olmaları gerektiğini bilmeliyiz. Şunu hiç gözden uzak tutmamalıyız ki, bu türlü yersel gazeteler, yayımlandıkları çevrenin, ortamın dertlerini, sorunlarını dile getirmelidirler; ilk ödevleri budur; bu amaçla yayınlanmaları gerekir. Çünkü, büyük gazeteleri, isteristemez, yersel ve bölgesel halk sorunlarına yer vermez ya da veremezler. İşte bu yokuşta, yersel gazeteler kapatarak ödevlerini yaparlar.

«Demokrasi üstten gelmez, halktan, tabandan gelir» diyoruz, ama, çoğun dilimizden düşmeyen bu sözün gerçek anlamını kavıyamıyoruz. Basında demokrasi demek de, yine tabandan, halktan, bölgelerden, yerlerden, küçük çevrelerden gelen seslerin genel yitilmesini biçimlendirmesi demektir. Yani, genel Türk basını deyince İstanbul ve Ankara basını anlıyorsak, -ki öyledir- bu üstteki genel basını (İstanbul ve Ankara basını), yersel basını etkilemeyecek, tersine yersel basını, genel Türk basını biçimlendirecektir.

Daha bir açalım sorunu ve Çaltı'ya gelelim. Biz, İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde oturan yazarlar, Çaltı gibi bölgesel ve yersel gazetelere yazmıyacağız, tersine, Çaltı gibi yersel gazetelerde yayınlanan yazılardan esinlenerek besleneceğiz ve tabandan aldığımız bu etkileri büyük gazetelerde yansıatacağız.

Bu bakımdan yersel gazeteleri, örneğin Çaltı'yı Karanlığa Işık'ı, Toplum'u inceleyip eleştirdiğimiz zaman, bu gazetelerin görevlerini yapmakta pek de başarılı olmadıklarını görüyoruz. Büyük kentlerin büyük gazetelerinde yazabilen ünlü yazarlardan yazılar almakla, Çaltı bir değer kazanmış olmaz. Biz, oturduğumuz büyük kentlerde masa başından, Samsun'da çıkan Çaltı'ya yazılar yazarsak, yazdıklarımız, sudan, ayağı yere basmayan, temelde yazılar olur. Birtakım az çok ünlü imzalar, Çaltı'ya bir değer katamazlar.

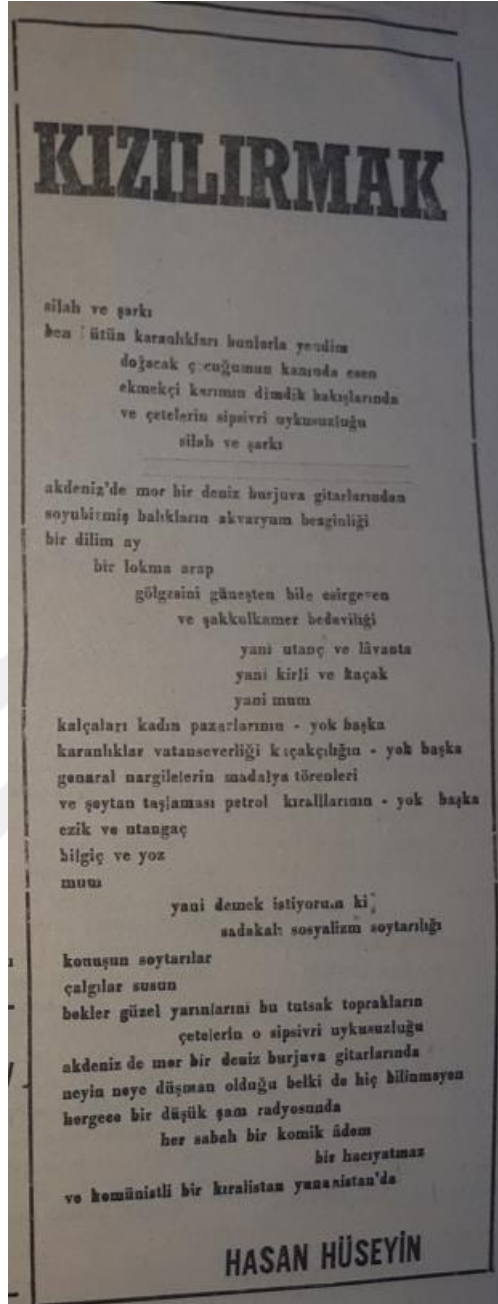
Öyle sanıyorum ki, Çaltı'nın yapması gerekli iş, yayımlandığı Samsun ve delaylarının sorunlarını dertlerini ve bunların çözüm yollarını dile getirmektir. Büyük kentlerden Samsun'a vermiyeceğiz, bir Samsun'dan alacağız; sonra bu aldıklarımız hem Samsun'a, hem bütün yurdu dağıtacağız.

Çaltı'da yayınlanacak bu türlü yazıları sanat edebiyat değerleri olmayabilir ya da az olabilir. Yazılar süslü-süslü, üsluplu olmayabilir, bunların hiç önemi yok. Yeter ki, Samsun nedir, Samsun'un toplumsal yapısı nedir, orda toplumsal çatışmalar ne, işte bunları bize anlatsın. Büyük bir türlü ta-

(Devamı 4. sayıfede)

Çaltı, 9 Kasım 1964, s. 1.

Ek 16. Çaltı'nın son sayısında yer alan bir şiir.

Çaltı, 12 Aralık 1966, s. 5.

Ek 17. Çaltı'nın 12 Aralık 1966 tarihli son sayısı.

Çaltı, 12 Aralık 1966, s. 1

Ek 18. Çaltı'nın yayınlanan son sayfası.

Sayfa:8

ÇALT I

Sahibi: Mübaccel Koyutürk
Sorumlu Yönetmen: Baycan Kancı
Abone Koşulları:

Dizgi : Emek Dizgi'evi
Baskı : Şensoy Basımevi
6 aylığı 5, Yıllık 10 lira.

Yayınlanma tarihi :
Cumhuriyet dönemi
SAMSUN

OLAYLAR

Baştarafı S. 2 de

hiçe sa arek ikisinin de yaşadığını söyledi. Bu emri vaki nedense tepki görmedi. Demokraside teklif olmayacağını buyurması üzerine bir üye "öyleyse siz de bir sentika kurun" diye bağırды. Konuşmanın bazı bölümleri Sayın Tural'ın önemli söylevlerini hatırlatıyordu. Böylece prof. Bahri Savaş İncir çekirdeğini doldurmuşuğa uğraşırken, "ortadaki adam" büyük bir demagoji yükü altında ezilip gitmişti.

Hocaya cevap verecek babayıit de pek yoktu ortalarında. Son olarak bir sendikacı üye söz alıp, herkes oy alacağı yeri bilir gibisinden bir hükümle mührünü bastı besele-ye...

Netice

Netice, tabii gündem gereğince oylamaya geçildi ve Sendikaya dönüşümü savunular kaybedti. Sayın Savaş'ında bunca zahmeti heba olmamış, Samsun'a gelişindeki asıl amacına ulaşmıştı. Artık sürülen öğretmenler meselesi gibi ıfak meselelerle ilgilenmesinde de mahzor kalmamıştı.

Yeryüzü yıldız yıldızdı

Baştarafı S. 3 de

demek yetmişmişti.

Restorandan çıktık. Bizim Avukat Süreyya Öner'i ve Orhan Kemal'in oğlunu aradık bir süre. İkisini de bulamadık. Öteki lokanta-

talar da ba,lı bayanlı hınca hınç doluydu. Parası olan eğleniyordu...

Opele binip, petrol personelinin Batman'ından girdiğimiz kapıdan çıkarak hıfıkın Batman'ına geçtik. Bahattini bıraktık. Biz bir süre dar ve bakımsız sokaklarda, kerpiç evler arasında gezerek, şarkın aynı kahvelerde çay, kahve içerek zaman geçirdik ve oradan girdik...

Bir te1örgü ile bölünen, iki karışt yaşamı bağında barındıran Batman'da geçti bu gecemiz. Sosyal, kültürel, ekonomik, kimsi v.b. birçok yöleriyle birbirine karışt iki Batman...

Karşılığın Ortasında

Baştarafı S. 6

Arkasından bir yaygara: Yargılay başkanı görevini kötüye kullanmıştır... Tam bir komünist ağızyla konuşmuştur... O ke konuşmayı İnönü yazmıştır, ya da yazdırmıştır... Derhal görevinden alınmalıdır... Çünkü dinimize saldırmıştır...

Siz bunalmıyor musunuz bunları okudukça? Bu zıtlıkların ortasında ne yap çağırız? Çıarmıyor musunuz?

Salt bunlar değil, sıralasam, sayfalar alır. Doğrusu, ben bunalmaya başladım iyice. Çok karışık gün'ere düştük. Çok karışık olaylar içinde yaşıyoruz. Açık Veynel'e bak vermemek elde değil sayın okurlar!

"Koca dünya vaziyeti değişti
Günde türlü türlü dolap dönüyor"

ÖZ GEÇMİŞ

Ayhan AK, Bafra Ticaret Meslek Lisesinden 2009 yılında mezun oldu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden 2017 yılında, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden 2018 yılında mezun oldu. 2022 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsündeki eğitimine başladı. İlgi alanları yerel tarihe dair araştırmalar yapmaktır.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0009-0000-9751-5278

Yayınlar:

1. AK, Ayhan, “Taşra Şehirlerindeki Sanatsal Etkinliklerin Yerel Basına Yansımaları: Samsun Çaltı Gazetesi Örneği (1963-1966)”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 1 (2024), ss. 23-38.